

K 36 375
3

საქართველო
საბჭოთაო

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
აკად. ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი

ილია ჭავჭავაძის ეპოგრაფიები (აღწერილობა)

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა

თბილისი

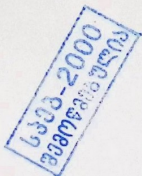
1951

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის
ისტორიული დოკუმენტები და არქივები

ИСТОРИЧЕСКИЕ ДОКУМЕНТЫ И АРХИВЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО МУЗЕЯ ГРУЗИИ

I

ქართველ მოღვაწეთა არქივები

899.962.1 095478252

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

აკად. ს. ჯანაშიას სახ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ნაკვეთი მეორე

ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები (აღწერილობა)

შეადგინა და დასაბუქდად მოამზადა
შალვა გოჯალიშვილმა

K36.375
3

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა

თბილისი

1951

125-115

ილია ჭავჭავაძის ავტობიოგრაფიები და ნუსხები

„ილია გრიგოლისძე ჭავჭავაძე ქართველი მწერალი და საქართველოს მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ეროვნულ-რევოლუციური მოძრაობის უაღრესად პოპულარული საზოგადო მოღვაწე“.

(გაზ. „პრაედა“, 1946 წ. 4.IX)

მდიდარი ისტორიული წარსულის მქონე „ქართველმა ხალხმა შესძლო საუკუნეების მანძილზე გამოეტარებინა თავისი ენა, თავისი ძველი კულტურა, თავისი ნებისყოფა გამარჯვებისა და თავისუფლებისადმი“ 1.

მიუხედავად ცარიზმის წარსული უკულმართი პირობებისა, რომელშიაც საქართველოს უხდებოდა ცხოვრება, მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან გაჩნდნენ მშობლიური კულტურის ღირსშესანიშნავი კერები. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოება, თბილისის საეკლესიო მუზეუმი, სხვა კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობასთან ერთად, თავს უყრიდნენ და იცავდნენ ფასდაუდებელ ძეგლებს: ხელნაწერ წიგნებს, სიგელ-გუჯრებს, ქართველ მოღვაწეთა და მწერალთა პირად არქივებს და სხვ.

ქართული კულტურის ამ შესანიშნავ დაწესებულებებში ათეული წლების განმავლობაში თავმოყრილი ეროვნული საუნჯე ამჟამად დაცულია აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში. კერძოდ, მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილების მდიდარ საცავებში ინახება მრავალი წერილობითი ძეგლი: ხელნაწერი ლიტერატურა (წიგნები), ისტორიული მნიშვნელობის სიგელ-გუჯრები, ქართველ მოღვაწეთა პირადი არქივები, ავტოგრაფები, ნუსხები და სხვ.

დღეს ქართული კულტურის განვითარება მაღალ საფეხურზე ავიდა. „პარტიამ უდიდესი მუშაობა ჩაატარა ჩვენი კლასიკოსების ფრიად მდიდარი ლიტერატურული მემკვიდრეობის ასათვისებლად.

წარსულის ყველა კულტურული ღირებულება, რაც წინათ გადამალული იყო, ახლა გამოყენებულია საბჭოების ქვეყნის მშრომელთა სამსახურისათვის⁴¹.

პარტიისა და ხელისუფლების, ხალხთა დიდი ბელადის ამხანაგ სტალინის დიდი მზრუნველობით საბჭოთა კავშირის მრავალეროვან სახელმწიფოში გაერთიანებულ ხალხთა ფორმით ეროვნული და შინაარსით სოციალისტური კულტურის განვითარება უმაღლეს საფეხურზე ავიდა.

ქართული კლასიკური ლიტერატურის დიდი მემკვიდრეობა მხოლოდ საბჭოთა საქართველოს პირობებში გახდა მასებისათვის ხელმისაწვდენი. კერძოდ, საქართველოს მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ეროვნულ-რევოლუციური მოძრაობის გამოჩენილი მოღვაწისა და ქართული ლიტერატურის კლასიკოსის ილია ჭავჭავაძის მემკვიდრეობის დაცვა, შესწავლა და გამოცემა დიდი მზრუნველობით მიმდინარეობს.

ილია ჭავჭავაძის მთელი შემოქმედება ქართველი ხალხის საკუთრებად იქცა. ილია მახლობელი და საყვარელი გახდა ფართო მასებისათვის, რადგან მან მწერლობას ხალხის სამსახური დაუსახა მიზნად. მისი ლექსები, პოემები და მოთხრობები ხალხის ტკივილების, მწუხარებისა და ტანჯვის, სიხარულისა და იმედების გამოხატველია. ილია ქართველ ხალხში თავისუფლებისადმი სიყვარულს ზრდიდა და ავითარებდა, მის გულში ბედნიერი მომავლისათვის ბრძოლის წყურვილსა და მისწრაფებას აღვივებდა.

ამიტომაცაა, რომ ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებითი მუშაობის მთელი მემკვიდრეობა, — ავტოგრაფები და ნუსხები — წარმოადგენს ქართული კლასიკური ლიტერატურის ძვირფას განძს, რომელსაც სათუთი მზრუნველობით უვლიან და იცავენ ჩვენს სიძველეთსაცავებში. აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებაში დაცულია ილია ჭავჭავაძის ლიტერატურული მემკვიდრეობის — ავტოგრაფების და ნუსხების — დიდი ნაწილი, რომლის აღწერილობაც დასაბეჭდად მომზადდა.

აღწერილობაში სისრულისათვის შევიტანეთ საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმსა და ქუთაისის მუზეუმში დაცული ილიას ავტოგრაფები და ნუსხებიც. აღწერილობაში შევიტანეთ აგრეთვე: რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრის მუზეუმში დაცული ილიას ავტოგრაფი კომედია — „მაქანკალი“, „კაცია-ადამიანიდან“ გადმოკეთებული; საქართველოს სახალხო

განათლების სახელმწიფო მუზეუმში დაცული ილიას ხელმოწერილი ოფიციალური მიმართვები სხვადასხვა პირისადმი.

* * *

ილია ჭავჭავაძე მხატვრულ თხზულებათა საბოლოოდ ჩამოყალიბების, დახვეწისა და სრულყოფისათვის განსაკვიფრებელ შრომას ეწეოდა. მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობის მთელი ავტოგრაფები და ნუსხები ამისი უტყუარი მაგალითია. ილია არასოდეს არ აჩქარდებოდა, რომ რომელიმე თხზულება, ლექსი იქნებოდა, პოემა თუ მოთხრობა, დამთავრებისთანავე გამოეკვეყნებია. შემოქმედებითი მუშაობის პროცესში, ილია უკვე დაწერილ ნაწარმოებს სხვებს უკითხავდა და უზიარებდა. იგი ყოველთვის სხვის აზრს ისმენდა და შემდგომი შემოქმედებითი მუშაობის აღმაფრენისათვის ძალასა და ენერგიას იკრებდა. თხზულების დამთავრების შემდეგაც იგი ხანგრძლივი დროის განმავლობაში მას კვლავ უბრუნდებოდა, მასზე ფიქრობდა, საკუთარ აზროვნებაში სასტიკი კრიტიკის „ქარცეცხლში“ გაატარებდა, თავს უყრიდა „ივერიის“ რედაქციაში თავის თანამშრომლებს, ქართველ მწერლებს, საზოგადო მოღვაწეებს, ქართული მწერლობისა და ლიტერატურის მოყვარულთ და უკითხავდა მათ. ისმენდა სხვის აზრს, კრიტიკას, შემდეგ თითონ გონების თვალთ ასწონ-დასწონიდა, ხელმეორედ მიუტრიალდებოდა, ასწორებდა, გამოსაკლებს გამოაკლებდა, დასამატებელს დაუმატებდა, საბოლოოდ გადასწერდა და მხოლოდ ამ ხანგრძლივი შემოქმედებითი პროცესის გავლის შემდეგ, ასე ჩამოქნილ თხზულებას, როცა დარწმუნდებოდა მის ღირსებაში, მაშინ გადასცემდა დასაბეჭდად.

საერთოდ, ილია ყოველთვის, დიდი ყოყმანის შემდეგ, ბედავდა მიეცა რამე დასაბეჭდად. ილიას ხშირად უთქვამს: — „რა გითხრათ? მანამ ლექსი ჩემთან არის—ჩემი მგონია, მახარებს, და რაკი დაიბეჭდება, საქვეყნოდ გახდება, ისეთს გრძნობას განვიცდი, თითქოს გულიდგან საყვარელი, ღვიძლი შვილი მომგლიჯესო“.

„იქნება, იმითაც აიხსნებოდეს ის გარემოება, რომ ილია დიდ ხანს ინახავდა კალთის ქვეშ ამოფარებულს თავის პირველ შვილებს და მინამ ასაკის ხანში არ შევიდოდნენ, არ იმეტებდა მათ საქვეყნოდ გამოშვებას, როგორც ჩიტი ბუდიდგან არ გამოუშვებს და არ დააფრენს თავის ბარტყებს, ვიდრე მაგარ ფრთებს არ შეისხამენ“¹.

¹ იაკობ მანსვეტა შვილი ი. მოგონებანი, 1936, გვ. 115.

ილია ჭავჭავაძეს მდარე ღირსების ლიტერატურული ნაწარმოები ძალიან ეჯავრებოდა და მას უსაქმო კაცის ნაცოდვილარსა და ნაჯღაბნს უწოდებდა. იგი არა მარტო სხვისი შემოქმედებითი ნიმუშების შეფასებაში იჩენდა ასეთ სისასტიკეს, არამედ ასეთივე უღმრთელი და სასტიკი კრიტიკის თვალთ ზომავდა საკუთარ ლიტერატურულ თხზულებებსაც. ამას გვიდასტურებენ ილიას ახლო თანამშრომლები და მომუშავენი, რომელთაც წლების განმავლობაში მასთან უხდებოდათ მუშაობა. ილიას შესახებ სოფრომ მგალობლიშვილი წერდა: „წერაში ფრთხილი იყო, ასჯერ გაზომავდა და ერთხელ მოსკრიდა, მინამ ისეთს ფორმაში არ წამოასხავდა თვისს ნაზრევს, რომ კაცი მოეხიბლა, ან თვით მოხიბლულიყო, არ დაანებებდა თავს, ათასნაირად გადასხ-გადმოსხავდა სიტყვებს, წინადადებებს და სასტიკად გაშალაშინებულს და ცეცხლში გამობრძმედებულს გაუშვებდა დასაბეჭდად“¹.

„რამდენჯერ გაუთენებია ილიას სულ პატარა მეთაურის დაწერაზედ, რომელიც მწვავე რამ საზოგადო საგნის შესახები ყოფილა,—გადმოგვცემს გრ. ყიფშიძე—უკვე დაწერილს, თუ არ მოეწონებოდა, ჰხევდა შეუწყალებლად და იწყებდა ხელახლა წერას, მერე კიდევ, მერე კიდევ და ასე განაგრძობდა, ვიდრე ყოველმხრივ, შინაარსითაც, კილოთიც სრულიად არ დააკმაყოფილებდა. ეს დრო-კი მაშინ დგებოდა, როცა გათენებული იყო და ხან მზეც უკვე ამოსული.“

თუ ასე ექცეოდა საგაზეთო წერილს, ადვილი წარმოსადგენია, რა უაღრესის სასტიკობით ეკიდებოდა თვისის შემოქმედობის ნაყოფს... „ოთარაანთ ქვრივი“ სამჯერ თუ ოთხჯერ გადასწერა, თან უკითხავდა თავის თანამშრომლებს, ყურადღებით ისმენდა მათს შენიშვნებს და ასწორებდა, აკეთებდა, აშალაშინებდა.

ასე ფრთხილი იყო ილია, ასე სასტიკად ეკიდებოდა თავის მოვალეობას მწერლისასა და პუბლიცისტისას!“²

ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებითი მუშაობის პრაქტიკაში მრავალ მაგალითს ჰქონია ადგილი, როცა ავტორს შემდეგ უკვე აღარ მოსწონებია თავისი ზოგიერთი ლექსი, გამოქვეყნების ღირსად არ მიუჩნევია და უარუყვია. ამის მაგალითად შეგვიძლია დავასახელოთ მისივე ავტოგრაფები—ლექსები: „პავლოვსკის პარკი“-ს ავტოგრა-

¹ ს. მგალობლიშვილი. მოგონებანი, 1938, გვ. 143—149.

² გრ. ყიფშიძე. ილია ჭავჭავაძე (ბიოგრაფია), თხზ. ტ. I, 1914

ფის გასწვრივ აშიაზე ფანქრით ილიას მიერ მიწერულია: „რითორიკა უშვერი“, ხოლო თვით ტექსტიც ფანქრითვე გადაუხაზავს წაშლია (იხ. 3. S:4993); იქვე ლექსის—„ს...ს“ ტექსტიც ავტორს ფანქრით გადაუხაზავს და აშიაზე მიუწერია: „რითორიკა“; ლექსების „ტუჩთა მიკონვა“-ს და „სინჰარი“-ს ტექსტებიც ავტორის მიერ გადახაზულ-წაშლილია და სხვ.

* * *

ილია ჭავჭავაძის ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან მეტად მნიშვნელოვან ავტოგრაფებს შორის აღსანიშნავია: კრებული 3. (S:4993), რომელიც შეიცავს 87 ტექსტს. მასში მოთავსებულია დიდი ნაწილი ორიგინალური და თარგმნილი ლექსები, პოემები: „ქართვის ღედა“ (სათაურით—„ღედა და შვილი“), „ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“, პირვანდელი ესკიზი „დიმიტრი თავდადებულისა“ და სხვ.

კრებული 2. (ლიტ. 3/4), რომელშიაც წარმოდგენილია 63 ტექსტი, დიდი ნაწილი ორიგინალური და თარგმნილი ლექსებია. მასშია აგრეთვე პირვანდელი ვარიანტები (ნაწყვეტები) პოემებიდან: „ქართვის ღედა“ (ძღვნა), „აჩრდილი“, „დიმიტრი თავდადებული“ და სხვ. ამ ორსავე კრებულში წარმოდგენილია მრავალი ლექსის ავტოგრაფი რამდენიმე ვარიანტით, როგორც, მაგალითად: „ყვარლის მთებს“, „ნანა“, „ალ. ჭავჭავაძე“, „მაშინ დაესტკმები“, „მეუა“, „ქართველ სტუდენტების სიმღერა“ და სხვ. ბევრი მათგანის ერთი და იმავე ლექსის სრული ავტოგრაფი ორსავე კრებულშია მოცემული, რასაც დიდი მნიშვნელობა აქვს. ასეთებია: „ჩიტი“, „ლოცვა“, „ეხილვე სატრფო“, „ერთხელ ჯდა ჩემთან ქალი ლამაზი“, „ხმა გულისა“, „მთვარეს“, „როდემდის?“, „ციურნი ხმები“, „გუთნის ღედა“, „გავსწორდეთ ბედო!“, „ქართვის ღედას“, „ელეგია“ და სხვ.

ილიას დრამატული პოემის—„ქართვის ღედა“-ს—ოთხი სრული ავტოგრაფი გვაქვს. ამ პოემის პირველი ვარიანტი დაიწერა 1860 წლის 14 ივლისს—„ღედა და შვილი“-ს სათაურით (იხ. 3. S:4993); მეორედ ავტორმა ეს პოემა 1871 წელს ხელახლად გადაამუშავა და ახალი სათაურით („ქართვის ღედა“) დასაბეჭდად გაგზავნა ერთი „კრებულის“ რედაქციისათვის (იხ. 32. S: 5024), ხოლო მეორე—პეტრე ნაკაშიძისათვის (იხ. 33. ლიტ. 2/4). ავტოგრაფის ბოლოს მინაწერ წერილში, ამ პოემის შესახებ, ილია პეტრე ნაკაშიძეს სწერდა: „პეტრე! გიგზავნი ხელახლად გადაკეთე-

ბულს შენდამი ნაძღვნევეს ჩემს „ქართულის დედას“. თუ მთავროვნოს, მიეცი ნიკოლაძეს დასაბეჭდათ. გთხოვ, შენი მიზნით დაეხმარებოდე ბელი აზრი მაცნობო ამ პატარა თხზულებაზედა. კარგად კი წაიკითხე. მე ყველაზე უფრო ჯარის სიმღერა მომწონს, გლეხურ კილოზედ მოწყობილია. თუ მოგეწონოს დასაბეჭდათ, შენთან მოწყობილი ძღვნობის ლექსიც დააბეჭდონ ამასთან ერთად. კორრექტურა შენთვის მომინდვია“.

როგორც ჩანს, ცენზორს პოემის ახალი სათაური—„ქართულის დედა“ ამოუშლია. ამის გამო იძულებულ ილიას ისევ ძველი სათაური—„დედა და შვილი“—აღუდგენია და ამ სათაურით დაიბეჭდა „კრებულში“ (1871 წლის № 3). პოემის მეოთხე ავტოგრაფი (34. S:5019.) ეკუთვნის 1879 წელს, რის მიხედვითაც მეორედ დაიბეჭდა „ივერიაში“ (1879 წ. № 7—8). ამ ავტოგრაფის ტექსტის მთელი რიგი ადგილი ცენზორის მიერ წითელი ფანქრით არის ხაზგასმული და წაშლილი. რაც შეეხება პოემის შესავალ „ძღვნა“-ს, დასახელებული ოთხივე ავტოგრაფის გარდა, მისი ცალკე შეხუთე ავტოგრაფიც გვაქვს (იხ. კრებული 2. ლიტ. 3/4).

ილიას განთქმული „მგზავრის წერილები“ სამი სხვადასხვა ავტოგრაფული ტექსტი გვაქვს (იხ. 43. S.5016; 44 ქუთ.). პირველი ტექსტი წარმოადგენს ადრინდელ ვარიანტს სათაურით—„ვლადიკავკასიიდან ქალაქამდე“, რომელშიაც მოცემულია პირველი ორი თავი სრულად, ხოლო მესამე თავის—დასაწყისი. იგი ავტორის მიერ გადაწერილია 1871 წელს: მეორე ტექსტი წარმოადგენს „მგზავრის წერილებს“ მეორე ნაწილის (V—VIII თავი) საბოლოო რედაქციას, ავტორის მიერ გადაწერილს იმავე 1871 წელს; მესამე ტექსტში არის პირველი ორი თავი სრულად, ხოლო III თავის ნაწილი, რომელიც ავტორს გადაუწერია 1871 წელს და გაუგზავნია კირილე ლორთქიფანიძისათვის „კრებულში“ დასაბეჭდად.

ამ ავტოგრაფების ტექსტების მიხედვით ჩანს, რომ „მგზავრის წერილებშიც“ განიცადეს ცენზურის მიერ სასტიკი დამახინჯება. ავტოგრაფის მეორე ტექსტი გატარებულია ცენზორის ხელში და ბოლოში მიწერილია ნებართვა: „Дозволено цензурою. 23 Июня 1871 года“. სიტყვა „Цензурою“-ს წინ ილიას მიერ ფანქრით მიწერილია—„Дурацкою“. ტექსტში ცენზორს ამოუშლია მთელი რიგი ადგილები. ერთგან ამოშლილი ადგილის გასწვრივ, აშინაზე, ილიას მიუწერია: „უნდა. ახ, ცენზორო!“ ხოლო მეორეგან, მეორე თავიდან, ტექსტის დასასრული დაწყებული წინადადებიდან: „მივიხვდი, ჩემო მოხვევე, რა ნესტარითაცა ხარ ნაჩხლეტი“, ცენ-

ზორს ბოლომდის ამოუშლია. ამ ადგილის გასწვრივ, აშინაზე, ილიას მიერ მიწერილია: „უნდა. ცენზორს სუნის აღება ჰსცოდნია.“

მოთხრობა „ოთარაანთ ქვრივის“ მეტად საყურადღებო ტექსტია შემონახული (იხ. 52. S:5013). ამ ხელნაწერის დიდი ნაწილი ავტოგრაფია. 1887 წელს იგი ილიას გადაუწერია, ხოლო მისი მცირე ნაწილი უცნობი ხელითაა ნაწერი. ტექსტში მთლიანად მოცემულია I—XXI თავები. აკლია მხოლოდ ბოლო XXII თავი. ხელნაწერის მთელი ტექსტი ავტოგრაფული მნიშვნელობისაა, რადგან, შიგადაშიგ უცნობი პირის მიერ გადაწერილი, შესრულებულია ილიას მეთვალყურეობითა და მის მიერვე რედაქტირებულია. გრ. ყიფშიძის მოწმობით, ილია ჭავჭავაძემ „ოთარაანთ ქვრივი“ სამჯერ თუ ოთხჯერ გადასწერა, თან უკითხავდა თავის თანამშრომლებს, ყურადღებით ისმენდა მათ შენიშვნებს და ასწორებდა, აკეთებდა. აშალაშინებდა“.

მოთხრობა „გლახის ნაამბობის“ სრული ავტოგრაფი არ მოგვეპოვება, გვაქვს მხოლოდ მოთხრობის მეორე ნაწილის (VII თავიდან ბოლომდის) ავტოგრაფი (იხ. 42. ქუთ).

ილიამ „გლახის ნაამბობის“ პირველი ნაწილი (I—VI თავი) პეტერბურგში ყოფნის დროს, 1859 წელს, დაწერა, ხოლო მისი მეორე ნაწილი (VII—XII თავი) საკმაოდ მოგვიანებით, 1873 წლის დამდეგს — დაამთავრა.

1872 წლის 9 დეკემბერს გაგზავნილ წერილში ილია კირილე ლორთქიფანიძეს სწერდა: „დღეს მიეყავ ხელი გლახის ნაამბობის გაგრძელებას. ღვთით, რომელიც შენა არ გწამს, დასრულდება. გლახის ნაამბობის კორრექტურა უკანასკნელი მე უნდა გავშინჯო“.

1873 წლის 15 იანვარს დუშეთიდან ილია ბაქოში მყოფ თავის მეუღლეს სწერდა: „მე რვას შინ მოვედი და გლახის ნაამბობი თითქმის შევასრულე. მგონია, ურიგო არ გამოვა. ეხლა დანარჩენსა ვწერ: ეს კია, რომ კარპეკას¹ მოსვლა ვერაფრად მოუხდება ჩემს გლახის ნაამბობსა. კატოს² უთხარი, რომ ამ ჩემს ნაამბობში არავისა ვლანძღამ-თქო.“

„გლახის ნაამბობის“ შესახებ 1873 წლის 18 იანვარს ილია „კრებულის“ რედაქტორს ნიკო ნიკოლაძეს სწერდა: „ტყუილ-უბრალოდ შეუწუხებინხართ გლახის ნაამბობის კორრექტურის თაობაზედ. მე გთხოვეთ მარტო უკანასკნელი კორრექტურა გამომიგზავნოთ იმ

¹ კარპეკა—რევიზორი იყო, რომელმაც ხელი შეუშალა „გლახის ნაამბობის“ წერაში.

² კატო—ილიას ცოლის და, ბაქოში ცხოვრობდა. ილიას მეუღლე ოღლა იმ დროს დასთან იყო სტუმრად.

პირობით, რომ მეორეს დღესვე უკან დაგიბრუნდეთ. გლახის ნაამბობის ბოზის გასწორება ფიქრად აღარა მაქვს, როგორც დაბეჭდილ ისე გადაბეჭდეთ. დეე მაგ პირმშო ძემან ჩემმან ისე იაროს ქვეყანაზედ, როგორც თავდაპირველ შობილა. ვისაც არ მოეწონოს, გზა აუქციოს.

განგრძელება მზადდება, ოთხი თავი, რომელიც უდრის 35 გვერდს საქართველოს მოამბისას, მზად არის კიდევ „კრებულის“ სამსახურისათვის. მე მგონია, რომ შესრულებისათვის ერთი ამოდენა კიდევ დამჭირდეს ასე, რომ თებერვლისა და მარტის კრებულსა თავ-საყრელად ეყოფა. ვწერ კი, მაგრამ არ ვიცი როგორი მოსაწონი გამოვა. ცუდი საქმე მიყავით, რომ ვგრე ცოტა დრო მომეცით ნაამბობის შესასრულებლად. რაც ახალი დამიწერია, მინდოდა შენთვის გამომეგზავნა, რომ შენ და კირილეს თვალი გადაგველოთ და მის შემდეგ თქვენი პირუთვნელი აზრი ჩემთვის გეცნობებინათ. ამ განზრახვისაც თავი დავანებე. რაც იქნება, ის მოხდეს... რაც მინდოდა, იმას კი ვიტყვი ჩემს გლახის ნაამბობში და კარგად ვიტყვი, თუ ცუდად—ამის დარდი ბევრი არა მაქვს. დღეს ველი რევიზორს. აბა იფიქრე რა რიგად მოუხდება რევიზორი ჩემს გლახის ნაამბობს“¹).

როგორც ილიას პირადი წერილებიდან ჩანს, „გლახის ნაამბობი“ ავტორს 1873 წლის 29 იანვრისათვის უკვე დამთავრებული ჰქონია. ამ დღეს დაწერილი ბარათით ილია კირილე ლორთქიფანიძეს ატყობინებდა, რომ „გლახის ნაამბობი“ შესრულებულიაო, ზოლო იმავე დღეს დაწერილ მეორე წერილში სწერდა: „გლახის ნაამბობი დავასრულე და თებერვლის ათამდინ გამოგიგზავნი, რაც დაბეჭდილია იმაზედ, თუ არ მეტი, ნაკლები არ გამოვა. დიდი ხანია ეგ ნაამბობი გულში მედო და ძლივს მოვიშორე. არ ვიცი როგორ მოგეწონებათ. ზოგიერთი ადგილები, მაინც, მე მგონი კარგი უნდა იყოს. მაგრამ რაც არის, არის, ღმერთმა მშვიდობა მიჰსცეს, მე ხომ თავიდან მოვიშორე და!“

ამის შემდეგ, ილიას მოთხოვნის დასაბეჭდად გაგზავნა დიდხანს აღარ დაუყოვნებია. ერთ უთარილო წერილში, რომელიც 1873 წლის თებერვლის პირველ რიცხვებში უნდა იყოს დაწერილი, იმავე კირილე ლორთქიფანიძეს სწერდა: „ძნაო კირილე! გიგზავნი ჩემს გლახის ნაამბობს. ჯერ ვიდრე დაჰბეჭდდე, შენებურად გადიკითხე და შენი პირმოუფერებელი აზრი მაცნობე...“

¹ შურ. „მნათობი“, 1933, № 8—9, გვ. 282—283.

შენი ქირიმე კირილე, ჩემი გლახის ნაამბობის ფურცლები არ და-
მიკარგო, მაგის მეტი არც თეთრი მაქვს და აღარც შავი“.

ამ გარემოების გამო, 1873 წლის 1 თებერვლის თარიღით
დუშეთიდან ილია თავის მეუღლესაც სწერდა: „მე უშენობით და-
ლიან მოწყენილი ვარ, არსად არ დავდივარ და სულ ვწერ და
შინა ვზივარ. გლახის ნაამბობი გავათავე და იბეჭდება კიდეც, და-
ბეჭდილს გამოგიგზავნი. ზოგიერთი ადგილები, მგონი, კარგი გა-
მოვიდა, ამას კი გეტყვი, რომ მაგის გათავებაზედ გული აღარ მი-
მიწევდა, მაგრამ როგორც იყო, გავათავე და გულიდამ თითქო-
ლოდი მომეხსნაო“.

იმავე წლის 1 მარტს გაგზავნილ წერილშიც ილია თავის მე-
უღლეს ატყობინებდა: ჩემი გლახის ნაამბობი სრულიად იბეჭდება
და როცა დაიბეჭდება, გამოგიგზავნი. ვინც ხელნაწერი წაიკითხა,
მოიწონაო. შემდეგ, 16 მარტს გაგზავნილ წერილშიც სწერდა:
„გლახის ნაამბობი ჯერ არ დაბეჭდილა და იმიტომ ვერ გიგზავნი.
ბეჭდვენ კი და როცა დაიბეჭდება შენა და კატოს თითო ეგზემ-
პლიარს გამოგიგზავნი. თუმცა ჩემი ნაჯღაბი კატოსათვის დიდი
არაფერი იქნება, მაგრამ იმოდენა მაინც შეეძლება, რომ სახსოვ-
რად შეექმნეს კატოსა“.

მოთხრობის დაბეჭდვის მოგვიანების გამო, იმავე წლის 23
მარტის თარიღით ილია წერდა: გლახის ნაამბობი იბეჭდება და
ჯერ კი არ დაბეჭდილა. ისიც ბანკის საქმედ გახდა, აღარ თავ-
დებაო.

ამრიგად, ილიას მოთხრობა „გლახის ნაამბობი“ მთლიანად
პირველად დაიბეჭდა 1873 წელს ჟურ. „კრებულში“.

მოთხრობა „კაცია-ადამიანი?!“—ს ავტოგრაფი არ მოიპოვება.
ილიას ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში შემონახულია მხოლოდ
წინასიტყვის ოთხი ვარიანტული ავტოგრაფი (იხ. 26.S:5025;
46.S:5169). ამ ვარიანტების მიხედვითაც ნათელი ხდება, რომ
ილიას დიდი შემოქმედებითი მუშაობა ჩაუტარებია „კაცია-ადამი-
ანის“ საბოლოო ჩამოყალიბებისათვის. მას ეს მოთხრობა პრაქტიკ-
ულად გადაუმუშავებია, შეუსწორებია, გადაუწერია და, ამრიგად, მი-
უღია მისი საბოლოო რედაქცია. იგი პირველად 1863 წელს ჟურ-
ნალ „საქართველოს მოამბეში“ დაიბეჭდა.

პოემის—„რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვ-
რებიდამ“—გვაქვს პირვანდელი სრული ავტოგრაფი (იხ. 3. S:4993)
და მისი ვარიანტული პირი, ავტორის მიერვე გადაწერილი, სათა-
ურით—„მოთხრობა ქისიყელისა“ (იხ. 24. S:4994).

ილიამ ეს პოემა დაამთავრა 1860 წლის 11 დეკემბერს პეტერბურგში. მისი დაბეჭდვა მოახერხა 1863 წელს ჟურნალ „საქართველოს მოამბეში“, რომელშიაც პოემის მხოლოდ პირველი ნაწილი დაბეჭდა. როგორც ცნობებიდან ჩანს, კირილე ლორთქიფანიძემ პეტერბურგიდან ილიას სთხოვა, — გაეგზავნა პოემა 1864 წლის „ჩონგურში“ დასაბეჭდად. ილია ერთ უთარილო წერილში, რომელიც დაწერილი უნდა იყოს 1863 წლის დამლევს ანდა 1864 წლის დამდეგს, კირილე ლორთქიფანიძეს სწერდა: „რამდენიმე სურათი“, ანუ „ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ მე თუმცა დასრულებული მაქვს, მაგრამ არ გეგზავნი, რადგანაც ვიცი, რომ არ დაბეჭდენ. თუნდ რომ მანდ როგორმე მოახერხო და ნების დართვა აიღო, აქ მთელ წიგნებს აგიკრძალავენ, ეს ნამდვილად ვიცი. მეც ბევრი ვეცადე აქაურ ცენზურის კაჟიტეტში, მაგრამ ძალიან ამიკრძალეს. დასაწყისი მაგისი რამოდენიც „საქართველოს მოამბეშია“, თუ გნებავს, დაბეჭდე“¹.

ილიას, ბოლოს, პოემა კირილესათვის მაინც გაუგზავნია პეტერბურგში, მაგრამ, ცენზურის დაბრკოლების გაჰო, მან მაინც ვერ მოახერხა მისი „ჩონგურში“ მთლიანად დაბეჭდვა.

პოემა „აჩრდილი“-ს პირველი ვარიანტის, რომელიც დასრულდა 1859 წლის 26 იანვარს, სრული ავტოგრაფი გვაქვს (იხ. 10.S:4995), ხოლო ამავე პოემის მეორე ვარიანტის — სრული ნუსხა (იხ. 11. Q:181). პოემის მესამე ვარიანტისა და საბოლოო რედაქციის სრული ავტოგრაფები არ შემონახულა. გვაქვს მხოლოდ მისი ნაკლული ტექსტები (იხ. 17. ქუთ.; 19. S:5032).

ისტორიული პოემა „მეფე დიმიტრი თავდადებულის“ მხოლოდ პირველი ნაწილის (I—XII თავი) ავტოგრაფი არის შემონახული (იხ. 46.S:5169), რის მიხედვითაც დაიბეჭდა ჟურნალ „ივერიაში“ 1878 წლის იანვრის ნომერში. პოემის მეორე ნაწილის დანარჩენი თექვსმეტი თავის, რომელიც მთლიანად დაიბეჭდა ჟურნალ „ივერიაში“ 1879 წლის № 1-ში, ავტოგრაფი არ შემნახულა. ავტოგრაფის მიხედვით პოემის პირვანდელი სათაური ყოფილა — „ბრმა — მეფანტურე“, რომელიც შემდეგ ავტორს გადაუხაზავს და ფანქრით წაუწერია: „მეფე დიმიტრი თავდადებული“. პოემის ავტოგრაფის პირველი ფურცლის ბოლოში ავტორის მინაწერია თავის შეგობარ პეტრე ნაკაშიძისადმი: „ძმავ პეტრე! შენგან ჩაგონებულს

¹ წერილის სრული ტექსტი იხ. ქვემოთ რიგი 7. (ქუთ) შენიშვნაში.

შენვე გიძღვნი“. ამ მინაწერიდან ჩანს, რომ ილიას დაბეჭდვამდე პოემა პეტრე ნაკაშიძისათვის გაუგზავნია.

ილია ჭავჭავაძის პოემა „განდეგილის“ სრული ავტოგრაფი გვაქვს (იხ. 47. S:5020); მისი ტექსტი დაწერილია სუფთა ლამაზი ხელით და შიგადაშიგ არის მცირე შესწორებები. პოემა დამთავრებული იყო 1883 წლის 6 თებერვალს და დაიბეჭდა იმავე წლის ჟურნალ „ივერიაში“. ავტოგრაფის მიხედვით, პოემას პირველად სათაურად ჰქონია „ბეთლემი“, შემდეგ—„მელდაბნოე (ხალხში გაგონილი ლეგენდა)“. ეს ორივე სათაური შემდეგ წაუშლია და საბოლოოდ მიუწერია—„განდეგილი (ლეგენდა)“.

პოემა „განდეგილზე“ ავტორის შემოქმედებითი მუშაობის შესახებ გრ. ყიფშიძე მოგვითხრობს:—„დავიწყებერთი პოემა და არ ვიცი, როგორი გამოვა“, გვითხრა ილიამ, საქმეების გათავების შემდეგ და წაგვიკითხა პირველი ხანა; მეტი არა ჰქონდა ჯერ დაწერილი. დიდებული სურათი თოვლიან-ყინულიანის მთებისა და მუნ გამოკვეთილის ბეთლემის მონასტრისა თვალწინ წარმომიდგა; თითქო თავბრუ დამესხა, გამოვყეყეყდი და თითქმის ველარა გავიგერა იმისი, რაც გვიამბო იმ თემისა და შინაარსისა, რომელიც უნდა განვითარებულყო და დაწერილიყო შემდეგ პოემის ლასათავებლად. „განდეგილი“ დამთავრდა და წაკითხულ იქმნა განსვენებულ დავით სარაჯიშვილის სახლში. მაშინდელი ინტელიგენცია, მოყვარულნი მწერლობისა თითქმის სულ იქ იყვნენ. ილიამ კითხვა გაათავა და აქეთ-იქით მიიხედ-მოიხედა, თითქო ეკითხება შეკრებილთ, რას ბრძანებთო... გაიმართა საუბარი, კამათი „...“¹

ლექსის—„ქართველ სტუდენტების სიმღერა“-ს—რამდენიმე ავტოგრაფი გვაქვს, რომლებიც ილიას სხვადასხვა დროს გადაუწერია (იხ. მისი პირველი ვარიანტი 2. (ლიტ. 3/4); მეორე ვარიანტი 3. (S:4993); მესამე ვარიანტი 7. (ქუთ.), ხოლო საბოლოო რედაქციული ტექსტი 9. (ლიტ. 1/4), რომლის მიხედვითაც პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „მნათობში“ 1870 წლის № 2-ში).

ლექსის—„ბაზალეთის ტბის ძირას“—სამი დასრულებული ვარიანტი (იხ. 51. S:5027) და სამი პირვანდელი ესკიზი გვაქვს. ამ ლექსის პირველი ვარიანტი ილიამ დაწერა 1883 წლის 14 ივლისს. ილიას შემოქმედებიდან ეს ლექსი პირველი იყო, რომელიც 1890 წელს ჟურნალ „ჯეჯილში“ დაიბეჭდა. მანამდის ამ ჟურნალში ილიასი არაფერი არ დაბეჭდილიყო. ამის შესახებ ი. მანსვეტაშვილი

¹ გრ. ყიფშიძე. ილია ჭავჭავაძე (ბიოგრაფია), თბ., ტ. I, 1914, გვ. XLII—XLIII.

გადმოგვცემს: „ჟურნალის რედაქციას გულთ აკლდა, რომ ილიამ არაფრით სცა პატივი. მე ვიდე კისრად ეს ნაკლი შემეყოს და შეეუწინდი ილიას. როგორც იყო დავიყოლიე, ილია დამამარდა პატივით ლექსის მოცემას. მთელი თვე მომიხდა უკან დევნა, მინამ ილია გააბედავდა თავის დანაპირის შესრულებას. მომცა თავისი იმ ხანებში დაწერილი¹ ლექსი „ბაზალეთის ტბა“. დიდი სიხარული იყო ჟურნალისთვისაც და მკითხველებისთვისაც ამ ლექსის დაბეჭდვა. ამის მიზეზს მიჰხვდებით, თუ გაიხსენებთ ამ მშვენიერს, მდიდარს როგორც გარეგანი ფორმით, ისე აზრიანი შინაარსით ლექსს“².

ილიას წვრილი ლექსების ავტოგრაფებიდან ცალკე უნდა მოვიხსენიოთ იმ დროისათვის გამართული „მამათა და შვილთა“ ბრძოლის პერიოდში დაწერილი პამფლეტები: „გამოცანები“, „კიდევ გამოცანები“ და „პასუხის-პასუხი“³. პირველი ორი ავტორის მიერ დაიწერა 1871 წლის 7 დეკემბერს, რომელიც მიმართული იყო მშინდელი ძველი თაობის თავად-აზნაურთა წარმომადგენლების წინააღმდეგ.

ილიას „გამოცანები“ და „კიდევ გამოცანები“ საცენზურო პირობების გამო მაშინ ვერ დაიბეჭდა და ხელნაწერების სახით ფართოდ იყო საზოგადოებაში გავრცელებული. „გამოცანების“ ტექსტში წარმოდგენილია ცხრა ლექსი—გამოცანა, ხოლო „კიდევ გამოცანებში“ შვიდი ლექსი—გამოცანა, რომლებშიაც იგულისხმებოდნენ მაშინდელი დროისათვის ცნობილი პირები.

გამოცანების საპასუხოდ ძველი თაობის წარმომადგენელმა „მამათა“ ბანაკიდან, ცნობილმა პოეტმა გრიგოლ ორბელიანმა 1872 წელს დაწერა ლექსი—„პასუხი შვილებთა“. მას მიჰყვა ილიას შესანიშნავი ლექსი—„პასუხის-პასუხი“, რომელიც დაიწერა 1872 წლის 28 იანვარს. ეს იყო პირდაპირ გამანადგურებელი პასუხი ახალი თაობისაგან ძველი თაობისადმი. ილიას ყველა ამ პამფლეტის უკვე დასახელებული ავტოგრაფების გარდა აღწერილობაში შევიდა აგრეთვე მათი ხელნაწერებიც (ნუსხები)⁴, რომლებიც მაშინ ხალხში იყო გავრცელებული.

1872 წლის 13 თებერვალს გაზ. „ღროების“ რედაქტორი სერგი მესხი ძველი თაობის წინააღმდეგ მიმართული აღნიშნული ლე-

¹ ი. მანსვეტა შვილი აქ შეცდომას უშვებს. ლექსი „ბაზალეთის ტბა“ ადრევე ჰქონდა დაწერილი, სახელდობრ 1883 წელს, მხოლოდ არ ჰქონდა მანამდის გამოქვეყნებული.

² ი. მანსვეტა შვილი. მოგონებანი, გვ. 114.

³ კრებული 3. (S:4993); გამოცანები 35. (S:5023).

⁴ 36. (ლიტ. 514); 37. (H: 2622); 38. (ლიტ. 7147/4); 39. (H:571); 40. (H:2658); 41. (S:5030).

ქსების გავრცელების შესახებ აკაკი წერეთელს სწერდა: „რომ იცოდე, რა პამფლეტები გამოდის აქ. შენც გაგონილი და წაყინებული გექნება ის „გამოცანა“, რომელიც ამას წინათ გამოვიდნა. ახლა გამოვიდა მოხუცებულების „პასუხი“ ამ გამოცანაზე, სადაც შენც და სხვებიც საზოგადოთ მწერლები და იმერლები ვართ საშინლათ კინტურათ ვალანძლული. თითქმის იმავე დროს გამოვიდა ამ „პასუხის პასუხი“. მშენიერი რამ არის, მაგრამ კაცმა არ იკის—ვისია. თუ არ არის მანდ, მომწერე, ვადაგიწერ და გამოგიგზავნი. ამას ქუთაისშიაც ექნება ინტერესი“¹.

როგორც სერგი მესხის ამ წერილიდან ჩანს, პამფლეტების ავტორის ვინაობა საზოგადოებისათვის უცნობი იყო და მის გამომქლავნებას ერიდებოდნენ. ცხადია, ს. მესხმა იმ დროს ქუთაისში მყოფ აკაკი წერეთელს გაუგზავნა აღნიშნული ლექსები და მათი საშუალებით იქაც გავრცელდა.

თვით ილია ჭავჭავაძე, ს. მესხზე უფრო ადრე, გამოცანების დაწერის რამდენიმე დღის შემდეგ, 1871 წლის 11 დეკემბერს დავით ერისთავს სწერდა: „დათიკო! გიგზავნი გამოცანებს. რომ წაიკითხავ და დააკვირდები, მგონია, მიხვდე ვინც არიან აწერილნი. ჯაქმე იმაშია, რომ არაეინ—არც შენმა მახლობელმა და ჩემმა—არ უნდა იცოდეს ვისგან არის დაწერილი და ხალხში გავრცელებული. შენ იცი, როგორც შეინახავ ჩემს სახელს საიდუმლოდ. დაბეჭდვა მაგ ლექსისა არ იქნება,—ეგ ისე უნდა გავრცელდეს ქალაქში. მაგ გავრცელებაშიაც ძალიან ფრთხილად უნდა მოიქცე, თორემ ჩვენდა სამტროდ „ისინი“ ყოველისფერს სიმურტლეს იკადრებენ და მაშინ ჩიტი პრტყენად აღარ ეღირება.“

გამომიცხადებია, რომ შენს მეტს მანდ ქალაქში არვის ვანდე ეგ ჩემი ლექსი. შენ იცი როგორც უპატრონებ“.² დავით ერისთავს ილიას პამფლეტები რუსულადაც უთარგმნია და ისე უვრცელებია საზოგადოებაში. ილია მეორე წერილში 1872 წლის ივლისში დ. ერისთავს სწერდა: „ძმაო დათიკო! შენი წიგნი თარგმანი-თურთ მივიდე. ზოგიერთი ხანა ძალიან კარგათ არის ნათარგმნი... მიკვირს მე-VII გამოცანა რატომ აღარ გადაგიღია? მე შევიტყე, რომ პასუხი, პასუხის პასუხი და სხვანი გადაგიღია. თუ გიყვარდე გამომიგზავნე. ან გადმოუდი და თან წამომიდე. მე ოცდა ორის ივლისიდან ოცდაექვსამდე შინ ვიქნები. თუ ღმერთი გწამს (რა კაცს

¹ ს. მესხის წერილი აკაკი წერეთლისადმი, საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილების ფონდი H:1496/9.

² წერილის ავტოგრაფი—საქ. ლიტ. მუზეუმში, № 335/2.

გისხენებ ღმერთსა!..), გადმოდი, ერთი მასლაათით სული მოვი-
ბრუნოთ“.

ილიასაც უცდია თარგმნა რუსულად თავისი გამოცანების,—
პირველი ორი გამოცანის,—რევაზ ანდრონიკაშვილისა და გიორგი
მუხრან-ბატონის შესახებ. თავისი რუსული თარგმანი, წერილთან
ერთად, ილიამ დავით ერისთავს გაუგზავნა და თან დასძინა: „აბა
ჩემი ნათარგმნიცა ნახე. ჭაშნიკად გიგზავნი“¹.

ილიას არქივმა შემოგვინახა აგრეთვე მეტად საყურადღებო
ავტოგრაფები რუსულად. ეს მასალები შეიცავს ოფიციალურ წე-
რილებს და მოხსენებებს, კონსპექტებს, ამონაწერებს და შენიშვნებს
სოციალ-ეკონომიური და პოლიტიკური საკითხების შესახებ: კარლ
მარქსის, ფრიდრიხ ენგელსის, ფ. ლასალის, შმოლერის, შტამლე-
რის, კარლ ბიუხერის, სპენსერის და სხვათა შრომებიდან (იხ. ქვე-
მოთ 116, 117, 118).

ამ ავტოგრაფებსაც განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს
საერთოდ ილია ქავჭავაძის მსოფლმხედველობის შესწავლისათვის.

* * *

ილია ქავჭავაძის ლიტერატურული მემკვიდრეობის ავტოგრა-
ფების გარდა აღწერილობაში შევიტანეთ მისი ნაწერების ნუსხე-
ბიც, რომლებიც ხელნაწერებში იქნა შემონახული და რომლის გა-
მოვლინებაც შეეძლებოდა. ცხადია, ამ ნუსხებსაც აქვთ გარკვეული
მნიშვნელობა ილიას შემოქმედებითი მემკვიდრეობის შესწავლისა-
თვის. ასეთია: ქუთაისის მუზეუმში დაცული ნუსხები: „რა ვაკე-
თეთ? რას ვშვრებოდით? ანუ საქართველოს ისტორია XIX საუკუ-
ნეში“, „ჩემი თარი-ალალი!“, „ქართველი სტუდენტების სიმღერა“,
„აჩრდილიდგან“ (ნაწყვეტი), „აჩრდილი“ (ბოლონაკლული), რამ-
დენიმე ხანა პოემა—„აჩრდილი“-სა და სხვ. ყველა ამ ნუსხების დი-
დი ნაწილი გადაწერილია ცნობილი საზოგადო მოღვაწეების კ. ლორ-
თქიფანიძისა და პ. უშიკაშვილის მიერ.

საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფი-
ლებაში დაცული ნუსხებიდან აღსანიშნავია: მოთხრობა „სარჩობე-
ლაზედ“ (პატარა ამბავი) (S:5018); „პასუხის პასუხი“, „გამოცანე-
ბი“ (H:571; 2622); ქართველ მწერალთა კრებულში (S:3723) შესული
ლექსები: „ჩიტი“, „ზედა-ქადაგი“ (გეტესი), „ელეგია“, „არაგვი“ (აჩრ-
დილიდგან), „მტკვრის პირას“ (ლუარსაბ მაღალაშვილს), „თ. ალექ-

¹ წერილის ავტოგრაფი—საქ. საზ. ლიტ. მუზეუმში, № 336/2.

„ანდრე ჭავჭავაძე“, „პოეტი“ (უფ. ნიკ. ლოლობერიძეს); ლექსთა კრებულში (A № 1753) შესული ალექსანდრე ცაგარლის ხელით გადაწერილი ლექსები: „მძინარე ჭალი“, „პოეტი“, „ხმა სამარიაში“, „უსულდგმულო ცხოვრება“, „ციურნი ხმები“. „ერთხელ მეც, ძმანო“, „მწუხარება“; კრებულში (A: № 1280) შესული ლექსები: „ჩემი თარი-ალალი“, „ქართველი სტუდენტების სიმღერა“, „რა ვაკეთებ, რას ვშვებოდით? ანუ საქართველოს ისტორია XIX საუკუნეში“ და სხვ.; ლექსთა კრებულში (Q: № 347): „ელეგია“, „ჩემო კარგო ქვეყანავ“, „ქართლის დედას“, „მას აქეთ, რაკი შენდამი“, „მესმის, მესმის სანატრელი“, „მუშა“, „იანიჩარი“, „უსულდგმულო ცხოვრება“, „გაზაფხული“ და სხვ.

ილია ჭავჭავაძის ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში თვალსაჩინო ადგილი უკავია აგრეთვე კერძო მიმოწერას, რასაც არანაკლები მნიშვნელობა აქვს XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული ლიტერატურული საკითხების შესწავლისათვის.

ილიას მიმოწერა, თავმოყრილი ჩვენს არქივთსაცავებში, შეიცავს სამი ძირითადი ხასიათის მასალას:

1) ილიას წერილებს ნათესავ-მეგობრებთან და ქართველ საზოგადო მოღვაწეებთან. ამათგან მეტად მნიშვნელოვან მასალებს იძლევა წერილები: დავით ერისთავისადმი, პეტრე უმიკაშვილისადმი, ვასილ მაჩაბლისადმი, კირილე ლორთქიფანიძისადმი, ილია ოქრომჭედლიშვილისადმი, სერგი მესხისადმი და სხვ;

2) ილიას წერილებს მეუღლესთან—ოლა თადეოზის ასულ ჯურამიშვილ-ჭავჭავაძისადმი;

3) ქართველ მოღვაწეთა წერილებს ილიასადმი. ამ წერილებიდან აღსანიშნავია: დიმიტრი ყიფიანის, გრ. ორბელიანის, ვასილ მაჩაბლის, ეკატერინე გაბაშვილის, პეტრე უმიკაშვილის, დავით ერისთავის, ილია ოქრომჭედლიშვილის, ანთიმოზ ჯუღელის, ალექსანდრე ცაგარლისა და სხვ.

აქვე უნდა მოვიხსენიოთ ის მნიშვნელოვანი ნაწილი ოფიციალური წერილებისა (მიმართებებისა), რომლებიც ილიას ხელმოწერით თავის დროზე დაეგზავნა სხვადასხვა პირს. ეს ოფიციალური მიმოწერაც არანაკლებ მნიშვნელოვან მასალას იძლევა ქართული საზოგადოებრივი საკითხების შესასწავლად. ამათგან აღსანიშნავია ოფიციალური მიმართვები გაგზავნილი მიხეილ მაჩაბლის, ალექსანდრე ყაზბეგის, გიორგი ქართველიშვილის, ალექსანდრე ხახანაშვილის, კირილე ლორთქიფანიძის, ლუარსაბ ბოცვაძის და სხვებისადმი.

ილია ჭავჭავაძეს თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის პერიოდში საქმიანი მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა აგრეთვე უცხო

ქვეყნების კულტურისა და მწერლობის მაშინდელ წარმომადგენლებთან, რომლებიც დიდი ინტერესითა და ყურადღებით ეკიდებოდნენ საქართველოსთან დაახლოებას და მისი კულტურითა და ისტორიული წარსულით იყვნენ დაინტერესებული. ამათგან აღსანიშნავი არიან: გერმანელი ლიტერატორი არტურ ლაისტი, რომელმაც პირველად თარგმნა გერმანულად შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“. იგი, საზოგადოდ, ჩვენი მწერლობისა და კულტურის დიდი მოყვარული და ილიას მახლობელი მეგობარი იყო.

ასეთივე თავაზიანობითა და პატივისცემით იყო მიღებული ინგლისელი ქალი მარჯორი უორდროპი, რომელმაც ინგლისურად თარგმნა „ვეფხისტყაოსანი“ და ილია ჭავჭავაძის პოემა „განდევილი“.

ქართული ენითა და მწერლობით დაინტერესებული იყვნენ აგრეთვე ოქსფორდის უნივერსიტეტის პროფესორი მორფილი და გრაცის უნივერსიტეტის პროფესორი შუხართი, რომლებიც სწავლობდნენ და იკვლევდნენ ქართულ ენასა და მწერლობას. ყველა ამ აღნიშნულ უცხო ქვეყნის მოწინავე წარმომადგენლებთან ილია ჭავჭავაძეს მჭიდრო საქმიანი ლიტერატურული და მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა. ილიას საარქივო ფონდში შემონახულია მიმოწერა არტურ ლაისტთან, მარჯორი უორდროპთან, პროფესორ შუხართთან და სხვებთან. ყველა ეს მიმოწერაც მეტად საგულისხმო მასალას იძლევა საქართველოს მოწინავე საზოგადო მოღვაწეების ისტორიული მეგობრობისა და კულტურული ურთიერთობის შესახებ დასავლეთ ევროპის ხალხთა პროგრესულ წარმომადგენლებთან.

ყველა ეს აღნიშნული ოფიციალური და კერძო წერილები აღწერილობაში შევიდა.

ილიას კერძო წერილებიდან მნიშვნელოვანი ნაწილი წარსულში, პერიოდული პრესის ფურცლებზე სხვადასხვა დროს გამოქვეყნდა¹. ზოგიერთი წერილის ავტოგრაფი, რომელიც წინათ პერიოდულ

¹ ი. ჭავჭავაძე. წერილები, I. იოსებ ბოცვაძის რედაქციით, წინასიტყვაობით და შენიშვნებით. სოხუმი, აფხაზეთის სახელგამი, 1949. სამწუბაროდ, წერილების ეს კრებული არამეცნიერულად არის გამოცემული. წერილები არასრულია. თვით ტექსტები დაიბეჭდა უამრავი კორექტურული, ორთოგრაფიული, სტილისტიკური და ფაქტობრივი შეცდომებით. არ არის მითითებული იმ წერილების პირვანდელი პუბლიკაცია, რომლებიც სხვადასხვა დროს იყო პერიოდულ პრესაში გამოქვეყნებული, და იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს ამ კრებულში ისინი პირველად გამოქვეყნდა. არც ერთ წერილზე არ არის მითითებული თუ სად არის ის დაცული.

პრესაში იყო გამოქვეყნებული, ჩვენამდე არ მოღწეულა. კარგულად ითვლება. მათი არსებობა მხოლოდ პრესაში შემოკვამნიან ვგინახა.

ილია წინამძღვრიშვილმა 1909 წლის გაზეთ „დროებაში“ (№ 32) გამოაქვეყნა ილია ჭავჭავაძის ხუთი წერილი, მიწერილი საგურამოს მამულის მოურავ მოსე მემარნიშვილისადმი. აღნიშნული წერილების გამოქვეყნების შესახებ ილია წინამძღვრიშვილი იქვე გაზ. „დროებაში“ წერდა: — „ნეტარ ხსენებულ მგოსნის ილია ჭავჭავაძის ქალაქებში, სოფელ საგურამოში, იმის სახლში აღმოჩნდა რამდენიმე წერილი, მიწერილი ილიას მიერ მოსე-მოურავთან, მოურავის მიწერილ წერილებზედ საპასუხოდ. რადგან პოეტის წერილები შეიცავენ იმის შეხედულობას გლახკაცის მიმართულებაზედ და ყველასათვის საგულსხმო იქნება იმათი შინაარსი, ამისათვის ვბეჭდავთ ამ წერილებს“.

არანაკლებ საყურადღებო შენიშვნით გამოაქვეყნა ილიას წერილი ვლ. მიქელაძემ 1908 წლის „ნიშადურში“ (№ 59) შემდეგი სათაურით „მუდამ მომზადებული ილია“. ვლ. მიქელაძე შენიშვნაში წერდა: „ძველ ქალაქებს ვათვალთვრებდი და წავაწყდი ილია ჭავჭავაძის ერთ მოწერილ ბარათს, რომელშიაც განსვენებული თავის თავს თითონ ახასიათებს. ვფიქრობ, ვინც ილია ჭავჭავაძის მოღვაწეობის დაფასებას იტვირთებს, ეს პატარა წერილიც გამოადგება“.

ილიას წერილის შინაარსი მთლიანად მოგვაქვს. ილია ვლ. მიქელაძეს სწერდა: „ძმაო ვლადიმერ, დღეს საღამოზე „სამეურნეო საზოგადოებაში“ საზოგადო კრება არის და კირიმ-გირეის მოხსენება იქნება შესახებ აქაურ ენების ხმარებისა აქაურ სკოლებში. მე მინდა წინააღმდეგე, თუ აქაურ ენების წინააღმდეგი ლაპარაკი იქნება. რადგანაც ჩვეულებად მიღებული მაქვს მოუშვადებლად არსად წავეჩხირო, ამიტომ დღეს სამსახურიდან რომ შინ წავიღ, მაშინვე ამის სამზადისს შევუდგები. ამის მიზეზით დღეს შენთან სადილად ვერ ვისიამოვნებ და დიდსა და დიდს ბოდის ვიხდი. სხვა დროს იყოს, შენთან ქეიფი ყოველთვის სანატრელია და სასურველი. შენი ილია ჭავჭავაძე“.

წერილის ბოლოში რედაქცია შემდეგს დასძენდა: „ვბეჭდავთ ამ საყურადღებო წერილს, რომელშიაც ჩვენი სასიქადულო მგოსანი, პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე ამბობს: „ჩვეულებად მაქვს მიღებული მოუშვადებლად არსად წავეჩხირო“. კეუის მასწავლებელია ვგ წერილი.“

კაცი, რომელმაც მრთელი თავისი სიცოცხლე სწავლაში გაატარა, რომელიც ყოველდღე იმის ფიქრში იყო ახალი რაქ შექმნა, შეესწავლა, წაეკითხა, თავისი ჭკუა-გონება განევეითარებინა, ცოდნით გაემდიდრებინა, ამისთანა კაცი ამბობს არსად არ წაეეჩხირები, თუ საგანი კარგათ არ გავითვალისწინე, არ შევითვისეო. სკოლებში სამშობლო ენის მნიშვნელობაზე უნდა ყოფილიყო იმდღეს ბაასი. განა ილიას საკმარისად არ ექნებოდა შეთვისებული ეს საგანი? განა იგი საკმაოდ არ იქნებოდა მომზადებული? მაგრამ მაინც კიდევ უნდა მოვემზადოვო, ამბობს“...

ასეთივე საყურადღებო წერილები დაიბეჭდა: დავით მესხისადმი 1885 წლის 9 ოქტომბრის თარიღით; ილიას პასუხი ქართველ-სტუდენტებისადმი „ნიშადურში“ 1908 წლის № 59-ში; 1887 წლის 9 ივლისის თარიღით დაწერილი სოფრომ მგალობლიშვილისადმი ეურნალ „თეატრი და ცხოვრება“-ში 1914 წლის № 22; წერილები პროფ. ილია ოქრომქედლიშვილისადმი გაზეთ „თემში“ 1915 წლის № 218; გაზეთ „სახალხო ფურცელში“ 1915 წლის №№ 274, 280 და სხვ.

ოფიციალურ საბუთთა რიგში მოვაქციეთ და აღწერილობაში შევიტანეთ აგრეთვე შეტად მნიშვნელოვანი დოკუმენტი—„დროების“ რედაქციის პირობა“, რომელსაც სხვებთან (სერგი მესხი აკაკი წერეთელი, ნიკო ნიკოლაძე) ერთად ხელს აწერს ილია ქავჭავაძე.

გაზეთ „დროების“ არსებობიდან ათი წლის შესრულებასთან დაკავშირებით, 1876 წლის 4 მარტიდან ახალი რედაქცია შედგა: სერგი მესხის, აკაკი წერეთლის, ილია ქავჭავაძის და ნიკო ნიკოლაძის შემადგენლობით. მათ შორის დაიდვა პირობა, რის მიხედვითაც ურთიერთ შორის ფუნქციები განაწილდა და შემუშავდა წესი გაზეთის გამოშვებისათვის. მაშინ „დროების“ რედაქციის პირობა“ არ გამოქვეყნებულა. ტექსტს მთლიანად ახლა ვბეჭდავთ:

ქართული გაზეთი

„დროება“

1 მარტს 1876 წ.

თბილისი

„დროების“ ჩამაშვილის პირობა

§ 1. „დროების“ რედაქციას შეადგენენ: აკაკი წერეთელი, ილია ქავჭავაძე, ნიკოლოზ ნიკოლაძე და სერგეი მესხი.

§ 2. როგორც გაზეთის ლიტერატურულ საქმეებში, აგრეთვე ეკონომიურში ამ ოთხს წევრს რედაქციისას ერთნაირი ხმა და უფლება აქვს.

§ 3. რედაქციის რჩევა დანიშნავს ერთს პირს, რომელსაც გაზეთის ეკონომიურ საქმეებს მიაბრის. ამავე რჩევაზე დასაყრდენი რედაქტორის ამორჩევა, როდესაც ახლანდელი რედაქტორი სერგეი მესხი, რომელსამე შემთხვევის გამო, დროებით ან სამუდამოთ ამ მოვალეობისაგან ხელს აიღებს.

§ 4. რედაქციის წევრნი ვალდებული არიან: ა) თავის შრომით დაეხმარონ გაზეთის გაუმჯობესობასა და წარმატებას ლიტერატურულის მხრით; ბ) მოსძებნონ საშუალება რომ მატერიალურის მხრით გაზეთს არავითარი დაბრკოლება არ ექნეს,—და საზოგადოთ ისე იზრუნონ გაზეთისათვის, როგორც თავის საკუთარ საქმისათვის.

§ 5. ყოველგვარი უთანხმოება, რომელიც რედაქციის რჩევაში ატყდება, ხმის უმეტესობით უნდა გადაწყდეს; თუ რჩევის ხმები თანასწორად გაიყოფა, მაშინ რჩევა მოიწვევს ერთს გარეშე პირს, აღძვრული კითხვის გადასაწყვეტად და ამ ორსავე შემთხვევაში თითოეული წევრი ვალდებულია უმეტესობის გადაწყვეტილებას დაემორჩილოს.

§ 6. ყოველ წევრს რედაქციისას უფლება აქვს შეაჩეროს გაზეთში დასაბეჭდი სტატია, თუ ის დაინახავს, რომ ამ სტატიის დაბეჭდვა გაზეთში რომლისამე მხრით მავნებელია. ამ შემთხვევაში სტატიის შემჩერებელმა რედაქციის რჩევა უნდა მოიწვიოს, რომელიც გადაწყვეტს: დაიბეჭდოს ეს სტატია, თუ არა.

§ 7. ამ თავითვე ბეჭდვით უნდა გამოცხადდეს, რომ დღეის შემდეგ „დროების“ რედაქციას შემოხსენებული ოთხი პირი შეადგენს და რომ გაზეთის საქმეში მკითხველი საზოგადოების წინაშე პასუხისმგებელი მხოლოდ ეს პირები არიან.—ამ პირობას დავესწარი და მისი თანახმა ვარ „დროების“ გამომცემი სტეფანე მელიქიშვილი.

„დროების“ რედაქტორი და გამომცემელი

სერგეი მესხი

აკაკი წერეთელი

ილია ჭავჭავაძე

ნიკო ნიკოლაძე¹

„დროების“ რედაქციის ამ ახალი შემადგენლობის შესახებ თვით სერგეი მესხი წერდა: „ეს დღე შესანიშნავი იქნება ჩვენის გაზეთისათვის მითაც, რომ ამ ოთხის მარტივად 1876 წ. „დროებაში“ მიიღებენ განსაკუთრებითს მონაწილეობას ქვემოხსენებულნი პირნი, რომელნიც კისრულობენ როგორც ლიტერატურულს, აგრეთვე

¹ „დროების“ რედაქციის პირობა“ — საქ. მუზ. ხელნაწერთა განყ. S: № 5103.

მატერიალურს წარმატებას გაზეთისას: ნიკო ნიკოლაძე (ნიკანდელი), აკაკი წერეთელი და ილია ჭავჭავაძე.

ამათ გარდა ჩვენის გაზეთისათვის იშრომებენ ეხლანდელნი თანამშრომელნიცა¹.

„დროების“ განახლებული რედაქციის შემადგენლობამ დიდხანს ვერ იარსება. მათ შორის თავი იჩინა უთანხმოებამ საბანკო საკითხების გამო და რამდენიმე თვის შემდეგ დაიშალა. პირველად ილია ჭავჭავაძემ მიატოვა რედაქცია, ხოლო შემდეგ, 1877 წელს, ნიკო ნიკოლაძეც გავიდა.

* * *

ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფებისა და ნუსხების დაცულობის სადაურობა და საადრიცხვო ნომერი თითოეულ აღწერილობას, რიგითი ნომერთან ერთად, ფრჩხილებში აქვს მოცემული. აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილების ფონდების აღსანიშნავად მიღებულია: ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ფონდის და ხელნაწერის ნომერი; საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების—(H); საეკლესიო მუზეუმის—(A) ახალი ფონდის—(Q) და სული კოლეჯის—(რუს.); საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ-მუზეუმის ფონდის აღსანიშნავად მიღებულია — (ლიტ.) და ხელნაწერის ნომერი; ქუთაისის სახელმწიფო მუზეუმის—(ქუთ.); თბილისის რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრის მუზეუმის—(რუსთ. თეატრ.) და საქართველოს სახალხო განათლების სახელმწიფო მუზეუმის—(სგმ) და საბუთის ნომერი.

აღწერილობისათვის მიღებული წესების მიხედვით, ცალკეული ავტოგრაფების თუ ნუსხების შესახებ მოცემულია გარეგნული დამახასიათებელი ცნობები, ტექსტის დასაწყისი და ბოლო ნაწილი, თუ ტექსტი ნაკლულია. საპირობების შემთხვევაში, გზადგზა, თითოეულისათვის ცალკე, იქვე დართულ შენიშვნებში მოცემულია აგრეთვე ბიბლიოგრაფიული და სხვა სახის ცნობები.

31.I.1951

ქ. თბილისი

შალვა გოხალიშვილი

¹ ვაზ. „დროება“, 1876 წ., № 23, გვ. 1.

1. (S: 5028)

ყრმობის დროინდელი ლექსები

2 ფ.; 36×22; ქალაქი, უყდო, ავტოგრაფი (ადრეული ბავშვური ხელით); უთარიღო [1857 წ-მდე]

1. „სიტკბოება თვის მამეულში.
მოღით შორს მყოფნო თქვენს მამეულში,
მის სიტკბოება მაქვს მეტი გულში.
მე მუნ შთაფარდი ბედშია სრულში,
ამას სწორეთ ვიტყვი არა ვარ მრუში“... 1 r.
2. „ქაბუკობაზედ.
კაცის სიცოცხლეს აქვს გაზაფხული,
მას სიქაბუკე აქვს წოდებული.
ვინც მაგ ხანშია შეწონებული,
არის ყოველთვის შენატრებული“... 1 r-v.
3. „ღალონებული, არ ვიცი რაზედ,
ვიჯექ ბნელს ღამეს მე მოაჯარზედ,—
ერთი ვარსკვლავი არა სჩნდა ცაზედ,
ვერას ვხედიდი ჩემს წინა მთაზედ“... (1 v)
4. „მოთქმა საწყლისა.
სად მოვასვენო საწყალმან თავი?
არცა მაქვს სახლი, არც ქოხი ავი.
მზისგან დამწვარი მაქვს ტანი შავი,
ქვეყნათ არაინა მყავს მე შემნახავი“... (1 v—2 r)
5. „პატარა ჩიტი. [თარგმანი] [პირველი ვარიანტი]
ყოვლის უწინარეს მე განვიღვიძებ,
ფრთა ფრთას შემოვკრამ, რა თვალს ვახილებ,
დავკრამ, დაუშტვენ, ღმერთსა ვადიდებ,
მშვენიერის ხმით მსმენელს ვაგიჟებ“... 2 r.
შენიშვნა: ამ ლექსის შესწორებული ავტოგრაფები იხ. ქვემოთ: კრებული 2. (ლიტ. 3-4); კრებული 3. (s: 4993).
6. „აღბომში კნენის ნატალია ანდრონიკოვისას.
ნელი ტანის რხევა, ნაზი ქცევა მე შენი ვნახე,
არს შენნი თვალნი განათალნი ქაბუკათეთის მახე“... 2 v.

7. „ქნეიჟნა თიკოს ჰევექ[ავადის] ალბომში.
ჩემებრსა სუსტსა შენი ქება ვით შეეძლებოდა... 2 v.
შენ ხარ ქებაზედ აღმატებულ ესე მეთქმება“... 2 v.
8. „ჩემო გონებიდგან განუშორებელი დაო ნინავ! [ნინო ჰევექავადე-
დე-აფხაზისას].
ჩემს საყვარელს დას, სასურველს ნინას
წიგნსა მოგიწერ, თუ ყურს მისცემ სმენას“... 2 v.
შენიშვნა: 1) თითოეული ლექსის ბოლოს არის ხელმოწერა: „თ. ილია-
ჰევექავადე“.
2) პირველი ხუთი ლექსი ადრეული ბავშვური ხელით ნაწერია, ხო-
ლო უკანასკნელი სამი ლექსი უფრო გვიანდელი განსხვავებული ხე-
ლითაა.
3) „ჩიტის“ თარგმანის შესწორებული ტექსტი დაიბეჭდა „ციცკარ-
ში“, 1857 წლის იანვარში, № 1, გვ. 7. ცხადია, ყველა აღნიშნული
ლექსი დაწერილია 1857 წლის იანვრამდე.

2. (ლიტ. 3-4.)

კრებული

59 ფ.; (118 გვ.); 16,5×11; ქალაღი; უყდო (წიგნაკი); ავტოგრაფი; ნაკ-
ლული; 1856—1861 წ. წ. სხედასხვა დროს გადაწერილი (ტექსტებში
შიგადაშიგ ნასწორებია).

1. „ჩიტის (თარგმანი).
ყოვლთ უწინარეს მე განვიღვიძებ,
ფრთას ფრთას შამოვკრავ; რა თვალს ვახილებ“... (1 გვ.)
„1856-სა წელსა 17-სა ნოემბერს. ტფილისი“.
შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში
3. (s: 4993).
2. „ლოცვა.
მამაო ჩემო! რომელიცა ხარ ცათა შინა!
მუხლ მოდრეკილი, ღმობიერი ვსდგევარ შენ წინა“...
(2 გვ.)
„1858-სა წელსა 17 ივლისს. ს. ტიარლევო“.
შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში
3. (s: 4993).
3. * * *
„ვიხილე სატრფო; იგი ცრემლთ ღვრიდა,
ბედს და სიყვარულს მწარეთ დასტიროდა“... 2 გვ.
„1858-ს წელ[სა] 26 ოქტომბერს. ს. პეტერ-
ბურღი“.
შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში
3. (s: 4993).

4. * * * „ერთხელ ჯდა ჩემთან ქალი ლამაზი, ამას მეტყოდა, ის მარდი ნაზი“... 3 გვ.
„1858-სა წელსა, 26 ოქტომბერს. ს. პეტერბურლი.“
შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993).
5. „ს...ს მაშინ დავსტკბები სრულ სამოთხითა, როს სულ შენს ცისფერს შავყურებდე თვალს“... 3 გვ.
„1858 წელსა, 15-სა დეკემბერს. ს. პეტერბურლი.“
შენიშვნა: ამ ლექსის პირველი ვარიანტი იხ. ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993) რიგი 5, ხოლო ბოლო რედაქცია იმავე კრებულში რიგი 85.
6. „(ღვინიღამ). ლოყით მოეპყარ ჩემსა ლოყასა, დე ცრემლნი ჩვენი ერთათ შაერთდნენ. 4 გვ.
1858-სა წელსა დეკემბერი. ს. პეტერბურლი“.
7. „გულის ხმა. ჩუმ მალნარშია წამოწოლილი ვიყავ, ზედ მედგა ხის უხვი ჩრდილი“... 4 გვ.
„1859-სა წელსა 11-სა იანვარს. ს. პეტერბურლი“.
შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993).
8. „(ღვინიღამ) როცა შავყურებ მე შენ თვალებსა გრგვინვა და ტება გულის ღუმღებდა“... 5 გვ.
„1858-სა წელსა 22 დეკემბერს. ს. პეტერბურლი“.
შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ტექსტის ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993).
9. „მარტო მივცურავ ცხოვრების ზღვაში, თითქო უსურვლოთ და უფიქრელათ“... 5—6 გვ.
„1858 წელსა, 5 ნოემბერს. ს. პეტერბურლი“.
10. „ჩემს კვალს. დაე თუნდ მოგკვდე, არ მეშინიან, მაგრამ კი ისე, რომ ჩემი კვალი“... 6 გვ.
„1858-ს წელსა 19-ს ნოემბერს. ს. პეტერბურლი“.
11. „წინასწარმეტყველი. (პუშკინით) რა ვწანწალებდი ბნელს უდაბნოსა, სასულიერო მწყურვილი მწვაავდა“... 7—8 გვ.
„1858-სა წელსა 23-სა ივლისს. ს. ტიარლევო“.
შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“ 1861 წლის № 1; მისი მეორე ავტოგრაფის ბოლო ნაწილი იხ. კრებულში 3. (ს: 4993).
12. „მთვარეს.

მთვარე! გპერეტ მშვიდათ მიცურავ ცაზედ

და შენ მკრთალ სხივთა ჰყრი ქვეყანაზედ“... 8—9 გვ.
„23-სა ივლის, 1858 წელსა, სოფელი ტიარლევო“.

შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ავტოგრაფი ქვემოთ კრებულში 3.
(s: 4993).

13. „ლოცვა. ოდეს დემონი ურწმუნოების
უკუ თქმისა და მაცდუროების“... 9—10 გვ.
„28 აღვისტოს 1858 წელსა ს. ტიარლევო“.

14. „როდემდის?

როდემდის უნდა ჩვენ სიცოცხლის არ ვსცნობდეთ ფასსა?
როდემდის არ ვსცემთ ღვთიურს ნიჭსა ღირსა თაყვან-
სა?..“ 10 გვ.

„1-სა აღვისტოს, 1858 წელსა ს. ტიარლევო“.

შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ბოლო ნაკლული ავტოგრაფი კრებულ-
ში 3. (s: 4993).

15. „ანგელოზი (პუშკინით).

ედემის კარზედ ნაზი ანგელი
თავით მოხრილით მობრწყინვალებდა“... 11 გვ.

„27-სა ივნისს 1858 წელს ს. ტიარლევო“.

16. „მითხარ „მიყვარხარ“—და იმავე წამში

ერთს გაშმაგებულ მხურვალ ხევენაში“... 11 გვ.

„18 იანვარს 1859 წელს პეტერბურდი“.

შენიშვნა: ლექსის მთელი ტექსტი ავტორის მიერ წაშლილი-გადა-
ხაზულია.

17. „ქეშმარიტება (პუშკინით).

ამას წინათა ბრძენი ეძებდნენ

ქეშმარიტების დავიწყებულთ კვალთ“... 12 გვ.

„1858 წ. 27-სა ივნისს ს. ტიარლევო“.

შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3.
(s: 4993).

18. „გუთნის-დედა.

გავქიმოთ, ლაბავ, ჩვენი ჭაპანი,

მხვედრათ გვრგებია მიწანი შავნი“... 13—14 გვ.

„1858-სა წელ[სა] 4 ივნისს ს. პეტერბურდი.“

შენიშვნა: ამ ლექსის პირველი ვარიანტი იხ. ქვემოთ კრებულში 3
(s: 4993).

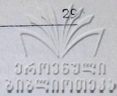
19. სიმღერა.

„სად მიგყევარ, მდინარევ,

მოწყენილ სიცოცხლისაე“... 14—15 გვ.

„1858 წელსა, 4-სა ივნისს ს. პეტერბურდი.“

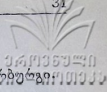
შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ავტოგრაფი ქვემოთ კრებულში 3.
(s: 4993).

20. „გიყვარდეს!
 კაცო! გიყვარდეს!..
 ცათ შთამომძახეს“... 16 გვ.
 „23 ივნისს 1858 წ. სოფ. ტიარლევო“.
 შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ავტოგრაფი ქვემოთ კრებულში 3-
 (ს: 4993).
21. „სტიროდეთ! (ლორდ ბაირონით) (ებრაული მელოდია).
 ოხ! სტიროდეთ მათ, ვინცა სტირიან
 მდინარეებზედ ბაბილონისა“... 16—17 გვ.
 „1858 წელსა, 23 თებერვალს ს. პეტერბურლი“.
 შენიშვნა: ლექსი „სტიროდეთ“ პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „ცის-
 კარში“ 1859 წლის № 9. მისი მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ 3-
 (ს: 4993).
22. „ლოთის რჩევა.
 ძმანო! სიცოცხლეს ნუ მოჰკლამთ ცდაში
 სულ ამაოა ამ ქვეყანაში“... 17—19 გვ.
 „1858 წელსა 1-სა აღვისტოს სოფელი ტიარ-
 ლევო“.
23. „(მიბაძვა ჰეინისადმი).
 მეცა მქონია კარგი მამული!..
 თურმე სცხოვრებდა იქ სიყვარული“... 19 გვ.
 „19 იანვარი 1859-ს წელს ს. პეტერბურლი“.
 შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში
 3. (ს: 4993).
24. „გაეხწორდეთ ბედო!
 ეხ! ჩემო ბედო! ჩემს სიცოცხლეში
 სულ შენ ნებაზედ მითამაშნია“... 20 გვ.
 „19 იანვარს 1859-სა წელსა ს. პეტერბურლი“.
 შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ავტოგრაფი ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993).
25. „ტუჩთა მიკონვა, ტუჩთ მიკარება
 თუმც ხან ჩვენს გულში გესლად იღვრება“... 20 გვ.
 „1859 წელსა, 20 თებერვალს. ს. პეტერბურლი“.
 შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ავტოგრაფი ქვემოთ კრებულში 3.
 (ს: 4993).
26. „ერთხელ მეც, ძმანო, მეც მყვარებია,
 გული წმინდ ალით მეც ამთებია“... 21 გვ.
 „19-სა თებერვალს 1859 წელსა. ს. პეტერბურლი“.
 შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3.
 (ს: 4993).

27. „სიხარული [ერთსტროფიანი]
სიხარული ჰგავს მინდორში გაზდილს
გზაზედ მოწყვეტილს სურნელსა ყვავილს“... 21 გვ.
„1859-სა წელსა 3-სა მარტსა ს. პეტერბურდი“.
შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ტექსტის ავტორად იხ. ქვემოთ კრე-
ბულში 3. (ს: 4993).
28. „(რუკერტით).
ჩრდილნი მალალ მთებისა
აგერ წყალზედ გადმოწენენ“... 22 გვ.
„18 იანვარს 1859. ს. პეტერბურდი“.
შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ავტორად იხ. ქვემოთ კრებულში 3.
(ს: 4993).
29. „ციურნი ხმები.
ციურნი ხმები—
ეგ საკურვლები“... 22—23 გვ.
„1859-სა წელსა, 27-სა მარტსა. ს. პეტერბურ-
დი“.
შენიშვნა: იხ. ამ ლექსის მეორე ავტორად იხ. ქვემოთ კრებულში
3. (ს: 4993).
30. „ქართველის დედას
ქართველისა დედავ! ძუძუ ქართველისა
უწინ მამულსა უზდიდა შეილსა“... 23—24 გვ.
„15 დეკემბერს, 1858 წელსა. პეტერბურგი“.
შენიშვნა: 1) ტექსტს წინ უძღვის ეპიგრაფი:
„(აწმყო, შობილი წარსულისაგან,
არის მშობელი მომავალისა). ლეიბნიცი“.
2) იხ. მისი მეორე ავტორად იხ. ქვემოთ კრებულში 3
(ს: 4993).
31. „ალაზანს (მიბაძეა)
ჰე, ალაზანო! მშობლიურ მთის ცრემლით შემდგარო,
აწ შენს კიდეზედ, ვზდგევარ, დაგცქერ, ძველ მეგობა-
რო“... 25 გვ.
შენიშვნა: 1) ტექსტს წინ უძღვის ეპიგრაფი:
„სიჭაბუკისა ყვავილი დამიჭნო ჟამთა დენამა.
ნდომეა მიმაკლო, დააგლო სასაპყროთ გული რბენამა“.
(ქილილა და დამანა. საბა ორბელიანი). 2) იხ. მისი მეორე ავტო-
რად იხ. ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993).
32. „ნანა ქართველისა
(ვუძღენი ყოველს ნამდვილ ქართველს დედას) [პირ-
ველი ვარიანტი]

ნანა, შეილო, ნანინა!..

მითხარ, რამ შეგაშინა?..“ 26—28 გვ.

„1859 წელსა. 6-სა აპრილს. ს. პეტერბურგი“

შენიშვნა: 1) ლექსის მთელი ტექსტი ავტორის მიერ გადაზახულია.

2) ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3.

(ს: 4993).

33. * *

„ბევრი ვიტანჯე; ვიცი რომ მელის

ბევრიც სხვა ტანჯვა მომავალშია“... 29 გვ.

„26 დეკემბერი, 1858-სა წელსა. ს. პეტერბურგი“.

34. „ს...ს.

მას აქეთ, რაც შენ მე შემეყვარდი,

ალარ შორდება ჩემ გულსა ურვა“.... 29—30 გვ.

„30 დეკემბერს 1858 წელს. ს. პეტერბურგი“.

შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ავტოგრაფი ქვემოთ კრებულში 3.

(ს: 4993).

35. „რისთვის მიყვარხარ?

რისთვის მიყვარხარ? მისთვის, რომ ცრემლსა

ჰბადავს ჩემს თვალში ეს სიყვარული“... 30—31 გვ.

„31 დეკემბერი 1858 წელს.“

36. „მითხარით, რისთვის ჩემ თავთანა მსურს

უფრო და უფრო დაერჩე ხშირ-ხშირათ?..“ 31 გვ.

„1858 წელსა. ს. პეტერბურდი.“

37. ნანა ქართელის აკვანზედ.

ნანა, შეილო, ნანინა,

„მითხარ, რამ შეგაშინა?“.. 32—35 გვ.

„13 აპრილს, 1859-სა წელს, პეტერბურგი“.

შენიშვნა: 1) ეს არის ვრცელი ვარიანტი ზემოთ აღნიშნულ „ნანა ქართელისა“-სი (იხ. № 32).

2) ლექსს წინ უძღვის ეპიგრაფი:

„Спи-же, пока забот не знаешь

Бабушки — баю“ (ლერმონტოვი).

38. „ელეგია.

მკრთალი ნათელი საესე მთვარისა,

მშობელ ქვეყანას ზედ გადესხმოდა“... 39

„1859-ს წელსა 4 ივნისს. პეტერბურგი“.

39. „ჩემი სიჭაბუკე.

ახ! სიჭაბუკე! სად არიან სიტყბონი შენნი

სად არს აღმტაცის სიყვარულიშ ტანჯვა, სამოთხე?...“

„30 ნოემბერს 1859-სა წელს“.

40. „დაკარგული ედემი

ვის უნახამს ის ედემი შლილი,

სადაც ისე ტკბილ არ არის ძილი“... 36—37 გვ.

„26 დეკემბერს 1859 წელს“.

41. მეფანტურე [პირვანდელი ესკიზი პოემა „დიმიტრი თავდადებულისა“] (შავი) [ვარიანტები]:

ა) „სოფლებში ვლიდა ოდესღაც თურმე ბრმა მეფანტურე მოხუცებული“... 37 გვ.

ბ) „სოფლებში ვლიდა ოდესღაც თურმე, გლახა საბრალო შეწუხებული“... 38 გვ.

გ) „ოდესღაც თურმე ვლიდა სოფლებში, გლახა საბრალო დაღონებული“... 38—39 გვ.

წყდება: „... ოდეს ქართველი ქართველათ ყოფილა, და თვის მამული მას ჰკუთნებია“...

42. „აჩრდილი ყაზბეგზედ ანუ ჩანგი მოხუცისა“ [ნაწყვეტები]:

ა) პირველი ნაწყვეტი. დასაწყისი.

„I. მზე დაჰყურებდა კავკაზს მღვიძარე, განაბრწყინებდა მის თეთრ-თმოსანსა“... 40 გვ.

წყდება: „უზომო სივრცეს იკარგებოდნენ. თავნი ებჯინათ ცისა კამარას“...

ბ) ნაწყვეტი მეორე:

„დიდხანს მივაბყარ ყურნი იმ ჩანგსა, თრთოლით შევხედე ყაზბეგსა მძღაერსა“... 41 გვ.

წყდება: „თურმე მოხუცი ის ლოცულობდა და ღმერთსა ესრეთ ევედრებოდა“...

გ) ნაწყვეტი მესამე: „ლოცვა [ლოცვა აჩრდილისა].

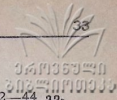
მსწრაფლ გარდმოეშო ცისა ლაქვარდსა

შვიდ ფეროვანი სარტყელი ცისა“... 41 გვ.

წყდება: „...და მაშინ ვიგრძენ, რომ მშვენი მისებრ, ჯერ არ მენახა მე ცისარტყელა“.

შენიშვნა: 1) დასაწყისში ტექსტს წინ უძღვის ეპიგრაფი: „აღსდგე უფალს, ღმერთს ჩემს! აღმართე ხელი შენი და ნუ დაივიწყებ გლახაკთა შენთა სრულიათ!“ (ბსალმუნის დავითისი).

2) ტექსტი ავტორისავე განმასხვავებელი ხელით არის შესრულებული: I ნაწყვეტი ადრეა შესრულებული, ხოლო II და III ნაწყვეტი შემდეგ ერთ და იმავე დროს.

43. „მეტანტურე [ვარიანტი შავი].

ოდესღაც თურმე ვლიდა სოფლებში
თვის ფანტურითა ყოველთვის ხელში“... 42—44 გვ.

წყდება: „...გულ დაუწვავდა, ვით ნალვერდალი
ვითა ყინვაში კაცს ცეცხლის ალი“.

მყემ მარხა ფელილი
აქა მარხაოიქ მჭყიოი
გაიძი ფაშა აქელი
მეორე სხნია სეიჩი.

ყუყუბაღა მესა...
ყუყუბაღან მთები;
მეზღა საყუბაღა...
შა ხსნა ყუყუბაღი?

ილია

44. ა) „მწუხარება [ვარიანტები შავი].

ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთები ცისა“... 46 გვ.
„1860—11 ივლისისა“.

ბ) „მწუხარება.

ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიები ცისა“... 47 გვ.
შენიშვნა: პირველი ვარიანტი—ორსტროფიანი; [მეორე—სანსტროფიანი.

45. [დემონი. ლერმონტოვიდან. ნაწყვეტი, შავი].

„მწყრალი დემონი, განგდებისა სული
დაჰტრენდა ცოდვილს ამ ქვეყანასა
და უკეთესი მის დრო წარსული

3. ი. ჭავჭავაძის ავტოგრაფები

გროვით წარუდგა მის მწუხარ თვალსა“^{49 გვ.}
უთარილო [1860 წელი]

46. მწუხარება [ვარიანტები].

ა) „ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიებნი ცისა“...
50 გვ.

ბ) „ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიები ცისა“... 51 გვ.

შენიშვნა: ეს ორივე ვარიანტი შავია. არის მათში ვარიანტული სხვაობა.

47. [კენი. ბაირონიდან. ნაწყვეტი, შავი].

„ადამი. ღმერთო უკვდავო! უბოლოო! მაღალო სიბრძნე!
შენ ვინც ერთ სიტყვით მწყვდიადსა გულსა“... 53 გვ.

წყდებ: „აბელ: ...რათა შენ თვითონ, იეგოეავ, მან შეგვი-
ყუაროს,
ღმერთო! თაყვანს გცემ! თაყვანს გცემ მე!
ადამი. ღმერთო უკვდავო! 56 გვ.
უთარილო [1860 წელი].

48. „მუშა [შავი].

I. მიძიმე ტვირთ ქვეშა მოკაკულხარ, საბრალო, შენა!
ოფლი წურწური[თ] პატიოსან შუბლით იღვრება“...
57—60 გვ.

49. „ჩემო სიმღერავ ნუ დაღუმდები შენითა [ლხინოზს] ეს კრული
გული“... [პირველი ვარიანტი, შავი] 62—64 გვ.

შენიშვნა: ლექსის ტექსტი წარმოადგენს შავს: აქვეა მეორე ვარი-
ანტი ფანქრით ნაწერი ძნელად გასარჩევი. უთარილოა, დაწერილი
უნდა იყოს 1860 წელს.

50. „მტკვრის პირზედ [შავი].

კვლავ ჩემ წინ მტკვარი მორბის ქუხილით
კვლავ უსმენ კმუნვით მშობლიურს გრგვინვას“... 65 გვ.
„ტფელისი ოკტომბრის 3-სა“ [1860 წელი].

შენიშვნა: ლექს წინ უძღვის ეპიგრაფი:

„დაუნატრი დროთა, როს აქენდათ ტრფობა
მამულისადმი გულს აღბეჭდილად.
თ. გრ. ორბელიანი“.

51. [მანფრედი. ბაირონიდან. ნაწყვეტი, შავი].

„მოქმედება 1-ლი. სცენა პირველი. სცენა წარმოად-
გენს გოტიკურს გალერეიას. შუალამე. მანფრედი, მარტო.
უნდა ხელახლათ მე აღვანთო ჩემი ლამპარი
და ჩემი ძილი—რაკი მძინავს—ძილი არ არი

და არის ხოლოთ დაუსრულებელთ ფიქრთ განგრძობება...
რომელთ არ ძალმიძს არც დაპერა, არც შეყვანება“...
67-69 გვ.

წყდება: „...ყოველი ფერი რასაც ვხედავ სხვა არსებაში
როგორცა წვიმა ქვიშაზედა იყო ჩემთვისა“...
(69 გვ).

52. [ირაკლი. ნაწყვეტი. მამა და შვილი—ირაკლი]

„მამა. გული მეპოზა, რომა ეგრეთ, ვხედავ ჩემ შვილს!
აღბეძლილი აქვს მაღალ შუბლზედ მუდამ ტანჯვანი
დადის მარტოკა მოუბარი ხამ კლდისა პირსა
ზის და სკერეტს ვითა ჰქაფდებიან მის ფეხქვეშ წყალ-
ნი“... 71-83 გვ.

წყდება: „... არ სდგები შენა!... შენს ლოდინში დავლიე
თვალნი,

მე შენი თავი ვარსკვლავთ შორის მომიძებნია,

. . . .¹ ფსკერამდინა უძირო ზღვანი,

მიწა და წყალნი ტანჯულ ფიქრით გამირბენია.

არ სდგები შენა!...“ (83 გვ)

შენიშვნა: ტექსტი შევია. ალაგ-ალაგ ძნელად იკითხება. არის წაშ-
ლილი და გადასწორებული ადგილები. უთარიღოა, დაწერილი უნდა
იყოს 1860 წელს.

53. „ძღვნა. პეტრე ნაკაშიძეს.“²

აი იმ დროთგან ერთი სცენა ამოღებული
სადაც გონება ჩვენი ხშირად ერთათა ჰტონდა
სადაც ქაბუკი ფანტაზია გალაღებული
უკეთესთ ყვავილთ ქართელის გულში მღერითა ჰკრეფდა.
მყოზადს ავხადე ერთი კუთხე დიდის ფარდისა
და ეს ვიხილე, მაპატივე მე სითამამე!
თუ რამ მეტი ვსთქვი ამ სცენაში, დამითმე ისა
მიიღე სუსტი ეს შრომა და ნუ გამეკიცხამ მე!“ 84 გვ.

54. ვაიმე ძმაო! ბნელ სიკვდილმა მოგსპო, ვაიმე.

მე დავრჩი მარტო, უბედური, მარად მახვრალი“. 85 გვ.

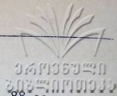
წყდება: „...და შენი ძმაო საყვარელო უბიწო მტვერი
და შენი ძმა საყვარელო წმინდა სამარე“... [შეგია].

შენიშვნა: აქვეა მეორე ვარიანტი, რომლის დასაწყისი იგივეა, მთავ-
რდება შემდეგნაირად:

...და სალოცავად, საყვარელო ძმავ, შენი მტვერი
და უცხო ჰვეყნად მდგომი შენი წმინდა სამარე!“ (86 გვ).

¹ ვერ იკითხება.

² ტექსტი მოგვეყვას სრულად.

55. „კლდე [სამი ვარიანტი]:

1) „ღამე ათია ნისლმა ღამაზმა
დიდის კლდისა მაგარ გულზედა“... 88 გვ.

მთავრდება: „...ნახეთქში მისგან სველი ნავალი
მარტო დგას იგი: და ღრმათ ჩაფიქრთა“.

2) „ღამე ათია ნისლმა სუბუქმა
ღიაღის კლდისა მაგარ გულზედა“... (88 გვ).

მთავრდება: „...კლდე მარტოთა დგას: ჩაფიქრდა ღრმათა
და ნელად ტირის ის უდაბნოში“.

3) „ღამე ათია ნისლმა სუბუქმა
ღიაღის კლდისა მაგარ გულზედა“... 89 გვ.

მთავრდება: „...იგი მარტოთ დგას: ჩაფიქრდა ღრმათა
და ნელად ტირის სავერანეში“ (89 გვ).

„4 აგვისტო [1860 წ.]“

შენიშვნა: ამ ლექსის სამი ვარიანტია. მესამე ვარიანტის ბოლოს მიწერილია თარიღი „4 აგვისტო. [1860 წ.]“. წელი არ არის ნაჩვენები. მისი მეორე დასრულებული ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993).

56. „სიზმარი [შავი].

შუადღის მზისა ქვეშ დაღისტნის ველად
ტყვიითა გულში ვეგდე უძრავად“... 89—91 გვ.

მთავრდება: „...და იმის გულში მაორთქლავი ჩნდა წყლული
ბნელი
და სისხლი ჰსჩქებდა გაცივებულ უწყვეტ ნაკადად“.

„4 აგვისტო [1860 წ.]“¹.

შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ტექსტის ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993).

57. „წინასწარ-მეტყველი [შავი].

მას აქეთ რაც მან ვინცა სჯის ცაში

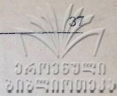
მომცა მე სიბრძნე წინასწარ-მეტყველის“... 91 გვ.

შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ქვემოთ კრებულში 3. (ს: 4993).

მთავრდება: „უყურეთ, შეილნო, ე მაგ ფერმკრთალსა
რა მწუხარეა, გლახა, გამხდარი
უყურეთ რა რიგ შიშველი არი
რა რიგათა სძულთ იგი ყველას!“

58. [ქართველი სტუდენტების სიმღერა. პირველი ვარიანტი]

¹ წელი არ არის ნაჩვენები.

„დედამ რომ შვილი გაზარდოს
 ემაგრე ჩვენისთანაო!

მუდამ გამოსადეგნი ვართ

ყველგან და ყველასთანაო!...“ 93—99 გვ.

მთავრდება: „...სადაც მამული გვიბრძანებს
 ყველგანა ვემსახურებით
 თუ ბრძოლასა ჩენა მოვფთხოვს
 იქაც კი გამოვადგებით“ (99 გვ.).
 უთარილო [1860 წ.].

59. „მურზა და პილიგრიმი [ნაწყვეტი. შავი].

ილოცე, თვალნი დახუჭე, მიუშვი ცხენი ერთბაშად.

აქ კაცმა უნდა ცხენს ანდოს თავისი ჭკვა და გონება.

ლამაზი ცხენიც გაჩერდა“... [ამაზე წყდება]. 101 გვ.

60. ნაწყვეტი: „ერთხელ ვიყავ ბედნიერი

ყმაწვილ ყრმობის სილაღითა

მიყვარდა მე“... (102 გვ.) [ამაზე წყდება].

შენაშენა: აქვეა მიწერილი: 1) ვისიც ხარ შენა!...“

2) „პოემალიონი და გულატკა“.

61. „ხელოვნება ხელოვნებისათვის, როგორც უსათუო კუთვნილება
 პოეტისა [ნაწყვეტი სტატიიდან, დასაწყისი].

ხელოვნება არის განხორციელება იდეისა, მას თვის

გარე არა აქვს განძრახვა, მიზანი“... (104 გვ.).

წყდება: „...ყოველ პოეტის თხზულებაში ვეძებთ ჩვენ პირ-

ველად ხელოვნებასა, ესე იგი სახესა, რომელ-

შიაც განხორციელებული უნდა იყოს იდეია“...

შენაშენა: ტექსტს წინ უძღვის დასაწყისი შავი, ვარიანტული, წა-
 შლილი.

62. „მას აქეთ რაკი შენდამი ვჰსცან მე სიყვარული

პოი, მამულო! გამიკრთა მე ძილი და შეება“...

106—107 გვ.

წყდება: „...რომ შენს მიწაზედ ამდგენ ხალხში კაცი არ არი

რომ ჩემი ფიქრი ვანდო, გრძნობა ჩემი განუ-

ზიარო“.

შენაშენა: ლექსის ტექსტი წარმოადგენს შავს. იქვე (გვ. 109-ზე)

მიწერილია: „სამი სიკვდალი

ყრმავ დაუჯერე პაპის სწავლასა.

დამიჯერე“...

63. ნაწყვეტი:

„დიამბეგის შვილს ნანა, პატარა დიამბიკოს

გაიზღება დედ-მამის სალხენად, სადიდებლად;

როგორც მამა ქრთამს იღებდა შვილმაც რომ ისე ილოს დიამბეგის შვილს ნანა, პატარა დიამბიკოს“
 შენიშვნა: ეს ნაწყვეტი წარმოადგენს შავს, რომელიც წაუშლას.

64. ჩემო კალამო!

„ჩემო კალამო! ჩემო კარგო, რად გვინდა ტაში!

რასაც ვმსახურებთ მას ერთგულად კვლავ ვემსახუ-
 როთ“... 115—117 გვ.

მთავრდება: „...ბრიყვთა ეგე თქვენ, კარგი გული კი მა-
 შინვე ჰსცნობს.

ამ სიძულილში რაოდენიც სიყვარულია“.

შენიშვნა: ტექსტი წარმოადგენს შავს, რომელსაც უძღვის ორი ვარიანტული დასაწყისის ნაწყვეტები (ესკიზები). ერთ მათგანს ბოლო-
 ში მიწერილი აქვს: „ოკტოპერი“. [1861] წელი (გვ. 116).

3. (S: 4993)

კ რ ე ბ უ ლ ი

298 ფ.; 21 × 14; ქალაღი; ყდიანი (ტვიფრული ტყავგადყრული მუ-
 ყას ყდა; ნაკლული (ავტორსეული ნუმერაციის მიხედვით, ხელნაწერს
 აკლია შემდეგი გვერდები: 7, 8, 11, 12, 13, 14, 65, 66); თარიღი 1856
 —1872 წ. (1 v, 85 r); ავტოგრაფი (სხვადასხვა დროს გადაწერილი); და-
 ხიანბნული (მოხეულია ბოლო ხაწილი მე-3 ფურცელზე); დაუწერღლია:
 80 r—82 v; 86—132 v; ტექსტი შიგა და შიგ ნასწორებია.

1. „ჩიტი (თარგმანი) [მეორე ვარიანტი].

ყოღლთ უწინარეს მე განვიღვიძებ,

ფრთა ფრთას შემოგკრავ, რა თვალს ვახილებ“... 1 r-v.

«1856-სა წელსა, ნოემბრის 17. ქ. ტფილისი» (1 v).

შენიშვნა: 1) პირველად ეს ლექსი დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“, 1857
 წლის № 1, გვ. 7. ილიამ ამ ლექსით დაიწყო პირველი ბეჭდვითი გა-
 მოსვლა. ი. ბოცვაძე შეცდომით აღნიშნავს, რომ ილიას ეს ლექსი
 თითქმის პირველად „ცისკარში“ დაიბეჭდა 1859 წელს (იხ. წერილები.
 1949, გვ. 143).

2) ამ ლექსის პირველი ვარიანტები იხ. ზემოთ: 1. (s: 5028); კრე-
 ბული 2. (ლიტ. 3-4).

2. „ლოცვა“.

მამაო ჩემო, რომელიცა ხარ ცათა შინა!

მუხლმოდრეკილი, ლმობიერი ვსდგევარ შენ წინა“... 1 v.

«1858-სა წელსა, 17 ივლისს. ს. ტიარლევო» (1 v).

შენიშვნა: „ლოცვა“ პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „საქ. მოამბეში“
 1863 წ. № 6, გვ. 32.

3. „ვიხილე სატრფო; იგი ცრემლთ ღვრიდა,

ბედს და სიყვარულს მწარეთ დასტირდა“... 2 რ.

«1858-სა წელსა, 26-სა ოქტომბერს. ს. პეტერბურლი» (2 რ.)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ივერიაში“ 1877 წლის № 17, გვ. 8.

4. „ერთხელ ჯდა ჩემთან ქალი ლამაზი

ამას მეტყოდა, ის მარდი ნაზი“... 2 რ-ვ.

«1858-სა წელსა 26-ს ოქტომბერს. ს. პეტერბურლი» (2 ვ).

5. „ს...ს. [პირველი ვარიანტი]

მაშინ დავსტკბები სრულ სამოთხითა,

როს სულ შენ ცის ფერს შევეყურებ თვალს“... 2 ვ

«1858-სა წელსა, 15-სა დეკემბერს]. ს. პეტერბურლი.» (2 ვ.)

შენიშვნა: ამ ლექსის ბოლო რედაქცია პირველად დაიბეჭდა ვახ. „ივერიაში“ 1878 წლის № 26, გვ. 6. იხ. ამავე კრებულის რიგ. 85.

6. „მეც შავს თვალებს.

მეც მინახავს თვის სიბნელით თვალნი

ვისა მწველიადი ისე ღრმათ-ღრმანი...“ 3 რ-ვ.

«1858-სა წელსა 20-სა ივნისსა. სოფ. ტიარლევო“ (3 ვ)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“ 1859 წლის № 3, გვ. 157—158.

7. „ხმა გულისა.

ჩემ მალნარშია წამოწოლილი

ვიყავ, ზედ მედგა ხის უხვი ჩ[რდილი]“... 3 ვ.

უთარილო [1859 წ. 11 იანვარი, პეტერბურგი].

შენიშვნა: ლექსის ავტოგრაფს ბოლო ორი სტრიქონი აკლია:

„თურმე ჩემს გულში ნაზი ბულბული
სტვენდა სიყვარულს გაგიყვებული“.

8. [წინასწარმეტყველი (პუშკინიდან)] ლექსის ბოლო ნაწილი:

„...და მან განმიპო მკერდი მახვილით,

და ამოიღო მთრთოლარე გული“... 4 რ.

«1858-სა წელსა, 23-სა ივლისს ს. ტიარლევო» (4 რ)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“ 1861 წლის № 1; მისი მეორე სრული ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში—

2. ლიტ. (3-4).

9. „მთვარეს.

მთვარე! გპერეტ მშვიდათ მიცურავ ცაზედ

და შენ მკრთალ სხივთა ჰყრი ქვეყანაზედ“... 4 რ-ვ.

«1858-სა წელსა, 23-სა ივნისს. სოფ. ტიარლევო. 4 ვ.

10. „როდემდის? [ბოლონაკლული].
როდემდის უნდა ჩვენ არ ვსცნობდეთ სიცოცხლის ფასსა?
როდემდის არ ვსცემთ ღვთიურს ნიქსა ღირსა თაყვან-
სა“... 4 v.
წყდება: „... რომ მარტო მისთვის იგი არ გაქვს ქრისტემ
სთქვა ცხადად“... (4 v).
უთარილო [1 აგვისტო, 1858 წ. ტიარლევი].
შენიშვნა: ამ ლექსის სრული ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2.
(ლიტ. 3-4).
11. „ხმა სამარიდამ.
სამართალს ფულითა ვსჭრიდი,
გროშისთვის კაცსა ვაგყიდდი“... 5 r—6 v.
«1857-სა წელსა. 27-ს დეკემბერს ს. პეტერ-
ბურლი» (6 v)
შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „საქ. მოამბეში“
1863 წლის № 11, მეორედ—პეტერბურგში კ. ლორთქიფანიძის მიერ
გამოცემულ კრებულში—„ჩონგური“, 1864 წ., გვ. 40—43.
12. „გაზაფხული.
ეს გაზაფხული
ტკბილ არს მორთული“... 6 v—7 v.
«1858-სა წელსა, 7-სა მარტსა. ს. პეტერბურ-
ლი» (7 v)
13. „სიხარული [ერთსტროფიანი ლექსი].
სიხარული ჰგავს მინდორში გაზდილს,
გზაზედ მოწყვეტილს სურნელსა ყვავილს“... 7 v.
«1858 წ.»
შენიშვნა: ლექსის ბოლოს ილიას ხელით წელი დაწკრით არის
მიწერილი. ამ ლექსის მეორე ტექსტის ავტოგრაფი (იხ. 2. ლიტ. 3-4)
დათარიღებულია: „1859-სა წელსა 3-სა მარტსა ს. პეტერბურლი“.
ცხადია, ლექსის ამ ტექსტის ბოლოს შემდეგ დაწკრით მიაწერი
წელი—„1858 წ.“ შეცდომით არის აღნიშნული. პირველად დაიბეჭდა
ჟურნალ „საქ. მოამბეში“ 1863 წლის № 9, გვ. 28.
14. „ბედა-მქადაგებელი, (გეტესი).
იყო საღამო, სხივნი მზისანი
გადმოშლილ იყვნენ მთისა მწვერვალზედ“... 8 r—9 v.
«1857-სა წელსა 23-ს ალვისტოს, ს. პეტერ-
ბურლი» (9 v).
შენიშვნა: ლექსი — „ბედა-მქადაგებელი“ პირველად დაიბეჭდა ჟურ-
ნალ „ცისკარში“ 1859 წლის იანვრის ნომერში.
15. „ყვარლის მთებს [პირვანდელი ვარიანტი].

სამშობლო მთებო! თქვენი შვილი თავსა ვანებებ,
მარამ თქვენ ხსოვნას დავიწყებას ვერ მივწყნებებ.
10 რეპროდუქცია
«1857-სა წელსა 15-სა აპრილს. ს. კარდანახი» (11რ).

— აქვენი შვილი თავს ვანებებ.

სამშობლო მთებო! თქვენი შვილი თავს ვანებებ,
მარამ თქვენ ხსოვნას დავიწყებას ვერ მივწყნებებ.
10 რეპროდუქცია
«1857-სა წელსა 15-სა აპრილს. ს. კარდანახი» (11რ).

16. «ქართველის ნანა ქართველის აკვანზედ [შეორე ვარიანტი].
ნანა, შვილო, ნანინა,
მითხარ რამ შეგაშინა?... 11 v—13 v.
«1859-სა წელსა 13-სა აპრილს. ს. პეტერბურ-
ლი» (13 v).
შენიშვნა: 1) ლექსის დასაწყისს წინ უძღვის ეპიგრაფი: «Спи, пока
забог не знает Баяшки-бам». (ლერმონტოვი.)

2) ეს ტექსტი არის ლექსის მეორე ვარიანტი. მისი პირველი ვარიანტი იხილე ზემოთ 2. (ლიტ.—3-4); ხოლო საბოლოო რედაქციით ქვემოთ— 6. (ქუთ.—1). სამივე გადაწერილია ილიას მიერ (სხვადასხვა დროს). პირველად დაიბეჭდა კრებულში—„ნონაგური“ 1864 წ., გვ. 112—116.

17. „ელგია.“

მკრთალი ნათელი საესე მთვარისა
მშობელ ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა“... 14 r.

«1859-სა წელსა, 4-სა ივნისს. ს. პეტერბურ-
ლი» (14 r).

შენიშვნა: ლექსი „ელგია“ პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“ 1859 წლის № 11, გვ. 192. მისი მეორე ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

18. „მითხარით, რისთვის ჩემ თავთანა მსურს

უფრო და უფრო დაერჩე შხირ-შხირათ?“... 14 v.

«1859-სა წელსა. ს. პეტერბურლი» (14 v).

შენიშვნა: იხ. მისი მეორე ავტოგრაფი ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

19. „ალაზანს (მიბაძვა)

ჰე, ალაზანო! მშობლიურ მთის ცრემლით შემდგარო!
აწ შენს კიდეზედ ვდგევარ, დაგცქერ, ძველ მეგობარო!...“

15r-v.

«1859 წ.»

შენიშვნა: 1) ლექსის დასაწყისის წინ უძღვის ეპიგრაფი:
„სიკაბუკისა ყვავილი დაიჭკნო ჟამთა დენამა
ნდომა მომაკლო, დამიგდო სასაპუროთ გული რბენამა.
(საბა ორბელიანი)“.

2) ილიას ხელით ბოლოში წელი ფანქრით არის მიწერილი.

20 „რისთვის მიყვარხარ?

რისთვის მიყვარხარ? მისთვის, რომ ცრემლსა
ჰბადავს ჩემს თვალში ეს სიყვარული“... 15 v.

«1858-სა წელსა 31-სა დეკემბერს ს. პეტერ-
ბურლი.» (15 v.)

შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

21. „ციურნი ხმები.

ციურნი ხმები,—

ეგ საკურვლები“... 16 r.

«1859-სა წელსა, 27-სა მარტსა. ს. პეტერბურ-
ლი.» (16 r).

შენიშვნა: ლექსი „ტაურნი ხმები“ პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „საქ. მოამბაში“ 18ა3 წელს № 3, გვ. 48. მისი მეორე ავტოგრაფი იხ. ზემოთ მოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

22. „(მიბაძეა ლენინსადმი)

მეცა შქონია კარგი მამული!..

თურმე სცხოვრებდა იქ სიყვარული“... 16 v.

«59-სა წელსა, 19-სა იანვარსა. ს. პეტერბურლი.» (16 v)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“, 1871 წლისა, № 4, გ. 128; მისი მეორე ტექსტის ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

23. „(ლენინსადმი)

ლოყით მოეპყარ ჩემსა ლოყასა,

რომ ცრემლნი ჩვენნი ერთათ შეერთდნენ...“ 16 v—17 r.

«1858-სა წელსა ს. პეტერბურლი.» (17 r)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“, 1871 წლისა, № 3; მისი მეორე ტექსტის ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

24. „(ლენინსადმი)

როცა შევეყრებ მე შენს თვალებსა

გრგვინვა და ტეხა გულის დუმდება“... 17 r.

«1858-სა წელსა, 22 დეკემბერი ს. პეტერბურლი.» (17 r)

შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

25. [ვალტერ სკოტიდან] „რა ტკბილ არს ოდეს მწყვდიად ღამეში

ზნელ ბილიკზედა უდაბურ ტყეში“... 17 v.

«1858-სა წელსა 9-სა თებერვალს. ს. პეტერბურლი.» (17 r.)

შენიშვნა: ლექსის თავზე აწერია: „ვალტერ-სკოტის რომანში „ანტიკვარი“ ეპიგრაფ დ არის ესე“.

26. „*“ ბევრი ვიტანჯე, ვიცი, რომ მელის

ბევრიც სხვა ტანჯვა მომავალშია“... 17 v—18 r.

«1858-სა წელსა, 26-სა დეკემბერს ს. პეტერბურლი.» (18 r).

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“, 1871 წლისა, № 4, გვ. 52. იხ. მისი მეორე ავტოგრაფი ზემოთ კრებულში 2 (ლიტ. 3-4).

27. „ქეშმარიტება (პუშკინით)

ამას წინათა ბრძენნი ეძებდნენ

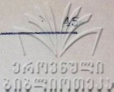
ქეშმარიტების დავიწყებულ კვალთ“... 18 r-v

«1858 წელსა, 27-სა ივნისს. ს. ტიარლევო.“ (18 v)

შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

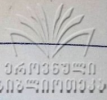
28. „გუთნის-დედა. [პირვანდელი ვარიანტი]
გაუკიმოთ, ლაბავ, ჩვენი ქაპანი,
მხვედრათ გრგვებია მიწანი შავნი... 18 v—19 r.
«1858-სა წ. 4-სა ივნისს. ს. პეტერბურლი.» (19 r)
შენიშვნა: „გუთნის-დედა“ პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „საქ. მოამ-
ბეში“, 1863 წლის № 6, გვ. 30—31. ამ ლექსის მეორე ავტორგრაფი იხ.
ზემოთ კრებული 2. (ლიტ. 3-4).
29. „სიმღერა.
სად მიგყევარ, მდინარევ
მოწყენილ სიცოცხლისავ!...“ 19 v—20 r.
«1858-სა წელსა, 4-სა ივნისს. ს. პეტერბურლი.»
(20 r)
30. „გიყვარდეს!
კაცო! გიყვარდეს!
ცათ შთამომძახეს“... 20 r.
«1858-სა წელსა, 23-სა ივნისს. სოფ. ტიარლევო»
(20 r)
31. „სიზმარი [უარყოფილი ავტორის მიერ].
ძმავ! სურვილით,
ანთებულ გულით“... 20 v—21 v.
უთარილო «[1859 წ.]»
შენიშვნა: ამ ლექსის სრული ტექსტი იხ. „ლექსები, უარყოფილნი
პოეტის მიერ“ (თხ. ტ. I, 193, გვ. 672—673).
32. „სტიროდეთ! (ლორდ-ბაირონით) (ებრაული მელოდია).
ოხ! სტიროდეთ მათ, ვინცა სტირიან
მდინარეებზედ ბაბილონისა“... 22 r-v.
«1858-სა წელსა, 23-სა თებერვალს. ს. პეტერბურ-
ლი.» (22 v).
შენიშვნა: ამ ლექსის თარგმანი პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „ცის-
კარში“, 1859 წლის № 9.
33. „გავსწორდეთ ბედო!
ეხ! ჩემო ბედო! ჩემ სიცოცხლემი
სულ შენ ნებაზედ მითამაშნია“... 22 v—23 r.
«1859-სა წელსა 19-სა იანვარს ს. პეტერბურლი»
23 r.
34. „ჩიტი.
უსტვენ და უსტვენ,
შურიითა მკვრეტენ“... 23 r—24 v.
«1858-სა წელსა, 7-ს მარტს. ს. პეტერბურლი.»
(24 v).

ქაჩაყალ რეპ. 2.

„ანძულ, მძალი ნაჩვენებან,
ახლ მშ-მღო მღმავანს,
(სიძნობა)“

მე, ქაჩაყალ რეპაგ! მუდუ ქაჩაყალს
ყბინ მძულს ყბრრა მვილს,
რეპლ ნანაღს ყვითი მათს
მალ ყმშარ, მღ მღმავრ ვმალს.
ვაქს მ რეპა!... რეპა ნარვეშა,
კითხომ ყვიშ რახვილ მღრმა
ახლ-აღ მღვილს ვერგმელ მღრა,
თვით მუნი მვილთა ხეროღა მუშღვარა
მითხა, სეროა მამა-მამაყი
მქნელ, მძალი, მღრავი ყვლყაყი?
სხლ-ლავის ამაყი თხარა
მამულ-მ შქითს სეშვივი მხმღრა?
მღ სულს ვღვივი, სე რამა მღულს,
სე ყბრ-ღ რელ მღრა რ. თყმულს
მღვილ-ა ნაჩვენებ რელ, მღრ რახი
მღ, სე ყბრ ვღვივი, სე- სე, ვაჩვენებ

Կշ, Ն պերս ՅժԷԹՅՈՒ Կշ, ՆԳ ԾԿ-Ծ. ԲՈ
 Կշ, Ն պերս ԹՈՅԲՈՒՅՈՒ ԾԷԾՈՅՏԵՆ ԵՆԵՆԸ.
 Կ ԿԻՆ, ԲԻՐՈՅ, ԿՅՆ ԾՈՒՐԿՈՒ,
 ԾՆՈՒՅՆՆԵՐՆԵՐ Ե ԿՈՅՄՈՒ ԾՈՒՐՈՒ!...
 ԿԻՆԿԵՐ, ԿՅՆՆԵՐ, ԾՈՒ ԾՈՒՐՈՒ ԼՈՒՆԸ,
 ԿՅՐԿՈՒ ԵՐԿԻՆԵՐ ԿԻՆԿԵՐԻՆ ԾՐԵՆԸ,
 ԿՈՅՏԵՆՆԵՐ, ԾՈՒ ԾՈՒՐՈՒ ԼՈՒՆԸ,
ԾԵՆՆԵՐ ԵՐԿԻՆԸ, ՈՅՆՆԵՐ, ԾՈՒ,
 ԿԻՆ ԼՈՅՆՈՒԹՅԱՆ ԾՈՒՐՈՒ ԿՈՅՄՈՒ
 Ե ԾԿ-ԾՈՒՐՈՒՆԵՐՆԵՐ ԿՅՐՈՒՆ ԵՐԿԻՆԵՐ
 ԿՅՐԵՐ, ԾՈՒՐՈՒՆ Ե, ԿՅՆ ԿՅՆՆԵՐ ԿԻՆԵՐ
 Ե ԾԷՆՆԵՐ, ԵՐԿԻՆԵՐ ԾՈՒ ԾՈՒՐՈՒ ԾՈՒՐՈՒ
 ԲԻՐՈՅ! ԿՅՆՆԵՐ, ԿԻՆԵՐՆԵՐ ԾՈՒՐՈՒ!...
 ԿԻՆԿԵՐ, ԿՅՆ ԿՅՆՆԵՐՆԵՐ ԼՈՒՆԸ,
 ԿԻՆ ԿՅՆՆԵՐ, ԿԻՆԵՐՆԵՐ ԿԻՆԵՐԻՆ
 Ե ԿՅՆՆԵՐՆԵՐՆԵՐՆԵՐ ԾՈՒՐՈՒ, ԾՈՒՐՈՒ

ԿՅՆՆԵՐԻՆ ԿՅՆՆԵՐԻՆ

— Կ. ԿՅՆՆԵՐԻՆ

35 „პავლოვსკის პარკი.

პავლოვსკის პარკში დაღონებული,

ბევრ მძიმე ფიქრით დამონებული“... 24 v—25 v

«1858-სა წელსა 1-სა აღვისტოს ს. ტიარლევო.»
(25 v).

შენიშვნა: ლექსის გასწვრივ არშიაზე, ილიას ხელით, ფანქრით მიწერილია: „რიტორიკა. უშვერი“. ლექსის ტექსტიც ფანქრითვე გადახაზულ-წაშლილია (ტექსტი სრულად იხ. თხზ. ტ. I, 1937, გვ. 670—671).

36. „სანთელი.

ვზივარ და შევკვ[რ]ეტ ჩემ წინ სანთელსა,

რომელიც წელან უხვათ ნათელსა“... 25 v—26 r.

«1857-სა წელსა 16-სა დეკემბერს. ს. პეტერბურლი.»
(26 r).

37. „ცრემლთა შინა ნუგეში (შილღერით)

მოღელღვენ ზვირთნი, მოკუხს მდინარე,

ტყე ყრუთ ხმაურობს ორ მხრივ მდგომარე“...
26 v—27 r.

«1858-სა წელსა 12-ს თებერვალს. პეტერბურლი» 27 r.

შენიშვნა: ამ ლექსის თარგმანი პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „ცისკარში“, 1859 წლის № 2.

38. „ქართველის დედას.

ჰე, ქართველის დედავ! ძუძუ ქართველისა

უწინ მამულსა უზდიდა შეილსა“... 27 v—28 r,

«1858-სა წელსა 15-სა დეკემბერს ს. პეტერბურლი.» (28 r.)

შენიშვნა: 1) ლექსის დასაწყისს წინ უძღვის ეპიგრაფი:

„აწმყო, შობილი წარსულისაგან, არის მშობელი
მომავლისა (ლეიბნიცი).“2) პირველად დაიბეჭდა „ჩონგურში“ 1864 წელს,
გვ. 33—34.

39. „ს... ს.

მას აქეთ რაც შენ მე შემეყვარდი,

აღარ შორდება ჩემ გულსა ურვა“... 28 v.

«1858-სა წელსა 30-სა დეკემბერს. ს. პეტერბურლი.» (28 v)

შენიშვნა: ლექსის ტექსტი ილიას მიერ ფანქრით წაშლილია და აშიაზე ჩიწერილია: „რიტორიკა“ (იხ. სრული ტექსტი—„ლექსები, უარყოფილი პოეტის მიერ“, თხზ. ტ. I, 1937, გვ. 671).

40. „ერთხელ მეც, ძმანო, მეც მყვარებია,

გული წმინდ ალით მეცა მთებია“... 28 v—29 r.

«1859-სა წელსა, 19-სა თებერვალს. ს. პეტერბურლი.» 29 r.

შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4); პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“, 1860 წლის № 6 გვ. 74.

41. „ტუჩითა მიკონვა, ტუჩით ჩაკოკრება
თუმც ხან ჩვენ გულში გესლათ იღვრება“... 29 რ.
«1859-სა წელსა 20 თებერვალი. ს. პეტერბურლი.»
(29 რ)
შენიშვნა: ილიას ეს ლექსი შემდეგ უარუყვია და ავტოგრაფის ტექსტი ფანქრით გადაუხაზეს (ტექსტი სრულად იხ. „ლექსები, უარყოფილნი პოეტის მიერ“, თხზ. ტ. I. 1937, გვ. 672).
42. „(რუქერტით).
ჩრდილნი მალალ მთებისა
აგერ წყალზედ გადმოწვენენ“... 29 ვ.
«1859-სა წელსა 19-სა იანვარს. ს. პეტერბურლი.»
(29 ვ)
43. „ჰაჯი-აბრეკი. (ლერმონტოვით)
ჯემათი არის დიდი სოფელი
იგი მდიდარი არვის აღღვეს ხარჯს“... 30 რ—44 რ.
«1859-სა წელსა 16-სა მარტსა. ს. პეტერბურლი.»
(44 რ)
შენიშვნა: „ჰაჯი-აბრეკის“ თარგმანი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“, 1860 წლის № 11.
44. „მწირი. (ლერმონტოვით) [დაუშთავრებელი]
არა მრავალთა წელიწადს წინა
იქ, სად ერთიან და გააქვს გრგვინ[ვ]ა“... 44 რ—48 რ.
წყდებდა: „...და ვით ვიცოცხლე უცხო ქვეყნათა
ისეც მოვეკვდები ობლათ, მონათა“ (48 რ).
შენიშვნა: პოემის თარგმანი მთავრდება IV თავით. დაწერილი უნდა იყოს 1859 წელს. თარგმანი დაუშთავრებელია. ნათარგმნია I—IV თავი.
45. „ძმის სიკვდილზედ.
ვაიმე, ძმაო, ბნელ სიკვდილმა მოგსპო, ვაიმე!
მე დავრჩი მარტო, უბედური, შენად მახვრალი“... 48 რ.
უთარილო [1860 წ.].
შენიშვნა: ამ ლექსის მეორე ვარიანტული ავტოგრაფი (შავი) იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).
46. „* * * ახ! სად არიან, სიჭაბუკევე, სიტკბონი შენნი?
სად არს აღმტაცის სიყვარულის ტანჯვა, სამოთხე?“... 48 ვ.
უთარილო [30 ნოემბერი, 1859 წ.].
შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“, 1871 წლის № 2, გვ. 146.
47. „მტკვრის პირზედ
კვლავ ჩემ წინ მორბის მტკვარი ქუჩილით

და ქუხილში ვცნობ მშობლიურს გრგვინვას“...

48 v—49 v

ტფილისი. [1860 წ.] (49 r)

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს წელი ილიას ხელით შემდეგ არის დაწკრიტით მიწერილი. ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „საქ. მოამბეში“ 1863 წლის № 9, გვ. 29. მისი მეორე ავტოგრაფი (შავი) იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

48. „მძინარე ქალი.

მე შენ დაგყურებ

მშვიდ მძინარესა“... 49 r.

„19 ივნისი 1860“.

შენიშვნა: ლექსი „მძინარე ქალი“ პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „საქ. მოამბეში“, 1863 წლის № 4, გვ. 79.

49. „მწუხარება.

ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო დუმილი,

მოლბენით იყვნენ უდარდელნი მთიები ცისა“... 49 v.

„11 ივნისი 1860. პავლოვსკი“.

შენიშვნა: ლექსი „მწუხარება“ პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“, 1860 წლის № 9, გვ. 75. ამ ლექსს პირველი ვარიანტები (შავები) იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

50. „მუშა. [პირველი ვარიანტი]

გოლვიან დღესა ტფილისშია შუა ბაზრისკენ

მე ჩამივლია, ჩემი მუშავ! მინახვიხარ შენ“...

49 v—50 v.

„ივლისი 12-სა დღესა 1860. პავლოვსკი.“ (50 v)

შენიშვნა: 1) ტექსტს ეპიგრაფად წინ უძღვს ორი სტრიქონი:

—„ვინ გამოსცადეთ ძეგლი ტანჯვა იმა გრძნობისა

როს სჭერეთ, რომ ფუჭთ ხდება კერძო ღვთაებობისა“.

2) „მუშა“ პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „საქართველოს მოამბეში“, 1863 წლის № 1 (გვ. 4-6). ამ ლექსის ვარიანტული ტექსტი (შავი) იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

51. „ღედა და შეილი. (სცენა მომავალ ცხოვრებიდან. [პირველი ვარიანტი] ღედა (ზის მარტო.)

ბედნიერ დროში დამინიშნა ღმერთმა ცხოვრება:

ჩემი მამული საქართველო დღეს მიცოცხლდება“...

51 r—54 v.

„14-სა ივლის[ს]ა 1860 წელსა. პავლოვსკი.“ (54 v)

4. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები

ԲԼՐԻ Ի ԾՅՈՂՈՒ

« Ի վերջում Լորենցիոս Եսայիան Լոյզադոս Անդրեյան
Ապոստոլոս »

ԲԼՐԻ (ՅՈՒ. ՉԻԿԻՆ) .

Չքրեոյն բնածո բաժնեթեմա թմբեան յնաչիւն :
 Կըմա Ձաժուցո Կախազուք քրոյն Ձորաբերբերան,
 Եւ ճոն սնցոնոր, եւ ճոն սյոյնանն, եւ ճոն Ձախբանն,
 յանկն Չրոջորանն Ձոյն Չրոջաձորնա, յիտ սյոյնան սյոյնանն,
 յիտ սյոյնաննանն — Ձախ յաջցանն սյոյնաննանն .
 քորոս եւ ճոն, իւր յիտ ճոնն ճոնն յաջորոջանն !

Եիտ թՅՈՂՈՒ Ձաջըն Կարցան Ի Կնախիւրո :
 Ձախբա սյո Ձաջըն . Կոչիանն Եպոյթ Ձախբան
 սյոյնա կըմա Լորենցիոս Ի Կոնստանտնոս,
 ոճոտո Ձորջա սոլսակ թանթո սոլսակն Կարցո,
 կըմա Կոչիանն Ձոնկարաձոր ուր բաժնեթեմա !
 սպառնալ, Ձաժուցա ! . . . Կոնստանտնոս ! . . . քրոյն ու ճոն ! ! .
 Ձախբան յիտ Կարցան թՅՈՂՈՒ Ձոնցոյն ճոնկարան ! !
 ճոն որան, թՅՈՂՈՒ ! . . . Կըմա ճոն Ձախբան Ձախբան ! !
 բաժնեթեման քորոս սոլսակ յիտ ճոնկարանն (Կոնստանտնոս)
 Ձոն Ձախբան Կարցո յիտ թՅՈՂՈՒ Կոնստանտնոսն,
 Ձոնն յիտ ճոնն Կոնստանտնոսն ճոնկար յիտ ճոնկարանն,
 Ձոնն սոլսակն յիտ Կոնստանտնոսն ճոնկար յիտ ճոնկարանն . . .
 (Ձախբան Կարցոն Կոնստանտնոսն)

შენიშვნა: პოემას წინ უძღვას: 1) „უძღვნი პეტრე ნაკაშიძეს. ძღვნა. აი იმ დროთგან ერთი სტენა ამოღებული სადაც გონება ჩვენი ხშირად ერთათა ჰქრუნდა. სადაც კაბუჯი ფანტაზია გალაღებული უკეთესთ ყვევით ქართლის გულში ლხენათა ჰქრუნდა. მყობადს აგხადე ერთი კუთხე დიდია დარდისა და ეს ვიხილე; მომ ტევე მე სითამამე! ეს არს ნ ყოფი აწმყოსავან შობილ დარდისა, ამით მამართლე, მიილე და ნუ გამეციხამ მე!..“
ავტორი“. (51 r)

2) ტექსტს წინ უძღვის ეპიგრაფი: — „სჯობს სიცოცხლესა ნადარბხსა სიკვდილი სახელოვანი. რუსთაველი“. (51 v.)

3) ეს ავტოგრაფი არის პირველი ვარიანტი დრამატული პოემისა — „ქართლის დედა“. პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“ (იხ. 1871 წ. № 3, გვ. 175—186); მეორედ — „ივერიაში“ (იხ. 1879, № 7—8).

4) ამავე პოემის ავტოგრაფები იხ. ქვემოთ: 32. (ს: 5024); 33. (ლიტ. 2-4); 34. (ს: 5019)

52. „ალექსანდრე ქავჭავაძე. [პირველი ვარიანტი] მისი ლექსი სუბუქ ფრთითა ხან მეჯლისში შეჭვრინდება“... 54 v.
«16 ივლის. 1860. პავლოვსკი.» (54 v.)

შენიშვნა: 1) ლექსს წინ უძღვის ეპიგრაფი: „Его стихов пленительная сладость придет веков завистливую душу. პუშკინი“. (54 v.)

2. ამ ლექსის საბოლოო რედაქცია იხ. ქვემოთ ამავე კრებულის რიგი 86. პირველად დაიბეჭდა „ცისკარში“ 1861 წ. № 4, გვ. 517—518

53. „თ. ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ. [პირველი ვარიანტი] როს წარვიკითხე მისი ლექსები, ვერა რა ესთქვი რა განცვიფრებულმა!...“ 55 r.
«19 ივლისს 1860. პავლოვსკი.» (55 r.)

შენიშვნა: ლექსის ტექსტი ავტორის მიერ ნასწორები და გადახაზულია. იხ. ქვემოთ ამავე კრებულის რიგი 63, ლექსის ბოლო რედაქცია. პირველად დაიბეჭდა „საქ. მოამბე“-ში 1863 წ. № 6, გვ. 31.

54 „ს...ს ჩ...სას.
სატრფოვ! ხშირად ლალი ფიქრი გამიტაცებს სუბუქ ფრთითა“... 55 r-v.
«21 ივლისსა 1860. პავლოვსკი.» (55 v.)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“, 1871 წლის № 1, გვ. 108; მეორედ გახ. „ივერიაში“, 1877 წლის № 17, გვ. 9.

55. „ჩ...სას.
უცხო თემის ყარიბ მოქმელსა რად აღმიგზენ სიყვარული?..“ 55 v—56 r.

«22 ივლისსა. 1860. პავლოვსკია» (56 r).

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა კრებულში 1874 წლის № 11
გვ. 145.

56. „პოეტი.

მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო
ვით ფრინველმა გარეგანმა!... 56 r-v.

«23 ივლისსა. 1860. პავლოვსკია» (56 v.)

შენიშვნა: ლექსი „პოეტი“ პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „საქ. მოამ-
ბეში“, 1863 წლის № 4, გვ. 81.

57. „მესმის, მესმის სანატრელი

ხალხთ ბორკილის ხმა მტვერვესა!..“ 57 r.

«29 ივლისსა. 1860. პავლოვსკია» (57 r)

შენიშვნა: ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“, 1871 წლის
№ 1, გვ. 110. ცენზურული დაბრკოლების გამო ლექსი დაგვიანებით
დაიბეჭდა.

პოეტი.

მისთვის არ ვმღერ, ხეშ ვიმღერ
ვით ფრინველმა გარეგანმა!
არ მაჩქარებ — მუშაობის
გამა მუშავსა ქუყნაე რაბა!

∴

მე რა მნიშვნავს ჩ ხალხი მშობის
მინუიტი მკითხს;

ოპოტიონს მისთვის ვაჩაჩავს,

ხეშ მაჩქარებ ნიბაკს!

ღირს ქმართს საყუბრულს
 მისთვის მოყვით სურათი გულში,
 ხე მასხისა მძაჟ ვიყუ
 ჭყნვანში ხ სობახულში;

ხელოსნულსა მხარს ხელოსანს,
 მხარს მის რანჯით სულს,
 მის ჭყით ხ ყუბრით
 რაჭრავს მუჭოყ კულს,

მაშინ ციყამ ხაჭახვარს.
 თუ აომი აკოყს გულში სურათს,
 მაშინ ვიძოყ: ხელთ მაშინ
 მუღსჭყნ ხაღხუყ რანჯურ რეყნს!
 ————— 23 ივლისი. 1860. ჩავრავლდ

58. „ციცაბო კლდე (ლერმონტოვით).

ღამე ათია ნისლმა სუბუქმა

ახოვან ციცაბ კლდისა გულზედა“... 57 r.

4 აგვისტო [1860 წ.]

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს წელი არ უწერია, ამ ლექსის მეორე ავტოგრაფი (პირვანდელი ვსკიხები) იხ. ხემათ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

59. „სიზმარი (ლერმონტოვით).

შუადღის მზისა სიცხის ქვეშა დაღისტნის ველად
ტყვიითა გულში მე უძრავი ვეგდე¹ მწოლელად“...

57 v—58 r.

4 აგვისტოს 1860. პავლოვსკია (58 r)

შენიშვნა: ამ ლექსის თარგმანი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „საქ.
მოამბეში“, 1863 წლის № 4; მისი მეორე ტექსტის ავტორგრაფი-
(შავი) იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

მკლარს, მკლარს სწავლავდი

ხალხს ხალხიან ხმა მუხუხუხის...
ღიახალხს ხმა / ვეყნათა მკლარს
ქაპრუხუხუხად მკლარს!...

აი მუხუხუხად ხალხს მკლარს

წაიფიჭბლ იმკლარს ვეყნათა:
ო მუხუხუხ!! ო მუხუხუხ!! ის ხმა ქვემოთი
ვაძვინებ მკლარს მამუხუხი!...

— 29 ივლისი. 1860

პავლოვსკია.

60. „წინასწარ-მეტყველი (ლერმონტოვიდამ).

მას აქეთ რაც მან, ვინ უფლობს ცაში

მომცა მე სიბრძნე წინასწარ-მეტყველის“... 58 r-v.

4 აგვისტო. 1860 წ. პავლოვსკი. (58 v.)

¹ ეს სიტყვა ილრას მიერ ფანქრით წაშლილია და მის მაგიერ დაუწერია:—
ვიყავ.

შენიშვნა: ამ ლექსის თარგმანი პირველად დაიბეჭდა „ქართული კარში“, 1861 წლის № 1; მისი მეორე ტექსტის ავტოგრაფი (შავი) იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

61. „ქართველ სტუდენტების სიმღერა.

(ჩემ კარგ სოსიკოს ვაჩნაძეს). [მეორე ვარიანტი]

დედამ რო შვილი გაზარდოს

ემაგრე ჩვენისთანაო!...“ 59 r-v.

«1860 წ. 18 აგვისტოს. პავლოვსკი.» (59 v)

შენიშვნა: 1) ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა 1870 წელს ჟურ. „მნათობში“, № 2, გვ. 126—127.

2) ამ ლექსის ავტოგრაფები იხ. აქვე 7. (ქუთ.); 9. (ლიტ. 1-4); 2. (ლიტ. 3-4); ნუსხა 8. (ქუთ.—2.).

62. „სიზმარი.

ტიალ სივრცეში ოხრად ვნახე ბნელი უბსკრული
ჯოჯოხეთისა სიწყვდიადით ღრმად გადაკრული“...

60 r-v.

«15 ივლისს. 1858 წელსა. სოფ. ტიარლევო.» (60 v)

შენიშვნა: ლექსს წინ უძღვის:—„რა არს სიზმარი? იგივე ცხოვრებაა ნამდვილი, მაგრამ სიზმარში მართო გამოხატულობა წარმოებს. (ვალტერ-სკოტი.)“ (60 r).

63. „თ ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ. [ბოლო რედაქცია]

ქაბუკ-პოე ჯო! უღვთო იყო შენი სიკვდილი,

ვინ უწყს რაოდენ საუნჯენნი დავმარხეთ ჩვენა... 60 v.

«პავლოვსკი აგვისტო, 1860 წ.» (60 v)

შენიშვნა: 1) ლექსს წინ უძღვის ეპ გრაფად:

—„ცუდათ ხომ მაინც არ ჩავლის ეს განწო რულის სულის კვეთება და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მაინც დარჩებ...“

ნ. ბარათაშვილი“. (60 v)

2) ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „საქ. მოამბეში“ (იხ. 1-63 წ., № 6.), მისი პირველი ვარიანტი იხ. ზემოთ ამავე კრებულის რიგი 53.

64. „ჩემო მკვლელო! ვიცი, ვიცი,

არ ხარ ისე მშვენიერი“... 61 r.

«აგვისტო. 1860. პავლოვსკი.» (61 r)

შენიშვნა: ლექსს წინ უძღვის: „Да вряд-ли есть роство души? ლერმონტოვი“. (61 r); პირველად დაიბეჭდა „ქრებულში“, 1871 წლის № 3, გვ. 100.

65. „უსულდგმულო ცხოვრება

ცის ნიქად ნუ გგონია“... 61 r.

«პეტერბურდი. 1860.» (61 r)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველ დ დაიბეჭდა „საქ. მოამბეში“. (იხ. 1863 წ. № 3.)

66. „მეფანტურე. [პოემა—„დიმიტრი თავდადებული“ პირვანდელი ესკიზი] ერთხელ დამღერდა ბრმა მეფანტურე თავის მართვ ფანტურს“... 61 v—62 r.

«12 სექტემბერი. 1860. პავლოვსკი.» (62 r)

შენიშვნა: „მეფანტურე“ არის პირვანდელი ესკიზი პოემისა—„მეფე დიმიტრი თავდადებული“. მისი პირველი ვარიანტები იხილეთ ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

67. „ზოგიერთს. თუმც მეც მქონია ყრმობას სხვათებრ ბევრი ცოდვები.“... 62 v.

«6 ოქტომბერს. 1860. პეტერბურგი.» (62 v)

შენიშვნა: ილიას ლექსი შემდეგ უარუხვია და ავტოგრაფის ტექსტი ფანქრით გადაუხახავს (მისი სრული ტექსტი იხ. თხზ. ტ. 1 1937, გვ. 674).

*წიგნი
სანიწიბო.*

*აქაჩ სწავრავ ისეუა ყას ზოყრდ მხნდ,
მამს ვაჟუნა თიღლით ზმ მალსა სხუთისა უოკა
მოქალ, მიფხინავს, მიჯიყავს, ყვეან ვიპოვს მეფხისაჟი
მასწორ ვო იფხიღლი ჭამუგი, ~~ლავა~~ სუქი.
აქაჩ ყურსკ სრსამ პაქში ვიყვირებ,
თუჩმ ვან თიღო თვილი შავგა, შაქხორა,
მუ ლამზორ ნან მაქმნივ ნან მაქქვნივ გარმანჯეა
ნან ცხენივან, სტუბრა, ნან შკოვ შაქვიხინკრბორა
შენიღი იგი ჭამუგი სხნწორა ვით აღო ხეჯა
შავსუ შ მთი მქუჩქუჩუ ნათვლით აჭოსალო, ვაჯი,
ვლთქვი, თუ ვიღვიღს შხვი სკა ჯდ, ვიღვიღს სხუ
შნი ჰაა, ჰა ამ შენებ შხნთ ~~ბავშვი~~ ~~ბავშვი~~
შნ ლიმაქვლ, ლიხუყლ ქახიღი შნი ჰკრამყუქუქლ,
ჭავი შნი თვილ ქებით ჭამუვლ ვურსა ვიპოვებლ!
5 ნოემბერი 1860.*

68. „იანიჩარი.

აგერ რაზმიდამ ისკუბა ყარაბაღულმა მერანმა, შორსა გაჰვანტა თრთოლით ხმა მისსმა რახტისა ეღერამა“... 62 v.

«5 ნოემბერს, 1860.» (62 v).

შენიშვნა: 1) პირვანდელი სათაური: „კანოელი“ წაშლილია და მის მაგიერ ქვემოდან მიწერილია: „იანიზარი“.

2) ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „საქ. მოამბეში“ (იხ. 1863 წლის № 3).

69. „გახსოვს, ტურფავ, ჩვენ დიდ ბაღში
მე და შენ რომ ერთად ვსრბოდით?...“ 63 რ.
«5 ნოემბერს. 1860 წელსა. პეტერბურღი» (63 რ)

შენიშვნა: ეს ლექსი სათაურით—„ალბომში“ პირველად დაიბეჭდა „ცისკარში“ (იხ. 1861 წლის № 4, გვ. 518—519).

70. „ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდგან.
სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი
ლამის ზეწარი გადაეფარა“... 63 ვ—72 რ.
«1860 წ. 11 დეკემბერს. პიტერი.» (72 რ)

შენიშვნა: 1) პოემას წინ წამძღვარებული აქვს ეპიგრაფად:
„მოეც გლახაკთა საქურკლე, ათავისუფლე მონები,
მიღეწიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვეგონები.
შოთა რუსთაველი“. (63 რ.)

2) პოემის პირველი ნაწილი, არასრულად, პირველად დაიბეჭდა „საქართველოს მოამბეში“, 1863 წლის № 10. მეორედაც მხოლოდ პირველი ნაწილი პეტერბურგში 1864 წელს (იხ. კრებული „ჩინგური“, გვ. 129—147); პოემა სრულად დაიბეჭდა მხოლოდ 1879 წელს ჟურნალ „ვერიაში“ № 5—6, გვ. 152—173.

71. „გაზაფხული. [ვარიანტი]
ტყეს შეესხა ფოთოლი,
აგრე მერცხალიც ქყივის“... 72 რ.
«1861 წ. იანვარის 28-სა. პეტერბურღი“. (72 რ.)

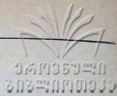
შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „ცისკარში“ (იხ. 1861 წლის № 4, გვ. 519—520).

72. „დაბნელდა სული, გარშამოც ბნელა,
სიცივე მკვიდრობს ეხლა ჩემ გულში“... 72 ვ.
«25 დეკემბერი, 1860 წ. პეტერბურღი.“ (72 ვ.)

73. „მას აქეთ რაკი შენდამი ვჰსცან მე სიყვარული
ჰოი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შვება!..“ 73 რ.
«6 აგვისტო 1861. ს. ყვარელი.» (73 რ.)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „საქ. მოამბეში“, 1863 წლის № 2, გვ. 190.

74. [ანდრე შენიედან. თარგმანი]
„ზღვათა მფლობელთა ვენეციის ზღუდეთა თანა
ლამის ციმციმში უღარდელი გონდოლიერი“... 73 რ-ვ.
უთარილო [1861].

Դ ի թ ի ռ
 տեղում արձեղի, ծորքոն.

«Ժողովուրդն անկողնի վրա, ստորակաշի մանկն,
 ձրոցն ուն, մեծոցանի, բարձրացն, մեջլցան, ծո.»
 Զուտ կ'ստացաւ.

Եւ զիսկաւ անա զնաւոր ծիւղոց
 լսեալ թնայի զարարչան
 Ի մարտ թայնում մեծիցա կիրորո
 Վաճենալ զարիս ճամբորդան;
 Լսեալ զպայտո, թողոյն զփթուցեաց
 Եւ թնոյցար, մեծոցանի զար,
 Թայնոս արեցող նայալոց սոց
 Որո Վնոց, անոն թայնոց զար;
 Թայնոս զնայալոցն մայա զնո
 Ո՞ր թնայնաւ լսցը թնայալ զար,
 Զբարձի թայնն զող նայալոցն
 Վնոցան, լեւոյն, զար լսեալոցն;
 Ի ոչ զնայեալ Վնոցան զար լող
 Վաճենալ զարիս կ'անձնոյն, զար;
 Զարար նոցո թայնն զարիս զող
 Թայնոց ցարար լսեալ զարիս զող
 Ի սարման թայնոցան
 Կուր, արար զար զարարի,
 Զոն նայալոցն զարիս ոչ թոն զարարի
 Կարարի զարիս զարիս զարարի.
 Ի ոչ զար. Բ... Զար ցարիս զարար. Բ...
 Զարար զարար զարիս զարար...
 Զարար զարար զարիս զարար
 Զարարի զարար զարիս զարար
 Զարարի զարար զարիս զարար
 Զարարի զարար զարիս զարար.

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „საქ. მოამბეში“
1863 წლის № 9.

75. „ჩემო კალამო, ჩემო კარგო, რად გვინდა ტაში?
რასაც ვმსახურებთ—მას ერთგულად კვლავ ვემსახუ-
როთ“... 73 v.

«1861 ოქტომბერი. ს. ყვარელი.» (73 v)

შენიშვნა: 1) ლექსის ტექსტს წინ უძღვის მინაწერი: «მზლანდელი
ქართველი რომ ძალიანა მძულს, ამით ვამტკიცებ რომ საქართველო
ძალიან მიყვარს».

2) ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „საქ. მოამბეში“ (1863 წლის
№ 1, გვ. 3). ამ ლექსის მეორე ვარიანტული ავტოგრაფი (შავი) იხ.
ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).

76. „რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით ანუ ჩვენი ისტორია მეცხრა-
მეტის საუკუნისა.

ერთხელ მე და პაპაჩემი

ერთს ადგილს შევიყარენით“... 73 v—74 v.

«24 აგვისტო 1871 წ.» (74 v.)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „ივერიაში“ (1879 წლის
№ 2, გვ. 57—61). იხ. ქვემოთ, მისი მეორე ავტოგრაფი 46. (ს: 5169);
ნუსხა 31. (ქუთ.—5).

77. „ბედნიერი ხალხი.

ჩვენისთანა ბედნიერი

განა არის სადმე ერი?“ 74 v—75 r.

«29 აგვისტო 1871 წ.» (75 r.)

შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“, 1871 წ. № 5,
გვ. 199—200.

78. „გამოცანები. I.

ულვაშ—სრული, მელოტია,

უთაური თავიანი“... 75 r—76 v.

«7 დეკემბერი, 1871.» (76 v)

შენიშვნა: ტექსტში მოკემულია ცხრა გამოცანა. იხ. ქვემოთ აგრეთ-
ვე 35. (ს: 5023); 36. (ლიტ. 5-4); 37. (H. 2622); 39. (H 571).

79. „კიდეგ გამოცანები.

I. ოინბაზი, ლაქათაა,

გრძლად გაღეული მელია“... 76 v—79 v.

«7 დეკემბერი [1871 წ.] (79 v)

შენიშვნა: ტექსტი შეიცავს შვიდ გამოცანას. იხ. ქვემოთ მისივე
ნუსხა ნუსხები: 37. (H: 2622); 38. (ლიტ. 7147-4); 39. (H: 571); ავტო-
გრაფი 46. (ს: 5169).

80. „პასუხის პასუხი. [დაუმთავრებელი]

ჩვენ უჩინონი,

ჩვენ უჩინონი“... 79 v.

წყდებდა: „...ლიბერალობა პატრიოტობა
სალანძლავ სიტყვათ არ გაგვიხდრება“ (1913)

შენიშვნა: ილიას ამ ლექსის ავტორად, ბოლონაკლები, მხოლოდ დასაწყისია. იგი დაწერილია 1872 წლის 28 იანვარს გრ. თრბელიანს

1871 წ. 27^ე მაისი
(ქაშენა-ქუთაისი)

ქუთაის-პაიჭოქს მშენებ-მშენებ

ქიქი ქაშენა ქაიშენა,

32^ე ქაშენის მშენებ - ძალა

იქი ქაშენა ქაშენა ქაშენა;

33^ე ქაშენა/ქუთაისი/ქაშენა

მაქაი იქი ქაი,

34^ე ქაიქა, თუქ ქუთაისი

ქაი-ქაშენა მშენებ,

35^ე ქაშენა იქი ქაი

ქაშენა სიქაი ქაშენა

36^ე ქაშენა ქაი ქაი

ქაი ქაშენა სიქაი;

37^ე ქაი ქაშენა იქი ქაი

ქაშენა სიქაი ქაი

38^ე ქაი ქაშენა იქი ქაი

ქაი ქაშენა სიქაი;

39^ე ქაი ქაშენა იქი ქაი

ქაი ქაშენა სიქაი

40^ე ქაი ქაშენა იქი ქაი

ქაი ქაშენა სიქაი

1871 წ. მაისი 27^ე

ლექსის— „პასუხი შეიღებთა“-ს საპასუხოდ. საცენზურო პირობების გამო იგი არ დაბეჭდილა და საზოგადოებაში ხელნაწერის სახით იყო გავრცელებული. მისი სრული ნუსხები იხ. ქვემოთ: 37. (H: 2622); 39. (H: 571); 40. (H: 2658); 41. (S: 5030); ავტოგრაფი 46. (S: 5169).

81. „1871 წ. 23-ი მაისი. (კომუნის დაცემის დღე.)
ტვირთ-მძიმეთ და მაშვრალთ-მსხნელი
დიდი დროშა დაიშალა“... 83 r.
«1871 წ. მაისის 29-სა» (83 r)
შენიშვნა: ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“ (1873 წ. № 5—6, გვ. 354), შეცვლილი სათაურით— „პარიჟი“.
82. „ირლანდიისადმი. (ტომას მურის ნათქვამი, რუსულიდამ გად-
მოღებული.)
არ დაგივიწყებ, არა, არა!.. ვიდრე ჰფეთქს გული,
ვიდრე მიდკა მე ძარღვში სისხლი და პირში სული“...
83 v—84 r.
«1872 წ. 5 თებერ[ვალი]» (84 r)
შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“ (1872 წ. № 7).
83. „რჩევა.
თუ გინდა, ძმაო, იგემო
ამა ქვეყნისა შევებანი“... 84 r-v.
«1872 წ. აგვისტო» (84 v)
შენიშვნა: პირველად დაიბეჭდა „დროებაში“, 1872 წ. № 35. იხ. ქვემოთ მეორე ავტოგრაფი 46. (S: 5169), რომელიც ავტორის მიერ გაგზავნილი ყოფილა „დროების“ რედაქციისადმი.
84. „ჩემო კარგო ქვეყანავ, — რაზედ მოგიწყენია?
აწმყო თუ ჩვენ არ გვწყალობს, მომავალი ჩვენია“...
84v—85 r.
«1872 წ. 15 სექტემბერი» (85 r.)
შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა „ივერიაში“ (1880 წლის № 2, გვ. 149).
85. [ბოლო რედაქცია] „მაშინ დავსტკბები სრულის სამოთხით,
როს ვით მე გეტრფი, შენცა მეტრფოდ“... 85 r.
უთარილო [1858 წ.]
შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ივერიაში“, 1878 წლის № 26. მისი მეორე ავტოგრაფი იხ. ზემოთ კრებულში 2. (ლიტ. 3-4).
86. [ბოლო რედაქცია] „ალექსანდრე ჭავჭავაძე.
მისი ლექსი შევებით, ლხენით
ხან სუფრაზედ მოფრინდება“... 85 r-v.
უთარილო [16 ივლისი 1860 წ. პავლოვსკი].
შენიშვნა: ამ ლექსის პირველი ვარიანტი იხ. ზემოთ (ამავე კრებულ-
ლის რიგი 52). პირველად დაიბეჭდა „ცისკარში“ (1861 წ. № 4-
გვ., 517—518). ერთგან პ. ინგვროსკვა შეცდომით მიუთითებს ამ ლექსის-

პირველ ნაბეჭდ ტექსტზე 1861 წლის „ცისკრის“ № 1-ში (იხ. ილია
კავთავაძე, თხზ. ტ. 1, 1937, გვ. 782.)

საქართველო
საზოგადოებრივი

მეუ კახე ქუყანო, — ხმერ მუიხუნიას?
ახმერ მუ ზეს ახკენუარღმ, მამულთ ზენას,
მუმერ ძუღნი რამდარენ, ახალი მ.პ. მნიას.
მით, ახალი, ამოიკეთინ მნ რიკუძორ რუყინას!
„ახალე დეალე სინაღლე, — ხმერ მუიხუნიას?“

ნუხილ შვილი ნამუქ 25 წენ ნამპინი, კუ მუიხუ.
მათი მხუენელ სენი მნ მნ ზ მნ იქმუმი,
ახ კომუყუყუმენ მნ, მუ ან მთ მუიხუმი. *
მათილ რენალით მუქუმერ სმ მუიხუ მენიას!
„ახალე დეალე სინაღლე, — ხმერ მუიხუნიას?“

მათი ქალთი ჟამუღმას მენილ დუილ მუქეს,
მათი ქალთი დუილთი მენი მუიხუ მუქეს
კუ ნამილ ნამუქ მათი ჟამდელ სიმუბელ, სიმუქეს

მათ თურ მუქრით მუქეს სიმუქეს!
„ახალე დეალე სინაღლე, — ხმერ მუიხუნიას?“

1872 წ. 15 მარტის.

37. [მოსწრებული სიტყვა-პასუხები.]

„I. ერთს ხელ გაპლილს და ფლანგავს კაცს, რომელ-
საც ყოველი ებტიბარი გატეხილი ჰქონდა, შემოეყარა
ამხანაგი და ჰკითხა: კაცო, ჩენი ნაცნობი ესა და ესა
გაგიყებულაო, მართალია?“... 133 რ—134 რ.

შენიშვნა: რიგის მიხედვით სულ წარმოდგენილია ათი მოსწრებული
სიტყვა-პასუხის ტექსტი ილიას ხელით შედგენილი (ავტოგრაფი).
ტექსტი ნაწერია შავად.

4. (S: 3723)

ქართულ მწერალთა თხზულებების კრებული

273 ფ. (546 გვ.); 18×22,5; ქალაქი; მუყაოსყდიანი; სწავლასთვის ხელთ ნაწერი; [XIX საუკუნის მეორე ნახევარი].

კრებულში ილია ჭავჭავაძის შემდეგი ლექსებია შესული:

1. „ჩიტი (თარგმანი).

ყოვლთ უწინარეს მე განვიღვიძებ,

ფრთას ფრთას შემოგვკრავ, რა თვალს ვახილებ“... 88v.

ბოლოში მიწერილია: „1856 წელს. ტფილისი. თ. ილია ჭავჭავაძე“.

2. „ბედა-ქადაგი (გეტესი).

იყო სალამო; სხიენი მზისანი

გადმოშლილ იყენენ მთისა მწვერვალზედ“... 89 r—90 r.

ბოლოში მიწერილია: „1857 წელსა პეტერბურღი. თ. ილია ჭავჭავაძე“.

3. „ელეგია.

მკრთალი ნათელი საესე მთვარისა

მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა“... 90v.

ბოლოში მიწერილია: „1859 წელსა. თ. ილია ჭავჭავაძე“.

4. „არაგვი (აჩრდილიდგან) [V თავი]

ჩვენო არაგვო, რა რიგ მიყვარხარ!

ქართვის ცხოვრების მოწამედ შენ ხარ!“... 91r-v.

ბოლოში მიწერილია: „თ. ილია ჭავჭავაძე“.

5. „მტკვრის პირას (ლუარსაბ მალალაშილს).

კვლავ ჩემ წინ მორბის მტკვარი ქუხილით

და ქუხილშიდ ეცნობ მშობლიურს გრგვინვას“... 91 v.

ბოლოში მიწერილია: „1859 წელსა, ტფილისი. თ. ილია ჭავჭავაძე“.

შენიშვნა: ლექს წინ უძღვის ეპიგრაფი:

„დაენატო დროთა როს აქენდათ ტრფობა

მაშელისადმი გულს აღბეჭდილად... თ. გრ. ორბელიანი“.

6. „თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძე.

მისი ლექსი სუბუქ ფრთითა

ხან მეჯლისში შეჭტორინდება“... 92 r.

ბოლოში მიწერილია: „1860 წელსა, პავლოვსკი. თ. ილ. ჭავჭავაძე“.

შენიშვნა: ლექს წინ უძღვის ეპიგრაფი:

„Его стихов пленительная сладость

Пройдет веков завистливую даль, პუშკინი“.

7. „პოეტი. (უფ. ნიკ. ლოდობერიძეს)
მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო
ვით ფრინველმა გარეგანმა!..“ 92 ვ—93 ვ
ბოლოში მიწერილია: „1860 წელსა, პავლოვსკი. თ. ილია
კავჭავაძე“.

8. „ნანა აკვანზედ [ქართელის ნანა ქართელის აკვანზედ]

ნანა, შვილო, ნანინა,

ნეტა რამ შეგაშინა?“ 97 რ—99 რ.

შენიშვნა: 1) პირველად დაწერილი სათაურიდან—„ძველებური ქარ-
თელის ნანა ქართელის აკვანზედ“—წაშლილია სიტყვები „ძველებური
ქართელის“ და „ქართელის“.

2) სათაურის ქვეშ მიწერილია ეპიგრაფი: „Сли пока работ не
знаешь баяшки баю. (Лермонтов)“.

3) ლექსის პირველ ნახევარში ტექსტი ნასწორებია, ზოგიერთი სი-
ტყვა და სტრიქონი შეცვლილია ავტოგრაფის ტექსტთან შედარებით
(იხ. ამ ლექსის ავტოგრაფები: 2. (ლიტ. 3-4), 3. (ს:4993), 6. (ქუთ. 1).

4) კრებულში შეტანილია ქართველ მწერალთა სხვადასხვა თხზუ-
ლება. მათგან მხოლოდ ილიას აღნიშნული ლექსების ნუსხები შევი-
ტანეთ აღწერილობაში.

5. (ქუთ.)

ჩემი „თარი ალალი!“

2 ფ.; 17,5×11; ქაღალდი; სხვა ხელით გადაწერილი [კირილე
ლორთქიფანიძის ხელი]; სრული; 1857—1858 წ.

„ჩემი „თარი-ალალი!“

—ეჰ, ძმანო, ნეტავი ჩვენა, ჰარი-ალალი,

დღეს მოგვეცა შვება, ღხენა, თარიალალი!“...

შენიშვნა: ლექსის ბოლოს მიწერილია თარილი: „1857—ან 1858 წ.“
ეს აღნიშნავს ლექსის დაწერის სავარაუდო დროს. ეს ლექსი მიმართუ-
ლია თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ. იგი ხელნაწერის სახით ვრცელდებ-
ოდა 1860-იან წლებში. დაწერილი უნდა იყოს ილიას სტუდენტობის
დროს 1858 წლამდე (მის შესახებ იხ. პ. ინგოროყვა, ილიას ნაწარმოებ-
თა კომენტარი, ტ. I, 1937, გვ. 737—744).

6. (ქუთ. 1)

ნანა

2 ფ.; 21,5×13,5; ლურჯი ქაღალდი; სრული; ავტოგრაფი; თა-
რილი: „1859 წელსა“.

„ნანა:—ნანა შვილო ნანინა!

ნეტა რამ შეგაშინა?..“

შენიშვნა: 1) ლექსს წინ უძღვია ეპიგრაფი: „Сни пока
авашь баяшки баяю!“ (Лермонтов).

2) ილიას გაუგზავნია კირილე ლორთქიფანიძისათვის ლექსის ეს ტექსტი, რომლის მიხედვითაც იგი პირველად დაიბეჭდა კრებულში— „ჩონგური“—1864 წელს.

7. (ქუთ.)

ქართველთ სტუდენტების სიმღერა

2 ფ.; 20×13; ქაღალდი; სრული; ავტოგრაფი; 1860 წ.

„ქართველთ სტუდენტების სიმღერა [მესამე ვარიანტი]

დედამ რომ შვილი გაზარდოს
ემაგრე ჩვენისთანაო“...

შენიშვნა: 1) ტექსტს ბოლოში აქვს ხელმოწერის მაგიერ ილიას ცნობილი ფსევდონიმი—სამი ვარსკვლავი: „***“ და დაწერის თარიღი: „1860 წ.“

2) ბოლოში ერთვის ილიას მინაწერი [კირილე ლორთქიფანიძისადმი]: „აი რის გ მოგზავნავ ეხლა შევიძელი. „ქართველის დედას“ არ გიგზავნი, იმი რომ რომ ეგრას გხით ვეუ გაეასწორე, გაუსწორებლად კი ვერ გამოგიგზავნე, იმიტომ რომ შიგა და შიგ უფრო რიტორიკაა, ვიდრე სხვა რამე. „რამდენიმე სურათი, ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდამ“ მე თუმცა დასრულებული მაქვს, მაგრამ არ გიგზავნი, რადგანაც ვიცი, რომ არ დაბეჭდენ. თუნდ რომ მანდ როგორმე მოახერხო და ნების დართვა აიღო, აქ მთელ წიგნებს აგაკრძალავენ. ეს მე ნამდვილად ვიცი. მეც ბევრი ვეკადე აქაურ ცენზურის კამიტეტში, მაგრამ ძალიან ამიკრძალეს. დასაწყისი მაგისი რამოდენიც „საქართველოს მოამბეშია“, თუ გნებავს, დაბეჭდე. სხვა ახალი ლექსი, პატრიოსანს სიტყვას გაძღვე, სრულიად არა მაქვს; მაქვს უწინდელი ზოგიერთი სტრუქტურალო ლექსები ჯერ დაუბეჭდავი, ვიცი, შენ არ გამოგადგება და იმიტომ არ გიგზავნი“.

ილიას „ქართველთ სტუდენტების სიმღერა“, როგორც ჩანს, გ დაუწერია 1864 წელს და, აღნიშნულ მინაწერს წერილთან ერთად, იმავე წელს გადაუგზავნია პეტერბურგში კირილე ლორთქიფანიძისათვის, რომელიც გამოსაცემად ამზადებდა ქართველ მწერალთა ლექსების კრებულს— „ჩონგური“.

მაშინ ეს ლექსი არ გამოქვეყნებულა. იგი პირველად დაიბეჭდა 1870 წელს ჟურ. „მნათობში“, № 2.

8. (ქუთ. 2)

ქართველი სტუდენტების სიმღერა

2 ფ.; 17,5×11; ქაღალდი; სხვა ხელით გადაწერილი [კირილე ლორთქიფანიძის ხელი]; სრული; 1860 წ.

„ქართველი სტუდენტების სიმღერა

დედამ რომ შვილი გაზარდოს
ემაგრე ჩვენისთანაო“...

შენიშვნა: ბოლოში მიწერილია ლექსის დაწერის თარიღი: 1860 წ.

5. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები

9. (ლიტ. 1/4)

[ქართველი სტუდენტების] სიმღერა

1 ფ.; 25,5×13; ქაღალდი; 1869 წ. ავტოგრაფი. სრული.
 „სიმღერა. დედამ რომ შვილი გაზარდოს
 ემაგრე ჩვენისთანაო:
 ძმურად გამოსადეგნი ვართ
 ყველგან და ყველასთანაო“...

შენიშვნა: 1) ავტორს ლექსის სათაურად პირველად დაუწერია „მსწავლული კაცის სიმღერა“ და „სტუდენტის სიმღერა“, შემდეგ წაუშლია წინა სიტყვები და სათაურად დაუტოვებია—„სიმღერა“.

2) ტექსტი ნასწორებია ავტორის მიერ. სრულიად წაუშლია ერთი სტროფი:

„მაგრამ ეზღაც საქმით, სიმზნით
 სხვას არც ჩვენ დავუწარდებით;
 ეზღაც რომ მამულა გვიბმოს.
 ეზღაც კი გამოვადგებით“.

3) ლექსის თავსა და ბოლოს აქვს ცენზურის ნებართვა წარწერით: „Дозволено цензурою 16-го Декабря 1869 г.“

4) ტექსტი სტამბის საღებავით ალის დალაქავებული.

5) ბოლოში მოწერილია სამი ვარსკვლავი: *** ილიას ცნობილი ფსევდონიმი. ლექსი ამ ტექსტის მიხედვით დაიბეჭდა ჟურ. „მნათობში“, 1870 წ. № 2.

10. (S:4995)

ილია ჭავჭავაძე—აჩრდილი. [პირველი ვარიანტი]

22 ფ.; 20×14; ქაღალდი; ბუყაოს ყდით; სრული; ავტოგრაფი;
 1859 წ. (19 v); ტექსტში ზოგან ფანქრით ნასწორები და ჩმატებულია.
 (19 r)

„აჩ[რ]დილი:

მზე დაჰყურებდა ჭავკას მღვიმარე,
 განაბრწყინებდა მას თეთრთმოსანსა;
 და მთა ურყევი, მძლავრი, მყინვარე
 ხედა ჰაერსა ლაქვარდოსანსა“... 2r—20r“.

შენიშვნა: 1 ტექსტს წინ ერთვის: ა) „აჩრდილი. ძღვნა.

მიიღეთ, ჩემო მეგობრებო, პიომშო ძე ჩემი,

აზლად შობილი ნაგების და იმედთ მომცემი..

იგი მოგიტხოვბსა ჩემსა ტანჯვას და ჩემსა ფიქრსა,
 რა მამის ცრემლი ზედ ატყვია ლოყებზედ შგალსა.

მიიღეთ ძღვნათა თქვენ მეგობრის ლალი ტირილი,
 თამამათ მოთქმა მის, რომელიც აშინებს სხვასა;

ქართული
საბჭოთაო

მიითვისეთ და შეიყვარეთ ჩემი „აჩრდილი“
ვგ მოგაგონებთ, მეგობრებო, ჩემ გულის წგ-სა.
ილია ჭავჭავაძე.“ (1r).

ბ) ეპიგრაფი: „აღზდებ, უფალო ღმერთო ჩემო,
და აღმათე ხელი შენი. და ხუ დაივიწყებ გლაზაქთა შენთა სრულიად!“
(წმ. დავითის ფსალმუნადამ).

2. ტექსტს ბოლოში ერთვის: ა) „დასრულდა, 26 იანვარს 1859-სა წ.“
(19 v).

ა ჩ რ ი ლ ი .

ძოვნა

შიიოყო, ზმე ჭვებზემ, ნიჩქმე ბ ზმი.
აზღარ. მუბილი ნუგ, შილ წ იმყო მუკუმი
იგი მღვიმხებში ზმე ქანკვალ წ ზმე ავიქლე,
ს მამილ რაქმლი შერ აქყვია ლყ, ბზერ შვილს

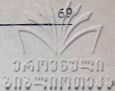
შიიოყო ძოვნათ თქვენ ჭვებზემ ლოიქიხო,
თმაშაი მღვიმე მის, ზმეღიყო აშინებლ სვალს,
შიიოვოსყო წ შიყვიახო ზმი „აჩრდილი“
ვგ მღვიმხებში, ჭვებზემ, ზმე ვაღალ სვალს

ილია ჭავჭავაძე.

XXX

„ Ես այլ չեմ եղել, եւ զքեզ բարձր
 բացող, բոժոյթող, բոր ստեղծ,
 հաշտեցող ք ձեռ ձեռնդ յեմ
 Ես այլ չեմ եղել յոսկի յո՞րքոյն ?
 Ես ճոճեմ, ջառ ! Զե՛ւ մ՞տքերդ եւ ինձ
 Ես հաշտեմ եւ ինձ ժողով յամեն
 Եւ ինձ յոտնոյն յորքոյն ողորմ ինձ
 Եւ ինձ մտաւ բաժնեմ ինձ !
 Ես հաշտեմ, եւ ինձ ժողով յամեն
 Ի յամենոցդ, մի մի ժամանակ !
 Ա՛ն ! ինձ ! Եւ ինձ յոտնոյն
 Բոր ժողով ինձ ինձ ինձ !

Ի ձեռ ձեռնդ տոտեմ այլ ինձ
 Եւ ինձ ինձ ինձ ինձ
 Եւ ինձ ինձ ինձ ինձ
 Եւ ինձ ինձ ինձ ինձ

ქართველთა.

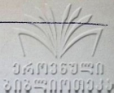
მამა ვაჟთა!

ამ ვაჟთა... ქართველნი მიყნებთ
 ამ რაქში მწყობარს ჩ მყოილს ქართველნი!
 უხიოთ, ხუცთით ძმა ძმად მსუიოთხებთ
 მის სუამ ყმხედ მამწვირ შვირ-საჭა.

ღვინი მამალო, ქვბილი მამალო
 რხარათ შინ მქრეა შროი მამალო,
 ჩ ბნერ რამეში ღვინ რამბნერ ვასკვავა
 ღვინ მამალო-სკვა ვსკვაფი შკვამა.

ფულში ვვასკვაფი სსკვბილი-ლიმქრს
 მის აღმხერად ვაფაქვარი რამეხის
 შ შვსკვირფი ღვინ ქვრენი ბქრს
 შ მში შამ ვალად ვანრბრი ქამქრს

თუ ღვინ ქამქრს სკვა ვსკვირ-სკვა შკვამხის
 თქვინი ქამქრისა მამაქრს
 მამინ ვვვირავ იმ ღვინ რამბნერ ვასკვავა
 იგი სუ ვვირე აღვალსკვრქმ.

ბ) „ქართულადმი:

აჰ გათავდა!.. ქართველნი მიცნობთ
 ამ ლექსში მწუხარს და მტირალს ქართველს.
 შორით, რუსეთით ძმა ძმებს მოგიტხოვრებთ.
 მას რაც არ უშრობს ნამდვილ შვილსა ცრემლს.

ჩენი მშობელი, ტკბილი მამული
 ცხადათ წინ მედგა ბედით მოკლული,
 და ბნელ ღამეში ჩვენ დამხნეულს ვარსკვლავს
 ჩვენ მ მულხედა ვხედავდი შეჰდ[გ]არს,

გულნი ვფარავდა რა ტკბილსა იმედს
 მის აღსრულებას ვავედრებდი ღმერთს
 მე შეგატროვი ჩემს ქვეყნის ბედსა
 და მშიშარს კალამს ჯანდობდი ცრემლსა.

თო ჩემს ცრემლს ეხლა ფურცლებზედ შემშრალს
 თქენი ცრემლიცა მოემატება
 მაშინ ვფიცავ იმ ჩვენს დამახნეულ ვარსკვლავს
 იგი რაც გვინდა აღვეისრულებდა! (19v—20r).

გ) ფანქრით, უცნობი ხელით მინაწერი ხალხური ლექსი (ნაწყვეტი):—
 „პროლოგელი.“

მეფე გიორგი ჩივოდა, ვერ მოუარე თავსო
 საბრძანებელი დავკარგე.—ტახტი დაუჯდვ სწავსაო.

კუდამ დაიწყო ტირილი, ცრემლები გადმოჰყარაო,
 ლამაზი ქალი შემომწყრა, ქოქოა მომაყარაო.
 ასე სთქვა მუხრან ბატონმა ესე სოფელი ცრუაო (22 v).

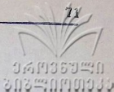
3. ცენზურული პარობების გამო პოემის დაბეჭდვა მაშინ ვერ მოხერხდა.
 ჟურ. „ცისკრის“ 1859 წლის № 10-ში¹ დაიბეჭდა (ხოლოდ პოემის V თავი
 სათაურით—„არაგვი (საკუთარ პოემიდან „აჩრდილი“); ჟურ. „საქ. მოამბის“ 1863
 წლის №7-ში—XXVI და XXVII თავი; № 8-ში—XXIV თავი; კრებულ „ჩონ-
 ჭურში“, 1864 წელს—V თავი; „კრებულ“-ში—1872 წლის №№ 8—9, 10—12; 1873
 წლის №№ 1, 2, 5, 6—I—XVIII თავი არასრულად; 881 წლის „ივერიაში“ (№№ 2
 და 3) მთელი პოემა დაიბეჭდა, ცენზორის მიერ ამოკლებული ზოგიერთი ადგი-
 ლის გარდა.

11. (ლიტ. 370/4)

აჩრდილი [პირველი ვარიანტი]

7 ფ.; 22×29; ქალაღლი; უხდო; ნაკლული; სხვა ზელით გადაწერი-
 ლი, 1859 წ.

¹ პ. ინგოროვას შეცდომით მითითებული აქვს ერთგან № 12, მეორეგან
 № 11 (იხ. ილია ჭავჭავაძე, თხზ. ტ. I, 1937, გვ. 694, 808).

„აჩრდილი. მზე დაჰყურებდა კავკასს, მღ[ვ]იმარე, განაბრწყინებდა მის თეთრ თმოსანსა, და მთა ურყევი, მძლავრი. მყინვარე ხედა ჰაერსა ლაქვარდოვანსა“... (1r—7r)

შენიშვნა: ტექსტს წინ უძღვის: 1) ლექსი—„ძღვნა: მიიღეთ, ჩემო მეგობარნო პირმშო, ძე ჩემი, ახლად შობილი ნუგეშის და იქედთ მომცემი! იგი მოგიტოვებათ ჩემსა ტანჯვასა და ჩემსა ფიქრსა, რა მამის ცრემლი ზეს ატყვია ლოყებზედ შეილსა.

მიიღეთ ძღვიათა თქვენ მეგობრისა ლალი ტირილი, ღამაად მოთქმა მის, რომელიც აწინებს სხვასა, მიიჯვისთ და შეიყვარეთ ჩემი „აჩრდილი“, ეგ მოგაგონებთ მეგობრებო, ჩემს გულის წვასა“.

ტექსტის ბოლოს ხელმოწევა არის: „ილ. ჭავჭავაძე“.

2) ეპიგრაფი: „აღსდგო, უფალო, ღმერთო ჩემო და აღმართე ხელი შენი და ნუ დაივიწყებ გლახკთა შენთა სრულიად!“ (წმ. და-ვითნის ფსალმუნიდან).

3) ტექსტი შეგადაშიგ ნაკლულია: ა) პირველი ნაწილი მესამე თავზე წყდებდა: „თვით მთა მონებდა შეშინებულნი და თვით მზის სხივიც თითქო ძრწოლითა“... (1r, v).

ბ) შემდეგი ნაწილი იწყება XI თავიდან: „ურთიერთისთვის არაკინ ფიქრობს, მოყვასი მოყვასს და ძმა ძმასა ჰმტრობს (2r)

ეს ნაწილი XIV თავზე წყდება: „შორს საუკუნებს ეტყვის მის სახელს, და არა ერთხელ ჰაბუკთა, ყრმათა“ (2 v).

გ) მომდევნო ნაწილი XX თავიდან იწყება: „სად არის იგი ჰეშმარიტება, ის წმინდა ძმობის მაღალი მცნება“... (3r—7r)

და შემდეგ მოჰყვება თავები: XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII ბოლომდის. ბოლოში მიწერილია დ.წერის თარიღი: „1859 წ. 26 იანვარს“.

4) ტექსტის ბოლოში დართულია ლექსი: „ქართველთადმი: აჰა, გათავდა, ქართველნო, მიცნობთ ამ ლექსში მწუხარს და მტირალს ქართველს“... (7r). ბოლოში აქვს ხელმოწევა: „ილ. ჭავჭავაძე“.

12. (ლიტ. 3486/4)

აჩრდილი [ნაწყვეტი პირველი ვარიანტი]

2 ფ.; 22×14; ქაღალდი; უყდო; სხვა ხელით გადაწერილი; უთარიღო [1859—60 წ.].

[იწყება XIV თავიდან]:

„ხმლის ტარზედ ძლიერს აუთრთოლებს ხელს;
იმ სიმღერას რა ისმენს მხცოვანი“... 1წ—2წ.

წყდება XVII თავის დასასრულს:

„ვინა შრომობდა და ვინ ტკბებოდა!..

ვაი ცოლშვილო! ვაი თქვენი ბრალი!..“

შენიშვნა. ტექსტი წარმოადგენს ნაწყვეტს „აჩრდილი“-ს პირველი ვარიანტის XIV თავიდან გადაწერილს უცნობის ხელით; XVI და XVII თავები სრულად არის მოცემული.

13. (Q: 181)

აჩრდილი [მეორე ვარიანტი]

23 ფ.; 11×18; ქაღალდი; უყდო; სხვა ხელით გადაწერილი; «ტფილისი, 1860 წ.» (1r) სრული.

- „1. მზე დაჰყურებდა კავკაზს მღვიმარე,
განაბრწყინებდა მის თეთრ თმოსანსა,
და მთა ურყევი, მძლავრი, მყინვარე,
ხედა ჰაერსა ლაქვარდოსანსა...“ 3r—21r.

შენიშვნა: ტექსტს წინ უძღვის: 1) თავფურცელი: „აჩრდილი. ტფილისი [18]60 წ.“;

2) „აჩრდილი. (ივანე პოლტარაკის და ილია წინამძღვრისშეილს) ძღვნა.

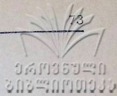
მიიღეთ, ჩემო მეგობრებო, პირშო ძე ჩემი,
ახლათ შობილი ნუგუმის და მძღოთ მომკემი!
იგი მოგიტხოვრასთ ჩემსა ტანჯვას და ჩემსა ფიქრსა,
რა მამის ცრემლი ზედ ატყვია ლოყებზედ შეილსა.

მიიღეთ ძღვნათა თქვენ მეგობრის ლალი ტირილი,
თამამათ მოთქმა მის, რომელიც აშინებს სხაასა;
მიითვისეთ და ჰეიყვარეთ ჩემი „აჩრდილი“
ვგ მოგაგონებთ, მეგობრებო, ჩემ გულის წევას.
ილია ქაგუაგაძე“ (2r)

3) ეპიგრაფი: ა) „აღსდგე, უფალო ღმერთო ჩემო!
აღმართე ქელი შენი და ნუ დაივიწყებ გლახაკთა
შენთა სრულიად! (ფსალ. დავითისი)“.

4) „რა ვაძღვან თვისი ყვაეილი გაახმოს დაამკნაროსა
იგი წაგა და სხვა მოგა ტურფასა საბაღნაროსა.
რუსთაველი“.

5) ტექსტს ბოლოში ერთგვის: — „ქართველთადმი (დამატება).
აპა გათავდას.. ქართველნო მიცნობთ
ამ ლექსში მწუხარს და მტირალს ქართველს.“

შორით, რუსეთით ძმა ძმებს მოვითხოვობთ
მას, რაც არ უშრობს ნამდვილს შეილსა ცრემლს.

ჩვენი მშობელი, ტკბილი მამული
ცხადათ წინ მედგა ბედით მოკლული,
და ბნელ ღამეში ჩვენს დამსხნელს ვარსკვლავს
ჩვენს მამულზედა ვებდავდი შემდგარს.

გულში ვფარავდი რა ტკბილსა იმედს,
მის აღრულებას გაედრებდი ღმერთს;
მე შეესტიროდი ჩემს ქვეყნის ბედსა
და მშიშარს კალამს ვანდობდი ცრემლსა.

თუ ჩემს ცრემლს ეხლა ფურცლებზედ შემშრალს,
თქვენი ცრემლიცა მოემატება,
მაშინ, ვფიცავ იმ ჩვენს დამსხნელს ვარსკვლავს,
იგი, რაც გვინდა, აღგვისრულდება!...“ (21 r)

6) ხელნაწერის ტექსტი წარმოადგენს „აჩრდილის“ მეორე ვარიანტს. ვადაწერილია უცნობი ხელით. იგი დამზადებული ყოფილა ცალკე გამო აცემად 1860 წელს, თბილისში, ილია წინამძღვრიშვილის ხელმძღვანელობით. შესაძლებელია მისივე ხელით გადაწერილი ნუსხა იყოს, რადგან ძლიერ წაგავს მის ხელს. ცენზურული პირობების გამო მაშინ ამ პოემის გამოცემა ვერ მოხერხდა. 1863 წელს „საქართველოს მოამბეში“ დაიბეჭდა მხოლოდ XXIV, XXVI და XXVII თავები ცენზურის მიერ დამახინჯებული; ილიამ შემდეგ 1872 წელს პოემა მესამედ გადაამუშავა, რომლის ავტოგრაფიც არა გვაქვს.

14. (ქუთ. 6)

აჩრდილიდგან. ნაწყვეტი

1 ფ.; 17,5×11; ქაღალდი; ნაწყვეტი; სხვა ხელით გადაწერილი [კირილე ლორთქიფანიძის ხელი]; უთარილო.

„აჩრდილიდგან. ...წამხდარა ყველა; ის ღონე და ის ძლიერება,
მტერათა შექმნილა ახოვანი იგი ცხოვრება!“...
წყდება: ...„ღროსთან დანთქმულსა სხვა და სხვათა კავშირ-
თა ბრძოლას,
ერთის ცხოვრების, ერთის სულის ძლიერსა ქროლას?“.

შენიშვნა: სათაურის შემდეგ ტექსტს წინ უძღვის შენიშვნა:—(„საქართველოს მოამბეშია“ დაბეჭდილი „ლოცვა აჩრდილისა“ და ამას გარდა შედეგი სტრიქონები, რომელნიც „აჩრდილის“ ბოლო უნდა იყოს ვგონებ) ნახე „საქართველოში“ მოამბე“ წიგ. 7 და 8“. [კირილე ლორთქიფანიძე].

ქართული
ნაციონალური
ბიბლიოთეკა

15. (ქუთ.)

აჩრდილი [მეორე ვარიანტი]

14 ფ.; 22×13,5; ქალღმერთი; ზედა; სხვა ხელით გადაწერილი [პეტრე უმიკაშვილის ხელით]; ბოლონაკლული; 1861 წ.

„აჩრდილი. მზე დაჰყურებდა კავკასის მღვიმარე,
განაბრწყინებდა მას თეთრ-თმოსანსა“...

წყდება: „შენს ძახილზედა მოგროვდებოდნენ
და მამულისთვის გმირულათ თრთოდნენ“...

შენიშვნა: 1) ნუსხას თარიღად უხის: „1861 წელსა 15 ივნისს“.

2) ეს ტექსტი გადაწერილია ზემოთ აღწერილ—„აჩრდილის“ ნუსხიდან (11. კ.:181) პეტრე უმიკაშვილის მიერ.

16. (ქუთ.)

აჩრდილი. პოემა [მეორე ვარიანტი.]

15 ფ.; 17,5×11; ქალღმერთი; სხვა ხელით გადაწერილი [კირილე ლორთქიფანიძის ხელით]; ბოლონაკლული.

„აჩრდილი. მზე დაჰყურებდა კავკასის მღვიმარე,
განაბრწყინებდა მას თეთრ-თმოსანსა“...

წყდება: „შენს ძახილზედა მოგროვდებოდნენ
და მამულისთვის გამოსვლით თრთოდნენ“...

შენიშვნა 1) ტექსტს წინ უძღვის თავფურცელი:—„აჩრდილი პოემა ***-ისა 15 ივნისს, 1861 წ.“

1) ტექსტი გადაწერილია, ხელის მიხედვით, კირილე ლორთქიფანიძის მიერ. როგორც ამას მკვლევარი პ. ინგოროყვა ფიქრობს (იხ. თხზ. ტ. I, 1937, —„ილიას ნაწარმოებთა დედნები“. გვ. 770), ეს ნუსხა წარმოადგენს წინა ხელნაწერის (იხ. 15. ქუთ.) პირს.

21. (ქუთ. 6)

აჩრდილი [მესამე ვარიანტი]

5 ფ.; 36×22,5; ქალღმერთი; ნაკლული; ავტოგრაფი; უთარიღო [1872 წელი].

„აჩრდილი.—აღმობრწყინდა მზე დიდებულთა
და გაანათლა ქვეყანა ბნელი“...

წყდება: „და მაშინ ვიგოძენ, რომ მშვენი მისებრ
მე არ მენახა ჯერ ცის-არტყელა“...

შენიშვნა: 1) ტექსტს წინ უძღვის ეპიგრაფა:
„რა ვარდმან მისი ყვაილი გახმოს დაამკენაროსა,
იგი წავა და სხვა შოვა ტურუსა საბალნაროსა“. შოთა.

2) ტექსტში მოცემულია: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X,
XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX თავები.

18. (ქუთ.)

რამდენიმე ხანა პოემისა — „აჩრდილი“ [მესამე ვარიანტი]

1 ფ.; 35×21,5; ქალაღი; სხვა ხელით გადაწერილი [პეტრე უმიკაშვილის ხელი]; არასრული; უთარიღო [1872 წელი].

„რამდენიმე ხანა პოემისა — „აჩრდილი“.

აღმობრწყინდა მზე დიდებულთა“...

წყდება: და იგი ცრემლი ურწმუნობის, ეჭვის და ტანჯვის
ლაღადებს მხოლოდ ძისა შენის უმეცრებასა“...

შენიშვნა: 1) ტექსტში არის „აჩრდილის“ მხოლოდ ნაწილი: I, II,
III, IV, VI, VII თავები.

2) ტექსტი გადაწერილია პ. უმიკაშვილის მიერ. „ამ ხელნაწერი-
დან დაუბეჭდვეთ ჟურნალ „კრებულის“ 1872 წლის 8—9 №-ში პოემის
პირველი სამი სტროფი (ხელნაწერს ამჩნევია სტაჰბის ლაქები, III
სტროფის ბოლოს მიწერილია პეტრე უმიკაშვილის ხელით: აქამდინ
აიწყოს“) (იხ. პ. ინგოროყვა — „ილიას ნაწარმოებთა დედნები“. თხზ.
ტ. I. 1937, გვ. 770.)

19. (S:5032)

აჩრდილი (დასასრული), [ბოლო რედაქციის ტექსტი]

2 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო; ბოლო ნაწილი (XVIII, XIX, XX,
XXI, XXVI, XXVII თავები); ავტოგრაფი; უთარიღო [1881 წ.];

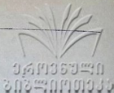
„აჩრდილი (დასასრული) XVIII.

ქართველის სამკვიდროვ, ქვეყნის თვალად დაბადებულო!
რამდენს ვაებას შენსა თავზედ გარდაუვლია!..“ 1r-v.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს არა აქვს ხელმოწერა და თარიღი.
ხელნაწერი წარმოადგენს „აჩრდილის“ ბოლო რედაქციის ტექსტიდან
ავტორის მიერ გადაწერილ პირს, 1881 წელს „ივერიაში“ დასაბეჭ-
დად (იხ. „ივერია“ № 2,3, 1881 წლის, რომელშიაც პოემის ბოლო
დაიბეჭდა ამ ხელნაწერით). ხელნაწერი სტანძაში ნაწყობია და ატყ-
ვია საღებავის ლაქები, შიგადაშიგ არის წაშლილი ადგილები.

20. (A:1280)

კრებული

24 ფ.: 22×18; ქაღალდი; უძდო; სხვა ხელით გადაწერილი; XIX საუკ.; არასრული.

1. „აჩრდილი. I. მზე დაჰყურებდა კავკასს მღვიმარე,
განაბრწყინებდა მას თეთრ-თმოსანსა“... 1r—11v.
წყდება: „...შენს ძახილზედა მოგროვდებოდნენ
და მამულისთვის გამოსვლათ თრთოდნენ“...
შენიშვნა: 1) პოემა არასრულია.
2) პოემას წინ უძღვის ეპიგრაფი: ა)—„აღსდევ, ყო ღო ჩემო აღ-
მართე ხელი შენი და ნუ დაივიწყებ გლახაკთა შენთა სრულად“. ფს. დავი-
თისი.
ბ) „რა ვარდმან თავის ყველი ვახშოს დამკენაროსა,
იგი წაა და სხვა მოვა ტურთასა საშაღნაროსა“. (1r)
2. ნაწყვეტი: „აჩრდილიდამ.
„წამხდარა ყველა: ის ღონე და ის ძლიერება,
მტკრათა შექმნილა ახოვანი იგი ცხოვრება!“ 12r.
წყდება: „... დროსთან დანთქმულსა სხვა და სხვათა კავ-
შირთა ბრძოლას,
ერთის ცხოვრების, ერთის სულის ძლიერსა ქროლას?..“
3. „კაკო ყაჩაღი“-დან, ბოლო ნაწილი:—„დამატება—რამდენიმე
სურათებისა“. გაგრძელება 147 გვერდისა:
მხეცი რამ იყო ბატონი ჩვენი,
ერთი აჯამი, გულ-ქვა, რეგვენი“... 14r—18v.
შენიშვნა: პოემის დასასრულს მიწერილია თარიღი: „1860 წელსა
დეკემბრის 11-ს დღესა“.
4. „ჩემი თარი-ალალი“.
ჰე. ძმანო, ნეტავი ჩვენა, ჰარი ალალი!
დღეს მოგვეცა შვება ლხენა თარი ალალი!“... 19r—20r.
შენიშვნა: ბოლოში უხის თარიღი: „1857 годა“.
5. „ქართველი სტუდენტების სიმღერა.
დედამ რომ შვილი გაზარდოს,
ემაგრე ჩვენისთანაო...“ 20 r—21r.
შენიშვნა: ტექსტი სრულია, ბოლოში უხის თარიღი: „1860 годა“.
6. „რა ვაკეთეთ, რას ვმზრებოდით? ანუ საქართველოს ისტო-
რია XIX საუკუნეში.
ერთხელ მე და პაპაჩემი
ერთს ადგილს შევიყარენით“... 22r—24v.

შენიშვნა: 1) რექსტი სრულია.

2) ბოლოში უხის თარიღი და ილიას ფსევდონიმი — სამი გარსკე-
ლაი: ***. 24 Avr. 1871 r. ქალაქ დუშეთში“.

3) ამავე კრებულშია ნიკ. ბარათაშვილის — „ბედი ქართლისა“ — დან
ნაწყვეტები: — დამატება „ქართულის ბედისა!“, დამატება 59 გვერდისა.
„— რომ განვისყიდოთ თავისუფლება? იცი, მეფეო, რომე ივერნი იქმნე-
ბიან რუსთ ხელთ ბედნიერნი?“... და სხვ. 12 v—13v.

21. (S:5015)

კოლა. [პირველი ვარიანტი]

7 ფ., 22×18; ქალაღი; უყდო; დაუმთაერებელი; ავტოგრაფი-
(შავი); უთარიღო [1859].

„კოლა. 1. მშვენიერ გაზაფხულის დღეს მოეფინა თავისი გა-
მაცოცხლებელი ოქროს სხივები ახალ ამწვანებულ და გაღვიძე-
ბულ ქვეყანაზედა“... 1r—7r.

წყდება: „...მეორე მხრივ ალაზნის ველი ზოგან ახალ აშლილ
ჯეჯილებით, ზოგან შეფოთლილ ტყეებითა ჰსცემდა ერთნაირად
და თანასწორად მაჯა მომატებულ ძარღვსა... (7r.)

შენიშვნა: ტექსტში შიგადაშიგ არის წაშლილი ადგილები (4v, 5v
6r-v, 7r); ეს არის პირველი ვარიანტი.

22. (S:5014)

კოლა [მეორე ვარიანტი]

9 ფ.; 22×18; ქალაღი; უყდო; დაუმთაერებელი; ავტოგრაფი.
უთარიღო [1859].

„კოლა. 1. მშვენიერი გაზაფხულის დღეს მოეფინა თავისი გა-
მაცოცხლებელი ოქროს სხივები ახალ ამწვანებულ და გაღვიძე-
ბულ ქვეყანაზედა...“ 1r—9v.

წყდება: „...ხანდისხან როცა ლამაზად მიძღებოდა და კმა-
ყოფილი გადაგორდებოდა ხოლმე სუფრიდამ ტახტზედ, დაიკრამ-
და მუცელზედ ხელს და იტყოდა: „მე თუ არ მისწავლია, მე ვი-
ცი... იმისთანა კაცი იყო ჩვენი კოლას მამა.

ერთხელ ამაზედ ცოტაოდენი უთანხმობაც ჩამო“... (9v)

შენიშვნა: 1) მოთხრობას გარე კანზე ილიას ხელით აქვს წარწერა.
„დასაწყისი მოთხრობისა „კოლა“. ეს არის მეორე ვარიანტი.

23. (S:4996)

მოთხრობა—კაკო

59 ფ.: 17×11; ქალღმერთი; მუყაოს ყდით (აკინძული); ავტოგრაფი; დაუმთავრებელი; შავი (ტექსტი შიგადაშიგ ნასწორებია ავტორის მიერ); უთარილო [1859 წ.].

„მოთხრობა. კაკო. 1. სოფელი ე..... იყო ერთი პატარა სოფელი კახეთისა ზედ ალაზნის პირას. ის სოფელი ჰგვანდა ყოველ ჩვენს სოფელს. არაფერი შესანიშნავი არა იყორა იქ; ესახლა ოთხმოცი კომლი კაცი საბატონო, რამდენიმე საეკლესიო და უფრო ნაკლები სახელმწიფო... 2r—59v.

წყდება: „... აქედამა ჩანს, რო წარღვნა მალე იქნება, გამოიყვანა ახალი დამტკიცება გქელადემ და წარბებ შეკრული გამოვიდა კარში.“ (59v.)

შენიშვნა: ხელნაწერის დასაწყისში არის მინაწერი: 1) ილიას ერთ-სტროფიანი ლექსი—ავტოგრაფი:

„დარდა მოთქმითა,
ნაღვლიან ხმითა,
თუ მიგდებ ყურსა,
მოვილხენ გულსა. ილ. ქავ.“ (1r).

2) ფანქრით მინაწერი ლექსი-ილიას ავტოგრაფი (შავი):

„ნიავე ჩემო ნიავე
ნუ სჩაგრავ ტყეში ობოლსა,
მსტვინავეო ჩიტო მსტვინავეო
შენ უაღერსე კაკოსა!

სუნბულო ჩემო სუნბულო
უჩემოდ შორსა ნუ ქენები,
ბულებულო ჩემო ბულებულო
..... დარდები!

ბულებულო ჩემო ბულებულო
გაიხეპირე სიტყვები
უთხარ უმისოთ უსულო
ცრემლებად ვცვი(ვი) და ვშრები!
ღრუბელი შალშად მავალი
იქ ტყეში გებრალებოდეს
მე კისრად ვიღებ, დამხსნელი
რაც იმას ემართლებოდეს.

ნიავე ჩემო ნიავე
ნუ სჩაგრავ ტყეში ობოლსა
ღრუბელს ცაზედ მფრინავე
ნუ ემუჭრები კაკოსა...
ღრუბელს შავს მცურველს
უსახლს გებრალეობდეს
მე კისრად ვიღებ ღრუბელს
რაც იმას ემართლებოდეს“. (1v)

24. (S: 4994)

მოთხრობა ქისიყელისა

38 ფ.: 17×11; ქალაღი; მუყაოს ყდით (აკინძული); მელნით და
ფანქრით ნ წერი (მელნით—დასაწყისი 1r—4v; ფანქრით—1v, 3r—v, 4v—
12v); დაუწერელი ფურცლებია 13r—37r.; 1860 წ. (12v); ავტოგრაფი;
სრული; ვარიანტი.

„მოთხრობა ქისიყელისა. 1. შეუპოვარი.

სამხრეთის ცასა ბნელად გაშლილი
ღამის ზეწარი გადაეფარა
და მალალ მთების მობნელე ჩრდილი
ალაზნის ველზედ წამოიხარა...“ 2 r—12v.

შენიშვნა: 1) „მოთხრობა ქისიყელისა“ წარმოადგენს პოემის პირ-
ვანდელი ვარიანტის—„ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებრიდან“—ავტორის
მიერ გ დაწერილ პირს. იხ. ხეშოთ კრებული 3. (s:4993).

2) ტექსტის ბოლოს მიწერილია თარიღი და ადგილი:—„16 დეკემ-
ბერი 1860 წელს. პიტერი“ (12 v).

3) ლიტერატურული ხასიათის ჩანაწერები და შენიშვნებია რუსუ-
ლად და ფრანგულად, დაწერილი ფანქრით და მელნით. (37r—38v.)

4) მ ვლევარს 3. ინგოროყვას ამ ავტოგრაფის ფონდის № 5019—ს
შეცდომით აქვს მითითებული, ნაცვლად s:№4994-ისა (იხ. თხზ. ტ. 1.
1937, გვ. 771.); s:5019-ით დაცულია—„დედა და შვილი“—ს ავტოგრაფი .

25. (ლიტ. 2999/4)

კაკო ყაჩაღი [ნაწყვეტი]

7 ფ.; 19×13; ქალაღი; თავნაკლული (გაგრძელება, ბოლო ნაწი-
ლი); 1860 წ.; უცნობი ხელით გადაწერილი; დაზიანებული.

კაკო-ყაჩაღი. „გაგრძელება.

მხეცი რამ იყო ბატონი ჩეენი
ერთი აჯამი, გულქვა, რეგვენი“... 1r—7r.

შენიშვნა: 1) საქ. ლიტ. მუზეუმის კატალოგში ხელნაწერი შეცდომით მოხსენებულია როგორც ავტოგრაფი. იგი, სხვა დეტალები შევსებული არის გადაწერილი.

2) ტექსტის ბოლოს ხელნაწერის მაგიერ უხის ილიას ცნობილი ფსევდონიმი—სამი ვარსკვლავი (***) და თარიღი: „1860 წ. დეკემბ[რის] 11ა“.

ჯერო, აკაჩიბი.

(მთხზა)

„დავით აღმაშენებლის ძეგლის აღწერა“ (ვახუშტი ანბანი)

1.

მიხვდეთ მას წიხისივით, ანაა...!!!

სხელი რეთისი ვახუშტი. ავიყოფი ვერა-ბანაძე
შეყოფი ვეშტაძე. ამბავს ვეშტაძეს ვახუშტის
უხსნიან. ქობი ვახუშტი მძებრად, ხელს ვახუშტი-
მურს ვუჭრს ვერ წავახუშტი. ამ ვახუშტი ვახუშტი
აშვილია ანაძე. ვახუშტი სხელი ვახუშტი
ნერს ქ ვახუშტი ანაძე ვახუშტი, მურს, წიხისი
ვახუშტი ვახუშტი, ვახუშტი. ვახუშტი ვახუშტი
ს ვახუშტი.

თუ ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი, ვახუშტი-
ბი სხელი ვახუშტი ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი ვახუშტი. ამ ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი.

ვახუშტი ვახუშტი:

— ამ ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი. ვახუშტი
ვახუშტი ვახუშტი, სხელი ვახუშტი ამ ვახუშტი, ვახუშტი-
ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი?

— ამ ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი. ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი: სხელი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი
ვახუშტი, ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი ვახუშტი.
— ვახუშტი ვახუშტი.

26. (S:5025)

კაცია-ადამიანი?! [წინასიტყვაობის ვარიანტები]

8 ფ.; 22×19; ქალაღი; უყდო; დაუმთავრებელი; ავტოგრაფი; უთარილო [1861—1863 წ.]

[მე ს ა მ ე . ვ ა რ ი ა ნ ტ ი]: „კაცია ადამიანი. 1. ზღაპარი წინასიტყვაობის მაგიერი. გაეგონა რომ მგზავრობა გონებას უხსნისო იმანაც აილო თავისი გუდა და ნაბადი და შეუდგა მგზავრობასა. ერთს კარგად მოზდილს, ხავს მოკიდებულს გუბეს ზედ-წააწყდა“... 1r—4r.

წყდებო: „... — ჩემთვის თუ შენთვის?

— ჩემთვის ხომ რალა და შენთვის უფრო მეტი.

უფრო მეტი გულისტკივილი და სიყვარული გამოიცნოს თითონ მკითხველმა“ (4r).

[მეოთხე ვარიანტი]: „კაცია, ადამიანი. (მოთხრობა). 1. მითამ ესეც წინასიტყვაობაა!!!

სახელი ღვთისა ვახსენე, ავიკიდე გუდა-ნაბადი და შეეუდგე მგზავრობასა. ამბობენ მგზავრობა გონებას უხსნისო“... 5r—8r.

წყდებო: „... ვინც ლუარსაბის სახეში თავის თავს იცნობს, იმან ოლონდ კი გამოაჩინოს, რომ მე მგავსო და დაე თუნდ საფლავის კარამდინ ასორსლოს გუნდებად ლაფი და „გიჟია“ ეძახოს ამ მოთხრობის დამწერსა“ (8r).

შენიშვნა: 1) ორივე ვარიანტს წინ უძღვის ეპიგრაფი: „მოყვარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო (გონიერი ანდაზა)“. (1r—5r.)

2) „კაცია-ადამიანი?!“-ს ავტოგრაფი არ მოიპოვებო, არსებობს მხოლოდ „წინა-სიტყვის“ ოთხი ვარიანტი. იგი, როგორც მთლიანი ნაწარმოები, ავტორმა საბოლოოდ ჩამოაყალიბო და პირველად დაბეჭდა ჟურ. „საქართველოს მოამბეში“ 1863 წლის აპრილის, მაისის და ივნისის ნომრებში. ცხადია, აღნიშნული „წინა-სიტყვის“ ვარიანტები უნდა იყოს დაწერილი 1863 წელზე უფრო ადრე, 1861—63 წლებში.

3) ვარიანტების ტექსტი წარმოადგენს შავებს, გარკვევით არის ნაწერი და შიგადაშიგ არის ნასწორები და წაშლილი ადგილები. ვარიანტები ხელმოუწერელია.

4) „კაცია-ადამიანის“ წინასიტყვაობის პირველი და მეორე ვარიანტი იხ. ქვემოთ, რიგი 46. (s:5169).

27. (S:5026)

კატო. (მოთხრობა)

4 ფ.; 22×18; ქალაღი, უყდო; დაუმთავრებელი; ავტოგრაფი; უთარილო [1861—1863 წ.]

6. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები

[მეორე ვარიანტი] „კატო. (მოთხრობა). 1. საკვირველი გოლ-
ვიანი ღლე იყო, იმისთანა ღლე, როგორც ხშირია ხოლმე
ტფილისში შუა ზაფხულში“... 1r—2v.

წყდება: „II. მოიცა, მოიცა ცოტა ხანს კიდევ, თუ ღმერთი
გწამს!—ეუბნებოდა ერთს ღლეს ჩვენი ცელქი ღიზო თავის ბი-
ჩაშვილს ალექსანდრეს, როცა იგი წამოიწია სკამიდან“... (2v)

შენიშვნა: 1) ტექსტში მოცემულია პირველი თავი სრულად, ხოლო
მეორე თავი დასაწყისიდანვე წყდება. ხელის მიხედვით, ამ მოთხრობის
ვარიანტი იმ ავტოგრაფთა ჯგუფს უახლოვდება, რომელიც დაიწერა
1861—1863 წლების პერიოდში. ტექსტი ავტორის მიერ ხელმოწე-
რელია.

2) ვარიანტის თავისუფალ ფურცელზე (v) არის მინაწერი ილიას
ხელით უცნობი მოთხრობის გეგმა: „მოთხრობა. უბრალო ბრალე-
ული.

1. შინაური-მსახურები ერთი-ერთმანეთს უამბობენ, თუ რა გაუ-
გონიათ და უნახავთ თავის ბატონისა“.

3) მოთხრობა „კატო“-ს პირველი ვარიანტი იხ. ქვემოთ, რიგი
46. (S:5169).

28. (S:5022)

მოთხრობა. იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა

4 ფ.; 36×22; ქალაღი, უყდო (ფურცლები); ბოლონაკლული
(დაუმთავრებელი შავი); ავტოგრაფი; უთარიღო [1863 წ]

„I. მე იმას შეგხვდი ერთს ღიდის კაცის წვეულებაში. ტურ-
ფად ღარაბტულ და დაკაზმულთ ქალ-კაცთა შორის, რომელნიც
შის გარეშემო ჯიანჭველასავით ირეოდნენ, განდგვილად და გან-
შორებულად მათგან იჯდა იგი მარტო ერთს კუთხეში და უყურად-
ღებოდ გამოიჭრიტა თავის კუთხიდან, როგორც ია სურნელი
და მშვიდობიანი თავის ჩრდილიდანა“... 1r—4v.

წყდება: ...„—ღალიან კარგი. ვსტქვათ გამოვამტვრიეთ ჩვენ-
თვის დახურული უნივერსიტეტის კარები, დავასრულეთ კურსი,
მერე საღ მოვიხმაროთ ჩვენი სწავლა და ცოდნა. რისთვის გეინ-
და“... (4 v).

შენიშვნა: ტექსტი წარმოადგენს შავად ნაწერს. არის წაშლილი და
გაღასწორებული აღვილები. დაწერილი უნდა იყოს 1863 წელს. მასში
მოცემულია მხოლოდ დასაწყისი. პირველი თავი სრულია, ხოლო მეო-
რე თავის ნაწილია, რომელზედაც წყდება.

29. (S:5021)

ულელტეხილი

4 ფ.; 36×22; ქალაღდი; უყდო (ფურცლები); ბოლონაკლული, დაშ-
მთავრებელი; ავტოგრაფი: უთარილო [1863 წ.]

„ულელტეხილი. I. სოფელი კილხა, ბაღებით და ვენახებით
მორთული, დგას მთის დაქანებულს ფერდობზედა; წინ უფენია ერ-
თი იმ მშვენიერ ველთაგანი, რომელნიც თავის სიტურფითა და
შემკულობითა ეგრე ხშირად აკვირვებს ხოლმე საქართველოში
მოსიარულე მგზავრსა“... 1r—4v.

წყდება: „... ამ ხმაურობაზედ ბიჭები და გოგოები გამო-
ცვივდნენ გარედ და კიი კარებისაკენ გასწიეს“... (4v).

შენიშვნა: ტექსტი შესრულებულია სუფთა ხელით. დაწერილი უნ-
და იყოს 1863 წელს. მასში მოცემულია მხოლოდ დასაწყისი: პირველი
თავი სრულია, ხოლო მეორე თავის—ნაწილია, რომელზედაც წყდება.

30. (A:1753)

ლექსთა კრებული

47 ფ.; 36×23; ქალაღდი; უყდო; ნაკლული; დახიანებული; სხვა-
დასხვა ხელით ნაწერი [უმეტესი ნაწილი პროფ. ალ. ცაგარლის ხე-
ლით: 1r, 3v, 4r-დან—46r-მდე].

შენიშვნა: ლექსთა კრებული პროფ. ალ. ცაგარლის არქივიდან
არის. მასში შეტანილია ქართველი პოეტების ლექსები: ბესიკის, ნ. ბა-
რათაშვილის, გრ. ორბელიანის, ბარბარე ჯორჯაძის, ალ. ქავჭავაძის,
რაფიელ ერისთავის, ილია ქავჭავაძის, აკაკი წერეთლის და სხ. არის
აგრეთვე მრავალი ანეგდოტი და თარგმანი: პუშკინიდან და ლერმონ-
ტოვიდან. აღწერილობაში შევიტანეთ მხოლოდ ილიას ლექსები.

1. „მძინარე ქალი:

მე შენ დაგყურებ

მშვიდ მძინარესა“... 3v.

შენიშვნა: გადაწერილი უნდა იყოს პროფ. ალ. ცაგარლის ხელით.
თავში აწერია „საქ. მოამბე“, 1863 აპრილი“.

2. „პოეტი:

მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო

ვით ფრინველმა გარეგანმა“... 4r-v

ბოლოში მიწერილია დაწერის თარიღი: „23 ივლ. 1860
წელსა“.

3. „ხმა სამარბდამ:

სამართალს ფულითა ვსჭრიდი,

გროშისთვის კაცს გაყვილდი“... 25 r-v.

- თავში მიწერილია: „იხ. ილ. ჭავჭავაძის, ნომბ. „საქ. მოამ.“ 1863“.
4. „უსულდგმულო ცხოვრება
ცის ნიჰად ნუ გგონია“... 34v.
თავში აწერია: „საქართ. მოამბე“ № III, მარტი 1863 წ. ჭავ-
ჭავაძის | თხზულ[ება]“.
5. „ციურნი ხმებნი—
ეგ საკვირვლები“... 34 v—35 r.
6. „ერთხელ მეც, ძმანო, მეც მყვარებია,
გული წმინდის ალით მეც აღმნთებია!.. 35r.
თავში აწერია: „ცისკ[არი] 1860 წ. სექტემბ[ერი]“,
ბოლოში: „თ. ილია ჭავჭ[ავაძე]“.
7. „მწუხარება:
ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი,
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიები ცისა“... 35r-v.
ბოლოში აწერია: „ცისკ[არი]. ილია ჭავჭ[ავაძე]. 1861 წ.
სექტემ[ბერი]“.

31. (ქუთ. 5)

რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით? ანუ საქართველოს ისტორია
XIX საუკუნეში

3 ფ.; 17×10,5; ქალაღდი; სრული; სხვა ხელით გადაწერილი [კი-
რიღე ლორთქიფანიძის ხელით]; 1871 წ.

„რა ვაკეთეთ, რას ვშვრებოდით? ანუ საქართველოს ისტო-
რია XIX საუკუნეში:—

—ერთხელ მე და პაპაჩემი
ერთს ადგილს შევიყარენით“...

შენიშვნა: 1) ლექსის ბოლოს უზის ილიას ფსევდონიმი—სამი ვარ-
სკვლავი („***“) და ლექსის დაწერის თარიღი:—„24 აგვ. 1871 წ.
ქ. ღუშეთი“.

32. (S:5024)

ქართველის დედა. დრამული ეპიზოდი

5 ფ.; 21,5×13,5; ქალაღდი; უყდო; სრული; 1871 წ.; ავტოგრაფი.

„დედა. თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არი,
მაგრამ, ჰე ღმერთო, გმადლობ, ამ დღეს რომ შე-
მასწარი“... 1v—5r

შენიშვნა: 1) წინ ერთვის ლექსი— „უძღვნი თა პეტრე ნაკაშიძეს“
 აქა იმ დროთგან ერთი სახე ამოღებული,
 რომელნიც ერთად გვინატრია უცხოეთში ჩვენ,
 რომელთ იმედი, ღვთიურ სხივით გაბრწყინებული,
 დღესაც გულში გვაქვს მტკიცე რჯულად ძმაო, მე და შენ.
 იმ დროთ ავხადე ერთი კუთხე დიდისა ფარდის
 და ეს ვიხილე, მომიტევე მე სითამამე...
 ეს არს ნაყოფი აწმყოსაგან შობილის დარდის,—
 ამით მამართლე, მიილე და ნუ გამკიცხამ მე.
 ავტორი. 1871 წელსა, 18-სა მარტსა. (1r).

2) ტექსტს ეპიგრაფად წამძღვარებული აქვს ხალხური ლექსის ორი სტრიქონი: „გაგვიძებ, ბერო მინდიავ, მუხლი შაიბი მგლისაო.
 გაიყოლიე უპტროსნი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო.“
 (გლეხური სიმღერა)“ (1v).

3) ტექსტს წინ უძღვის აგრეთვე სცენის აღწერა: „(სცენა არის ოთახი, რომლის ფარჯარანიც ქუხას გადაჰქურებენ. ერთ მხრივ ტანტხედ ლოგინია გაშლილი, შიგ წვეს სნეული და ძალიან მისუსტებული დედა)“.

4) ტექსტს ბოლოში ხელმოწერის მაგიერ აქვს ილიას ცნობილი ფსევდონიმი—სამი ვარსკვლავი (***) (5r).

5) მკვლევარ პ. ინგოროყვას ავტოგრაფის № 5024—S-ის ნაცვლად შეცდომით მითითებული აქვს S: № 5019 (იხ. თხ. ტ. I. 1937 წ. გვ. 771). ამ ნომრით დაკუთლია ამავე პოემის მეორე ავტოგრაფი (იხ. 34. S: 5019).

33. (ლიტ. 2/4)

ქართლის დედა

2 ფ.; 35×22; ქაღალდი; უყდო; ავტოგრაფი; 1871 წ., სრული.

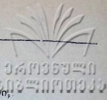
—ქართლის დედა. (უძღვნი პეტრე ნაკაშიძეს)

დედა: თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არი,
 მაგრამ, ჰე ღმერთო, გმადლობ ამ დღეს რომ შემას-
 წარი“... 1r—2v.

შენიშვნა: ტექსტს წინ უძღვის: 1) ეპიგრაფი: „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიყვდილი სახელოვანი. რუსთაველი“.

2) სცენის აღწერა: „(სცენათა არის ოთახი, ერთი მხრივ გაშლილია ლოგინი, შიგ წვეს ავად-მყოფი და ძალიან მისუსტებული დედა)“.

3) იქვე ტექსტის აშიაზე მიწერილია ლექსი: „ძღვნი“.

აქა იმ დროთაგან ერთი სახე ამოდებულნი,
რომელიც ერთად გვინატრია უცხოეთნი ჩვენ,
იმ დროთ იმედი, ღვთისა შუქით გაბრწყინებულნი,
დღესაც გულში გვაქვს მტკიცე რჯულად, (მათ მე და შენ,
იმ დროთ ავებად ერთი კუთხე დიდის ფარდისა,
და ეს ვიხილე, მთმითვე მე სიამამე!..
ეს არს ნაყოფი, აწმყოსაგან შობილ-დარდისა,
ანით მამართლე, მიილე და ნუ გამკიცხამ მე.

ავტორი⁴.

4) ტექსტის ბოლოში ხელმოწერის ადგილზე არის ილიას ცნობილი სამი ვარსკვლავი (***) და თარიღი: „1871 წელსა, მარტის 19-სა დღესა“.

5) ბოლოში ერთვის მინაწერი წერილი პეტრე ნაკაშიძისადმი: „პეტრე! გიგზავნი ხელაბლად ვადაკეთებულს შენდამი ნაძღვნევს ჩემს „ქართელის დედას“. თუ მოგეწონოს, მიეცე ნიკოლაძეს დასაბეჭდათ. გთხოვ, შენი პირმოწერიდებელი ახრი მაცნობო ამ პატარა თხზულებასზედა. კარგად კი წაიკითხე. მე ყველაზედ უფრო ჯარის სიმღერა მომწონს, გლეხურ კალღებუ მოწყობილია. თუ მოგეწონოს დასაბეჭდათ, შენთან მოწერილი ძღვეობის ღვესიც დააბეჭდინე ამასთან ერთად, კორექტურა შენათვის მომინდვია. შენი ილია ჭავჭავაძე“.

34. (S:5019)

დედა და შვილი. (ეპიზოდი დავით აღმაშენებლის დროთაგან, როცა არაბთაგან ანთავისუფლებდა საქართველოს)

3 ფ.; 36×22; ქალაღი; შუადო[(ცალკე ფურცლები); სრული; ავტოგრაფი; უთარიღო [1879 წ.].

„დედა. თუმცა სიცოცხლე სნეულთათვის წვალება არის.

მაგრამ, ეჰ ღმერთო, გმადლობ, ამ დღეს რომ შე-

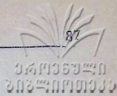
მასწარი“... 1რ—3ვ.

წენიწენა: 1) ჰოვმა ამ ავტოგრაფული ხელნაწერის მახედვით დაიბეჭდა ჟურ. „ივერიაში“ № 7—8, 1879 წელს. ჩანს ილიას ამ დროისათვის ჭაჭუშაძეზი იგი სასტამბოდ. ხელნაწერი ნამყოფია სტამბაში, რადგანაც ამჩნევია საღებავის ლაქები.

2) ტექსტი წინ უძღვის შესავალი—ღვესი: „ვუძღვნი ჩემს ამხანაგს“:

¹ პ. ინგოროყვას მარტის 19-ის ნაცვლად 17 მარტი აქვს ნაჩვენები (იხ. თხზ. ტ. I. 1937, გვ. 771).

² სათაურად ჯერ დაუწერია: „ვუძღვნი პ. ნაკაშიძეს“, მაგრამ მერე გადაუსწორებია.

აჰა იმ დროთგან ერთი სახე ამოღებული,
რომელნიც ერთად გვიჩატრია უცხოეთში ჩვენ,
რომელთ იმედი დედაურ-სრავით ვაბოწყინებულნი,
დღე-ღამე გულში გააქვს მტკიცე რაზულად, ძპრო მე და შენ...
იმ დროთ ავებადე მტკიცე კუთხე დიდოსა ფარდის
და ქს ვ ხილვ... მომიტყევე მე სითამამე...
ეს ნაყოფია აწყყობაგან შობილის დარდას
ამით მამართლე, მიილე და ნუ გამციტხამ მე"...

ამ ლექსის გააწერივ ამიანო, სტამბისადმი ილიას შემდეგი მითითება არის მიწერილი: „ეს პირველს გვერდზედ დაბეჭდეთ და შემდეგი მეორე გვერდიდან დაიწყეთ. რაც სტოქებშია სულ წვრილს ასლებით ააწყეთ“. შესავალი ლექსის მთელი ტექსტი ცენზურის მიერ წითელი ფანქრით არის წაშლილი. მაშინ ამის გამო ეს ადგილები ვერ დაიბეჭდა ქურ. „ივერიაში“.

3) პოემას წინ უძღვის:

ა) ეპიგრაფი: „ვაგვიძელ, ბერო მინდიაგ, მოხლი მაიბი მგლისაო გაიყოლიე გმკოონსი, ვისაც თავი აქვს ცდისაო“, — ცენზურის მიერ წითელი ფანქრით ხაზგასმულია.

ბ) სცენის აღწერა: „(სცენათ არის ოთახი, რომლის ფანჯრებიც ქუჩას გადაწყუობენ ერთმხრივ ტახტს დლოგინში წვეს სწეული, ძალიან მისუსტებული და მოხუცებული დედა).“

4) პოემის ტრესკშიც, შიგადაშიც, ცენზურის მიერ წითელი ფანქრით ხაზგასმულებია ადგილები: „... ჩემი მამული, საჩართველო, დღეს მიტოვებდებო“ . „ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღზდა, ხალხი მოჰმედობს“ „... მთელ-კავკასის თავისუფლება“! „... მამული, წაიყვანე დღეს ის შენია“... და სხ.

5) ტექსტის ბოლოში არის ილიას ხელრთვა „ილია ქავჭავაძე.“

35. (S:5023)

გამოცანები

1 ფ: 36×22; ქალაქი: უყდო; სრული: ავტოგრაფი, 1871 წ.

„გამოცანები. 1.

ულვაშ-სრული მელოტია,
უთაური თავიანი,
ხელთა მლოკი, ქონდრის კაცი,
დიდ-გულა და ბოხ-ხმიანი“...

შენიშვნა: 1) ტექსტში წარმოდგენილია ცხრა ლექსი-გამოცანა, რომლებშიაც იგულისხმებიან მაშინდელი დროისათვის ცნობილი პირები: 1. რევას ანდრონიკაშვილი, თავადაზნაურობის მარშალი; 2. გიორგი კონსტანტინეს-ძე მუხრანსკი, დიდი ფეოდალი, სენატორი; 3. ივანე კონსტანტინეს-ძე მუხრანსკი, დიდი ფეოდალი, ყოფილი გენერალი; 4. პლა-

ტონ ეგნატეს-ძე იოსელიანი, ცნობილი ისტორიკოსი; 5. დიმიტრი ჯორჯაძე, კავკასიის მეფის ნაცვლის საბჭოს წევრი; 6. იასე ჭავჭავაძე, გუბერნიის სამმართველოს წევრი; 7. ბესარიონ დოლობერიძე, ქუთაისის სათავადაზნაურო ბანკის თავმჯდომარე; 8. გრიგოლ ორბელიანი, ცნობილი პოეტი, გენერალი, კავკასიის მეფისნაცვლის მოადგილე; 9. თვით გამოცანების ავტორს ეხება.

2. ავტორადი დათარიღებულია: „7 დეკემბერი, 1871 წ.“ ხელმოწერილი არ არის. ილიას „გამოცანები“ და „კიდევ გამოცანები“ საცნობრო პირობების გამო მაშინ ვერ დაიბეჭდა, მაგრამ იგი ხელნაწერის სახით საზოგადოებაში ფართოდ იყო გავრცელებული. მისი ცალკეული ტექსტების აღწერილობა აქვე იხილეთ: კრებული 3. (S:4993); 36. (ლიტ. 5/4.); 37. (H:2622); 38. (ლიტ. 7147/4); 39. (H: 571).

36. (ლიტ. 5/4)

პროექტის შემდეგ გამოცანები

3 ფ.; 21×13; ქალღი; უყდო; უცნობი ხელით გადაწერილი, უთარილო [1871 წ.].

„I. უღვაშ-სრული, მელოტია,
უთაური — თავიანი,
ხელთა მლოკი, ქონდრის კაცი,
დიდგულა და ბოხ-ხმიანი“... და სხ. 1r—3v.

შენიჭნა: 1) ილიას გამოცანები ვრცელდებოდა ხელნაწერის სახით. ტექსტი წარმოადგენს უცნობი პირის მიერ გადაწერილ პირს, რომლის საშუალებითაც ვრცელდებოდა. ხელნაწერის აშიაზე თითოეულ გამოცანას მიწერილი აქვს ახსნა, ვინც იგულისხმება: „ანდრონიკაშვილი რევაზ, გიორგი მუხრანსკი, ივანე მუხრანსკი, პლატონ იოსელიანი, დიმიტრი ჯორჯაძე, იასე ანდრონიკაშვილი, ბესარიონ დოლობერიძე, გრ. ორბელიანი“. აქვე უნდა შევნიშნათ, რომ მეექვსე გამოცანას შეცდომით მიწერილი აქვს: „იასე ანდრონიკაშვილი“ იმ დროს, როცა გამოცანა ეხება იასე ჭავჭავაძეს.

37. (H:2622)

ლექსები

12 ფ.; 22×17,5; ქალღი (დაშლილი ცალკე ფურცლები); უყდო; სხვა ხელით გადაწერილი; 1872 წელი.

1. ნაწყვეტი: „... და იქადაგე: „წესია,
რომ დიდმა ყლაპოს პატარა“.
ამა წესის სიმართლისა

შენ საბუთი ვინც მოგკითხოს,
„—ჯერ ეგრე, თქო, დამიჯერეთ,
საბუთი, თქო, მერე იყოს“...

«1872 წ. აგვისტო» 1 რ.

2. „გამოცანები:

1. „ულვაშ სრული მელოტია“...
2. „კოხტაა და ლობე მძვრალა“...
3. „ბულაა და კისერ-მოკლე“...
4. „ცხვირ დიდა და თვალ დიდრონა“...
5. თეთრ-წითელი ვაშლსავითა“...
6. „პირ-ტიტველა და კროლ-თვალა“...
7. „ერთი ვინმე შეგვერემანი“...
8. „მოხუცია იგი, ჯმუხი“...
9. „მეცხრე გამოცანად ითქმის“...

«1871 წ. 7 დეკემბერს» 1v—4r.

3. „კიდევ გამოცანები:

1. „ონინაზი ლაქათაა“...
2. „ერთი არის ტანად მომცრო“...
3. „ბაიყუშივით თავ-დიდა“...
4. „პირ-ტუჩ მრგვალი, მუდამ წმინდად“...
5. „ერთი კარგის საქმის იგი“...
6. „აღწერილთა ჯურის ხალხი“...
7. „ესეც გამოცანად ითქმის“...

«7 დეკემბერს [1871 წ.]» 4r—8r.

4. [პასუხის პასუხი]: „I. ჩვენ უჩინონი

ჩვენ უჩინონი

თქვენ ჩინიანთა ბუზად გგონივართ“...

«28 იანვარს 1872 წ.» 8r—12r.

შენიშვნა: ხელნაწერის პირველი ფურცლის (1r) ბოლოს, წითელი მელნით, ცენზორ რაფიელ ერისთავის ხელმოწერა არის: „Эристов“.

38. (ლიტ. 7147/4)

დამატებული გამოცანები [კიდევ გამოცანები]

2 ფ.; 21×13,5; ქალაღდი; სხვა ხელით გადაწეოილი; სრული; უთარიღო.

„I. ფუქსავატი ლაქათაა, გრძლად გალეული მელია;

ბაზრის ზიკად გაჩენილა, ეხლა ქვეყნის მართველია“..

1r—2v.

შენიშვნა: ტექსტში წარმოდგენილია შვიდი გამოცანა, მეშვიდე და მოცანა თვით ავტორს ებება: „ესეც გამოცანად ითქმის“.

39. (H:571)

ლექსები

7 ფ.; 36×22; ქალაქი (თაბაჩი); უყდო; უცნობი ხელით გადაწერილი [1872 წ.]; სრული.

1. „პასუხის-პასუხი: ჩვენ უჩინონი,
ჩვენ უჩინონი,
თქვენ ჩინიანთა ბუზათ გგონივართ“... 1r—2v.
2. ლექსები—გამოცანები:
 1. „ულვაშ სრული მელოტია“...
 2. „კობტაა და ლობემძურალა“...
 3. „ბულა არის კისერ მოკლე“...
 4. „ცხვირ-დიდი, თვალ-დიდრონი“...
 5. „თეთრ-წითელი ვაშლსავითა“...
 6. „პირტიტველა და ქროლთვალა“...
 7. „ერთი ვინმე შავმგურემანი“...
 8. „მოხუცია იგი ჯმუხი“...
 9. „მეცხრე გამოცანათ ითქმის“... 3r—4r.
3. „დამატებული გამოცანები:
 1. „ფუქსავატი, ლაქათაა, გრძლად ვალეული მელია“...
 2. „ერთი არის ტანად მომცრო, კარგად ჩასხმულ, მხარ-ბეჭია“...
 3. „ბაიყუშივით თავ-დიდა, დაღვრემილი და ბღვერია“...
 4. „პირ-ტუჩ მრგვალი, მუდამ წმინდათ ლოყებ ჩამოფხეკილია“...
 5. „ერთი კარგის საქმის იგი დამწყობი, მეთაურია“...
 6. „აღწერილნი ჯურის ხალხნი სხვანიც მრავალნი ჰყვან“...
 7. „ესეც გამოცანად ითქმის, ნეტა, ამას რისთვის სწერსო?“... 5r—7r.

შენიშვნა: ამ გამოცანებში იგულისხმებიან: 1. მიხეილ ტარიელის-ძე ლორის-მელიქოვი, გრაფი, გენერალ-ადიუტანტი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, შინაგან საქმეთა მინისტრად ნამყოფი. 2. ლევან მელიქიშვილი—

გენერალ-ადიუტანტი, დაღესტნის ოლქის უფროსი, კავკასიაში ხელ-
მწიფის მოადგილის თანაშემწე. 3. იოსებ დავით-ის-ძე თარხნაშვილი—
გენერალ-ადიუტანტი. 4. მიხეილ ბირთველის-ძე თუშანიშვილი—
კოის თანაშრომელი—პოეტი. 5. დიმიტრი ყიფიანი—ცნობილი სა-
ზოგადო მოღვაწე. 6. გამოცანა ზოგადია, ხოლო 7—თვით გამოცანების
ავტორს ეხება.

40. (H:2658)

ლექსი—„პასუხის პასუხი“

4 ფ.; 21,5×13; ქალაღი; უყდო; სხვა ხელით გადაწერილი; სრუ-
ლი; 1872 წ.

„პასუხის პასუხი. I

ჩვენ უჩინონი

ჩვენ უჩინონი

თქვენ ჩინიანთა ბუზად გგონივართ“...

«28 იანვარს, 1872 წ.»

შენიშვნა: აქვე ცალკე ფურცელზე იმავე ხელით გადაწერილი-
გრ. ორბელიანის ლექსი:—„პასუხი“—კოლო, ბუზებო ლიბერალებო“...;
ბოლონაკლული.

41. (S:5030).

[პასუხის პასუხი]

2 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო; 1872 წ.; სხვა ხელით გადაწე-
რილი.

[პასუხის პასუხი]. „I. ჩვენ უჩინონი,

ჩვენ უჩინონი

თქვენ ჩინიანთა ბუზად გგონივართ“... 1r—2r.

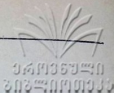
შენიშვნა: 1) ტექსტის ბოლოს მიწერილია ლექსის დაწერის თარი-
ღი: „28 იანვარი, 1872 წ.“

2) გადაწერის დროს პირველ ნაწილში გამოტოვებულა სამი სტრი-
ქონი: „ჩვენი ქვეყანა,

მკვდარი თქვენგანა,

თქვენებრ ჩინებზედ არ გაგვიცვლია“. (1r)

3) ტექსტი ხელმოუწერელია.

42. (ქუთ.)

გლახის ნაამბობი

15 ფ.; 35×22; ქალაღდი; აეტოგრაფი; თაენაკლული; უთარილო [1872 წლის ბოლო—1873 წლის დასაწყისი].

„... მე იმ ღვღელზედ სიტყვა ძალიან გაგიგძეღე, ბატონო და ყბეღობაში ნუ ჩამომართმეღე“...

თავღება: „... თუმცა კაცის მკვლეღი იყო, მაგრამ ყვეღამ იქ მღგომმა, ერთხმად შენღობა და საუკუნოდ განსვენება ვუთხარიღ“.

შენიშნა: 1) ტექსტი იწყება IV თავიღან, რომეღიღ უღრის ნაბეღდის VII თავს. იხ. ტ. I, 1937 წ. გვ. 293.

2) ტექსტს ბოლოში ერთვის აეტორის ხელმოწერა:

„იღია ჭავჭავაძე“.

3) „გლახის ნაამბობის“ სრული აეტოგრაფი არ მოგვეპოვება. იღიას „გლახის ნაამბობის“ პირვეღი ნაწიღი (I—VI თავეღბი) პეტერბურგში ყოფნის დროს, 1859 წელს დაუწერა, რომღიღ შემდეგ ჟურნალ „საქართველოს მოამბეში“ დაიბეღდა (იხ. 1863 წლის № 1, გვ. 7—53).

მოთხრობის მეორე ნაწიღი იღიამ დაწერა 1872 წლის ბოლოსა და 1873 წლის დამდეგს. პირვეღად იგი მთლიანად დაიბეღდა 1873 წლის „კრებულში“ (№ 1—3) (იხ. პ. ინგოროყვა, იღიას ნაწარმოებთა კომენტარი. ტ. I, 1937, გვ. 721—724).

4) „გლახის ნაამბობის“ მეორე ნაწიღის ეს აეტოგრაფი სტამბაში ნამყოფი. მას ამჩნეღია სტამბის საღებავი და აწყობის ნიშნეღბი. როგორც ჩანს, ჟურნალ „კრებულში“ „გლახის ნაამბობის“ მეორე ნაწიღი ამ აეტოგრაფიღან უნდა იყოს დაბეღდიღი.

43. (S:5016).

1. ვღადიკავკასიღამ—ქალაქამღე

2 ფ.; 36×22; ქალაღდი; უყდო (ფურცღებად); აეტოგრაფი; ბოღლონაკლული; უთარილო [1871 წ.].

„ვღადიკავკასიღამ — ქალაქამღე. I. დიღის ექვსი საათი შესრულღდა თუ არა იმ სასტუმროს კარეღბის წინ, რომელშიაც მე წინაღღამეს ჩამოვხტი, რუსის პირდაუბანეღმა და თავღდაუეარცხნეღმა იამშიკმა ფოშტის პოვოსკა მოაყენა“... 1r—2v.

წყღება: „...—დახღიღარიო!... სთქვა და ტუჩეღბი აიბრუწა. —ღიან, ბატონო.

ჩემმა ახალმა ნაცნობმა, რომ ეს გაიგონა მყისვე დიღ კა“... (2v)

შენიშვნა: 1) ტექსტში მოცემულია „მგზავრის წერილების“ დასაწყისი პირველი ორი თავი—სრულად, ხოლო III თავი—ბოლონაკლები. იგი წარმოადგენს პირვანდელ ვარიანტს და ავტორის მიერ გადაწერილი უნდა იყოს 1871 წელს, რადგან ქალაქი, მელანი და ხელი ემსგავსება ქვემოთ მოყვანილს — „მგზავრის წერილებიდან“-ს, რომელიც ცენზურაში გატარებულია 1871 წელს.

2) I თავის დასასრულს ილიას ხელით მიწერილია სტამბის ასოთამწყობებისადმი დავალება: „მერე დაბეჭდილიდამ მე-V თავამდე და მე-V თავიდან ამ ხელნაწერიდამ“. ეს ეხება ქართველთა ამხანაგობის მიერ 1892 წელს გამოცემულ თხზულებათა კრებულის მეორე ტომში „მგზავრის წერილების“ დაბეჭდვას. მასში ამ ავტოგრაფიდან პირველი თავი დაიბეჭდა, ხოლო II, III და IV თავები უფრ. „კრებულიდან“ (იხ. „კრებული“ № 2, 1871 წ.). ხოლო V, VI, VII, VIII თავები ქვემოთ მოყვანილ—„მგზავრის წერილებიდან“-ის ავტოგრაფიდან,

3) ტექსტში ავტორის მიერ ალაგ-ალაგ შეტანილია მცირე შესწორებები. სრულიად წაშლილია ადგილები, რომლებიც შემდეგნაირად იკითხებიან: ა) „...რომ იმ სიტყვით ვასმინო, რომ არის მრავალი ქვეყნები, ჩვენზედ უფრო უბედურად გაჩენილნი, მაგრამ უფრო ბედნიერად მცხოვრებნი.“ ბ) „...შენ იცი, რომ თვეხი, გაგოგონია, თვეხს ვითომც ეთქვას, რომ იმიტომ არ ვლაპარაკობ, რომ პირში წყალი მიდგაო... გაგოგონია“... ეს ადგილები ილიამ, ალბათ, საცენზურო პირობების გაკლენის გამო წაშალა.

4) ხელნაწერი სტამბაში ნამყოფია. მას ატყვია სტამბის საღებავის ლაქების ნაკვალევი.

5) პ. ინგოროყვას ერთგან შეცდომით აქვს ავტოგრაფის სათაური—„ვლადიკავკასიიდან ტფილისამდე“, ნაცვლად—„ვლადიკავკასიიდან—ქალაქამდე“ (იხ. თხზ. ტ. I. 1937, გვ. 772—773).

2. მგზავრის წერილებიდან

3 ფ.; 36+22; ქალაქი; უყდო (ფურცლებად); ავტოგრაფი; თავიდან ნაკლული (იწყება V თავიდან); 1871 წ.

„მგზავრის წერილებიდან. V. ჩამოლამდა. თერგისა და მყინვარის ყურებაში და ზოგიერთ ფიქრების გართეაში დრო ისე გამეპარა, რომ თითქმის ვერ შევიტყე—მზე როგორ გამოესალმა მისგან გამთბარ ქვეყნიერობასა და როგორ მიეფარა მთებსა“... 1r—3v.

მთავრდება VIII თავით: „... როდემდის დამრჩეს ეგ ტყვილი გულში? როდემდის? ოხ, როდემდის, როდემდის?.. ჩემო საყვარელო მიწა-წყალო, მომეც ამისი პასუხი!..“ (3v).

შენიშვნა: 1) ტექსტი გატარებულია ცენზორის ხელში და აქვს ნებართვა ბოლოში მიწერილი: „Дозволено цензурой. 23 Июня 1871 года“.

2) ხელნაწერი წარმოადგენს „მგზავრის წერილების“ მეორე ნაწილის (V—VIII) საბოლოო რედაქციას. იგი უნდა იყოს გადაწერილი, ცენზორის მიერ აღნიშნული თარიღის მიხედვით, 1871 წელს.

გ) იქუე, ცოტა ქვემოთ, მოხვეის საუბრიდან ამოშლილია დიდი ნაწილი დაწყებული სიტყვებიდან: „... აწინა ერობა დაიშალის მეტად-მრუშობაი ჩამოვარდნის“, ვიდრე სიტყვებით: „...გზაი სსყიდვალ, ლუცვა-კურთხევაი სსყიდვალ, სამართალ სსყიდვალ, რაიდ დარჩების ბეჩავი მახევე?..“

ამოშლ ლი ადგილის გასწვრივ, აშიაზე, ილიას მიუწერია: „უნდა, ახ, ცენზორო!...“

დ) იერვე თავიდან, ტექსტის დასასრულს, ამოუშლია დაწყებული წინადადებით: „მიგზნევი ჩემო მოხევევ, რა ნესტარითაცა ხარ ნახეღვტი“... ბოლომდის.

ამ ტექსტის გასწვრივ აშიაზე ილიას მიუწერია: „უნდა. ცენზორს სუნის აღება ჰსცოდნია“.

ე) ცენზორის მიერ წაშლილი ადგილების გარდა მებზეთე თავის შემდეგი ადგილიდან: „...გული მიტოკს და მკლავი მითრე ის. რისთვის? [ვერ ვიტყვი. მყინვარის ეშინიანო... მითამ?!] დროს დეაცალოთ ამის პასუნის მიცემა“. კვადრატულ ფორმულაში ჩასმული სიტყვები თვით ილიას წაუშლია, ალბათ, ესეც საცენზურო პირობების გავლენის გამო.

5) ხელნაწერი ნამყოფია სტამბაში, ატყვია საღებავის ლაქები.

44. (ქუთ.)

მგზავრის წერილებიდან

14 ფ.; 35×22; ქალაღდი; უყდო; უთარიღო; ავტოგრაფი; ბოლონაკლული; უთარიღო [1871 წ.]

„მგზავრის წერილებიდან. დილის ექვსი საათი შესრულდა თუ არა. იმ სასტუმროს წინ, რომელშიაც მე წინაღამეს ჩამოვხტი, რუსის პირდაუბანელმა და თავ-დაუფარცხნელმა იამშჩიკმა ფოშტის პოვოსკა მოაყენა“...1r—4v.

წყდება: „... ახლა, რაკი იქილამ დავიწყეთ, რომ თქვენი ჭეყანა განათ“...

შენიშვნა: 1) ტექსტში შენახულია პირველი ორი თავი სრულად, ხოლო III თავის—ნაწილი.

2) ტექსტი ილიას მიერ გადაწერილი უნდა იყოს 1871 წელს, როდესაც გადაუგზავნია კირილე ლორთქიფანიძისათვის „კრებულში“ დასაბეჭდად. ტექსტს ატყვია სტამბის საღებავის ლაქები. „მგზავრის წერილები“ პირველად დაიბეჭდა „კრებულში“ 1871 წელს, № 2, გვ. 191—212, I—IV თავები; № 5, გვ. 1—16, V—VIII თავები.

45 (S:5018)

სარჩობელაზედ. (პატარა ამბავი)

14 ფ.; 36×22; ქალაღდი; უყდო; სრული; სხვა ხელით გადაწერილი; უთარიღო [1879].

„სახრჩობელაზედ. (პატარა ამბავი): შუა ზაფხული იყო. მინდვრები და ქედები გოლვას სულ მთლად გადაეკვნოდა და ეფერა ეცვლევინებინა“... 1r—24v.

შენიშვნა: მოთხრობა „სახრჩობელაზედ“ პირველად დაიბეჭდა ფურ. „ივერიაში“ 1879 წლის № 2, გვ. 39—56. შესაძლებელია ეს ნუსხასარედაქციოდ გამზადებულ პირს წარმოადგენდეს, რადგან სუფთა და გარკვეული ხელით არის შესრულებული. მისი ავტოგრაფული ნაწერი არ მოგვეპოვება.

46. (S:5169)

კრებული

40 ფ.; 36×22; ქალაღი (სხვადასხვა ზომის ფურცლები); შუღო (დაშლილი ცალკე ფურცლები); ავტოგრაფები (გადაწერილია სხვადასხვა დროს).

1. „ცრემლთა შინა ნუგეში (შილღერისა) [შავი].

მოჰქუხს მდინარე ჩქარი და მალი,
და ახმაურებს მღუმარე ტყესა“... 1r (უთარილო).

2. „რჩევა.

თუ გინდა, ძმაო, იგემო
ამა ქვეყნისა შეგებანი“... 2r.
„1872 წ. მარიაპოლის 29-სა“.

შენიშვნა: 1) ბოლოში მიწერილი და გადახახულია: „კორრექტურას შენ ზანღობ“. ეს მიმართვა უნდა იყოს პეტრე უმიკაშვილისადმი.

2) აშინაზე მიწერილი და გადახახულია: „უსათუოდ „დროებაში“ დააბეჭდინე. გიგზაენი ჩემს სახეს“.

3) ტექსტს ატყვია სტამბის საღებავის ლაქები. პირველად დაიბეჭდა „დროებაში“ 1872 წ. № 35.

3. „ალექსანდრე ჰავჭავაძე.

მისი ლექსი შეგებით, ლხენით
ხან სუფრაზედ მიჰფრინდება“... 3r. (უთარილო).

შენიშვნა: 1. ბოლოში ხელმოწერის მაგიერ უხის სამი ვარსკვლავი (***) , ილიას ცნობილი ფსევდონიმი.

2. ლექსს წინ უძღვის ეპიგრაფი:
„Его стихов пленительная слаость

Пройдет веков завистливую даль“, პუშკინი.

3. ტექსტს ამჩნევია სტამბის საღებავის ლაქები. ანაწყობი შრიფტის სახელები მიწერილია ფანქრით: ლექსის სათაურთან—„აგ. 12. ციც.“; ეპიგრაფთან—„პეტეტი“, ხოლო პუშკინის წინ—„კორპ.“; ლექსის ტექსტთან—„კორპ“.

4. „ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ. [უთარილო]

ვაი დაგკარგეთ!.. უღმრთო იყო შენი სიკვდილი!
ვინ უწყს რამდენი საუნჯენი დაემარხეთ ჩვენაშენაშენაშენა

შენიშენა: 1) ლექსს წინ უძღვის ეპიგრაფი:

„ცუდად ხომ მინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულისკვეთება
და გზა უვალი, შენგან თელილი, მერანო ჩემო, მინც დარჩება“
(ნ. ბარათაშვილი).

2) ბოლოში ხელმოწერის მაგიერ უხის სამი ვარსკვლავი (***)
ილიას ცნობილი ფ. ევდონიმი.

5. „რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით? ანუ ისტორია მეცხრამეტე
საუკუნისა.

ერთხელ მე და პაპაჩემი

ერთს ადგილს შევიყარენით“... 4r-v.

შენიშენა: 1) ბოლოში უხის ხელმოწერის მაგიერ სამი ვარსკვლავი
(***) და თარიღი: „24 აგვისტოს, 1871 წელს“, რომელიც განმასხვავებელი
მეღნიშნავს არის წაშლილი.

2) ფურცელი დაზიანებულია, რომელიც შემდეგ არის აღდგენილი.

6. „ლამე.

როცა ყაყანი ქვეყნისა სრულად მიწყდება

და აღარ ისმის ხმა მოსაწყენი.“ 5r.

[უთარილო, ერთი სტროფი].

7. [ლექსი, უსათაურო]

„I. რად გვინდა ვინ ხარ, სიღამ ხარ,

ვისი სისხლი, ვისი შვილი?... 7v (უთარილო).

წყდება: „ყვავი რა ვარდსა იშოვის

თავი ბუღბული ჰგონია“.

შენიშენა: 1) ლექსის ტექსტი წარმოდგენილია სამ ნაწილად
(I, II, III). წყდება მესამე ნაწილზე.

2) იქვეა ნაწყვეტი, — დაზიანებული: „... მიიღეთ ცა, დიდო წარმოვად-
გენელო ჩვენის მამულის მამისა, პურმარბილი ქართველ თავდაზნაურ-
თა და ნება მოგვეცით, ჩვენ მიერ თაყვანცემულო დიდო მთავარო,
ძვილბუთრი, ჩვენებური „ვაშა“ მოგახსენოთ ღრმა სიხარულის ნიშნად,
რომ ამ [ღირს]შესანიშნავ დღეთა შინა თქვენ ჩვენ შორის ბძანდუ-
ბით“ (8v).

8. „ქიდევ გამოცანები.

ოინბაზი, ლაქათაა,

გრძლად გაღეული მეღია“... 9r-v.

„7 დეკემბერი, 1871 წ.“

შენიშენა: ტექსტი ნასწორებია ავტორის მიერ და ატყვია სტამბის
საღებავის ლაქები.

7. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები

9. [პასუხი შვილთა]

„I ჩვენ უჩინონი, ჩვენ უჩინონი
 თქვენ ჩინიანთა ბუზად გგონივართ“... 10r-v
 „2^ა იანვარი, 1872 წ.“

შენიშვნა: ტექსტს ატყვია სტ.მბის საღებავის ლაქები.

10. [„კაცია-ადამიანის“ წინასიტყვაობის“ პირველი ვარიანტი, ნაწყვეტი]: ა) „წინა-სიტყვა.—სახელი ლეთისა ვახსენე, ავიკიდე ჩემი გულა-ნაბადი და შეეუდეგი მგზავრობასა. ამბობენ, მგზავრობა გონებას უხსნისო“... 12r—13v.

წყდება: „... თუ იმ დაუდგრომელს წინ ლტოლვაში ჩვენ არ გავერევით, შორიდან ხილვით მაინც დავსტკბები, თვალს წყალი დავალევივით, გლახისა არ იყოს“...

შენიშვნა: ტექსტი წარმოადგენს შავს, შიგადაშვგ ნასწორები და წაშლილი აფილებია. უთარილოა [1863 წ.].

ბ) [მისივე მეორე ვარიანტი, ნაწყვეტი]: „წინა-სიტყვაობა. სახელი ლეთისა ვახსენე, ავიკიდე ჩემი გულა-ნაბადი და შეეუდეგი მგზავრობასა“. ამბობენ, მგზავრობა კაცს თვალს უხილებსო, გონებას უხსნისო“... 14v.

წყდება: „...ფეხებზედ მრავალგვარი ბალახ-ბულახი მომედო, ამასაც რის ყოფით და ამბით მშვიდობით გადურჩი. ერთი ფეხი კიდევ გადავდგი. მომეხვია უმრავლესი“... უთარილო [1863 წ.].

შენიშვნა: „კაცია-ადამიანის“ წინასიტყვაობის მესამე და მეოთხე ვარიანტი იხ. ზემოთ რიგი 26. (S:5025).

11. „ზოგიერთი ხანა მოთხრობისა „მარგალიტი ლექსში“. —მოიცა, მოიცა, თუ ღმერთი გწამს! ერთი ასეთი ყმაწვილი კაცი მოვა ჩვენსა ამაღამ, რომ თავის განათლებით დაგიშოშმანებს მაგ უჯერო გულსა“... 16r—19r [დაუმთავრებელი].

წყდება: „...ერთი ჰკითხე იმ საზოგადორობის გულცივობაზედ განათლებულს მოჩივარს თავის სიცოცხლეში უთქომ რამე იმისთანა და იმ რიგად რომ გაგება შეიძლებოდეს?...“ უთარილო. [1861—1863 წ.].

12. [კატო. მოთხრობა. პირველი ვარიანტი] „—ზაფხულის დღე იყო ძალიან მხურვალე ასე, რომ თუ საღამოზედ წვიმას არ დაენამა ქალაქის ქუჩები და არ გაეგრილებინა ჰაერი, ძალიან შეწუხდებოდნენ ქალაქის მცხოვრებნი შეგუბებულ ჰაერისაგან“... 20r—23r [დაუმთავრებელი].

წყდება: „...ეგ ბედნიერმა უნდა თქვას, რომელმაც არ იცის, რა არის შრომა, რომელსაც არ გამოუცდია დღე შრომითა და ღამე იმ ფიქრითა, რომ ხვალაც ეს დღე დღე იქნება ღამეც და იგივე ღამე“... [უთარილო. 1861—1863 წ.].

შენიშვნა: ამ მოთხრობის მეორე ვარიანტი იხ. ზემოთ, რიგი 27. (s: 5026).

13. „მეფე დიმიტრი თავდადებული (ეუძღვინი თ. პეტრე ნაკაშიძეს) [პირველი ნაწილი].

„უქმე დღე იყო, ტვირთ მძიმე და დამაშვრალი საყდრის წინ ჯგუფად ხალხი იდგა და ყაყანებდა“... 37r—39v.

წყდება XII თავით: „რკინის კაცის თვალში ცრემლი დიდ სულოვნობის შვილია“. უთარილო [1877 წ.]

შენიშვნა: 1) პოემის პირვანდელი სათაური „ბრმა—მეფანტურე“ ავტორს გადაუხაზავს და ფანქრით წაუწერია: „მეფე დიმიტრი თავდადებული“.

2) პოემის ავტოგრაფის პირველი ფურცლის ბოლოში ავტორს შენიშვნის სახით თავის მეგობარ პეტრე ნაკაშიძისათვის მიუწერია: „ძმარ პეტრე! შენგან ჩაგონებულს შენვე გიძღვნი“. ცბაღია, ავტორს პოემა დაბეჭდვამდე მისთვის გაუგზავნია.

3) პოემის ტექსტი უთარილოა და ხელმოწერული; მას ატყვიან სტამბის საღებავის ლაქები. ეს ავტოგრაფი შეიცავს პოემის პირველ ნაწილს—პირველ თორეც თავს, საიდანაც დაიბეჭდა ჟურ. „ივერიაში“, 1878 წლის იანვრის ნომერში. პოემის ეს ნაწილი დაწერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს 1877 წლის მეორე ნახევრისა. პოემა სრულად დაიბეჭდა ჟურ. „ივერიაში“ 1879 წელს, № 1, გვ. 5—34.

4) ტექსტი ავტორის მიერ ნასწორებია, შიგადაშიგ არის წაშლილი ადგილები—სიტყვები და წინადადებები.

5) პოემის პირვანდელი ადრეული ესკიზები (ლექსები) იხ. ზემოთ კრებულებში: 2. (ლიტ. 3-4); 3. (s: 4993).

47. (A:1722)

თხზულებათა კრებული

714 ფ; 36×22; ქალაღი; უყდო; სხვადასხვა ზელით ნაწერი; სრული; უთარილო [1890-იანი წლები].

1. „ერთი უბედურთაგანი (მოთხრობა ეულ კლარეტისა). [თარგმანი]. პირველს იანვარს 1858 წლისას ნოელ რამბერმა გამოიღვიძა განთიადისას, გულზედ მოსული იყო და მშიერი“... 1r—97v.

2. „უკანასკნელი გასაკვეთი. ნაამბობი პატარა ელზასელისა [თარგმანი]. (მოთხრობა ალფონს დოდესი). იმ დილით მე სასწავლებელში წასასვლელად ცოტად დავგვიანდი და ძალიან შემინოდა საყვედურისა“... 99r—103v. ზ. „ივერია“ 1877 წ. თებერვალი.

3. „მოლაღატე ბავშვი [თარგმანი]. მას სახელად ერქვა სტენნი, პატარა სტენნი. იგი იყო ნამდვილი ბავშვი პარიჟისა“... 105r—112v. ზ. „ივერია“ 1877 წელსა.

4. „რა ვაკეთეთ? რას ვშვრებოდით? ანუ საქართველოს ისტორია მეცხრამეტის საუკუნისა.

ერთხელ მე და პაპაჩემი

ერთს ადგილს შევიყარენით“... 113r—115r.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოში უხის თარიღი: „1871 წ.“

5. „კ. ბ. მ-სას [ლექსი].

ნუ, ნუ მაყვედრი, რომ ყოველს ჩემგანს

ხელსა ვაწვდიდი მეგობრობისას“... 115r-v.

6. „ვიხილე სატრფო [ლექსი].

ვიხილე სატრფო: იგი ცრემლს ღვრიდა,

ბედს და სიყვარულს მოთქმით დასტირდა!“... 115v.

7. „ს...ჩ... სას [ლექსი].

სატრფოვ! ხშირად ლალი ფიქრი

გამიტაცებს სუბუქის ფრთით“... 116r.

8. „ჩიტი: ყოვლთ უწინარეს მე განვიღვიძებ,

ფრთას ფრთას შემოვკრავ, რა თვალს ვახილებ“...

ჟ. „ცისკარი“ 1857 წ. 116r-v.

9. „ცრემლთა შინა ნუგეში (შილღერით).

მოღელვენ ზვირთნი, მოქუხს მდინარე,

ტყე ყრულ ხმაურობს ორ მხრივ მდგომარე“...

„თებერვლის 13, 1858 წელსა ს-პეტერბურღს“ 116r—117r.

10. „მეც შავს თვალებს.

მეც მინახავს თვის სიბნელით თვალნი,

ვითა წყვილი, ისე ღრმად ღრმანი“... 117v—118r.

„ივლისის 20-სა დღესა 1858 წელსა სოფ. ტიარღევო“.

11. „სტიროდეთ! (ლორდ ბაირონით) (ებრაული მელოდია).

ოხ! სტიროდეთ მათ, ვინცა სტირიან

მდინარეებზედ ბაბილონისა“... 118r-v.

„თებერვლის 23-სა დღესა 1858 წელსა. ს. პეტერბურღი.“

12. „ელეგია.
მკრთალი ნათელი სავსე მთვარისა
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა“... 118v.
„ქ. „ცისკარი“ 1859 წ.“
13. „კარებებთან (რუკერტით).
სიმდიდრის კარი ვარახუნე დიდხანსა მეცა:
ფანჯრიდამ გროში ტრიალით ჩემ ფეხწინ დაეცა“... 119r.
„1859 წ. ივლისის 26 ტფილისი“.
შენიშვნა: ეს ლექსი პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“, 1859 წ.
№ 11.
14. „არაგვი (საკუთარ პოემიდან „აჩრდილი“).
ჩვენო არაგვო! რა რიგ მიყვარხარ!...
ქართლის ცხოვრების მოწამედ შენ ხარ“!.. 119r-v.
„ქ. „ცისკარი“ 1859 წელსა.“
15. „ერთხელ მეც, ძმანო, მეც მყვარებია.
გული წმინდ ალით მეც აღმნთებია“!.. 119v—120r.
„ქ. „ცისკარი“ 1860 წ.“
16. „მწუხარება.
ქვეყანაზედ და ზეცაზედა იყო ღუმილი,
მოლხენით იყვნენ უღარდელნი მთიები ცისა“... 120r-v.
„1860 წელსა 19 ივნისსა. ს. პეტერბურდი“.
17. „ბედა მქადაგებელი (გეტესი).
იყო საღამო, სხივნი მზისანი
გარდმოშლილ იყვნენ მთისა მწვერვალზედ“... 120r—121v.
„1858 წ. მარიაამობისთვის 25-სა. ს. პეტერბურდი“.
18. „წინასწარ-მეტყველი (პუშკინითგან).
რა დავდიოდი ბნელს უდაბნოსა,
სასულიერო წყურვილი მწვაავდა“... 121v—122r.
„1858 წელსა 28 ივლისს. ს. ტიარლევო“.
19. „წინასწარ-მეტყველი (ლერმონტოვითგან).
მას აქედ, რაც მან, ვინც მეფობს ცაში,
მომცა მე სიბრძნე წინასწარ-მეტყველის“... 122v—123r.
„4 აგვისტო 1860 წ. პავლოვსკი“.
20. „თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძე.
მისი ლექსი სუბუქ ფრთითა
ხან მეჯლისში შეჰფრინდება“... 123r.
„15 ივლისს. 1860 წ. პავლოვსკი“.

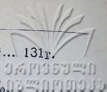

შენიშვნა: ლექსს წინ უძღვის ეპიგრაფი:
 „Его стихов пленительная сладость
 Пройдет веков завистливую даль“. პუშკინი.

21. „ალბომში. გახსოვს ტურფავ, ჩვენს დიდ ბაღში
 მე და შენ რომ ერთად ვრბოდით?“...123v—124r.
 „5 ნოემბერს 1860 წ.“
22. „გაზაფხული. ტყეს ესხმება ფოთოლი,
 აგერ მერცხალიც ჭყივის“... 124r.
 „1861 წ. იანვრის 28 დღესა“.
23. „ჩემო კალამო, ჩემო კარგო, რად გვინდა ტაში?
 რასაც ვმსახურებთ—მას ერთგულად კვლავ ვემსახუ-
 როთ“... 124r-v. „1861 წ.“
24. „მუშა. გოლივან დღესა ტფილისშია შუა ბაზრისკენ,
 მე ჩამივლია ჩემო მუშავ! მინახვიხარ შენ“. 124v—125v.
 „ივლისის 12 დღესა 1860-სა წელსა“.
- შენიშვნა: ლექსს წინ უძღვის ეპიგრაფი:
 „В труде проходит жизнь его
 И не приносит ничего“.
25. „მას აქედ, რაკი შენდამი ვჰსცან მე სიყვარული,
 ჰოი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შევება!“... 126r-
 „6 აგვისტოს 1861 წ.“
26. „* * * უსულდგმულო ცხოვრება
 ცის ნიქად ნუ გგონია“... 126 r.
 „1860 წ.“
27. „ციურნი ხმები: ციურნი ხმები—
 ეგ საკვირვლები“... 126 v.
 „1860 წ.“
28. „იანიჩარი.
 აგერ რაზმიდამ ისკუპა ყარაბაღულმა მერანმა,
 შორსა გაჰფანტა თრთოლით ხმა მისსა რახტისა ეღე-
 რამა“... 126v—127r.
 „1860 წ.“
29. „ლოცვა.
 მამაო ჩვენო, რომელიცა ხარ ცათა შინა!
 მუხლ-მოდრეკილი, ლმობიერი ვსდგევარ შენ წინა“...127r.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

30. „გ. აბხ[ახს]...
ღმერთო!.. აკურთხე ამ ყრმისა ძალნი,
ხალხთ სამსახურად მიეცი ღონე“... 127r-v.
31. „ლოცვა აჩრდილისა (აჩრდილითგან).
ღედავ ღეთისაო! ეს ქვეყანა შენი მხვედრია,
შენს მიოხებას ნუ მოაკლებ ამ ტანჯულ ხალხსა!“...
127v—128r.
- „ე. „საქართ. მოამბე“. 1863 წ.“
32. „გუთნის დედა.
ერთ-ბედ ქვეშა ვართ, ლაბავ, მე და შენ...
წილად გვარგუენს შავი მიწა ჩვენ“... 128r-v.
- „ე. „საქართ. მოამბე“.
შენიშვნა: წინ უძღვის ეპიგრაფი:
„გადი-გამოდი, გუთანო!
ღირღიტავ, ბანი უთხარო“...
33. „თ. ნიკოლოზ ბარათაშვილზედ.
ყრმათ-პოეტო! უღვთო იყო შენი სიკვდილი!..
ვინ უწყს, რავდენი საუნჯენი დაემარხეთ ჩვენა“... 129r.
- „აგვისტოს 1860 წ.“
შენიშვნა: წინ უძღვის ეპიგრაფი:
„ცუდად ხომ მაინც არ ჩაივლის ეს განწირულის სულის კვეთება
და გზა უვალი, წყაგან თკლილი, მერანო ჩემო, მაინც დარბება!..
34. „მძინარე ქალი. მე შენ დაგყურებ
მშვიდ მძინარესა“... 129r-v.
35. „სიზმარი (ღერმონტოვით).
შუადღის მზისა სიცხის ქვეშა დაღისტნის ველად
ტყვიითა გულში მე უძრავი ვიყავ მწოლელად“...
129 v—130 r.
- „4 აგვისტოს 1860 წ.“
36. „პოეტი. მისთვის არ ვმღერ, რომ ვიმღერო
ვით ფრინველმა გარეგანმა“... 130 r-v.
- „23 ივლისს 1860 წ.“
37. „(აჩრდილითგან).
წამხდარა ყველა: ის ღონე და ის ძლიერება,
მტვრათა შექმნილა ახოვანი იგი ცხოვრება!..“ 130v.
38. „(ანდრე შენიეღამ).
ზღვათა მფლობელის ვენეციის ზღუდეთა თანა
ღამის ციმციმში უღარდელი გონდოლიერი“... 131r.
39. „სიხარული.
სიხარული ჰგავს გზის პირას გაზდილს,

- გზაზედ მოწყვეტილს სუნნელსა ყვავილს“... 131r.
40. „მტკვრის პირას (ლ. მალალაშვილს). კვლავ ჩემ წინ მტკვარი მორბის ქუხილით, ამ ქუხილში ვჰსცნობ მშობლიურს გრგვინვას“... 131r-v.
41. „ხმა სამარადამ.
სამართალს ფულითა ვსჭრიდი,
გრომისთვის კაცსა გავეყიდი“... 131r—132v.
„ე. „საქართველოს მოამბე“. 1862 წ.“
42. „ერთი მოთხრობის დასაწყისი [„კაკო-ყაჩაღი“-დან].
სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი
მწუხრის ზეწარი გადაეფარა“... 133r—136v.
შენიშვნა: წინ უძღვის ეპიგრაფი:
„მიეც გლახაკთა საქურტლე, ათავისუფლე მონები,
მიღვწიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვეგონები.
შოთა რუსთაველი“.
43. * * „ვენახევი სატრფო: იგი ცრემლს ღვრიდა,
ბედს და სიყვარულს მოთქმით დაჰსტირდა“...
44. * * „მაშინ დაეჰსტკებები სრულის სამოთხით,
როს, ვით მე გეტრფი, შენცა მეტრფოდე“...137r.
„1878 წელსა ივლისის 6 დღესა“.
45. * * „ალარც ნატვრა და ალარც იმედია!
ყველა წარხდა... ვაი ესრედ შთომილსა“... 137v.
„ე. „ივერია“. 1879 წ. სექტემბერი და ოქტომბერი“.
46. „სხვა და სხვა ამბავი და ცნობა. ინგლისის დედუფალი
ელისაბედის და მისი მასხარა. ჰოჯგანი იყო გამოჩენილი მასხარა
ელისაბედის, ინგლისის დედუფლის დროს“... 138 r—142 v. „ე. „ივე-
რია“ 1879 წ. მაისი და ივნისი“.
47. „ვაქებ ანუ: ამასაც ხომ არ დამიშლიან! (ისპანიური სა-
ტირა ლარარსი). იმას გარეით, რასაც ჰსწერ შენის გულისთქმის
გამოისობით, შეიძლება კიდევ წერა სხვა და სხვა საგნის მისახ-
წევად“... 143 r—153 r.
48. „ორიოდე სიტყვა თავად რევაზ შალვას ძის ერისთავის
კოზლოვითგან „შეშლილის“ თარგმანზედა. როცა გაგვახსენდება
კოზლოვი და მისი პოეზია, თუ კი არის პოეზია მის დაძალებულ
ცრემლიან ლექსებში“... 154 r—170 r.
„1861 წ. ნოემბრის 5-სა დღესა“.
49. „პასუხი (ვუძღვნი თ. ალ. ვახტანგის ძეს ჯ. ორბელიანს
და იმ პირთა, ვინც ყურადღება აღირსეს ამ სტატიასა). ბარაქა-

ლა, ჩემო სტატიავ, ბარაქალა! ვისაც თავის დღეში კალამი ხელში არ აუღია, იმასაც ააღებინე“... 170 r—193 v.

„14 მაისსა 1861 წ. ტფილისი“

შენიშვნა: ტექსტს წინ უძღვის ბელინსკიდან: „Из нашей литературы хотят устроить бальную залу, и уже зазывают в нее дам; из наших литераторов хотят сделать светских людей в молных фраках и белых перчатках; энергию хотят заменить вежливостью, чувством—приличием, мысль—модною фразою, изящество—шеголевато-стью, критику—комплиментами“. ბელინსკი.

50. „კავკასიის სამეურნეო საზოგადოების გამო. ამ ცოტას ხანში უმთავრესნი მომქმედნი პირნი „კავკასიის სასოფლო მეურნეობის საზოგადოებისა“ გადადგენენ“. 194r. გ. „ივერია“ 1877 წ. იანვარი

51. „მითამ და „ახალის რაზმის კაცი“ ანუ ორი ფელეტონი (განხილვა). ძველი ჩვეულება ახალის მწერლებისა“... 198r—212v. „ივერია“ 1883 წ. №№ VII და VIII, ივლისი და აგვისტო.

52. „მამა ალექსანდრე გავაცცი და მისი ქადაგება (დობროლიუბოვის თხზულებიდან). 1860 წ. სექტემბრის ნახევარში ევროპიული გაზეთები ბევრს ლაპარაკობდნენ გავვაციზედ“... 214r—259r.

53. „ქალების არჩევანის უფლება და ინგლისის პარლამენტი. ათმა წელიწადმა გაიარა მას აქედ, რაც ქალებმა პირველად არჩევანის უფლება ითხოვეს ინგლისის პარლამენტში“... 160r—263v. გ. „ივერია“ 1877 წ. თებერვალი.

54. „ტფილისი 26 აპრილს 1878. ჩვენ რამდენჯერმე გამოგვითქვამს, რომ ყოველივე საკეთილოდ დაწყობილი და განზრახული საქმე ჭირად გადაექცევა ხოლმე ჩვენს ხალხს“... 264r—266v. „27 აპრილი 1878 წ.“

55. „საქართველოს მატიანე. ტფილისი. ამ ბოლო დროს ჩვენდა სანუგეშოდ და სასიხარულოდ მრავალი სხვადასხვა საზოგადოება ჰსდგება ხოლმე ჩვენში სხვა საჭიროების დასაკმაყოფილებლად“... 256 v—268 r.

„გ. „ივერია“ 1878 წელსა 30 აპრილი.“

56. „შერიგების თაობაზედ. შეჰსწყდება, დროებით მაინც, თუ არ სამუდამოდ, ამოდენა სისხლის ღვრა“... 269 r—272 v. „1878 წელსა იანვარი“.

57. „ხილად. რასა ვწერთ და რას ვკითხულობთ?—მოცლილთა და ავ-ენათ სალაყო“... 273 r—279 v.

„უ. „ივერია“ № XII. დეკემბერს. 1881 წ.“

58. „საქართველოს მატთანე. უმთავრესი მიზეზი ჩვენი გლეხობის ჩივილისა და დრტვივისა სახელმწიფო ტყეების გამგეობაა“... 280 r—281 v.

59. „თბილისი, 21 აპრილს 1877 წ. ასტყდა ომი!.. ამის მსმენელს გული თავის ადგილს აღარ აქვს“... 282 r-v.

60. „ვინ არიან ოსნი. „ივერიის“ 12 №-ში მოვიხსენეთ, რომ ინგლისის მეცნიერმა მ-რ გოუოორტმა წარუდგინა ლონდონის ანტროპოლოგიურს ინსტიტუტს საბუთები“... 283 r—290 v.

გ. „ივერია“ 1877 წ. № 13.

61. „რამე თუ კაცი ვარ (ისტორიული რომანი გ. ებერსისა). I. გარშემო კლდეებია—შიშველნი, ტვიფრნი და დარიჩინის ფრად მაყურებელნი“... 291 r—456 r.

გ. „ივერია“ 1878 წელსა

62. „რა არის საზოგადოება (პუბლიკა) და სად უნდა მოექმნოთ იგი (ისპანიური სატირა ლარასის). მე ბუნებით ისა ვარ, რასაც ჩვეულებრივ ლაპარაკში ეძახიან: „ძროხა—კაცს, უბადრუკს“... 457 r—462 r.

ჟურ. „ივერია“ 1879 სექტემბრის და ოკტომბრის № 9—10.

63. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. ინგლისი. მართლა და ცხარი ბაასი გაიმართა ინგლისის პალატაში გლადსტონის წინადადების შესახებ“... 463 r—476 v.

გ. „ივერია“. 1877 წ. № 11.

64. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 26 მაისს [18]77 წ. ეხლანდელმა საფრანგეთის საქმეებმა მოგვაგონეს ერთი გამოჩენილის რუსის მწერლის სიტყვები“... 476 v—482 r.

65. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 2 ივნისს 1877 წ. საფრანგეთი, ახალს სამინისტროში ბურთი და მოედანი, როგორც ეტყობა, ბონაპარტელებს დარჩენიათ“... 482 r—489 v.

66. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 8 ოკტომბერს [18]77 წ. საკვრველი რამ არის საფრანგეთის ქვეყანა“... 489 v—491 r.

67. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 10 ნოემბერს [18]77 წ. ჩვენებმა ყარსი აიღეს, ეგ მაგარი ზღუდე ოსმალეთისა მცირე აზიაში ჩვენებმა ჩაიგდეს ხელში“... 491 r—494 r.

68. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 17 ნოემბერს [18]77 წ. საფრანგეთი: აი დებუტატთა პალატის წევრთა არჩევანიც გათავდა“... 494 r—496 v.

69. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 24 ნოემბერს. საფრანგეთი. დღე და ღამე საფრანგეთის საქმე უფრო მძიმდება და განსაცდელი ემატება“... 496 v—502 v.

70. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. 1 დეკემბერს 1877 წ. საფრანგეთი. განწირულებითი მდგომარეობა საფრანგეთისა არამც თუ არა მისუსტდა, დღე და ღამე უფრო ძლიერდება“... 503r—508v.
71. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 8 დეკემბერს 1877 წ. საფრანგეთი. მაკ-მაჰონს ძალიან გაუჭირდა საქმე“... 508v—514v.
72. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 15 დეკემბერს. პლენის დაპყრობამ რუსთა მიერ ჯერ კიდევ შიგნეული ძარღვები არ დაუჭიმა ევროპის პოლიტიკას“... 514 v—518 v.
73. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 22 დეკემბერს 1877 წ. ყველანი მოელოდნენ, რომ პლენის აღების შემდეგ უსათუოდ შერიგება ჩამოვარდება“... 519 r—521r.
74. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 29 დეკემბერს [1877 წ.]. მას აქედ, რაც საფრანგეთში მაკ-მაჰონი ძალაუნებურად დაემორჩილა ხალხის ნებას და იქ რესპუბლიკული სამინისტრო შეჰსდგა, ევროპას ერთი დიდი ლოდი აეხსნა გულიდამ“... 521r—524r.
75. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 5 იანვარს 1878 წ. ახალმა წელიწადმა შესანიშნავი ამბავი მოგვიტანა ოსმალის ომის შესახებ“... 524 r—525 v.
76. „საპოლიტიკო მიმოხილვა 1878 წ. იანვრის 12 დღესა. რუსის ჯარი თანდათან წინ მიდის სტამბოლისაკენ და ამჟამად ორასი ვერსის სიშორედ არის“... 526 r—529 r.
77. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. 19 იანვარი 1878 წ. დაიწყებს კაცი ლაპარაკს თუ არა ეხლანდელს პოლიტიკაზედ, წახვალწამოხვალ და ისევ ინგლისზედ შედგები ხოლმე“... 529 r—531 v.
78. „შერიგების თაობაზედ ხმები. ლონდონიდან 14 (26) იანვარს შემდეგი ამბავი მოვიდა“... 531 v—532 r.
79. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. მორიგების პირობათა შესახებ: აი რა პირობები დაუდვია რუსეთს ოსმალეთისათვის“... 532v—537v. „2 თებერვალი 1878 წ.“
80. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. 30 მარტი 1878 წ. ინგლისი. — საპოლიტიკო მდგომარეობა ერთი და იგივეა—არც მშვიდობიანობა, არც ომი“... 537 v—541 v.
81. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. 6 აპრილი 1878 წ. ინგლისი. გარეშე საქმეთა ახალმა მინისტრმა როლსბერომ, რომელიც დერბის მოადგილედ დაინიშნა, ყველა სახელმწიფოებს გაუგზავნა ცირკულიარი“... 542 r—544 r.
82. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. 4 მარტი 1878 წ. ახალს რამეს აღმოსავლეთის საქმის შესახებ ვერც დღეს მოგახსენებთ“... 544 r—545 v.

83. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. 8 იანვარს 1878 წ. პირველ თბათვეს ბერლინში შეიყარა კონგრესი, რომელსაც მთელი ევროპა ამოდენა ხანია დიდი მოუთმენლობით მოელოდა“... 546 r—553 r.

84. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. 15 ივნისი 1878 წ. კონგრესის სჯა და მოლაპარაკება ღრმა საიდუმლო არისო, ამბობდა ამას წინად ერთი ტელეგრამმა“... 553 r—559 v.

85. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. 1878 წ 3 აგვისტოს]. კონგრესი გათავდა, მაგრამ ხვალინდელს დღეს მაინც ღრუბლები დასტრიალებენ“... 560 r—561 v. «გ. „ივერია“. 1878 წელსა».

86. „საპოლიტიკო მიმოხილვა. ეგრედ წოდებული პოლიტიკებისაგან „აღმოსავლეთის საქმე“ ერთი უშველებელი კერაა“... 562 r—566 r. «ჟ. „ივერია“. 1882 წ. № 1 იანვარი».

87. „პოლიტიკური მიმოხილვა. როცა ჩვენ „ივერიის“ იანვრის წიგნში ვსთქვით, ომის სუნი მოკვდისო, მაშინ ჯერ ამის ატეხის შესახებ არამც თუ ხმა რამ, ჩაპი-ჩუმიც არ იყო გაზეთებში“... 566 v—572 r. «ჟ. „ივერია“ 1882 წ. № 11 თებერვალი»

88. „პოლიტიკური მიმოხილვა. კვლავ გამოვიდა საასპარეზოდ პოლიტიკურს სცენაზედ ესრედწოდებული „აღმოსავლეთის საქმე“... 572 v—577 v. «ჟ. ივერია“ 1882 წ. ივლისი და აგვისტო».

89. „აზრდილი. ვუძღვნი ივ. პოლტარაკის და ილია წინამძღვრიშვილს.

აღმობრწყინდა მზე დიდებულადა

და განანათლა ქვეყანა ბნელი“... 578 r—588 r.

შენიშვნა: 1. წინ უძღვის ეპიგრაფი:

—„რა ვარდმან მისი ყვეილი გაახმოს, დაამკნაროსა, იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბაღნაროსა. შოთა რუსთაველი“.

2. ბოლოში უხის თარიღი: „1881 წელსა მარტი“.

3. ტექსტში გამოტოვებულია: XXII, XXIII, XXIV, XXV თავები.

90. „ბ-ნ იანოვსკის წერილის გამო. გაზეთს „Кавказ“-ში ჩვენ დიდის ყურადღებით [წავიკითხეთ] ცოტად ცხარედ დაწერილი წერილი ბ-ნ იანოვსკისა“... 589 r—601 v.

«გ. „დროება“ 1881 წ. 13 თებერვალი».

91. „ზოგიერთი რამ. 1. რაკი ჩვენს ღარიბ ლიტერატურაზედ და ეხლანდელს მწერლობაზედ დაიწყობ ლაპარაკს“... 602 r—611 v. «დროება“ 1876 წელსა № 27».

შენიშვნა: წინ უძღვის ეპიგრაფი:

— „თქმით კმუნვა მინც შემცირდებისა“. თ. გრ. ორბელიანი

92. „ცხოვრება და კანონი. წერილი პირველი. ბუნებამ რაც უნდა სიმდიდრით მორთოს რომელიმე მხარე ანუ ქვეყანა, რაც უნდა მრთელი ჰავა მისცეს ადამიანს საცხოვრებლად“... 612r—616v.

„წერილი მეორე. წინა წერილში ჩვენ თვალი გადავავლეთ მეოთხედობას იმ მხრით, რა მხრითაც იგი შეეჩებოდა ადამიანის შინაურს მშვიდობიანად ცხოვრებასა“... 616 v—621 r.

„წერილი მესამე. ჩვენ წინა წერილებით ვცდილობდით დაგვემტკიცებინა, რომ წილზედ-ქერა მამულისა: 1) მიზეზიანი და სადავიდარაბო უფლება-მოვალეობაა ორთა წოდებათა შორის“... 621 r—632 r.

„წერილი მეოთხე. 1865 წელსა დამტკიცებულ იქმნა და აღსრულებაშიაც მოვიდა სასოფლო მმართველობის წესდებულება“... 632r—639r.

„წერილი მეხუთე. ჩვენ წინა წერილში ვაჩვენეთ,—რაოდენადაც ჩვენ თვითონ შევძელით და შეგვაძლებინეს“... 639r—658r.

„წერილი მეექვსე.—მომარიგებელი მოსამართლობა ჩვენში. ბატონ-ყმობის გაუქმებას და სოფლის სამმართველოს დადგენას ზედ მოჰყვა ცვლილება ლეგისა და არაყის ბაჟის თაობაზედ“... 658 r—670 v.

„წერილი მეშვიდე და უკანასკნელი. წინა წერილში დაეპირდით მკითხველებს—ვეცდებით მეთქი დავამტკიცოთ, რომ მომარიგებელ მოსამართლობას ჩვენში ხელ-ფეხი შეუყრეს“... 671r—677v.

93. „კარგი რამ მჭირდეს, გიკვირდეს, ავი რა საკვირველია“, აი ესეც ახალი გაზეთი ჩვენის ძველის სახელითა. ძლივს არ დაიბადა“... 678 r—681 v. „ივერია“ 1877 წ. № 1.

94. „ბესარიონ ლევანის-ძე ღოღობერიძე (ნეკროლოლი). 6 მარტს გარდაიცვალა ქუთაისში იმერეთის თავად-აზნაურთა ბანკის გამგე“... 682 r—690 v. „ივერია“ 1879 წ.“

შენიშვნა: ტექსტი მოყვანილია მთლიანად: იმერეთის ეპისკოპოსისა და ნ. დ. ყოფიანის სიტყვა ბესარიონ ღოღობერიძის შესახებ.

95. „საქართველოს მატრიანე. ტფილისი. სამს აპრილს საზა-

ფხულო თეატრში წარმოადგინეს ქართულის სცენის მოყვარულთა შექსპირის ტრადედია. „ვენციელი ვაჟარი“... 691r—692v.

„ნ აპრილს 1878 წ.“

96. „საქართველოს მატთანე. ორიოდ სიტყვა უნდა მოგახსენოთ იმ შკოლის თაობაზედ, რომლის გახსნას აპირებს ჩვენი საზოგადოება“... 693r—694v.

„ქურნალი „ივერია“ 1878 წელს 9 ნომბერს № 44.“

97. „საქართველოს მატთანე, ტფილისი. ბევრჯელ თქმულა ჩვენს ქურნალ-გაზეთობაში, რომ ზოგან მომრიგებელთ მოსამართლეებს ვალში დაუყიდნიათ გლახთა ვენახები“... 695r—696v.

98. „საქართველოს მატთანე. ვიცინოთ თუ, ვიტყვით. ვგონებ, არა ქვეყანაში არ მოხდეს ის, რაც ესე აშკარად ჩვენში მოხდება ხოლმე“... 697r—700r.

99. „ფიცი გვწამს და ბოლო გვაკვირვებს. უფ. ნათიემა გამოილაშქრა „ივერიის“ მემატთანეზედ და მერე რა რიგად გამოილაშქრა“... 700r—705v.

100. „საქართველოს მატთანე. ჩვენს სამღვდლოებას დიდი სამსახური მიუძღვის ჩვენის ქვეყნის წინაშე“... 707r—708r.

„1878 წელსა იანვრის 5 დღესა“.

101. „საქართველოს მატთანე. თბილისი. 1-ს ნომბერს ჩვენში უნდა მოხდეს სოფლის მოხელეთა არჩევანი“... 709r—710v.

102. „საქართველოს მატთანე. ტფილისი. ჩვენს ქვეყანაში დიდი და პატარა სწავლის, განათლების სახსარს ჰსტირის და ჰსწივის“... „გ. „ივერია“ 1877 წ.“ 711r—713v.

48. (რუსთ. თეატრ. 1652)

მაქანკალი. კაცია-ადამიანიდამ ვადმოკეთებული [2 მოქმედებად

26 ფ.; 22,5×18; ქალღლი (დახიანებული); ავტოგრაფი; უთარილი [1881 წ.]; სრული.

„გამოსვლა I. მოსამსახურე: კაცო, აღარ მიხედავთ სუფრას, თქვე ოჯახდაქცეულებო! სუფრიდამ ხალხი აიშალა, მოდიოთ ავალაგოთ.“

მეორე მოსამსახურე: ოჯახიც დაგექცეს და სახლ-კარიც დაგელუპოს! ჩვენ კი გულხელდაკრფილები ვსხედვითოთ თუ?“... 1r—25r.

თავდება: „...მოსე: ერთს ლაზათიანს პანჭურს.

ხორეშანი: ქა! ყველამ კა გამომავლო პირში ჩაღა და! რა
კენა? ქვეყანა დაქვეიანდა, თუ მე გავსულელდი (ფარდა დემეშვიძე).

შენიშვნა: 1) ტექსტს წინ უძღვის სცენის აღწერა: „მაქანალი, კაცია-ადამიანიდამ გადმოკეთებულნი.

მოქმედება პირველი სცენა წარმოადგინს ერთის ახნაურშვილის ეხოს ახნაურშვილი ქორწილი აქვს. სცენის უკანა მხარეს ხალხი ირევა. მხვარეულები და მოსამსახურეები გარბიან და გამორბიან სცენაზე: ზოგს ქვაბი მოაქვს საჭმლითა, ზოგს პური ხონჩითა, ზოგს ტუკით დეინო და ამისთანები. ერთი მხვარეული სცენის უკანა მხარესა დგას და ქვაბიდან წვეს ურიგებს მოწვეულ გლეხაკობასა. ეხოსი ორგანს სამკან ფანჩატურებია, ერთი მათგანი: „ვანსცენის მარცხენა მხარესა დგას“ (1r).

2) ტექსტის ბოლო ფურცელზე მოცემულია მოქმედ პირთა და მონაწილე ისახიობთა სია: „მოქმედნი.

შიშნიევი—თ. დავითი თათქარიძე—40 წლისა.

კორინთლისა—ელისაბედი, მისი ცალი—35 წლისა.

ყიფიანი—ლუარსაბი თათქარიძე ძმა დავითის—20 წლისა.

მაჩბედი—მოსე გქელაძე თავადიშვარი—45 წლისა.

გაბუნია—ხოეშანი, სუუ-ქიჩინად ცნობილი, მაქანალი—40 წლისა.

პირველი მოსამსახურე, მეორე მოსამსახურე, ივანე-მოსე გქელაძის მოსამსახურე. ქორწილის ხალხი, მაყრიონი მეფისა და დედოფლისაგან* (26v).

3) ტექსტის პირველი გვერდის თავისუფალ აშიაზე ჩამოწერილია [ვასო აბაშიძის ხელით]: „მოქმედნი პირნი: თავ. დავით თათქარიძე. ელისაბედი, ამისი ცალი. ლუარსაბ, დავითის ძმა. ახნაური მოსე გქელაძე, ხაოეშ.ნ, მაქანალი, მსახურნი“. აქვე პოეტ იოსებ გრიშაშვილის შენიშვნა არის: „ეს ვასო აბაშიძის ხელია“.

4) ტექსტის მე-3 ფურცლის აშიაზე არის ხელმოწერა: „ნატო გაბუნია“. აქვე ი. გრიშაშვილის შენიშვნაა: „ეს ნატოს ხელია“ (3r).

5) ტექსტი მთლიანად ნასწოვებია ავტორის მიერ. ალაგ-ალაგ წაშლილი და ჩამატებული ადგილებია.

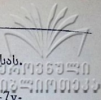
6) ილია ჭავჭავაძეს ეს კომედია გადმოუკეთებია მსახიობ ნატო გაბუნია-ცაგარლის საბენეფისოდ; იგი პირველად 1881 წლის 31 მაისს დაიდგა (იხ. თხზ. ტ. I, 1937 წ., პ. ინგოროყვას კომენტარი გვ. 733—734). ავტორის სიცოცხლეში ეს კომედია არ დაბეჭდილა (მისი სრული ტექსტი იხ. თხზ. ტ. I, 1937, გვ. 526—556).

49. (S:5020)

განდევილი

7 ფ.; 36×22; ქალაღდი; უყდო (ფურცლები); სრული; ავტოგრაფი; 1883 წ.

¹ წაშლილია ფრჩხილებში ჩასმული სიტყვები.

"განდგეილი. (ლევენდა). კნენინა ოლგა პავლევიძისას.
სიდაც დიდებულს მთასა მყინვარსა
ორბნი, არწიენი ვერ შეჰხეზიან" ... 1r-7v.

ქანქარი.

მეფე.

მეფე.

ქანქარი (ქანქარი)

ქანქარი "არა დაემატა"

I

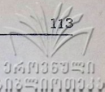
სერაფიმე ქანქარი. მთას მყინვარსა
აბნნი, არწიენი ვერ შეჰხეზიან,
სერაფიმე-მთავარი, ყინვარსა ქანქარი,
მზილეს არაღმარა არა ქანქარი,

სერაფიმე მას. მყინვარსა
ვართ ყინვარსა ვერ შეჰხეზიან,
სერაფიმე ქანქარი-ყინვარსა
ყინვარსა არაღმარა მზილეს ქანქარი, -

ყინვარსა არაღმარა მზილეს
მთაყინვარსა მყინვარსა მზილეს
ქანქარი ყინვარსა მზილეს ქანქარი
ქანქარი ყინვარსა მზილეს ქანქარი.

... მზილეს მთაყინვარსა მყინვარსა
მთაყინვარსა მყინვარსა მზილეს
ქანქარი მთაყინვარსა მყინვარსა
მთაყინვარსა მყინვარსა მზილეს.

მთაყინვარსა მყინვარსა მზილეს
მთაყინვარსა მყინვარსა მზილეს
ქანქარი მთაყინვარსა მყინვარსა
მთაყინვარსა მყინვარსა მზილეს.

აქაყდეთი ა ყნის ქეძსა
ოგთიზთიო ქეყნიოპა კნქიქილ ძმაა
ქ მყინუაზი აბაზ ყრამბლ მყჩქ
ილმრა ყმა ნშირა ნშირააა.

აქა ტმქტახან, კნშლქმთან
ა მწყთილ-სეღელ სმაქყყჩხა,
აქ შკოიჩქმთან მხთაღთა თანა
სეაბესა მს სყყყმბლ.

ქსეჯან ამა ქეყნიო მამნი
ქ ტძძიო ოგთიზ ტყქმქმულ
იბთიო ოგანნიო იმ ტძძიო მქცი
შიიყღთა შლხი ყნაბან ტოქმულ.

ქილ აქიქილი, ილ აქ-მაქ,
ქსქეს ნშიქით მქწამა კოქხა ქჩს,
ქმ ნა ლილ ნაქილ, მყნ შქევატყმულ,
ქნაქიჩქე ქი უჩა მს სმ ბლს.

შენიშვნა: 1) ავტოგრაფის მიხედვით პოემას პირველად სათაურად
ჰქონია: „ბეთლემი“, შემდეგ — „მეუდაბნოე (ხალხში გაგონილი ლეგენ-
და)“. ავტორს წაუშლია ორივე აღნიშნული სახელწოდება და საბო-
ლოოდ მიუწერია: „განდგვილი (ლეგენდა).“

2) ტექსტს ბოლოს ერთეის პოემის დაწერის თარიღი: — „6 თებერ-
ვალი 1883 წ“. ავტორის ხელმოწერა არა აქვს. პოემა დაიბეჭდა 1883
წელს ჟურ. „ივერიაში“, № 2, გვ. 1—25.

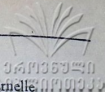
3) ტექსტი შესრულებულია სღფთა ხელით, შიგადაშიგ არის მცო-
რე შესწორებები.

50. (Q: 792).

განდგვილი ფრანგულად, ქართულიდან თარგმანი ელისაბედ
ორბელიანის მიერ

35 ფ.; 21×17; ქალაღი; უყდო (ოთხი რვეული); მთარგმნელის ავ-
ტოგრაფი; სრული; უთაოილო.

8. ილია ქავჭავაძის ავტოგრაფები

„Gandeguil (l'Ermite).“

I. Au sommet grandiose où la glace éternelle
 Dèfie aigle ou vautour de se poser jamais“... 1 r—35 r.

შენიშვნა: ელისაბედ ორბელიანის მიერ „განდეგილი“ თარგმნილი უნდა იყოს 1930-იან წლებში.

51. (S:5027).

ბაზალეთის ტბა [ვარიანტები]

4 ფ.; 36×22; ქალაღი; უცდო (ფურცლები); ავტოგრაფი; 1883 წელი.

1. [პ ი რ ვ ე ლ ი ვ ა რ ი ა ნ ტ ი]: „ბაზალეთისა ტბის ძირსა
 ოქროს აკვანი არისო,
 მის გარემომო წყლის ქვეშე
 ლამაზი ბალი ყვავისო“... 1r

მ თ ა ვ რ დ ე ბ ა: „თუ ეგრე არის ნეტა მას
 ვაჟკაცსა სახელოვანსა
 რომლისა ხელიც პირველად
 შეარწევს იმა აკვანსა“... [1883 წ.]

შენიშვნა: ამ ვარიანტს თან ახლავს იმავე ფურცელზე მინაწერი ლექსის სამი ესკიზი დაუმთავრებელი სახით, შავები, რომლებშიაც, ურთიერთთან შედარებისას, არის სხვაობა. ვარიანტი უთარიღოა, მაგრამ ესეც იმავე წელს (ე. ი. 1883 წ.) უნდა იყოს დაწერილი, როცა ამავე ლექსის მესამე ვარიანტი, რომელიც დათარიღებულია.

2. [მ ე ო რ ე ვ ა რ ი ა ნ ტ ი]: „ბაზალეთისა ტბის ძირას
 ოქროს აკვანი არისო,
 და მის გარემო წყლის ქვეშე
 უცხო წალკოტი ყვავისო“... 2r.

მ თ ა ვ რ დ ე ბ ა: ...„თუ ეგრე არის ნეტა მას
 დედასა სახელდებულსა,
 რომელიც იმ ყრმას პირველად
 მიაწვდის თავის ძუძუსა“... [1883 წ.]

შენიშვნა: 1) ტექსტი წარმოადგენს შავად ნაწერს, რომელშიაც არის ნასწორები და წაშლილი ადგილები. ეს ვარიანტიც უთარიღოა, იგიც იმავე წელს არის დაწერილი, როცა იმავე ლექსის მესამე ვარიანტი, რომელიც დათარიღებულია: „14 მკათათვეს, 1883“.

2) აქვე, ფურცლის თავისუფალ ადგილზე არის ნაწყვეტები მიწერილი შემდეგი: „შენ იქნება ბრმადაც ჩამთვალო, რომ მე ჩვენში ინტელიგენცია ვერ შემომჩნევიო, მაგრამ გარწმუნებ მიკროსკოპიც რომ აიფარო ავალეზზედ მაინც ვერ იპოვი ე რაღაც ინტელიგენცია.“

საქართველოს
საბჭოთაო

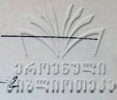
შენ, თანა ქმარ ძოხა
 აქვე ავესი შიხა
 ზმარ უკუღმ წყლის ქუჩა
 ყაბა წაწაღი ყვავილ.

შენთვის მუცამ წაწაღი,
 ახა ნ. რხი თუ ხაჟ ახ მსქენა,
 ყვავონა რხი მუცა ხა
 იგი ახ, მუხჩიონა;

ვინ, ჩხორ თუ ხაჟ იმ შენგონ
 ვინა სოჟა, ვინა მამაჩი
 ზ იმ მშობა-ჩხონა მში
 მუცამ ყვავილ მში.

იმ წაწაღი მუცა ქაღა
 იმ ავესი სევი
 ზ (წაწაღი იქ ჩაღა
 ვინა უღა უკუღმნი.

მსხვერ, ჯიხონი სიხონებნი
 იმ ავესი უღა, ბეკონა
 მსხვერ იგიონი, მსხვერნი
 რ. სევი იგიონი ზ მამაჩი

ամեծի մասն ընդուն
 ալ սցանոս ոչ բարբառս
 է զի ազնու թիմոս թաքնոց
 թմս չսիցիք զի բարբառս
 ամբողջ ստան զմեծի
 սցանոս զոն հասցոն
 է ազոտ ինչ ազոտ թիմոս
 թմս զի հոնորս բարբոնս.

ոտնն ըստն ալ զի ընդ
 հիշալ յի ոտնն ըստն
 է հիշալս բարբոնս --
 հիշալ թաքնոց ընդ յի հոնորս.

Օսկի յի յի, ընդ ըն
 զարկն ընդ ընդ
 զարկն ընդ ընդ
 զարկն ընդ ընդ
 զարկն ընդ ընդ !

Օսկի յի յի, ընդ ըն
 զարկն ընդ ընդ
 զարկն ընդ ընդ ընդ ընդ
 զարկն ընդ ընդ ընդ ընդ !
 14 հունիս 1883.

მეტი რა ჩარა არის, უნდა დამიჯერო რომ ინტელიგენცია, როგორც ცალკე რაზმი, როგორც ის საკუთარი თვით-არსებობითი მოვლენა ჯერ არ არსებობს და მალე არც იქნება“ (2v). ამავე ტექსტის გვერდით პარალელურად მიწერილია: „რომ ჩვენში ახალი რაზმი გამოდის და თანდათან მატულობს ეს ყველა თვალხილულისათვის“ და სხვ.

„ბარემც ჩვენც სიხარულით“ და სხვ.

„ნიკს გზა ფართო და თაყვანისცემა ღირსებას“ (2v). შემდეგ იქვე: „ქ-ნ ნიკოლაძის წყალობით ერთი საფუძვლიანი, თუ უსაფუძვლო ახარი გავრცელდა და დამყარდა ჩვენში. ვინც კი ჩვენში კალამს წააქვებს ხელზე ხელს, იმ ახრს დაიხვევს ენაზედ და იმით გამოდის იოლად ჩვენს სალიტერატურო მოედანზედ. ამ ახრს ერთი ახირებული ჩვეულებაც ზედ დაჰყვა: ვინც იმ ახრს წარმოსთქვამს, ის უსათუოდ ახალი თაობის რაზმში ჩადგება ხოლმე და სხვათაც თითქო ჰსწამთ ის კაცი ახალ თაობის კაცად მარტო ამის გამო. რაში მდგომარეობს ის ახრი? იმაში ბატონებო, რომ ჩვენში თურმე არის ორის ყალიბის თაობა: ერთი ძველნი, ესე იგი, ისინი, რომელთაც 1860-დამ 1870-ამდე უწერიათ, თუ უღვაწიათ და მეორენი ისინი, ვინც მას შემდეგ გამოსულან. ესლა იქნება ეს უკანასკნელნიც დაგვიძველონ ზოგიერთა ბატონებმა, რომელხედაც ორიოდე სიტყვას ქვევით მოგახსენებთ და რომელნიც თავისთავს ახალს რაზმად აღიდებენ. წელთა მიმდინარეობის გარდა სხვა რა განსხვავებაა ამა „თაობათა“ შორის,—ამას კი არავინ კითხულობს. ან რად უნდათ რომ იკითხონ?“ (3r).

3. [მესამე ვარიანტი]: „ბაზალეთისა ტბის ძირას ოქროს აკვანი არისო და მის გარემო წყლის ქვეშე უცხო წალკოტი ყვავისო“... 4r.

მთავრდება: „თუ ეგრე არის, ნეტა მას დედასა გამარჯვებულსა, ვინც იმ ყრმას პირველ მიაწვდის თვის ძუძუს მადლით ცხებულსა!“ „14 მკათათვე, 1883 [წელს]“.

შენიშვნა: აღნიშნული სამივე ვარიანტი დასრულებული სახით არის წარმოდგენილი და დაწერილი უნდა იყოს 1883 წლის ივლისში. პირველად დაიბეჭდა ჟურნალ „ჯეჯილში“, 1890 წლის № 1, გვ. 26—27.

52 (S: 5013)

მოთხრობა—„ოთარაანთ ქვრივი“

114 ფ.; 21×17; ქალაღი; მუყაოს ყდიანი; ავტოგრაფი: 9 v—22r; 31r—69r; უცნობი ხელით გადაწერილი: 2r—9v; 22r—30v; დაუწერელია: 69v—114v; დაუმთავრებელი; უთარილო [1887 წ.].

„ოთარაანთ ქვრივი. I. რას მიქვიან ტკბილი სიტყვა, იმ ვი-
ებერთელა სოფელში, რომელსაც თუნდა „წაბლიანს“ დაგარქმე-
ველამ იცოდა, ვინ არის ოთარაანთ ქვრივი“... 214-69

წყდება: „...რაში ჰგვანდნენ ერთმანეთს მძინარე და წამა-
ვალი!.. მართალი უთქვამთ: წუთის-სოფელი ზოგისათვის მამა,
ზოგისათვის—მამინაცვალი“ (69r).

V

რქა - შვილ - ა ზ ა -

იმ რქა, ჩუა ჩუბს მთხედას უიწყება, დაახანს
ქვხაეო შვილი ეიხეი არა ^{აიო} ~~სა~~ წინ მიქი იუ-
ელთი ჭმუხნი ზ ბაქოიანი ყმნეოთი ვაჟი რქა. ვუ-
ახეოთ წვი ზ ვაჟარ რაჯაქემალი ნუქ-ღრუაში იმ-
ნარ ყბრძეა მის შვექედნს ზ მბრძეიარ მუყბა-
ნახს. აუარაძითა სხრამიანი ზ მხილთაში იუ-
ყფხე ყვადილი იქნება; ხმ შილი რძეხნი ქახე-
ლი თუაღნი ცაჟ მხილხაბერ ახ მუქუქყუნი იქნ-
აუართა შრყუნიღმა) ჭყაღ. აჯ იქნება ჭრა მუალი
წახმეტი. ეს მხილთახლად სხილს-ცაჟ ახოღ-
ყშლირა. მონ-ჯმ ვაჟი ყნმეხერ თუაღ მ. ში-
რძეა წიხიღ აუაღ იმ მუნქეჭაჟ. ხეა ხაშქ-
ნა ყფხე ზ ყფხე რაყყუთქრძეათ მის წიხლ-ს-
ხლ ზ აუაღ ამა, ყფხე ზ ყფხე მუქუნსქრძეა აქთ-
გი. იმეოთაჟ ირეა თიმჯეო, მქანდ ჩუა ვიქ-
იოთაჟა, აუაღი ზე-იქნეხაოთ, — იყ ყბრძეა, იო

- ხედავს - იგივეს იყავი - ნუცხიანი ვარდნილი
 შ? ვინა ხორცი... რიგობს...
 - კ. ხედავს! ნუცხის მკვლე "მეცხე ნუცხის -
 მკვლევარი მკვლევარი." მკვლე ყოველივე ყველა
 ნუცხი არ არის. მკვლე მკვლე არის რიგობს მკვლე -
 მკვლე მკვლე იგივე მკვლე, ვიყოვე ყოველივე.

- მკვლე ხორცი ვინა?

- მკვლე მკვლე მკვლე... მკვლე მკვლე, ხედა
 მკვლე ყველა-თა ვინა, მკვლე, ხედა, მკვლე. მკვ
 ყველა მკვლე, მკვლე...

- მკვლე მკვლე, მკვლე... მკვლე მკვლე
 მკვლე.

- მკვლე მკვლე მკვლე, მკვლე მკვლე მკვლე
 მკვლე. მკვლე მკვლე, მკვლე მკვლე.

- მკვლე მკვლე...

- მკვლე მკვლე მკვლე მკვლე.

- მკვლე, მკვლე მკვლე, მკვლე! მკვლე მკვლე
 მკვლე მკვლე მკვლე, მკვლე მკვლე მკვლე -
 მკვლე მკვლე მკვლე მკვლე მკვლე.

Գծու պսակո թեղ շեռոս: Զգե՞մ բեռնակն զձեզն ունի
 Դոս: ո՞ր ի քարոշ: Ըհրոյն թո շուտեցո ի նոյն սոսիս
 Զքի՞ն սոյնուե ի սրբեքն ըհրոյն: Կար իտիկո, -
 Եւ քսքսոս, Ի սոսո թքարոս, Եւ սոսոս, սոսք-
 Զսքսոս: Ժու՞ն ի նոյնս ԶԴ Եւ Էնեւն ո՞րն
 սոս սոսքս-չար Կիւտի յուտի ոյ, յո ոնտոս
 Բքո-չար, Կիւտի սոսոս սոսքսոյն? Զյոնտոս Զ-
 Կո Զսքս ոնտ Զսքսոյն-ոս ի սքսոս, Կոնտ սոսո-
 չո Կոնտոս: Զսք-Զսք սքսոս: Բքսոս յոն
 Զնոնտիկոյն = Կո Զսքսոյն յուտի ոնտ Զնոս?
 Կոնտ Զքսոս Զ Էնեւն պսակոն սոս Զ ոյ չո...
 ոյ չո Կոնտոս ուտի կեցոս Կոնտոս!..
 Զուտի...

— Եպոսն Զսքսոս: Զ Կոնտ Զնոնտ, Կար ոն
 պքսոսիո Զսքսոս:

XX

Բանկոնտ թեոսոս:

Զնոնտ Զնոնտոս Զնոնտ Զնոնտ Զնոնտ Զնոնտ Զնոնտ
 Զնոնտ Զնոնտ Զնոնտ Զնոնտ Զնոնտ Զնոնտ Զնոնտ

შენიშვნა: 1) ხელნაწერის დიდი ნაწილი (9 v—22 r; 31 r—69 r) გადაწერილია ილიას მიერ, ხოლო უცნობის ხელით (2 r—9v; 22 r—30v) მცირე ნაწილი. მასში სრულად არის მოცემული I—XXI თავები, ხელითაა ბოლო XXII თავი მთლიანად.

2) მოთხრობა „ოთარანთ ქვრივი“ პირველად დაიბეჭდა 1888 წლის გაზ. „ივერიაში“ (№№ 2, 3, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 14). ეს ხელნაწერი გადაწერილი უნდა იყოს 1887 წელს, უფრო ადრე, ვიდრე ეს მოთხრობა დაიბეჭდებოდა.

3) ხელნაწერის პირველ ფურცელზე (1r-v) არის ილიას ხელით ამონაწერები და შენიშვნები.

„კვალი. საპიროდ შეიქმნა ჩვენთვისაც ევროპულ სამეურნეო მეცნიერების შესწავლა და იკაურ სამეურნეო იარაღების კეთება და ხმარება. დაიბადა ჩვენში ახალი მიმართულება სწავლა-მეცნიერებისა და ამან გამოიწვია სამეურნეო და სახელოსნო სკოლების დაარსება (№ 1—1893, გვ. 4) გ. წერეთელი.

შემდეგ ამოსაწერია, რომ იგივე იმას ამბობს, რაც კამისიამა სთქვა და ეხლა კი სხვას იძახის. ეგვევ № 2 (სწავლის საქმე ჩვენში). ეგვევ № 6—1895 წ.

იქვე 14 გვერდი. აკაკი ჭფიციავს, რომ ჩვენ მარტო ქვეყნის მენეჯერს მივსვით, პირადობას ვგმობთო. „ვინც ჩვენი მომხრე არ არის ჩვენი მტერიაო № 1—1894 წ.; ჩვენ მთელის ნაციის ერთობა გვინდაო (იხ. ცხოვრება და კანონი) № 5—1895 წ.

თებერვალი. ზღვის-პირელი ემდურის რომ ჩემი წერილი კვალმა თავისებურად გადააკეთათ. მხილებას შურად ნუ ჩასთვლითო. № 8—1894 წ. იქვე სასაცილო პასუხია რედაქტორისა (აი რა დასი შეუკრებია).

„რა უფლება გაქვთ ლანძღოთ კაცი რატომ ჩვენი აზრისა არა ხართ“. № 7—1895, გვ. 14.

„ჩვენ დღიურ გაზეთებში საკმაოდ აღინიშნებიან ცხოვრების ყოველ-დღიური მოვლენანიო“ № 7—1894 წ. გვ. 5.

კ. მამაცაშვილის აზრი სკოლაზე № 28—1893.

„სამეურნეო სკოლაც სასარგებლოა და უნდა დაარსდესო“. № 8—1893 წ. გვ. 6. იქვე: კლასიკურს მაღლა არ აყენებს, ვიდრე რეალურს.

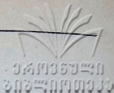
იქვე „ცილსა გვწამებნო, ვითომც კვალი მუხანათად სთვლის იმას, ვისაც კლასიკური არ მოსწონსო“. მაშ რა არის?

№ 8—1893 ჰქადაგობს, რომ ჩვენი სკოლა გიმნაზიებისათვის უნდა იყოს და იანერის ნომრებში—კი სულ სხვას ამბობს.

იქვე: ორი გვირივე კლასიკური და რეალური უნდა დაეაკმაყოფილოთო. გვ. 8.

ა) ტყეების გაჩეხა. ვ. მაჩაბელი. № 8—1893 წ. გვ. 4., № 7—1893 გვ. 1. აქა სწერია: სოფელში უნდა წავიდეთო, და სხვებში-კი, მგონია იანერის №№-ში, ქალაქებში იწვევს.

მიყიდე-მიჰყიდე, სწმენდენ-სწმენდენ“ (1r-v).

53. (S:5017)

უცნაური ამბავი. (ეტიუდი)

4 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო; დაუმთავრებელი; ავტოგრაფი; უთარიღო [1893 წ.].

„უცნაური ამბავი. (ეტიუდი). I. ბიკო-და, აქ რომ ჰზიხარ და ჩაჰყუდებიხარ მაგ წიგნებს,—რა გამოდის? ტანთ შენ არ გაცვია და ფეხთ, მშიერ-მწყურვალი გდინხარ ამ ნესტიან მიწურში,—მითამ რაო?“... 1r—4v.

წყდება: „...ბა[ვ]შვი ძალიან მომეწონა. ძნელი დასაწყისი სწავლა-წრთენისა ერთს დღეს მომიხერხდა: მე და ბა[ვ]შვი დაემეგობრდით. ბეწვის ხიდი გავიარე. (შემდეგი იქნება.)“ (4v).

შენიშვნა: 1) ეს მოთხრობა დაიბეჭდა ურ. „მოამბის“ 1894 წლის იანვრის ნომერში, გვ. 102—113. როგორც ჩანს, ეს ხელნაწერი ილიას სასტამბოდ გაუზადებია, გადაუთეთრებია 1893 წელს. ხელნაწერი სამ თავად არის გაყოფილი. ბოლოში მიწერილი აქვს: „(შემდეგი იქნება)“, ხოლო უცნობი ხელით: „ილია კავჭავაძე“.

„მოამბეში“ დაიბეჭდა, სამი თავს ნაცვლად, ხუთ თავად. ხელნაწერს ატყვია სტამბის საღებავის ლაქები.

2) ტექსტი ალაგ-ალაგ ნასწორებია ავტორის მიერ. მისი დასასრული არ ჩანს.

54. (S:5263)

ამბავად გაგონილი

2 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო; სრული; სხვა ხელით გადაწერილი¹ [1890-იანი წლები].

„ამბავად გაგონილი.—ერთხელ მეფე ერეკლე II შიბძანდებოდა თურმე ქალაქიღამ კახეთს და თან, რასაკვირველია, ამალა ხლებია!...“ 1r—2v.

შენიშვნა: 1) ტექსტს არა აქვს ხელმოწერა და გადაწერის თარიღი. ბოლოში მიწერილია: „გ[ა]ზეთი“ „ივერია“. 1877 წ.“

2) პ. ინგოროყვას შეცდომით აქვს მითითებული ფონდი S: № 5023 ნაცვლად S: № 5263-ისა. მასვე ეს მოთხრობა შეცდომით მიაჩნია ილიას ავტოგრაფად. იგი არის გვიანდელი ნუსხა, უცნობი ხელით გადაწერილი. S: № 5023-ით კატალოგში ჩაწერილია და დაცულია ილიას გამოცანების ავტოგრაფი.

¹ ტექსტი გადაწერილია ქართველთა საგამომცემლო ამხანაგობის მიერ 1890-იანი წლებში, უცნობის ხელით, გაზ. „ივერიიდან“ (1877 წ.).

55. (ლიტ. 426/4)

ლექსი — „ეკატერინე სარაჯოვისას“

9×16; (სურათის მუყაო); ავტოგრაფი; უთარილო.

„ეკატერინე სარაჯოვისას. [ერთსტროფიანი]
ამ ლექსს გიწერ ჩემს სახსოვრად,
შიგ გაგიხვევ ჩემსა გულსა,
სადც ვინახავ, ვით მარგალიტს,
შენსა და-ძმურს სიყვარულსა“.

შენიშვნა: 1) ბოლოში აქვს ილიას ხელმოწერა (ფაქსიმილე): „ილია-
ჭავჭავაძე“.

2) ლექსი წარწერილია ილიას სურათზე, რომელიც პოეტს
ეკატერინე სარაჯოვილისადმი მიუძღვნია.

3) ეს ლექსი პირველად გამოქვეყნდა ჟურ. „ლომისში“ 1922 წელს
(იხ. № 4).

56. (Q:347)

ლექსთა კრებული

87 ფ.; 17,5×20,5; ქალაღი; უყდო; სხვადასხვა უცნობი ხელით-
ნაწერი; ცენხურაში გატარებული; 1896 წ.

1. * * * „მკრთალი ნათელი სავსე მთვარისა,
მშობელს ქვეყანას ზედ მოჰფენოდა“... 2 v—3 r.
2. * * * „ჩემო კარგო ქვეყანავ, რაზედ მოგიწყენია!...
აწმყო თუ არა გვწყალობს, მომავალი ჩვენია“... 16 v—17 r.
3. „ქართ[ვ]ლის დედას.
ქართ[ვ]ლის დედაო! ძუძუ ქართველისა,
უწინ მამულსა უზრდიდა შეილსა“... 21 v—22 r.
შენიშვნა: ლექსს წინ უძღვის ეპიგრამა:—
„აწმყო, შობილი წარსულისაგან,
არის მშობელი მომავლისა“... ლეიბნიცი.
4. * * * „მას აქედ, რაკი შენდამი ვცან მე სიყვარული,
ჰოი, მამულო, გამიკრთა მე ძილი და შეება!... 27 r-v.“
5. * * * „მესმის, მესმის სანატრელი,
ხალხთ ბორკილის ხმა მტვრევისა“... 32 r.
6. „მუშა
გოლევიან დღესა თბილისშია შუა ბაზრისკენ;
მე ჩამივლია... ჩემო მუშავ, მინახეხარ შენ“... 52 r—53 v..

7. „იანიჩარი.

აგერ რაზმიდამ ისკუბა ყარაბაღულმა მერანმა
შორსა გაფანტა თრთოლით ხმა მისმა ლახტისა ქლერაზა...¹

74r-v.

8. * * * „უსულდგმულო ცხოვრება

ცის ნიჰად ნუ გგონია“... 74 v.

9. „გაზაფხული. ტყემ მოისხა ფოთოლი,

აგერ მერცხალიც ქყივის“... 76 r-v.

შენიშვნა: 1) ლექსთა კრებულში მოთავსებულია ქართველი პოეტების: დავით გურამიშვილის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, გრ. ორბელიანის, რაფიელ ერისთავის, აკაკი წერეთლის, ილია ჭავჭავაძის, ანტონ ფურცელაძის, ს. ინასარიძის, მამია გურიელის, ნიკო დადიანის, შიო მღვიმელის, ლუბა ქვარიანის, გიორგი ჭალადიძელის (ქოჩაქიძე), ცახელის, იოსებ დავითაშვილის, დუტუ მგერელის, წინამძღოიშვილის ალ. მოჩხუბარიძის, ალ. ცაგარელის, ალ. ჭავჭავაძის, ი. კვრეციანიძის, გ. რჩეულავის, დ. გ-სა, ზაყელის, ნინო ორბელიანის, ვაჟა-ფშაველას, გ. ვოლსკის, ბაჩანას, ვლ. მიქელაძის, ი. ბაქრაძის, რუს-იმერელის, ვ. თ. [ვახტანგ ორბელიანის], რ. საჯაოხელის, დ. მანხანელის, მსხილაძის, ნიკო ლომოურის, გ. ერისთავის ლექსები. აღწერილობაში მხოლოდ, ი. ჭავჭავაძის ლექსები შევიტანეთ.

2) ლექსთა კრებულის ყოველი ფურცლის ბოლოს აქვს ცენზორ რაფიელ ერისთავის ნებართვა მიწერილი:—*Дозволено цензурой 16 Сентября 1896 года. Тифлис. Цензор князь Рафаил Давидович Эривтов*“.

3) კრებული უთავფურცლოა. აკლია გარეკანი.

57. (S:5259)

ლექსნი პროზითა. თხზ. ტურგენიევისა (თარგმანი)

8 ფ. 36 × 22; ქალაღი; უყდო; თარგმანი; უცნობი ხელით გადაწერილი¹ [1890-იანი წლები].

1. „ბასი. — ალბების მწვერვალებია... მთელი კედლებია ფრიალო კლდეებისა... თვითონ შუაგულია მთებისა“... 1r—2r.

2. „ბებერი დედაკაცი. ერთს ტრიალ მინდორზედ მარტოკა მივდიოდი. უეცრად მომელანდა, თითქო რაღაც ქურღული, ფრთხილი ფეხის ხმა მომესმა უკანიდამ“... 2r—4r.

3. „ძალლი. ჩვენ ორნი ვართ ოთახში: ჩემი ძალლი და მე... გარედ საშინელი ქარი ჰჭრის და ღმუის... 4r-v.

4. „მთხოვარა. მე ქუჩებში დავდიოდი. ჯან მიღებულმა მოხუცმა მთხოვარამ შემაყენა“... 4v—5r.

¹ ტექსტი გადაწერილია ქართველთა საგამომცემლო ამზანაგობის მიერ 1890-იან წლებში უცნობის ხელით „ივერიიდან“ (1883, № 12).

5. „გაიგონებ მსჯავრსა სულელისასა (პუშკინი). „გაიგონებ მსჯავრსა სულელისასა“... შენ ყოველთვის მართალს ამბობდი ხოლმე, ჩვენო დიდებულო მწერალო“!.. 5r—6r.

6. სულელი. იყო და არა იყო რა, იყო ერთი სულელი. დიდ ხანს მიდიოდა იმისი ცხოვრება ქეიფითა და შვებითა“... 6v—7v.

7. „ბელურა. მე ნადირობიდან მოვედიოდი ბალ-და-ბალ. ძალი წინ მიძუნძულებდა. უცბად ძალღმა სიარული იკლო“... 7v—8v.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოში მიწერილია: „ივერია“ 1883 წელსა № 12, დეკემბერი“. ტექსტს არა აქვს მთარგმნელის ხელმოწერა და გადაწერის თარიღი.

58. (S: 5258)

მოხბრობა—„უბინაო კაცი ნუიორკში.“ (თარგმანი)

25 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო; თარგმანი; უცნობი ხელით გადაწერილი¹ [1890-იანი წლები]; სრული.

„უბინაო კაცი ნუიორკში. ეს ამბავი მოხდა ერთს ზამთრის ცივს ღამეში. გარშამო ძალიან ბნელოდა, მხოლოდ განიერი კიბე სტიენ-უეი-გოლლისა გაჩაღებული იყო“... 1r—25 r.

შენიშვნა: ტექსტს ბოლოში ხელმოწერა და თარიღი არა აქვს.

59. (S:5300)

[გულჯავარ. (ეპიზოდი ერეკლე მეფის დროიდან)]

12 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო (ცალკე ფურცლები); ილია ქავჭავაძის ავტოგრაფი (ძელნით და ფანქრით ნაწერი, შავი) (1r—4r); [შავის გადათეთრებული პირი, აქსენტები ცაგარლის ავტოგრაფი (?)] 5r—12 v; უთარიღო [1885 წ.]

[პოემა „გულჯავარ“. ეპიზოდი ერეკლე მეფის დროიდან]

„რა გაღიხარა ჩამავალი მზე
და გადავიდა მთისა მწვერვალსა,
მხედარნი ჩვენნი მიუახლოვდენ
ღევიანის სატრფოს ჯავარის სახლსა“... 1r—4r

წყდება: „...ჭკუა, გონება წაერთვა რამაზს

მაცდურებასა ტყვეთ დარჩა რამაზ,

ქალისა ხეწნით და კოცნით მთვრალი“...

შენიშვნა: 1) ავტ. ცაგარლის პოემა—„გულჯავარ“-ის დასაწყისი ოთხი თავი დაიბეჭდა ფურ. „ივერიაში“ (1885 წლის № 3). როგორც

¹ ტექსტი გადაწერილია ქართველთა საგამომცემლო ამხანაგობის მიერ 1890-იან წლებში უცნობის ხელით.

ჩანს, ცენზურას აუკრძალა პოემის გაგრძელების მეორე ნაწილის (5—9 თავების) დაბეჭდვა და ამრიგად გამოუქვეყნებელი დარჩა.

2) პოემის ეს გამოუქვეყნებელი ნაწილი ორი ვარიანტის სახით ილიას არქივში შემოინახა.

ა) პოემის მე-5—8 თავები ილიას მიერ გადამუშავებული, საბოლოოდ ჩამოყალიბებული წარმოადგენს შავს—ავტოგრაფს. 1r—4r; უპქველი ილიამ ავტ. ცაგარლის მიერ წარდგენილი პოემის ტექსტი გადამუშავა და რედაქცია გაუყეთა, თუმცა მის მიერ წარდგენილი პირვანდელი ტექსტი არ ჩანს.

ბ) ილიას მიერ გადამუშავებული ტექსტის გადათვრტეხული პირი არის ავტ. ცაგარლის მიერ გადაწერილი მეორე ნაწილი (5—9 თავები) ბოლომდის. იგი იწყება V თავიდან:

„გათენდა დილა და გზას გაუდგნენ

ორიგ მგობრად შეფიცებულნი.

არ საუბრობდნენ, ეძურებოდნენ

რალაც ფიქრებით დამძიმებულნი ... 5r—11v.

მთავრდება IX თავით: „...მეფევე, იცოცხლე! უთხრა რამახმა,

მე არ, დაგტოვებ მაგ სინანულში“.—

და ირაკლისთვის გამზადებული

თვითონ დაიცა მახვილი გულში“.

იქვეა ნაწყვეტი დასაწყისი V თავიდან, ვარიანტი:—

„შემდეგ სიბრაზით, ღვარძლით და ვესლით

ორთავ უწოდა ლაჩრები, მზღლები“... და სხვა. 12 r-v.

პოემის 5—8 თავების ილიას მიერ გადამუშავებული ავტოგრაფის მიხედვით ჩანს, რომ მას არანაკლები მუშაობა ჩაუტარებია პოემის მხატვრულად ჩამოყალიბებისა და საბოლოო რედაქციისათვის. ასევე საფიქრებელია, რომ პოემის პირველი ნაწილის (1—4 თავები) საბოლოო დამუშავებისა და რედაქციაზე ილიას არანაკლები წვლილი ექნებოდა შეტანილი. თუმცა პირდაპირი ხელშესახები მასალის რედაქციული, გადამუშავებული პირველი ოთხი თავის ხელნაწერები არ შემონახულა, როგორც ამას მკვლევარი პავლე ინგოროყვა ფიქრობს¹.

3) ხელნაწერის კანზე ფონდის (№ 5300) ნომრის ქვეშ უცნობის ხელით მიწერილია: „უსახელო პოემა ილია ჭავჭავაძის მიერ გადაკეთებული“.

60. (A:1720/4)²

ორი ლექსი. ნაწყვეტები

2 ფ.; 17×21; ქალაქი (დაზიანებული); უთარილო; ავტოგრაფი.

1. „რითაც ვიყავ მოქადული
ყველა მე შენ განაცვალე“...

¹ იხ. პავლე ინგოროყვა, ილიას ნაწარმოებთა კომენტარი. ილია ჭავჭავაძის თხზ. ტ. I, 1937 წელი, გვ. 754—755.

² ილია ჭავჭავაძის თხზ. ტ. I. პ. ინგოროყვას და ალ. აბაშელის რედაქციით. 1937 წ. გვ. 769.—ავტოგრაფები (Fa).—ამ ნაწყვეტების შესახებ შედგომით არის მითითებული ფონდი Q: № 430. ამ ნომრის ქვეშ დაცულია—„უსალმუნი“.

წყდება: „...შენ გემსხვერპლა ცნობა, გრძნობა
ალარარა შექმრჩენია,
ეს ლა შემ[რჩა]“... [მოხეულია].

2. „ფელეტონი. ორ-ხმიანი საახალწლო ოპერეტი. I.
გიორგი წერეთელი—

მე ვარ და ჩემი ნახატი,
გამთენებელი ღამისა,
ბებერი, მაგრამ მაინცა.
თავი ახალის დასისა...“

მენიშვა: 1) II ოპერეტი მიძღვნილია ზოილისადმი; III ოპერეტი
„კვალისადმი“ და წყდება:

...„ორი წილია დადივარ,
ბევრი ვაზზე სხვებზე არაკი,
ბევრა შემწედა ამაში
ზღაპრების უსტა აკაკი“.

2) ლექსი უთარიღოა, დაწერილია 1894 წლის დამლევს; დაიბეჭდა
1895 წლის გაზ. „ივერიაში“, იანვრის ნომრებში (ქ. № 1—5).

61. (A:1720/1)

მიმოწერა

I. ილია ჭავჭავაძის წერილები მეუღლის—ოლ და
თადეოზის ასულ გურამიშვილ-ჭავჭავაძისადმი

139 ფ.; (78 წერილი); 22×13,5; ქაღალდი (სხვადასხვა ზომისა);
უყდო—დაშლილი; ავტოგრაფები.

1. „ჩემო კარგო ოლიკოჯან! ამ ბოლო დროს ისე დატრი-
აღდა ჩემი ბედი, რომ მწუხარება მწუხარებაზედ მატყდება“...
(უთარილო.) 1r—2v.

2. „ქკვიანი ყოფილხარ, შევცდი, ჩემო კარგო!“... (ორ ცა-
ლად. უთარილო.) 3r—4r.

3—4. „Душа моя, Олико-ჯან!“... (ორ ცალად. რუსულად. უთა-
რილო.) 6r—8v.

5. „ჩემო ტრედო!“... (რუსულ-ქართულად. უთარილო.) 8r—9r.

6. „Какою ты умницею была, Оля“... (რუსულ-ქართულად.
უთარილო.) 10r—11v.

7. „Оликоджан! зачем тебя уложили доктора?“... (რუ-
სულ-ქართულად. აქვეა პასუხი. უთარილო.) 12r—v;

8. „Оля, душа моя!“... (რუსულად. აქვეა პასუხი. უთარილო)“
13r—14v.

9. „Друг мой, Олико!“... (რუსულ-ქართულად. უთარილო). 15r—16r.

10. „ოლიკოჯან! Ну спасибо за твои веселые пиньки...“ (რუსულ-ქართულად. უთარილო), 17r—18r.

11. „Прости, мой, друг“... (რუსულად, უთარილო). 19r.

12—13. „ჩემო კარგო ოლიკო! რაც შენ წახვედი ასეთ გუნება-ზედა ვარ“...„ შეიდი საათი სალამო 15 იანვარი [1873 წ.] დუშეთი“ (ორ ცალად). 20r—23r.

14. „ჩემო კარგო ოლიკო! შენი წიგნი მამივიდა დღეს“... „1 თებერვალი 1873 წ. დუშეთი“. 24r—25v.

15. „საყვარელო ოლიკო! შენი ტელეგრამმა მამივიდა და ძალიან შემაწუხა“...„23 თებერვალი [1873 წ.] დუშეთი“. 26r—27v.

16. „ჩემო კარგო ოლიკო! რაც შენ წასულხარ ორის წიგნის მეტი მე შენგან არ მიმიღია“...„8 თებერვალი [1873 წ.]“ 28r—29r.

*შენი წიგნი საყვარელი ვაჟო სიყვარულით მამივიდა. იმეორე
ქიმივინი, მაყვარელო ზე ქალიშვილ დამივიდა. წაგაშეწუხა,
მა სიყვარული-ყრუვი არა მქვებო, ბოლო ხარ წიყვარულით
დაიხსნი ჩ ვაჟო ვიცივინებზე იქნეს. შენგან ვინ ვაჟო
დაქალიშვილ ხარ, მაქიმ ნაყვარელო მაყვარელო მამი. შენი მამი
მა, იქნეს ქალი იყვით მშვიდობით ჩ მამივიდა. ზოგ შენ ვიცი ვაჟო
ვაჟო-ქალიშვილ. ვაჟოვი, — მაყვარელო შენი ხალხობრივი — ჩ ვაჟო
ხალხობრივი. შენი ვაჟი იყვით ზე-მე:*

*„ქალიშვილი ვაჟო ვაჟო, აუ ვაჟო ვაჟოვი,
ვაჟო ჩ ვაჟო-მე ვაჟო, ვაჟო-მე ვაჟო.“*

შენი ოლიკო

მ. ვაჟოვი.

*პ.ს: მაყვარელო მამივიდა: ვაჟო შენი ვაჟო ქალიშვილი
ვაჟო-ქალიშვილი ვაჟო. იყვით მშვიდობით შენი ხალხობრივი.*

17. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! მე ძალიან მიყვირს რატომ
ჩემი წიგნები არ მივიღია“...„23 თებერვალი [1873 წ.]“. 30 r.

23. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! მომილოცავს თქვენთვის წარსული უქმეები“...:19 აპრილი [1873 წ.] დუშეთი. 41r—42v.

24. „ჩემო სანატრელო ოლიკო! ეს მესამე კვირაა, რომ შენ წიგნი არ მიმიღია“...:26 აპრილი [1873 წ.] 43r-v.

25. „ჩემო კარგო ოლიკო! აღდგომას აქედ დღევანდლამდე შენი წიგნი არ მომსვლია“...:4 მაისი. [1873 წ.] 44r—45v.

26. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! შენმა ჩივილმა და მოწყენილობამ ძალიან შემაწუხა“...:11 მაისი [1873 წ.] დუშეთი. 46r—47v.

27. „ჩემო კარგო ოლიკო! გუშინ მომივიდა ქალაქიდან წიგნი, რომ ჩემს ადგილას სავანელი დაუმტკიცებიათ“...:17 მაისი [1873 წ.] 48r—49v.

28. „ჩემო კარგო და ძვირფასო ოლიკო! მე მშვიდობით და კარგად მოვედი მოსკოვს“...:12 ივლისი [1873 წ.] მოსკოვი. 50r—51r.

29. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! მგონი ჩემზედ ძალიანა ჯავრობ“...:28 ივლისი [1873 წ.] მოსკოვი. 52r—53v.

30. „ჩემო ძვირფასო და საყვარელო ოლიკო! რაც მოვედი, ამით მესამე წიგნსა ვწერ და მაინც ჯაერობ“...:3-ს აგვისტოს [1873 წ.] მოსკოვი. 54r—55v.

31. „ჩემო კარგო და ძვირფასო ოლიკო! რაც სენო მოვიდა, მას აქედ შენი წიგნი აღარ მამსვლია“...:15 აგვისტოს [1873 წ.] მოსკოვი. 56r—57v.

32. „საყვარელო ოლიკო! შენმა უკანასკნელმა წიგნმა მასი-ამოვნა იმ მხრით, რომ შენ გულმაგრადა ხარ“...:25 აგვისტოს [1873 წ.] მოსკოვი. 58r—59v.

33. „ჩემო სანატრელო ოლიკო! აგრონოვიჩი მოვიდა პეტერბურგიდამ“...:31 აგვისტო [1873 წ.] 60r—61v.

34. „ჩემო საყვარელო და სანატრელო ოლიკო! შენი წიგნი მივიღე“...(რუსულ-ქართულად). 6 сентября [1873 წ.] 62r—63v.

35. „საყვარელო ოლიკო! ეხლა მე პეტერბურგში ვარ“... 12 септября [1873 წ.] 64r—65v.

36. „ჩემო ოლიკო! ვერ წარმოიდგენ რა რიგად მომწყინდა აქაურობა და შენზედ შორს ყოფნა“...:21 სექტემბერი [1873 წ.] პეტერბურგი. 66r—67r.

37. „ჩემო კარგო და ძვირფასო ოლიკო! დღეს მოველოდდი შენს წიგნსა და არ მომივიდა“...:26 სექტემბერი [1873 წ.] პეტერბურდი. 68r—69v.

38. „ჩემო კარგო და სასურველო ოლიკო! ორი კვირა იყო რაც შენი წიგნი არ მომსლოდა და ძალიან ვწუხდი“... 5 ოქტომბერი [1873 წ.] პეტერბურგი 70r—71r.

ფული და მძივიც ვახია, მეც ხე, ვინ ვინც და მწიფე -
რა ვეჩივებ - რა ვივებს ვეჩივებ. შინ ხე მივინა და გეწერებ?
რა, ხეც ვეჩივებ რა ვეჩივებ, წამს აქვს - ჭკმა! რა ვეჩივებ და, ხე
ვეჩივებ.

ვივინა და ვეჩივებ, ვეჩივებ ვეჩივებ,
წამს ვეჩივებ რა ვეჩივებ, ხეც ვეჩივებ რა ვეჩივებ.

ვეჩივებ ვეჩივებ, მეც ვეჩივებ. ვეჩივებ რა ვეჩივებ ვეჩივებ.
ვაეჩივებ - ვეჩივებ და ვეჩივებ, ვეჩივებ ვეჩივებ

წამს - ამდამდე ვეჩივებ რა ვეჩივებ, ვეჩივებ რა ვეჩივებ -
რა ვეჩივებ, ვეჩივებ ვეჩივებ, ვეჩივებ რა ვეჩივებ ვეჩივებ,
ვეჩივებ ვეჩივებ, მეც ვეჩივებ რა ვეჩივებ, რა ვეჩივებ ვეჩივებ, ვეჩივებ
ვეჩივებ. ვეჩივებ ვეჩივებ, მეც ვეჩივებ რა ვეჩივებ, რა ვეჩივებ
ვეჩივებ - ვეჩივებ რა ვეჩივებ.

ვეჩივებ ვეჩივებ, ვეჩივებ ვეჩივებ

შენი წამს ვეჩივებ რა ვეჩივებ.

ვეჩივებ ვეჩივებ.

ვეჩივებ ვეჩივებ
ვეჩივებ ვეჩივებ.

39. „ჩემო კარგო და ძვირფასო ოლიკო! ეს მეორე კვირაა და შენი წიგნი არ მომივიდა“... 10 ოქტომბერი [1873 წ.] 72r—73v.

40. „ჩემო საყვარელო და სანატრელო კარგო ოლიკო! გუშინდლამდინ დიდს მწუხარებაში ვიყავი“... 23 ოქტომბერი [1873 წ.] პეტერბურგი 74r—75v.

41. „ჩემო საყვარელო და კარგო ოლიკო! შენი უკანასკნელი წიგნი, თალიშხანისათვის რომ გინდოდა გამოგეტანებია, გუშინწინ მომივიდა“... 6 ნოემბერი [1873 წ.] პეტერბურგი 76r—77r.

42. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! გუშინას წინ შენი წიგნი მივიღე“...12 ნოემბერი [1873 წ.] 78 r—79 v.
43. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! კიდევ დამიგვიანდა შენი წიგნი და ვწუხვარ“...20 ნოემბერი [1873 წ.] 80 r—81 v.
44. „ჩემო სანატრელო და საყვარელო ოლიკო! ნეტავი შენ, ეხლა კარდანახში ზიხარ და გადაჰყურებ ჩვენს მშვენიერს და საკუთრად ჩემთვის საყვარელს ალაზნის მინდორს“...3 დეკემბერი [1873 წ.] 82 r—83 r.
45. „ჩემო ძვირფასო და სანატრელო ოლიკო! შენი წიგნი კარდანახიდან მომივიდა“...15 დეკემბერი [1873 წ.] 84 r.
46. „ჩემო უსაყვარლესო და სანახავად სანატრელო ოლიკო! ამას წინედ მწერდი, რომ ამ დღეებში ყვარელში გავალო და არ ვიცი გახვედი თუ არა“...19 დეკემბერი [1873 წ.] 85 r—86 v.
47. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! შენი წიგნი მომივიდა ამ უკანასკნელს დროს“...26 დეკემბერი [1873 წ.] 87 r—88 v.
48. „ჩემო კარგო და სანახავად სანატრელო ოლიკოჯან! მილოცნია შენთვის და ჩემის დის ნინოს სახლობისათვის“...2 იანვარს [1873 წ.] 89 r—90 v.
49. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! შენი წიგნი მომივიდა გუშინ და ერთის მხრით ძლიერ მასიამოვნა“...8 იანვარი [1874 წ.] 91 r—92 r.
50. „საყვარელო და უსაყვარლესო კუკლუშკი! აი მოვიდა ხუთმეტი იანვარიც და ჩემს ღრუბლიანს ცაზედ მაინც არ გამოვიდა მზე“...15 იანვარი [1874 წ.] 93 r—94 v.
51. „საყვარელო ოლიკო! ეს მეორე ფოშტაა რაც შენი წიგნი არ მიმიღია“...23 იანვარი [1874 წ.] 95 r—96 v.
52. „ჩემო სასიხარულო ოლიკო! ჩვენი ბედი მგონი ეხლა ცოტაოდენად ქეიფზედ მოვიდა“...4-ს თებერვალს [1874 წ.] ორშაბათი 97 r—98 v.
53. „ჩემო უსაყვარლესო ოლიკო! შენი წიგნი ორი კვირაა არ მამსვლია, ბოლოს გუშინ ორი ერთად მივიღე“...18 თებერვალი [1873 წ.] 99 r—100 v.
54. „ჩემო კარგო და საყვარელო ოლიკო! შენი წიგნები მივიღე, მაგრამ ისე დაწვრილებით არ მატყობინებ“...26 თებერვალი [1874 წ.] 101 r—102 v.
55. „ჩემო კარგო ოლიკო! შენი წიგნი ოცდასამს თებერვლიდან დაწერილი გუშინ მომივიდა“...11 მარტი [1874 წ.] 103 r—104 v.

56. „ჩემო კარგო და სანახავად სანატრელო ოლიკო! ამ უკანასკნელს დროს ძალიან გამოინადირე შენს ქმარზედ“... 19 მარტი [1874 წ.] 105r—106v.
57. „ჩემო კარგო ოლიკო! მემდურები წიგნს არა მწერო“... [26 თებერვალი 1875 წ.] 107r—108v. იქვეა ილიას წერილი ცოლის დისადმი: „საყვარელო დაოკატო! პირველად ღმერთსა ვთხოვთქვენს მშვიდობით განთავისუფლებას“... 26 თებერვალი [1875 წ.]
58. „ჩემს მეუღლეს ოღვას!...უთარილო [1875 წ.] 109 r.
59. „ჩემო კარგო ოლიკო! შენი ორი წიგნი მივიღე“... 1846 წ. 22 მაისი ქუთაისი» 110 r—111 r.
60. „ჩემო გვრიტო ოლიკოჯან!...(რუსულად) 25-го мая 1864 года. Кут[аис.] 112 r—113 v.
61. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! შენი წიგნი ეს ეს არის ეხლა მამივიდა“... 29 მაისი [1864 წ. ქუთაისიდან] 114 r.
62. „ჩემო საყვარელო და კარგო ოლიკო! შენი წიგნი ამ დღეებში მივიღე“... 2 ივნისი [1864 წ. ქუთაისიდან] 115 r—116 r.
63. „საყვარელო ჩემო ოლიკო! ორი წიგნი შენი დღეს ერთად მივიღე“... 5 ივნისი [1864 წ. ქუთაისიდან] 117 r.
64. „გიგზავნი, ჩემო საყვარელო ოლიკო, ოცდაცხრა თუმან ნახევარს“...უთარილო. [30 ოქტომბერი 1874 წ.] 118 r-v.
65. „ჩემო საყვარელო და კარგო ოლიკო! აი დღეს მოვედი მოსკოვში“... 7 ნოემბერი [1873 წ.] მოსკოვი. 119 r—120 v.
66. „ჩემო სანატრელო და საყვარელო ოლიკო! ესეც პეტერბურღში მოვედი“... 19 ნოემბერი [1873 წ.] პეტერბურგი 121 r—122 v.
67. „ჩემო კარგო და საყვარელო ოლიკო! წარსულს კვირას ყოველდღე ვაპირებდი წამოსვლას“... 14 დეკემბერი [1873 წ.] 123 r—124 r.
68. „ჩემო საყვარელო და კარგო ოლიკო! წახვედი შენ და თან წაიღე ჩემი მხიარულება“... (ქართულ-რუსულად) 20 თებერვალი [1875 წ.] 125 r—126 v.
69. „ჩემო კარგო ოლიკო! მე ძალიან მიკვირს ჩემი წიგნები რატომ არ მოგდის“... 4 მარტსა [1875 წ.] 127 r—128 v.
70. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! ვერ წარმოიდგენ რა რიგად მიამა კატოს მშვიდობით განთავისუფლება“... (ქართულ-რუსულად). 10 მარტი [1875 წ.] 129 r—130 v.
71. „ჩემო კუკლუშკი! საწყალი მამიდა 19-ს გარდაცვლილა“... (უთარილო). 131 r.

72. „ოლიკოჯან! ეგ შენი გამოგზავნილი კაცი ისეთის თანაზით მომექცა“...(უთარილო) [1871 წ.] 132 რ.
73. „ჩემო საყვარელო კუკლუშკავ! მე აღარ გამომიშვებს და ძალიანაც ვწუხბარ“...(უთარილო). 133 რ—134 რ.
74. „ოლიკო! შენი ორი წიგნი მომივიდა“...(უთარილო). 135 რ.
75. „ოლიკო! იმ საძაგელმა ერისთავმა მამატყუა და ტყუილად ამომათრია აქ“...(უთარილო). 136 რ.
76. „ოლიკო! იმ დღეს ზალიკა მეზალემ ჩემ ცხენს უწამლა“... უთარილო. 137 რ.
77. „ჩემო ოლიკოჯან! ჩვენ კი ჩამოვედით, მაგრამ ვაი ამ ჩამოსვლასა“... 2 ენკენისთევა. 138 რ.
- შენიშვნა: იქვეა: 78. ილიას წერილი ცოლის დის ეკატერინესადმი: „თქვენო აღმატებულეზავ, ბაქოს ლუბერნატორის მეუღლე“... უთარილო [1875 წ.] (დაუმთავრებელია) 139 რ.

62. (A:172C)

II. ილია ქავქავაძის წერილები მეუღლის—ოლიათადეოზის ასულ გურამიშვილ-ქავქავაძისადმი.

133 ფ. (95 წერილი); 24×19 (სხვადასხვა ზომის); ქაღალდი; უცდოდაშლილი; ქართულ-რუსულად; ავტოგრაფები.

1. „Скажите где встретиться?“...უთარილო. 1 რ (იქვეა პასუხი).
2. „Олико! я так был вчера огорчен тобой“...უთარილო. 2 რ—3 რ.
3. „Олико! я так был не доволен тобою вчера вечером“...უთარილო. 4 რ.
4. „Поздно получил Ваше письмо“...უთარილო. 5 რ—6 რ.
5. „ოლიკოჯან! удобствო настоящий“...უთარილო. 7 რ-ვ.
6. „ჩემო ოლიკო! я в горах,—и представь себе“...უთარილო. 8 რ.
7. „Оликоджан! я завтра рано уезжаю в Тифлис“...უთარილო. 9 რ.
8. „ოლიკოჯან! что ты вздумала отложить до сентября нашу свадьбу“...უთარილო. 10 რ-ვ.
9. „Мой Ангел! Был у всех“...უთარილო, 11 რ.
10. „ოლიკოჯან! Вот видишь, мой дорогой друг“... უთარილო. 12 რ.

11. „ოლიკოჯან! „Ура“ кому? мне, или тебе“...უთარილო. (იქვეა პასუხი) 13 გ—14 გ.
12. „ოლიკოჯან! я сегодня в пять часов встал и совершенно здоров“...უთარილო (იქვეა პასუხი). 15 გ—16 ვ.
13. „ოლიკოჯან! დღეს ხუთს საათზედ ავდექი და კარგათაც ვარ“...უთარილო. 17 გ.
14. „Очень рад, мой Ангелочек!“ უთარილო. 18 გ.
15. „Душа моя, Олико! Ты меня спрашиваешь“...უთარილო. 19 გ—20 ვ.
16. „ოლიკოჯან! Меня страшно огорчает“...უთარილო. 21 გ—22 ვ.
17. „ოლიკოჯან! Благодарю за твой, тебя достойный ответ“...უთარილო. 23 გ.
18. „ჩემო კარგო ოლიკო! რათა ფიქრობ, რომ მე შენზედ გაჯავრებული ვარ?“...(იქვეა პასუხი). უთარილო. 24 გ—25 გ.
19. „შენი კი ჭირიმე, ჩემო ოლიკო! Зачем, чем больше дней проходит тем больше и больше ты для меня дорогою становишься?..“ ...უთარილო. 26 გ-ვ.
20. „Остальное сама знаешь, мой Ангел!“ ... (თავნაკლული) უთარილო. 27 გ.
21. „Ангел мой! Ну, что отец тебе сказал?“... (იქვეა პასუხი). უთარილო. 28 გ—29 ვ.
22. „ჩემო ანგელოზო!“...უთარილო. 30 გ.
23. „Друг мой! Сейчас был у меня доктор“ ... უთარილო. 31 გ.
24. „Мой Ангел! как ты догадалась стать у окна“... უთარილო. 32 გ—33 ვ.
25. „Душа моя, ოლიკოჯან!“... უთარილო. 34 გ.
26. „Мой друг, Олико! Извини, что так поздно присылаю письмо“...იქვეა პასუხი. უთარილო. 35 გ—36 ვ.
- 27—28. „Душа моя Олико! Какая ты не добрая“... (ორ ცალად). უთარილო. 37 გ—40 ვ.
- 29—30. „В моей жизни немного таких отвратительных дней бывало“...(ორ ცალად). უთარილო. 41 გ—44 გ.
31. „Как рад раболепно исполню приказ моей Царицы“... უთარილო. 45 გ.
32. „Мой Ангел, Оликоджан!“...უთარილო. 46 გ-ვ.
33. „Мой Ангел, Олико!“...უთარილო. 47 გ-ვ.

34. „Мой Ангел! Я всегда здоров“...(იქვეა).
35. „ჩემო გვრიტიკო ოლიკოჯან“...უთარილო. 50 გ—51 ვ.
36. „ოლიკოჯან! Я был у Ясее“...(იქვეა პასუხი). უთარილო. 52 გ—53 ვ.
- 37, 38, 39. „ოლიკოჯან! Меня очень огорчает“...(სამ ცალად). უთარილო. 54 გ—55 გ.
- 40, 41. „Мой Ангел, Оликоджан!..“ (ორ ცალად მცირე განსხვავებით). უთარილო. 60 გ—61 ვ.
42. „Ангел ты мой! უთარილო. 62 გ—63 ვ.
43. „ჩემო კარგო ოლიკო!“...უთარილო. 64 გ—65 გ.
44. „Друг мой, Олико!“...უთარილო. 66 გ.
45. „Оля! слушай“...(იქვეა პასუხი). უთარილო. 67 გ—68 გ.
46. „Буду, мой Ангел, буду!“...უთარილო. 69 გ.
47. „Ты уже начинаешь меня обижать Оля!“...უთარილო. 70 გ.
48. „ოლიკოჯან! Не сердись-ли ты, что я сегодня не ответил на письмо“... უთარილო. 71 გ.
49. „Был там, где приказано было“...(იქვეა პასუხი). უთარილო. 72 გ—73 ვ.
50. „О, славная Олико! как ты добра“...უთარილო. 74 ვ—75 ვ.
51. „Олико! Чего ты сердись?“...უთარილო. 76 გ.
52. „Душа моя, Оля!“...უთარილო. 77 გ—78 გ.
53. „ოლიკოჯან! Спасибо за сегодняшний день“...უთარილო. 79 გ.
54. „ჩემო კარგო ოლიკოჯან! მე მოვედი პეტერბურგს 18 იანვარს და კარგადა ვარ“...:21 იანვარს [1884 წ.] 80 გ—82 გ.
55. „ჩემო კარგო ოლიკოვ! შენგან გამოგზავნილი ფული მომივიდა“...:19 თებერვალი [1884 წ.] (იქვეა კონვერტი მისამართით, ილიას ხელით). 83 გ-ვ.
56. „ჩემო კარგო ოლიკოვ! არა გრცხვენიან, რომ სამი კვირაა, რაც შენ მოგშორდი და ერთის წიგნის მეტი არ მოგიწერია“... (იქვეა კონვერტი ილიას ხელით დაწერილი მისამართით, რუსულად). :8 თებერვალი [1884 წ.] 84 გ-ვ.
57. „ჩემო კარგო ოლიკოჯან! შენმა უკანასკნელმა წიგნმა ჩემს კუკლუშკასაგან დიდი, მაგრამ უსამართლო საყვედური მომიტანა“... (იქვეა კონვერტი ილიას ხელით დაწერილი მისამართით, რუსულად). :22 თებერვალი [1884 წ.] 86 გ-ვ.
58. „ჩემო კარგო ოლიკოჯან! სწორედ გითხრა, ჯავრით აღარა ვარ“...:29 თებერვალი [1884 წ.] 86 გ—87 ვ.

59. „ჩემო კარგო ოლიკო! ძალიან გაჯავრებული გწერ ამ წიგნსა“... 10 მარტი [1884 წ.]. 88 რ—89 ვ.
60. „ოლიკოჯან, მე ვერ ამოვედი, იმიტომ რომ შენთვის შენებები გამიჩნდნენ“... უთარილო [1895 წ.]. 90 რ.
61. „ჩემო კარგო ოლიკოჯან! მე დღეს ველარ ამოვედი“... უთარილო [1881 წ.] 91 რ.
62. „ოლიკოჯან! ხვალ, ესე იგი, შაბათს ანნა მუსხელოვისა მოდის საგურამოს ჩემთან ერთად“... უთარილო [1881 წ.] 92 რ.
63. „ოლიკოჯან! ბაყალი მოდის მანდ“... უთარილო. 93 რ.
64. „ოლიკო, ჩემს სტოლზე სამი ქალაღია“... 1897 წ. 17 თებერვალსა. 94 რ.
65. „ჩემო კარგო ოლიკო! შენმა წიგნმა ძალიან შემაწუხა“... უთარილო. 95 რ—96 რ.
66. „ჩემო კარგო ოლიკო! შენი წიგნი მომივიდა გუშინ წინ და ძალიან მიამა... 28 ოქტომბერი 97 რ.
67. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! შენი დეპეშა დღეს 9-ს ნოემბერს მომივიდა“... 9 ნოემბერს. 98 რ.
68. „ჩემო კარგო ოლიკო! ამას წინად მოგწერე“... 13 ნოემბერი. 99 რ.
69. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! მგონია რა რიგად ჯავრობ“... 25 ნოემბერი. 100 რ—101 რ.
70. „ჩემო ძვირფასო ოლიკო! ლამის ჩვენი მეყვეანიე გათავდეს“... 29 ნოემბერი. 102 რ-ვ.
71. „ოლიკო! მე დღეს 17 ივნისს მივდივარ დუშეთიდან მთაში“... უთარილო. 103 რ.
72. „ოლიკო! ამ მამაძალს მწერალის გადამკიდე ძალიან მიგვიანდება მთაში“... ყაზიბეგი, 27 ივნისს. 104 რ.
73. „ჩემო კარგო ოლიკოჯან! დეპეშა მოგწერე“... 28 Сентября, Квишхети. 105 რ.
74. „ოლიკოჯან! ეს ქალაღები ღუბერსკი პრისუტსტეიაში გაგზავნე“... უთარილო. 106 რ.
75. „საყვარელო ოლიკო! მე მკადის ჯვარსა ვარ“... უთარილო. 107 რ.
76. „ოლიკო! ეს კაი საქმეს მიშვრები ხოლმე“... უთარილო. 108 რ.
77. „ოლიკოჯან! გიგზავნი ბიქსა ცხენის წამოსაყვანად“... უთარილო. 109 რ—110 რ.
78. „ოლიკოჯან! ეს მეორე წიგნსა გწერ“... 19 აპრილს. დუშეთი. 111 რ.

79. „ოლიკოჯან! უთუოდ მოვალ“...(იქვეა პასუხი). უთარილო. 112 r—113 v.

80. „შენი სულისა ოლიკო! თუმცა დაგპირდი“...უთარილო. 114 r.

81. „ოლიკო! მე შევიტყე, რომ ამ ჩემ წიგნსა შენს გარდა სხვა მკითხველიც ეყოლება“...უთარილო. 115 r.

82. „ოლიკოჯან! დღეს ბარბარემ რალაცა კაი ამბავი მომიტანა“...უთარილო. 116 r.

83. „შენი სულისა, ოლიკოჯან! დანაშაული მაქვს“...უთარილო. 117 r.

84. „ოლიკოჯან! ეს ეს არის შინ მოვედი ბულვარიდამ“...უთარილო. 118 r—119 r.

85. „ოლიკოჯან! ბარაქალა, ქალო, მალე გცოდნია გასწორება“...უთარილო. 120 r.

86. „ოლიკოჯან! გუშინ ვიყავ შენ დასთან“...(იქვეა პასუხი). უთარილო. 121 r—122 r.

87. „უთუოდ შევატყობინებ ჩემს გიჟსა“...უთარილო. 123 r.

88. „ოლიკოჯან! ნუ გეშინიან, ქალო, განა ისე ავათავარ“...უთარილო. 124 r.

89. „შენი ქირიმე, ოლიკო! რა კარგად ჰქენი“...უთარილო. 125 r.

90. „ჩემო ოლიკოჯან! დილა კარგა ყოფნისა“...უთარილო. 126 r-v.

91. „ჩემო გვრიტიკო! რაზედ მიწყრებოდი დღეს“...უთარილო. 127 r.

92. „ნევესტაჯან! აი რამდენი ხანია ამდგარი ვარ“...(იქვეა პასუხი). უთარილო. 128 r—129 r.

93. „ოლიკოჯან! ეს ეს არის შენმა მოწონებულმა ლაზარემ გამაღვიძა“...(იქვეა პასუხი). უთარილო. 130 r—131 v.

წენიწენა: 1) იქვეა ილიას წერილი დიმიტრი [ბაქრაძისადმი]: „ბატონო დიმიტრი ხახარჩი! თქვენ თურმე ალბომი ვაქვთ ჩვენის მეფეებსა“... უთარილო. 132r.

2) ილიას წერილი ლევან ჯანდიერისადმი: „ლევან, ერთი შემატყობინე,— დილომში რით გაათავეთ საქე“... უთარილო. 133r. იქვეა მინაწერი საპასუხო წერილი ლ. ჯანდიერისა: „დიღმელები სოულიად დავამშვიდეთ და მოვარიგეთ“...

63. (A : 1720)

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

III. ილია ქავჭავაძის წერილები მე ულღის—ოღღათა
დადგომის ასულ გურამიშვილ-ქავჭავაძისადმი

99 ფ. (91 წერილი); 21×13,5 (სხვადასხვა ზომის); ქაღალდი; უყდო—
დაშლილი; წერილი ბარათები; ავტოგრაფები.

1. ოლიკო! მე თუნდა ორი წიგნი მოგწერე“...(უთარილო) 1r-v.
2. „ოლიკო! მე წუხელის ერთს საათზედ მოვედი“... (უთარილო) 2r.
3. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! მცხეთის სტანციაში გელი“... (უთარილო). 3r.
4. „ჩემო კარგო ოლიკო! მე ძალიან კარგათა ვარ“...(უთარილო). 4r.
5. „ჩემო ოლიკო! მე კარგათა ვარ“...(უთარილო). 5r.
6. „ოლიკო! ჩვენი საქმე ვერა რიგდება“...(უთარილო). 6r.
7. „ოლიკო! ნიკოლაი სიმონიჩს უახარი.“ (უთარილო). 7r.
8. „ოლიკოჯან! გიგზავნი ყურძენს“...(უთარილო). 8r.
9. „ოლიკოჯან! არ გაჯავრდე, რომ აქამომდე წიგნი დავიგვიანე“...(უთარილო). 9r.
10. „ოლიკო! საწყალი სენა სწორედ მოუკლავთ“...(უთარილო) 10r.
11. „ჩემო საყვარელო ოლიკო! მე ქალაქში დავიგვიანე“... „16 სექტემბერი“ (წელი არ უწერია). 11r.
12. „ოლიკო! ქართველოვმა ფული მოიტანა“...(უთარილო). 12r.
13. „ოლიკო! ამ კუტრს ერისთავს თუ ქავჭავაძიანთ წყალობა არა აქვს“...(უთარილო). 13r.
14. „ოლიკოჯან! გიგზავნი შუბას შენსას“...(უთარილო). 14r.
15. „ოლიკო მე ვერ ამოვედი“...(უთარილო). 15r.
16. „ჩემო ოლიკო! გიგზავნი შალს“..(უთარილო). 16r.
17. „ოლიკოჯან! გიგზავნი პოდოროჟინის“...(უთარილო). 17r.
18. „ბანკში მალალოვი იკითხე, იმას ქალაღღები აქვს ყვარღღის მამუღღისა“...(უთარილო). 18r.
19. „ოლიკო! გიგზავნი ხუთს თუმანს“...(უთარილო). 19r.
20. „ოლიკო! სახღღები დავიჭირე ძალიან კარგი“...(უთარილო). 20r.

21. „ჩემო კარგო ოლიკო! მგონი რა რიგადა სჯავრობ“... (უთარილო). 21 რ.—22 რ.
22. „ოლიკოჯან! სპალნაში სტოლზედ, წიგნს რომ ვეჩხულობდი“... (უთარილო). 23 რ.
23. „ოლიკოჯან! გიგზავნი ორ წყვილ ბაშმაკს“... (უთარილო). 24 რ.
24. „ოლიკო! ხილი არ მომსელია“... (უთარილო). 25 რ.
25. „ოლიკო! მანდ ერთი ქალაღი დამრჩა“... (უთარილო). 26 რ.
26. „ოლიკო! თუ ყმაწვილები ვინმე მოვიდნენ ჩვენსა“... (უთარილო) 27 რ.
27. „ოლიკო! იმ დღეს ფისუნისა და წერეთლის ვექსილები ამოვალებინე“... (უთარილო). 28 რ.
28. „ოლიკო! დღეს სადილად შინ არა ვარ“... (უთარილო). 29 რ.
29. „Ольга, там у нас меня ждѣт слесарь“... (უთარილო). 30 რ.
30. „ოლიკო! სადილად კოლა ერისთავთანა ვართ“... (უთარილო). 31 რ.
31. „ოლიკო! მე აქ თამამშოვისას ვარ“... (უთარილო). 32 რ.
32. „ჩემო ოლიკოჯან! გუშინ ველარ მოვახერხე წამოსელა“... (უთარილო). 33 რ.
33. „ოლიკო, ამ ვექსილს ხელი მოაწერე“... (უთარილო). 34 რ.
34. „ოლიკო! დღესვე ბანკში მიდი“... 10 ლვინობისთვე 35 რ.
35. „[ოლიკო!] ამაღამ წამოხვალთ, ფაეტონი შეაბზეინე და წამობძანდი“... (უთარილო). 36 რ.
36. „ოლიკოჯან! გიგზავნი რვა ფუთს სახარნი პესოკს“... (უთარილო). 37 რ.
37. „ოლიკოჯან, ძალიან მიამა რომ მანდ საქმე კარგად მიდის“... 8 სექტემბერი 38 რ.
38. „ოლიკოჯან! მე ვერ ამოვალ“... (უთარილო). 39 რ.
39. „საყვარელო ოლიკო! თუ შარაბანი გაკეთებულია“... (უთარილო). 40 რ.
40. „ოლიკოჯან! ციციანოვს უბძანე, რომ აქ ლვინოებს არ ყიდულობენ“... (უთარილო). 41 რ.
41. „ოლიკოჯან! მე დღეს ველარ ამოვალ“... (უთარილო). 42 რ.
42. „ჩემო კარგო ოლიკო! მე კარგადა ვარ“... (უთარილო). 43 რ-ვ.

43. „ოლიკოჯან! შაბათს ვერ ამოველ“... (უთარილო). 44 r.
44. „ოლიკოჯან! გიგზავნი ვექსილს“... (უთარილო). 45 r.
45. „ოლიკოჯან! მოურავს უბძანე“... (უთარილო). 46 r.
46. „ოლიკოჯან! გიგზავნი ერთს თავს შაქარს“... (უთარილო)
- 47 r.
47. „ოლიკოჯან! წარმოიდგინე რა ყოფაში ვიქნები“... (უთარილო). 48 r-v.
48. „ჩემო ოლიკოჯან! კნიაზ დავითს უბძანე“... (უთარილო).
- 49 r.
49. „ოლიკოჯან! დღეს ძალიან გვიან გავათავებთ ტორგები“...
«20 ივნისი» 50 r.
50. „ოლიკოჯან! პარასკებს ვერ ამოვედი“... 23 ღვინობის-
თვე შაბათი» 51 r-v.
51. „ოლიკო, უბძანე ორმოცდაათი მეშოკი პური აუწყონ“...
(უთარილო). 52 r.
52. „ოლიკოჯან! ჩვენი სირაჯი მოდის ღვინოების ამოსაღებ-
ბად“... «13 ივნისი» 53 r.
53. „ოლიკოჯან! მოურავს უბძანე ორშაბათს დილით აქ ქა-
ლაქში ჩამოვიდეს“... «13 სექტემბერი შაბათი» 54 r.
54. „ოლიკოჯან! გიგზავნი ქინაქინას“... (უთარილო). 55 r.
55. „ჩემო კარგო ოლიკოჯან! შაქარს ერთს თავს სირაჯი მო-
იტანს“... (უთარილო). 56 r.
56. „ოლიკოჯან! ხვალ, ესე იგი შაბათს დილით გამოვლენ
მანდ გედევანოვის კოლი“... (უთარილო). 57 r.
57. „ოლგა, შაბათს შუადღის პოეზდისათვის გამომიგზავნე
მცხეთას ცხენები“... (უთარილო). 58 r.
58. „ოლიკოჯან! მე ვერ ამოვედი“... კვირა 6 სექტემბერი
59 r—60 r.
59. „ოლიკოჯან! აბა დამიჯერე და ჯერ ნუ ჩამოხვალ“...
(უთარილო). 61 r.
60. „ოლიკოჯან! ფული ჯერ არ მიშოვნია“... (უთარილო). 62 r.
61. „ოლიკოჯან! კილდიშევებიც კოლი და ქმარი მოდიან
საგურამოს“... (უთარილო). 63 r.
62. „ოლიკო! ორმოცი ბოთლი ღვინო მოგართვი“... (უთარი-
ლო). 64 r.
63. „ოლიკოჯან, მანდ წინამძღვაროვის სოფელში საყდარსა
პხურავენ ჟესტსა“... (უთარილო). 65 r.
64. „ოლიკოჯან, მე ფაეტონი გამოგიგზავნე პარასკევს“...
(უთარილო). 66 r.

65. „ოლიკოჯან, გიგზავნი თორმეტს ზეწარს ახალს“... (უთარილო). 67 r.
66. „ოლიკო! კუჩერს ვგზავნი, მგონი კაი კაცია“... (უთარილო). 68 r.
67. „ოლიკოჯან! ხვალ დილაზედ, ესე იგი, შაბათს დილის პოეზდისათვის მცხეთაში გამომიგზავნე ცხენები“... (უთარილო). 69 r.
68. „ოლიკო! ხვალ სალამოზედ ფაეტონი და ორი ცხენი შეკაზმული გამოგზავნე“... (უთარილო). 70 r.
69. „ოლიკოჯან, კვირას დილისათვის ცხენები გამომიგზავნე ავქალაში“... (უთარილო). 71 r.
70. „ოლიკო ოთ[ხ]შაბათს სამის საათის პოეზდისათვის ავქალაში გამოგზავნე ჩემი საჯდომი ცხენი“... (უთარილო). 72 r.
71. „ოლიკო, აი ეს ორი ლესნიჩი მოდის მანდ“... (უთარილო). 73 r.
72. „ოლიკოჯან, ამ ვექსილს ხელი მოაწერე შენი სახელი“... 28 სექტემბერი 74 r.
73. „ჩემო კარგო ოლიკო! ხუთშაბათს შუადღის პოეზდისათვის ფაეტონი გამოგზავნე ავქალას“... 16 სექტემბერი 75 r.
74. „ოლიკოჯან! მანდ ვერა გითხარი ამოდენა აყალმყალი იყო“... (უთარილო). 76 r—77 v.
75. „ოლიკოჯან, მე თუმცა ძალიან მინდოდა ამოსვლა“... (უთარილო). 78 r.
76. „ოლიკოჯან! მე დღეს ველარ ამოვედი“... (უთარილო). 79 r.
77. „ოლიკოჯან! გიგზავნი სიას რასაცა ვგზავნი“... (უთარილო). 80 r-v.
78. „ჩემო კარგო ოლიკო, შაბათს აქედ ყოველდღე ვაპირობდი საგურამოში ამოსვლას“... (უთარილო). 81 r.
79. „ჩემო კარგო ოლიკო! ერვიეს საქმეზედ რაზედ ჰსწუხარ? (უთარილო). 82 r.
80. „ჩემო კარგო ოლიკო! მე აქამდინაც ამოვიდოდი“... (უთარილო). 83 r-v.
81. „ჩემო კარგო ოლიკო! მე დღესაც ველარ ამოვედი“... (უთარილო). 84 r.
82. „ოლიკოჯან! მე დღეს ველარ ამოვედი“... (უთარილო). 85 r.
83. „ოლიკოჯან! შაბათს სალამოსათვის შარაბანი გამომიგზავნე“... (უთარილო). 86 r.
84. „ოლიკოჯან! ლამის ამ სახლებმა თან გამიტანოს“... (უთარილო). 87 r.

85. „ოლოკო! ხვალ, ესე იგი, ხუთშაბათს მაშინას ნუ შეაბ-
მეეანებ“... (უთარლო). 88 რ—89 ვ.

86) „ოლიკოჯანი! მე ვერც ამ კვირია ამოვალ“... (უთარლო).

90 რ.

შენივნა: აქვეა:

87. ილიას წერილი [ალექსანდრე ნანეიშვილისადმი]: „ბატონო ალექსან-
დრე, ავიღეთ-დავიღეთ თქვენი წინადადება“... «13 ოქტომბერი [1894 წ.]» 90რ—92რ.

88. ილიას თხოვნა სახელმწიფო კანცელარის ხაზინადარის მიმართ: „Проп-
шу господина Казначейя“... «19 мая 1909 г., 93 რ (ოუსულად).

87. პეტრე უმიკაშვილის წერილი [ალექსანდრე ნანეიშვილისადმი]: „ძმავ
ალექსანდრე.. «ტუილისი 22 აპრილს 1891 წ.» (წერილი ეხება ილიას). (აქვეა

კონკრეტი წერწერით ალექსანდრა ფაღვასაჯან: 1) ილია ჭავჭავაძის წერილი;
2) პეტრე უმიკაშვილის წერილი ილიას შესახებ“). 95 რ—96 ვ.

90 ნიკო ნიკოლაძის წერილი [ვასო მაჩაბელისადმი]: „ძმავ ვასო!“ ...«24
იანვარს 1884. პეტერბურგი 7 რ.

91. უცხოები პირის წერილი სიდონია სავარსამიძისადმი 98 რ—99 ვ.

64. (ლიტ.)

წერილები და წერილი ბარათები სხვადასხვა პირი-
სადმი

104 წერილი; სხვადასხვა ზომის; ქალღიმი; უცხო (დაშლილი ცალკე
ფურცლებად); ავტოგრაფები.

1. №335/2. დავით ერისთავისადმი: „დათიკო! გიგზავნი გა-
მოცანებს. რომ წაიკითხავ და დააკვირდები, მგონია მიხვდე ვინც
არაიან აწერილნი“...«11 დეკემბერი [1871 წ.]» (1 ფ.).

2. №336/2. მასვე: „ძმავ დათიკო! შენი წიგნი თარგმანი-
თურთ მივიღე“...[ივლისი, 1872 წ.] (2 ფ.).

3. №334/2. [მასვე]: „თუ კოტე ყიფიანი როგორმე ნახოთ,
უთხარით დღეს ჩემთან მოვიდეს“...უთარლო. (1 ფ.).

4. №1617/2. უცხოები პირისადმი: „რაქდენას ნება აქვს თე-
ზამის წყალი წაიყვანოს და არავინ დაუშალოს“...უთარლო (1 ფ.).

5. №39/2. [ალექსანდრე დიმიტრის ძე საგინაშვილისადმი]:
„ბატონო ალექსანდრე დიმიტრიჩ! მინისტრმა ხვალ ათს საათზედ
დაგვინიშნა დებუტაციის მიღება“...«3 ოქტომბერი (წელი არ უწე-
რია). (1 ფ.).

6. №59/2. [ნიკო ხიზანიშვილისადმი]: „ჩემო კარგო ნიკო! მო-
დი სადილად ჩემთან ჩამოდი“...«კვირა 2 ნოემბერი (წელი არ
უწერია). (1 ფ.).

7. №60/2. [მასვე]: „ძმაო ნიკო! აბა თუ კაი მეგობარი ხარ, ღლეს სამს საათზე ვოგზალში მოდი და საგურამოს წავედგო...“ 19 ოქტომბერი: (წელი არ უწერია) (1 ფ.).

8. №61/2. [მასვე]: „ნიკოჯან! ერთი ორიოდ მიწეშობი ვად- მოიბინე ჩემთან“...5 დეკემბერი: (წელი არ უწერია). (1 ფ.).

9. № 37/2. [მასვე]: „უმორჩილესად ვსთხოვ ბრწყინვალეებასა თქვენსა, რათა აღიღოთ ცოდვილნი ფერხნი თქვენი და შემოდგათ სახლსა შინა ჩემსა“...უთარილო (1 ფ.).

10. №41/2. [ნიკო ცხვედაძისადმი:] „ძმაო ნიკო! აღსრულდა შენი მეგობრული სურვილი და ეს თითქმის მესამე კვირაა, რაც ბერლინში ვარ ლეინდენტან“...14 Июля [1900 წ.] Берлин (2 ფ.).

11. №14/2. [მასვე]: „ძმაო ნიკო! კაცო, განა ესე დაეწეება იქნება, რომ ერთი-ორის კალმის მოსმითაც არ გამიკითხე“...19 აგვისტო 1900 წ. (1 ფ.).

12. №40/2. [მასვე]: „ძმაო ნიკო! ერთი დაწვრილებით შე- მატყობინე,—რისთვის ჩამომათრიეთ?“...1 ოქტომბერი: (წელი არ უწერია). (1 ფ.).

13. №21/2. მოსე მემარნიშვილისადმი (მოურავი): „მოსე, ეგ ამ- ბავი, რასაც შენ იწერები, ღლეს ყველგან არის“...8 მარტს 1905 წ. (1 ფ.).

14. №43/2. მასვე:—„მოსე, თუ მანდ გარეშე სოფლებში იშო- ვი მოჯამაგირებს. ძალიან კარგს იზამ“. უთარილო [1905წ. მარტი]. (1 ფ.).

15. № 22/2. მასვე: „მოსე, პრისტავს აცნობე, რომ მე ნახევარი ვაპატივე“. „2 თებერვალი 1906 წელსა“ (1 ფ.).

16. №42/3. მასვე: „მოსე, თექვსმეტი თუმანი იოსებას ხელით მივიღე“... უთარილო [1906 წ. თებერვალი]. (1 ფ.).

17. №23/2. მასვე: „მოსე, მე დანიელსაც დავაბარე და ეხლაც გწერ“... „23 აპრილი 1906 წ.“ (1 ფ.).

18. №57/2. გრიგოლ ყიფშიძისადმი:—„ბატონო გიგო! გიგ- ზაენი არჩილ მეფის ლექსსა“ ...უთარილო (1 ფ.).

19. №52/2. მასვე: „ბატონო გიგავ, გასინჯეთ, მგონი არ ვარ- გა, მე არ მომწონს“...უთარილო [1890 წლის თებერვალი] (1 ფ.).

20. №48/2. მასვე:—„ბატონო გიგავ, თუ შეიძლება, ან რუ- სული. ან ქართული ზუბალოვისაგან თქმული საბჭოში სიტყვა გა- მოძგზავენთ“... უთარილო (1 ფ.).

21. №54/2. მასვე: „ბატონო გიგავ! ივერიაში წავიკითხე, რომ ლონდონიდან რალაც წერილი მოგსვლიათ ღვინის თაობაზე“... უთარილო. (1 ფ.).

22. №56/2. მასვე: „ბატონო გიგავ, მაჩხანელმა წერილით უფლი მთხოვა და ამასთან დამავალა, რომ თქვენ ვაუწყოთ, პასუხი თხოვნისა“...უთარილო (1 ფ.).

23. №51/2. მასვე: „ბატონო გიგავ! დიდად და დიდადა გთხოვთ დღეს ექვსის ნახევარზე ჩემთან მობძანდეთ“...უთარილო (1 ფ.).

24. №53/2. მასვე: „ბატონო გიგავ, ხვალინდელ „ზურნაში“ ლამბაშიძის თაობაზე ნურაფერს დაბეჭდავთ“...უთარილო (1 ფ.).

25. №11/2. მასვე: „ბატონო გიგავ! მოთხრობა წავიკითხე და არ ვარგა“...უთარილო [1889—1890 წლის ზაფხული] (1 ფ.).

26. №55/2. მასვე: „ბატონო გიგავ! დღეს Медицинское общество-ში კრებაა აკვალის წყლის თაობაზედ“...უთარილო (1 ფ.).

27. № 49/2. მასვე: „ბატონო გიგო! თქვენი ქირიმე, ის ივე-რიები გამომიგზავნეთ, საცა ვაჟა-ფშაველას აფშინაა“...უთარილო (1 ფ.).

28. №50/2. მასვე: „ბატონო გიგავ! არ მესმის, ღმერთმან იცის თქვენი საქმე და ამის გამო ჩემიცა“...უთარილო (1 ფ.).

29. № 36/2. პეტერბურგის ქართველ სტუდენტებისადმი: „მოწყალეო ბატონებო, მე დიდ პატივად მიმაჩნია, რომ პეტერბურგის ქართველმა სტუდენტობამ ინება და ჩემი სარჩიელი მოითხოვა“...უთარილო [1897 წელი, აპრილი] (1 ფ.).

30. №13/2. [ანთიმოზ ჯულელისადმი] „დიდად პატივცემულო ბატონო ანთიმოზ ივანისავ! მადლობელი ვარ, რომ პატრეი მომანიჭეთ და ჩემს აზრს ჰთხოულობთ შესახებ აღექსანდრე სარაჯი-შვილისა“...„1899 წელსა 25 აპრილის დღესა. ტფილისი“. (1 ფ.).

31. №45/2. [გიორგი ჟურულისადმი]: „დიდად პატივცემულო, ბატონო გიორგი! ყოველთ უწინარეს ბოდიშს ვიხდი, რომ პასუხი დაგიგვიანეთ“...6 მარტი 1906 წ. (1 ფ.).

32. №68/2. [ალექსანდრე ნანეიშვილისადმი]: „ბატონო ალექსანდრე! დღეს უმიკაშვილის ბარათი მომივიდა და მწერს, რომ მანდ საჭიროდ დაგინახავთ ჩემი მეთაური წერილები მანდაურ ბანკის თაობაზედ ცალკე ბროშურად დაჭბეკლოთ“...„31 აგვისტო“ (1 ფ.).

33. №69/2. [მასვე]: „ბატონო ალექსანდრე! თქვენი ბარათი ქალაქში დამხვდა. რადგან უმთავრესს საგანზე პასუხი უკვე მოწერილი მაქვს, ეხლა მარტო ერთი რამ მსურს დაეუმატო“...„5 სექტემბერი“ (წელი არ უწერია) (1 ფ.).

34. №38/2. უცნობისადმი (ნაწყვეტი წერილიდან): „ვაპირობ-წასვლას რუსეთში, მაგრამ შენმა გაზრდამ, ისე მეძნელება დატევე-ბა ამ ჩვენ ყვარლისა“...უთარილო [1857 წელი] (1 ფ.).

35. № 8/2. [გიგო აფხაზისადმი (მოურავი)] „ძალიან მეწყინა შენი უკანასკნელი წიგნი. მაგ შენს მეზურეებთან მოლოცვას და ბათილამის ჩამორთმევას ფინდი სუნი უღის“...19 კრისტოშო. მა 1875 [წელი] (1 ფ.).

36. № 34/2. მასვე: „დიდის ყვარლის მებატონის დიღო მოურავო ბრწყინვალეო თავადო გიგო! პირველად უფალსა ჩვენსა ვჰსთხოვ თქვენის ბრწყინვალეების ბედნიერებით სუფევას“...27 თებერვალი [1876 წ.] (1 ფ.).

37. №33/2. [მასვე]: „შენი წიგნი ჩვენო მოურავთ-მოურავო, გვებოძა, მაგრამ ის რაც მინდოდა შემეტყო, ვერ შემატუობინა“...12 აგვისტო. [1876 წ.] (1 ფ.).

38. №5/2. „პეტრე უმიკაშვილისადმი: პეტრუსბეგ! შენი წიგნი მამივიდა, მაგრამ პასუხი დაგიგვიანე“...21 თიბათვე 1872 წ. (1 ფ.).

39. №6/2. მასვე: „შენი წიგნი დღეს მივიღე და დღესვე პასუხსა გწერ“...ენკენისთვის 1-სა 1872 წ. (1 ფ. ბოლონაკლული).

40. №35/2. მასვე: „ჩვენო დედა-ბოძო და არა ბოძო პეტრუს-ბეგ! ჩვენი ნათარგმნი ლირი აქამომდე მიღებული გექმნება“... [1873 წ.] (1 ფ.).

41. №10/2. მასვე: „ძმაო პეტრე, ჩემო კარგო მეგობარო! დღეს წასულა ველარ მომიხდა“...14 ენკენისთვეს 1885 წ. (1 ფ.).

42. №44/2. მასვე: „ძმაო პეტრე! ჩემდა საოცრად მე შევიტყე, რომ შენ რალაცაზე ხარ ჩემზე გაჯავრებული“...31 მარტი 1890 წ. ტფილისი (1 ფ.).

43. № 2906/2. ლიზა საგანიშვილისადმი (ილიას და):—„დაო ლიზავ! შენც კარგად იცი, რომ მეც თითონ თქვენის ლედლის ფული მმართვებს“...უთარილო (1 ფ.).

44. №2905/2. მასვე „ლიზო! ორგან, საცა კარანდაშით ჯვრე-ბია დასმული, ხელი მოაწერე“...უთარილო (1 ფ.).

45. № 75/2. მასვე: „საყვარელო დაო ლიზავ! არა გრცხვინან, ისე როგორ დამივიწყე, რომ ერთი წიგნიც არ მომაწოდე“...15 დეკემბერი [1874 წ.] (1 ფ.).

46. №76/2. მასვე: „საყვარელო დაო ლიზო! მე კარგადა ვარ ლეთის მადლით და თქვენც კარგად იყავით“...უთარილო [1873 წ.] (1 ფ.).

47. №78/2. მასვე: „ლიზო! ხეალ დილის თერთმეტს საათზედ გრიგოლ ორბელიანთან შეიყრებიან“...92 იანვარს (1 ფ.).

48. №77/2. მასვე: „საყვარელო დაო ლიზა! გუშინ წინ მივიღე შენი წიგნი და ალექსანდრესი“... 18 აგვისტო [1873 წელი] მოსკოვი (1 ფ.).
49. №74/2. მასვე: „საყვარელო დაო ლიზა! შენი წიგნი დაოცი თუმანი ფული მომივიდა“... 15 დეკემბრისთვის [1874 წელი] (1 ფ.).
50. №2910/2. მასვე: „საყვარელო დაო ლიზა! მე და ოლიკო აქ დავრჩით“... 19 აპრილი (1 ფ.).
51. №2911/2. მასვე: „საყვარელო დაო ლიზო! შენი წიგნი მომივიდა და ძალიანაც მიამა“... 23 მაისი დღეებით (1 ფ.).
52. №2912/2. მასვე: „ლიზო! მომილოცავს ქრისტეს აღზღვევი შენთვის და შენის სახლობისათვის“... უთარილო (1 ფ.).
53. №2913/2. მასვე: „დაო ლიზა! კლეონკაში შეკრულია სამმართველები და საპარსი იაოალი“... უთარილო (1 ფ.).
54. №2914/2. მასვე: „ჩემო საყვარელო დაო ლიზა! ძალიან მიამა, რომ მშვიდობის მგზავრობა გქონია“... 18 ივლისი (1 ფ.).
55. №2915/2. მასვე: „საყვარელო დაო ლიზა! დაგვანებე განა თავი და წახვედი ვარშაეაში“... 22 სექტემბერს (1 ფ.).
56. №2917/2. მასვე: „ჩემო კარგო და საყვარელო ლიზა! მე ძალიან დამნაშავე ვარ შენს წინაშე, რომ აქამდე პასუხი ვერ მოგწერე“... 9 ივლისი (1 ფ.).
57. №2908/2. მასვე: „საყვარელო დაო ლიზო! შენი წერილი მომიტანა ჩიკვაიძემ და ძალიან მიამა“... 24 აპრილი 1907 წ. (1 ფ.).
58. №2916/2. მასვე: „დაო ლიზა! შენ ვერ წარმოიღვენ რა რიგად შემაწუხა შენმა წერილმა“... 14 თებერვალი (1 ფ.).
59. №2/2. ანიკო ვაჩნაძისადმი: „საყვარელო დაო ანიკო! ათასჯერა გმადლობ დაო ჩემო, რომ აქამდინ კიდევ გახსოვარ“... [1858 წელი 13 ივლისი. ს. ტიარლევო] (1 ფ.).
60. №1/2. ნენე დიმიტრის ასულ ახდრონიკაშვილისადმი: „პატივსაცემელო და საყვარელო დაო ნენე! ჩემი ვალია წინათვე განგიცხადოთ“... 1858-სა წელსა 13-სა ივლისს (1 ფ.).
61. №3/2. მაკრინე ერისთავისადმი (ილიას მამიდა): „საყვარელო მამიდა! თქვენი წიგნი მომივიდა ფულით“... 1860 წელსა 14 მაისის დღესა (1 ფ.).
62. №24/2. მასვე: „საყვარელო მამიდაჯან! რაც გებოძებინათ დიდის მადლობით და სიამოვნებით მივიღე“... უთარილო (2 ფ.).

63. №2909/2. ნინო ზაქარიას ასულ ანდრონიკა შვილისადმი: „მოწყალეო ბატონო კნენა ნინო! ხელზედ კოცნაჲ მტუხარებთ წერილის ბოძებისათვის“... 3-го Августа. ტფილსი [1873 წ.] (1 ფ.).

64. №2924/2. [ბაბალე ნაკაშიძისადმი]: „ღრმად პატივ კემულო კნენა ბაბალე! ეს-ეს არის გიახელ სოფლიდამ და შინ დამხვდა დიდად სამწუხარო ამბავი“... 11 ივლისი, 1895 წ. (1 ფ.).

65. №25/2. ნინო აფხაზისადმი (ილიას და): „საყვარელო დაო ნინო! მგონი რა რიგადაჰსჯავრობ, რომ ამოდენა ხანია ჩემგან არაფერი ამბავი არ მოგსვლია“... უთარილო. [1873—74 წ.]. (1 ფ.).

66. №4/2. მასვე: „სულზე უტკბესო დაო ნინო! ძლივს დავამარცხე ჩემი ზარმაცობა და როგორც ხელავ გწერ წიგნსა“... 18 თებერვალს 1859 წელსა (2 ფ.).

67. №7/2. ვასილ მაჩაბლისადმი: „ძმაო ვასო! ამას წინად წიგნი მოგწერე, მიიღე თუ არა?“... 21 აგვისტო 1873 წ. მოსკოვი. (1 ფ.).

68. №28/2. მასვე: „ძმაო ვასო! რად დამივიწყე? შენის რიგი-ანობისა და ფაცაფუცობისა განა ეგ იმედი მქონდა?“... 1 სექტემბერი [1873 წ.] (1 ფ.).

69. №29/2. მასვე: „საყვარელო ძმაო ვასო! მოგართვი შენგან დაბარებული „ივერია“. აბა შენ იცი როგორც დაგვეხმარები“... 10 მარტი [1874 წ.] (1 ფ.).

70. № 32/2. მასვე: „მამულის შვილსა მამულის შვილი შორი-დამ სალამს გიყეფავ, ძმაო ვასილ!“... 15 ივნისი [1873 წ.] ტფილისი (2 ფ.).

71. № 30/2. მასვე: „ძმაო ვასო! ამას წინად მდივანს მოგსწერე ვინაობა აქაურის ბანკების უპრაველიაუშჩებისა“... 3 აგვისტო [1873 წ.] (2 ფ.).

72. №27/2. მასვე: „გულფიცხო, მაგრამ მაინც კარგო ჩემო მეგობარო ვასო! შენი რისხვით მქუხარე წიგნი მივიღე დიღისანია“... 15 მარტსა [1874 წ.] (2 ფ.).

73. №31/2. მასვე: „ძმაო ვასო! აღგისრულე თხოვნა და თვით აღრესნის სტოლის ბლანკს გიგზავნი“... უთარილო [1874 წ.] (1 ფ.).

74. №26/2. მასვე: „ძმაო ვასო! შენი წიგნი და სანდროსი გუშინ მივიღე“... 25 აგვისტო [1873 წელი] (1 ფ.).

75. №2901/2. [ნიკო ქავჭავაძისადმი]: „შენი ჰირიმე, ნიკო, უსათუოდ ჩამოდი“... (ილიას წერილს წინ უძღვის დავით გურამიშვილის წერილი ნიკოსადმი რუსულად) 1 Сентября [18]99 г. Тифлис. (1 ფ.).

76. № 2923/2. [იოსებ ორბელიანისადმი]: „საყვარელო ძმაო იოსებ! თქვენი წიგნი მივიღე და ძალიან ვწუხვარ, რომ ამ დამაძლარას გზით არ შემიძლიან მანდ ჩამოსვლა“... 15 იანვარს. (2 ფ.).

77. № 2918/2. დავით კარიჭაშვილს: — „მოწყალეო ჯელმწიფე, ბატონო დავით! გახეთებიდან მოხსენებული გექნებათ, რომ პირველ იანვრიდამ 1886 წ. გამოვა ყოველდღიური ქართული გაზეთი — „ივერია“, რომლის რედაქტორობა ვიკისრე მე“... 1885 წ. [დეკემბერი]. (1 ფ.).

წერილის ტექსტი დაბეჭდილია სტამბაში (ტრაფარეტი). ასეთივე წერილით მიუზარათია: ალექსანდრე ყაზბევისადმი (იხ. საქ. სახ. მუზეუმის S ფონდი) და მიხეილ მაჩაბლისადმი (იხ. საქ. სახ. მუზეუმის მ. მაჩაბლის არქივში № 94). სამივე წერილის დასაწყისი ძიძართვა და ხელრთვა ავტოგრაფია.

78. კოტე ყიფიანისადმი: — „Многоуважаемый Константин Дмитриевич! Очень и очень прискорбно, что наше театральное дело в таком застое“... 27 Июля. [1880 г.] Сагурамо“. (1 ფ.).

79. № 58/2. ილია წინამძღვრიშვილისადმი: — „საყვარელო ძმაო და მეგობარო ილიკო! აი ამ სტატიათა გიგზავნი, ჩემი საკუთარია“... [1861 წ. თებერვალ-მარტი. პეტერბურგი] (1 ფ.).

80. № 47/2. ილია ოქრომკედლიშვილისადმი: — „საყვარელო მეგობარო ილიავ! წარსულ ხუთშაბათს შენის წიგნის საგანი, შესახებ „წერა-კითხვის საზოგადოებისა“ წარუდგინე საზოგადოების გამგეობას“... 7 ნოემბერი [1882 წელი]. (2 ფ.).

81. № 46/2. მასვე: — „ძმაო ილიავ! ამას წინად, შენგან გამოგზავნილი ას სამოცდაათი თუმანი რომ მივიღე, წიგნი მოგწერე და აქამომდე პასუხი არ მიმიღია“... 5 იანვარი, [1883 წელი]. (2 ფ.).

82. № 2907/2. [მიხაკო ჩიკვაიძისადმი]: „ძმაო მიხაკო, ჩემი ავან-ჩავანი ტერ-მინასოვი წყლებზე წასულა ორის თვით“... 4 ივლისი. (1 ფ.).

83. № 12/2. მარჯორი უორდროპისადმი: „მოწყალეო ხელმწიფე! დიდად მოხარული ვარ, რომ ჩემს „განდეგის“ თქვენი ყურადღება მიუქცევია“... სექტემბერი 1894 წ. (2 ფ.).

84. № 2922/2. ბექან დავითისძე [წერეთლისადმი]: „მოწყალეო ხელმწიფე, თავადო ბექან დავითის-ძე! წერა-კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების გამგეობა გიგზავნისთ“... 3 მკათათვეს 1895 წ. ქ. ტფილისი. (1 ფ. ოფიც. მიმართვა № 140 დაწერილია დავით კარიჭაშვილის მიერ, ხელმოწერა ილიას ავტოგრაფია).

85. № 62/2. [კოლა დავითის-ძე ერისთავისადმი]: — „კოლა-ჯან! ესლა შეყრილნი ვართ „ლონდონში“, ცალკე კაბინეთში“... 23 თებერვალი. (1 ფ.).

86. №63/2 მასვე:—„კოლა! მე არ შემიძლიან, თორემ შემოვიდოდი. აბა თუ ბიჭი ხარ, შენ მოდი“... უთარილო (1 ფ.).
87. №64/2. მასვე:—„კოლა! აბა თუ ბიჭი ხარ, მოხვალ ჩემთან. მეც ეს სამი დღეა ავადა ვარ, კარში არ გამოვდივარ“... უთარილო (1 ფ.).
88. №66/2. მასვე: — „კოლაგ! აბა თუ დარდიმანდი ხარ, მოდი მნახე. ასეთს ბეზიკს ვაგვიმართავ, რომ სულ თითები ილოკო“... უთარილო (1 ფ.).
89. №67/2.—„კოლა, თუ არ გაჯავრდები და დღეს სადილად შინა ხარ, მოვალ“...25 ოქტომბერი (1 ფ.).
90. №534/2. მასვე:—„კოლაგ, თუმცა კნეინა ძალიან გამიწყრა გუშინ სალამოს, მაგრამ დღეს სადილად მაინც შენთან მივალ მოვიდე“...უთარილო (1 ფ.).
91. №337/2. [გიორგი თარხნიშვილისადმი]: „Многоуважаемый князь Георгий! Сегодня у меня очень важное дело“... 25 января (1 ფ.).
92. №338/2. მასვე: „Многоуважаемый князь Георгий! Я сегодня посылаю кое какие сведения о делах, которые нас интересуют“... 3 Июля. Петербург“ (2 ფ.).
93. №339/2. მასვე: „Князь Георгий! Только-что был у меня Сосико Меликов и объяснил, что ему нужно получить две тысячи руб.“... 21 января (2 ფ.).
94. №340/2. მასვე: „Многоуважаемый князь Георгий! Очень ветрено и я немогу решиться выехать из дома“...უთარილო (1 ფ.).
95. №341/2. მასვე: „Многоуважаемый князь Георгий! Опасаясь замедления в доставке по почте письма“... Петербург 26 Июля 1891. Надеждинская, дом №48, кв. 10 (6 ფ.).
96. №15/2. [ნოშრევან ჯათარძისადმი. (მოურავი ყვარელში)]. „ნოშრევან, ღვინოები გავყიდე რვა-რვა თუმნად საპალნე ოცდათორმეტ ჩათიანი“...12 აპრილს 1904 წ. (1 ფ.).
97. №16/2. მასვე „ნოშრევან, ლაზარეს, როგორც ეტყობა, ოცდაათის თუმნის ფიცარი და სხვა ტყე მოუქრია“...29 მაისი 1904 წ. (1 ფ.).
98. №17/2. მასვე: „ნოშრევან, ლაზარეს დაანებე რაც გაუკეთებია ჩემს ტყეში, ხოლო დაუთვალე რამდენი რა მასალაა და ანუსხე“... 9 ივლისი 1904 წ. (2 ფ.).

99. №19/2. მასვე: „ნოზრევან, ვგზავნი წისკვილის ქვებს, რომელიც სხვათაშორის შენი მოწონებულიც არის“... 1905 წ. აგვისტო 10-სა დღესა. (1 ფ.).

100. №20/2. მასვე: „ნოზრევან, სართი დასწრებისაო რომ იტყვიან, სწორედ შენ მოგივიდა“... 1 აგვისტო 1907 წ. საგურამო. (1 ფ.).

101. №70/2. სანდროსადმი [საგურამოში ილიას მამულის მოურავი]. „სანდრო! ვილაც ავქალელი სკრის თურმე ჩვენს ტყეში წიწამურში“... უთარილო (1 ფ.).

102. 71/2. მასვე: „სანდრო! მანდ ერთი კაცი გვეყვანდა, მგონია ყრუ გიორგის ეძახდნენ“... უთარილო (1 ფ.).

103. 72/2. მასვე: „სანდრო! ან ამ ხალხს რაზედ აწუხებ, რომ ამ სიზორებზედ ჰგზავნი, ან მე რად მაწუხებ“ ... 21 მარტი. (1 ფ.).

104. 73/2. მასვე: „სანდრო! მეველეებს უთხარი, რომ არამც და არამც არ გააფუჭებინონ ყანები“... უთარილო (1 ფ.).

65. (ქუთ. 3)

წერილები კირილე ლორთქიფანიძისადმი

1. „ძმაო კირილე! გიგზავნი ბარათაშვილის წიგნებს“... ბოლოში აწერია «9-ს დეკემბერს» [1872 წ.] 1 ფ.

2. „ძმაო კირილე! გიგზავნი ჩემს „გლახის ნაამბობს“... (უთარილო). [1873 წ. თებერვალი].

შენიშვნა: წუილში მოყვანილია ლექსები: 1) „ენიხლე სატრფო: იგი ცრემლთ ღერიდა“... დათარიღებული: —1859 წ. პეტერბურგი.“

2) „ჩემო მკვლელო! ვიცი, ვიცი“... დათარიღებული: „—1860 წ. პავლოვსკი.“

3) „ს...ს. მაშინ დავსტკებები სრულის სამოთხით“... დათარიღებული, „1858 წ. პეტერბურგი. ილია ჭავჭავაძე“.

4) 5. ბარათაშვილის ლექსი: — „დამპროლა ქარმან სასტიკმან, თან წარმიტანა ყვაილი“...

3. „ძმაო კირილე! 29 გვერდზედ ქვევიდამ 3, 4, 5 და 6-ს სტრიქონებში რალაც არეულობაა, ჩემს ნაწერთან გასინჯე და ისე გაასწორე“... «17 მარტსა [1873 წ.]» 1 ფ.

4. „კირილე! მე დღეს ცოტა შეუძლოთა ვარ“... უთარილო. 1 ფ.

66. (ქუთ.)

ქართველთა შორის წ. კ. გ. ს-ის ოფიციალური მიმართებები კირილე ლორთქიფანიძისადმი, ილიას ხელმოწერით

1. „მოწყალეო ხელმწიფე!“... 1 ფ.

„№ 136, 3 მკათათვეს 1895 წ. ქ. ტფილის“.

2. „მის ბრწყინვალებას“ კირილე ბეჟანის-ძეს თ. ლორთქი-
ფანიძეს“... „№ 141, 6 ნოემბერს 1890 წ. ტფილისი“.—1 ფ.
3. „თქვენო ბრწყინვალეზე! კირილე ბეჟანის-ძეს“...
„№ 163, 14 დეკემბერს 1889 წ. ტფილისი“.—1 ფ.

67. (საქ. მუზეუმის საარქივო ფონდი № 175)

ოფიციალური წერილი (№ 464) დიმ. ყიფიანისადმი

„Его превосходительству председателю общества распростра-
нения грамотности среди грузинского населения наместничес-
тва Кавказского Димитрию Ивановичу Кипиани“...

„31. III. 1881 წ“. 1 ფ. რუსულად.

შენიშვნა: 1) წერილი დაწერილია უცნობი ხელით რუსულად, რომელზედაც ხელი უწერია ილია ქაჭკაეაძეს, როგორც წ. კ. გ. ს-ის თავ-
მჯდომარის ამხანაგს („Товарищ председателя кн. Чавчавадзе“).
ხელრთვა ავტოგრაფია. წერილი გაგზავნილია დ. ყიფიანისადმი, წერა-
კითხვის საზოგადოებისათვის წიგნებისა და სასწავლო ნივთების პეტერ-
ბურგში შექმნის საქმის მოგვარების შესახებ

2) საბუთის პირველ გვერდზე ზემო ამოზე დ. ყიფიანის ხელით
მიწაწერია: „14 апреля 1881. СПб“, ხალხ იქვე, მისივე ხელით ფან-
ქრით: „Исаак паш., 39-6. кв. 2.“.

3) დ. ყიფიანს ამ წერილზე პასუხი გაუცია 1881 წლის 27 აპრილის
თარიღით, რომელიც იხსება იმავე ფონდში № 179-ით.

4) ორივე ეს დოკუმენტი: ილია ქაჭკაეაძის წერილი დ. ყიფიანისა-
დმი და პასუხი გამოაქვეყნა პროფ. შ. ჩხეტიამ (იხ. „მასალები დიმიტრი
ყიფიანის შველულობაზე“. თბილისი, 1947 წ. გვ. 372, 374).

68. (საქ. მუზეუმის საარქივო ფონდი № 188)

წერილი დიმიტრი ყიფიანისადმი

„მოწყალეო ბატონო დიმიტრი ივანეს-ძე! სიხარულით მომი-
ლოცნია თქვენი მარშლად დამტკიცება“... „28 აგვისტო [1885 წ]“
(2 ფ.).

შენიშვნა: 1) წერილის მეორე ფურცლის თავისუფალ ადგილზეა დიმ.
ყიფიანის პასუხის შავი: — „უძვირფასესო კნიახო ილია გრიგოლის-ძე!
ჩვენი საზოგადოების ყოველი წევრისათვის სასიკადადულოა წიგნის მიღე-
ბა თქვენებრი წევრისაგან“... წერილის თავში მიწერილია— „პასუხი
1 სექტემბერი 1885“.

2) ილიას წერილი და დიმ ყიფიანის პასუხი გამოქვეყნებულია. იხ.
შ. ჩხეტია— „მასალები დიმიტრი ყიფიანის შველულობაზე“. „საისტო-
რიო მონაბე.“ ტ. 3. 1947 წ. გვ. 406—407:

69. (საქ. მუზეუმის საარქივო ფონდი № 62) **სამხიშირის წერილი დიმ. ყიფიანის მეუღლის ნინო ყიფიანისადმი**

„ტფილისის თავად-აზნაურთა საადგილ-მამულო ბანკის ზედამხედველმა კომიტეტმა და გამგეობამ დიდის მწუხარებით მოისმინა შემადრწუნებელი ამბავი ძვირფასის დიმიტრი ივანეს-ძის ყიფიანის უბედურად გარდაცვალებისა“... უთარილო [ოქტომბერი 1887 წ.] 1 ფ.

შენიშვნა: 1) წერილი, შავ აწოთა შემოვლებულ ქაღალდზე, წარმოადგენს უცხოების ხელით დაწერილს თბილისის საადგილმამულო ბანკის გამგეობისა და ზედამხედველი კომიტეტის სამხიშარს დიმ. ყიფიანის მკვლელობის გამო. წერილზე სხვებთან ერთად ილიას ხელმოწერაა: „თავმჯდომარე ბანკის მართველობისა თავადი ილია ჭავჭავაძე“. ამ წერილთან ერთად არის შენახული შავ აწოთა შემოვლებული კონვერტიც, წარწერით: „მათს მალალ-აღმატებულებას ნინო გიორგის ასულს ყიფიანისას, სოფ. ქვიშეთს“.

2) ეს წერილი გამოქვეყნებულია. იხ. შ. ჩხეტია—„მასალები დიმიტრი ყიფიანის მკვლელობაზე“. „საისტორიო მოამბე“. ტ. 3. 1947 წ. გვ. 498.

70. (A: 1400)

ილია ჭავჭავაძის წერილები ეპისკოპოზ ალექსანდრე თქროპირიძისადმი

3 ფ. (3 წერილი); 26, 5×22 (სხვადასხვა ზომის); ქაღალდი.

1. „თქვენო ყოვლად უსამღვდელოესობავე, მოწყალეო ბატონო, ჩვენო სასიქადულო მღვდელ-მთავარო ალექსანდრე“...

«29 ნოემბერი» (წელი არ წერია) (1 ფ.).

2. „თქვენო მეუფებავე და ჩვენო სასიქადულო მღვდელ-მთავარო!“... «12 თებერვალი 1888 წ» (1 ფ.).

3. ოფიციალური მიმართვა დ. ყიფიანის და ილიას ხელმოწერით: „მოწყალეო ხელმწიფე! ჩვენ მონღობილი გვეკონდა სხვათა-შორის თქვენგანაც წარგვედგინა მთავრობისათვის წესდებულე-ბა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების“... «აპრილი 1879, ტფილისი» (1 ფ.).

71. (Q: 154)

ილია ჭავჭავაძის წერილი სოფრონ მგალობლისვილისადმი

3ფ; 21×13,5; ქაღალდი; ავტოგრაფი; 1887 წ.

„ბატონო სოფრონ! თქვენი წერილი მივიღე და, სწორედ მოგახსენოთ, ცოტა არ იყო მეოცა“... 1 რ—3 რ.

„გაზეთი „ივერია“ 1887 წელსა 9 ივლისის დღესა, ტფი-
ლისსა“

შენიშვნა: 1) წერილი დაწერილია გაზ. „ივერიაში“ (საბჭო-
დილ) საფოსტო ქალაქზე. წერილს თარიღი უზის თავსა და ბოლოში.

2) ამ წერილთან დაკავშირებით აქვია: ა) სოფრონ მგალობლიშვი-
ლის სანი წერილი: 1) „წერილი რედაქციის მიმართ. ბ. რედაქტორო
იმედი მაქვს ამ ჩემს წერილს ადგილს დაუთმობთ „ივერიაში“. «1887 წ.
4 ივლისი, გორი» 2) წერილი გიგო ყიფშიძის მიმართ: — „ძნელა გვიკა-
თქვენმა რედაქციამ ისეთი საკმე მიყო, რომ სამუდამოდ დამკლა იმ
ლანძღვა-გინებითა, რომლის წინააღმდეგ მუდამ ბრძოლებს ხოლმე“
«4 ივლისი [18]87 წ. გორი». 3) წერილი: — „ივერიის“ რედაქციის.
„ივერიის“ მეთაური წერილი, დაბეჭდილი № 134-ში, წაკითხული არა
მქონდა. როცა დაესწრე მწარედ აღელვებულმა ეს წერილი“... «4 ივ-
ლისი [1887 წ. გორი».

ბ) ანტონ ფურცელაძის წერილი სოფრონ მგალობლიშვილთან,
„სოფრონ! ყველა რომ წარმომედგინა, მაგ-ს თავის დღეში ვერ წარმო-
ვიდგენდი, რომ შენ, არამც თუ ჩემსა და იმ შენსა და ჩემს მეგობ-
რებზედ იმისთანა სახიზღრებას, რომელსაც მხოლოდ კნხელი კისრუ-
ლობს, გახდიდი ლიტერატურის საგანგაშოდ“... «30 ივნისს [1887 წ.]»

გ) მაშო კერესელიძის წერილი სოფრონ მგალობლიშვილთან: „ძვირ-
ფასო ძმო სოფრონ! ჩვენ შორის ისეთი ტკბილი ძმობა და მეგობრო-
ბა იყო, რომ დიდათ სამწუხარო და სწორე გითხრა გულის მოსაკლუ-
ლია ჩემთვის, რომ რაღაცა ღვარძლმა გაიარა მე და შენში“...
[«1887 წ. ივნის-ივლისი»]

3. ეს წერილი პირველად სოფ. მგალობლიშვილმა გამოაქვეყნა ჟურ.
„თეატრი და ცხოვრება“-ში № 22, 1914 წ. გვ. 78. მეორედ დაიბეჭდა
სოფ. მგალობლიშვილის „მოგონებანი“, გვ. 142—145 მესამედ გამო-
ქვეყნა ი. ბოცვაძემ (იხ. წერილები, 1949, გვ. 76—81) უამრავი შეც-
დომით, რომელსაც არც აღუნიშნავს მისი პირველი პუბლიკაცია.

72. (Q:373)

ილია ქავჭავაძის წერილი ალექსი გულისაშვილთან

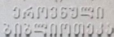
1 წერ. (1 ფ.); 22×13,5; ქალაქი; ავტოგრაფი; უთარილო.—14 ნოემ-
ბერი.

„მოწყალეო ბატონო მამაო ალექსი, უმორჩილესად გთხოვთ
გადასცეთ სოლომონა ბიჭინაშვილს, თევდორე მამადაშვილს, გრი-
გოლ ალიაშვილს და ლაზარე ლევერაშვილს, რომ სემონიანთ
ხევში მამული კიაზო ჩოლოყაშვილისა სამოცდათერთმეტი დესე-
ტინაა“... «14 ნოემბერი».

შენიშვნა: 1) წერილზე წითელი მელნით მიწერილია: „წერილი
ალექსი გულის შვილთან, გადმოცემული გიორგი ლეონიძისაგან. 1923 წ.
13 აპრილი“.

2) ამავე ფონდის № 461 გ-ში არის ილიას საღარბაზო ბარათი.
მიწერილი გიორგი მიხეილის-ძე თუმანიშვილისადმი: „პარასკევს 1-ს
ივნისს სადილად მოწვეული მყავს არტურ ლეისტი“...

73. (S: 5103)

 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

წერილი სერგეი მესხისადმი

„ძმაო სერგო! მივიღე შენი წიგნი გ. ანდრონიკაშვილის პროექტითურთ. კაცო! აქ რა არის გასარჩევი, რომ გავარჩიო“... უთარილო (2 ფ.).

74. (საქ. მუზეუმის საარქივო ფონდი 5, № 94.)

წერილი მიხეილ მაჩაბლისადმი

„მოწყალეო ჯელმწიფევე, ბატონო მიხეილ! ვაზეთებიდამ მოხსენებული გექნებათ, რომ პირველ იანვრიდამ 1886 წ. გამოვაცოველდლიური ქართული ვაზეთი „ივერია“, რომლის რედაქტორობა ვიკისრე მე“... «1885 წ. [დეკემბერი]» (1 ფ.):

შენიშვნა: 1) წერილის ტექსტი სტამბაში ნაბეჭდია (ტრაფარეტი) წერილის დასაწყისი მიმართვა და ხელმოწერა ილიას ავტოგრაფია.

2) იქვეა უცნობი პირის წერილი ილიასადმი „ქართველი“-ს ხელმოწერით: „მოწყალეო ჯელმწიფევე! ჯულმხურვალეთ გეფიცებით, რომ თქვენ და უფ. მანაბელს შორის შეტაკება და უთანხმოება ჩვენ გულს გვიტკნობს აქ“... «ქ. ბაქო 1896 წელს 27 მაისს.» (1 ფ.) (იხ. საარქივო ფონდის № 101).

75. (Q)

ოფიციალური მიმართვები გიორგი ქართველიშვილისადმი

1. „მოწყალეო ხელმწიფევე გიორგი დავითის ძე! წერა-კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების თავის სასიამოვნო მოვალეობად სთელის გაუწყოთ თქვენ“... «9 მარტს 1895 წ. ქ. ტფილისი» (1 ფ.).

შენიშვნა: მიმართვაზეა აღნიშნული შტამში წარწერით: „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება, გამგეობა საზოგადოებისა. № 53. 9 მარტს 1895 წ. ქ. ტფილისი“. ტექსტი დაწერილია უცნობი ხელით. ხელს აწერს საზოგადოების თავმჯდომარე ილია ჭავჭავაძე და მდივანი დ. კარიკაშვილი. ხელმოწერა ავტოგრაფია. მიმართვის ბოლოს დ. კარიკაშვილის ხელით მიწერილია: „ბ-ნს გიორგი დავითის-ძეს ქართველიშვილს“.

2. „მოწყალეო ხელმწიფევე გიორგი დავითის ძე! წერა-კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების გამგეობას აქვს პატივი გაუწყოსთ, რომ მან ჩაიბარა თქვენ მიერ შემოწირული“...

შენიშვნა: მიმართვაზე აღნიშნული შტამში წარწერით: ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება: საზოგადოების გამგეობა № 51. 15 თებერვლისა 1896 წ. ტფილისი. ტექსტი დაწერილია დ. კარიჭაშვილის ხელით. ხელმოწერა: „საზოგადოების თავჯდომარე ილია ქავჭავაძე“ და „სწდიანი დ. კარიჭაშვილი“—ავტორაფია. ეს ორივე მიმართვა ეკუთვნის 1888 წლის „ფეტისტკაოსნის“ გამოცემელს გიორგი დავითის-ძე ქართველიშვილს.

76. (სგმ.)

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ოფიციალური მიმართვები ილია ქავჭავაძის ხელმოწერით სხვადასხვა პირისადმი:

1. (№ 4217) პროფ. ალექსანდრე ხახანაშვილისადმი: „მოწყალე ხელმწიფეს ბ-ნს ალექსანდრე სოლომონის ძეს ხახანაშვილს. გაგეგონებათ, რომ დავით ჩუბინაშვილის მემკვიდრეებმა მამის ბიბლიოთეკა წერა-კითხვის საზოგადოებას შემოსწირეს“...

«18 ღვინობისთვის 1891 წელსა» (1 ფ.)

შენიშვნა: მიმართვაზე აღნიშნულია შტამში წარწერით: „ტფილისის საზოგადოება წიგნის ცოდნის გამავრცელებელი ქართველთა შორის კავკასიის სანამესტნიკოში. გამგეობა საზოგადოებისა. № 203. 18 ღვინობისთვის 1891 წელსა“. მიმართვა ხელმოწერილია: „თავჯდომარე ილია ქავჭავაძე“, „საქმეთა-მწარმოებელი დ. კარიჭაშვილი“. მიმართვის ტექსტი დავით კარიჭაშვილის ხელით დაწერილი.

2. (№ 4216) მასვე: „მის მაღალკეთილშობილებას ალექსანდრე სოლომონის ძეს ბ-ნს ხახანაშვილს. თანახმად თქვენის წერილისა ამ წლის ოქტომბრის 31-ითგან წერა-კითხვის საზოგადოების გამგეობა ამასთან გიგზავნით რწმუნების წერილს“... «11 ქრისტიშობა 1891 წ. ტფილისი» (1 ფ.).

შენიშვნა: 1) მიმართვაზე აღნიშნულია შტამში წარწერით: „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. გამგეობა საზოგადოებისა. № 230. 11 ქრისტიშობა 1891 წ. ტფილისი“. მიმართვა ხელმოწერილია: „თავჯდომარე საზოგადოებისა ილია ქავჭავაძე“, „საქმეთა-მწარმოებელი დ. კარიჭაშვილი“. მიმართვის ტექსტი დაწერილია დ. კარიჭაშვილის ხელით.

2) იქვე მიმართვას თან ერთვის ილია ქავჭავაძის მიერ ხელმოწერილი ინსტრუქცია (იხ. № 4218) დ. ჩუბინაშვილის ბიბლიოთეკის მიღების შესახებ: „თავიდათავი სურვილი გამგეობისა ის არის, რომ დავით ჩუბინაშვილის მემკვიდრეთ შემოწირული ბიბლიოთეკა რაც შეიძლება მოკლე ხანში გამოიგზავნოს პეტერბურგიდან“... (2 ფ.) ინსტრუქციის ტექსტი დაწერილია უცნობი პირის მიერ. ტექსტის ბოლოს ხელმოწერა: „თავ-მჯდომარე ილია ქავჭავაძე“ ავტორაფია.

3. (№ 42) ლუარსაბ გერასიმეს-ძე ბოცვაძისადმი: „მოწყალეო ხელმოწიფე ლუარსაბ გერასიმეს ძეგ! წერა-კითხვის გამავრცელებელის საზოგადოების გამგეობამ, მოისმინა რა თავის საზღაოებს 9 ამ თვისას მოხსენება მდივნისა“... «13 ენკენისთვეს 1897 წ. ქ. ტფილისი» (1 ფ.)

შენიშვნა: მიმართვაზე აღნიშნულია შტამი წარწერით: „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. საზოგადოების გამგეობა. № 228. 13 ენკენისთვეს 1897 წ. ქ. ტფილისი“. მიმართვა ხელმოწერილია: „საზოგადოების თავჯდომარე ილია ჭავჭავაძე“, „მდივანი დ. კარიკაშვილი“. ხელმოწერა ავტოგრაფია. მიმართვის ტექსტი დაწერილია დ. კარიკაშვილის ხელით.

4. (№ 4219) Уставная грамота (დებულების ოქმი). ნაბეჭდი (ტრაფარეტი) ტექსტი შევსებულია ილია ჭავჭავაძის მიერ 27 აპრილს 1865 წელს რუსულ-ქართულად.

ქართული ტექსტი იწყება: „დებულების ოქმი. ტფილისის გუბერნიის სოფლის ქუბრიანთ კარისა, რომელიცა ეკუთვნის აზნ. გაბრიელ წინამძღვაროს“... (2 ფ.)

77. (S: 5103.)

„დროების“ რედაქციის პირობა

« § 1. „დროების“ რედაქციას შეადგენენ: აკაკი წერეთელი, ილია ჭავჭავაძე, ნიკოლოზ ნიკოლაძე და სერგეი მესხი...

«1 მარტს 1876 წ. თბილისი» (2 ფ.)

შენიშვნა: 1) ტექსტის დასაწყის ფურცელზე მარცხნივ კუთხეში აღნიშნულია წარწერა: „ქართული გაზეთი „დროება“ 1 მარტს 1876 წ. თბილისი“.

2) „პირობის“ ტექსტის ბოლოს ხელი აქვთ მოწერილი: „პირობას დავესწარი და მისი თანახმა ვარ დროების გამომცემი სტეფანე მელიქიშვილი, „დროების“ რედაქტორი და გამომცემელი სერგეი მესხი, აკაკი წერეთელი, ილია ჭავჭავაძე, ნიკო ნიკოლაძე“. გველას ხელმოწერა ავტოგრაფია.

3) ტექსტი მთლიანად დაწერილია სერგეი მესხის ხელით.

78. (S: 5029)

მასალები „ცისკრის“ წარმოების გასარჩევად

16 ფ.; 22×18; ქაღალდი; უყდო; ავტოგრაფი; უთარილო [1862—1863 წ.]; დაუმთავრებელი [ნაწყვეტები].

პირველი ნაწყვეტი: „ცისკარი 1857—186[2] წლამდინა... ცისკარი. ჩვენ ვიცით, რომ რა წამსაც თვალს მოჰკრამენ ამ სტა-

ტიის სახელსა, მაშინვე ზოგიერთნი პირნი გულმტკივნეულად წამო-
იძახებენ: „აი, ბატონო, ჩვენი ახალი ქურნალი ლანდღვას მთავრე-
ვო!“... 2 r—3 v.

წყდება: „...გლახისა არ იყოს, მტრულად მოვეკიდებით
ციცკარს, რომ, თუ გაჰსწორება უნდა, გაჰსწორდეს და მოყვრუ-
ლად გამოადგეს იმ სასახელო საქმეს, რომელიც უტვირთია, ღმერ-
თმა ქმნას და ეგრე მიილოს ჩვენი განხილვა ციცკარმაც და იმის
წამკითხველმაც!“... (3 r).

მეორე ნაწყვეტი: „რო გაეადვილოთ ციცკარის 1857—
1862 მექმეობის გარჩევა, ჩვენ ვარჩიეთ გავყოთ იგი ორ დიდ ნა-
წილად და ყოველი მათგანი ცალკ-ცალკე გავსინჯოთ. პირველი ნა-
წილი იქნება ლექსთ-თხზულება, შერე პროზა. ჩვენ ლექსებითგან
ვიწყობთ განხილვასა“... 4 r—5 r.

წყდება: „...მიმდევარი ლირიკულ პოეზიისა, პოეტი სულ
ყოველფერს თავის გულში ჩაიტარებს ხოლმე...“

ძველადგან აქამომდე ჩვენ ლექსთ-თხზულებითის პოეზიაში
შეგნიშნეთ ერთ“... (5 r).

შენიშვნა: აქვე თან ერთვის: 1) სამი ნაწყვეტი—დასაწყისი: „ციცკა-
რი 1857—1862“ (5 v—7 r). 2) კონსპექტი, —ამოწერილი სათაურები,
ციტატები და შენიშვნები ჟურ. „ციცკარიდან“ განსახილველ მასალე-
ბისა 1857 წლიდან—1862 წლამდე კონსპექტში აღნიშნულია სულ 129
ნაწარმოების სახელწოდება (8 r—13 v).

3) აქვეა ნაწყვეტი სტატიიდან [ქართველი ქალის შესახებ]—„შენ
ებლა მკვდარი ხარ. მე მინდა შენი ამბავი ქვეყანას ვაუწყო, უბედურად
გაჩენილო ქართვლის ქალი!“... (15 r—v).

წყდება: „შენ, როგორც ყოველი ადამიანი, ბედნიერებისა-
თვის იყავ გაჩენილი; შენი ფიქრი, შენი ლამაზი ღრმა თვალი“.
იქვე აშიაზე ფანქრით მიწერილია: „არ დაიბეჭდება“.

79. (S: 4915)

ვისრამიანის დაბეჭდვის გამო [ვისრამიანის გამოცემის
წინასიტყვაობა.]

8 ფ.; 36×22; ქალაღი: [1884 წ]; [თბილისი]; ავტოგრაფი.

„ვისრამიანის დაბეჭდვის გამო. ვისრამიანი—ეს ყოველმხრით
შესანიშნავი განძი ქართულის ლიტერატურისა—არ ყოფილა დღე-
ვანდლამდე დაბეჭდილი სრულად“... 1 r-v.

წყდება: „...იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ შემდეგში ამ შესანიშნავის თხზულების სრული ვითარება გამოუძიებლად ჩაბრუნდება, მით უფრო, რომ ეს თხზულება ამისი ღირსიან და ჩვენის ფიქრით, სასახელოც იმ ერისათვის, რომელსაც იგი პირველად შეუქმნია.“

შენიშვნა: 1. ტექსტს თავში, ქაღალდის მარჯვენა კიდეზე, ილიას ხელით პეტრე უშიკაშვილისადმი მიწერილია: „პეტრე, თუ მოგეწონოს თავი ესე დაეიწყეთ და ბოლოს შენის ნაწერისა იყოს, საცა ნიშანია იქიდან“.

2. ტექსტი პეტრე უშიკაშვილის მიერ ალაგ-ალაგ ფანქრით და მელნით ნასწორებია, ზოგიერთი სიტყვა და წინადადება ჩამატებულია.

3. აქვეა დართული პეტრე უშიკაშვილის ავტოგრაფი შავად დაწერილი, ვარიანტი: 1) —ვისრამიანის დაბეჭდვის გამო. 2 r—3 v; 2) ვისრამიანის წინასიტყვაობისთვის. 4 r—v; 3) ვისრამიანის ანგარიში. 5 r. 4) პეტრე უშიკაშვილის წერილი ექვთიმე [ხელაძისადმი] „დავითიანის“ გამოცემის შესახებ. 6 r—8 v.

80. (S: 4916)

[იანოვსკის წერილის გამო] რუსულად По поводу письма г. Яновского

16 გვ. (8 ფ.): 35 × 22; ქაღალდი; უკდო; 1831 წ. 27 იანვარი; [თბილისი]; ს.ც.ა ხელით გადაწერილი; ბოლონაკლული.

„С большим вниманием прочли мы в газ. „Кавказ“ с их которого горячиостью написанное письмо г. Яновского“... (1 გვ.—16 გვ.)

წყდება: „...учебныя начальства должны иметь в виду одно лишь безкорыстное служение просвещению“.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოს გადამწერის ხელითვე მიწერილია: „Илья Чавчавадзе“, ხოლო ტექსტის თავზე: „Из газеты Дробица удержания 27 Января 1831 г.“; იქვე ტექსტის თავზე, კიდეზე წითელი მელნით: „ნაწილი“.

81. (Q: 190).

[თეზისები ალ. ყაზბეგის—„მამას მკვლელის“ შესახებ“]

1 ფ.; 33 × 11; ქაღალდი; ავტოგრაფი; მელნით და ფანქრით ნაწერი; უთარილო [1830-იანი წლები].

„მამის მკვლელი. 1) დაწყებული არ არის ურიგო. 2) ბევრი მეტია შიგ ჩართული, მაგალითებზე იხილე სალდათების საუბარი, იაგოს გაქცევის საქმე (გვერდი 145 და შემდეგი)“... და სხ.

82. (ლიტ.441/4)

[Обжалуемое решение]. [სტატია] **ეროვნული
ბიბლიოთეკა**

14 ფ.; 22×35; ქალაქი; უყდო; ავტოგრაფი; რუსულად; უთარილო; შავი.

„Решение это я признаю не правильным во всех его частях, как по ссылкам и выводам, так и по нарушениям точного смысла как параграфов устава, на основании как существует и действует Тифлисский дворянский земельный банк“...

შენიშვნა: ტექსტი მთლიანად რუსულად არის დაწერილი. სტატია—თბილისის სათავადაზნაურო ბანკის შესახებ წარმოადგენს შავს. ტექსტში ადგილები შიგადაშიგ წაშლილია და ნასწორები.

83. (ლიტ.7/4.)

სიკვდილისათვის

1 ფ.; 27,5×22, ქალაქი (ნაწივეტი); ავტოგრაფი; ქართულ-რუსულად, ფანქრით და მელნით; უთარილო; დაუმთავრებელია.

„სიკვდილისათვის. გრძნობაც ერთი დარგია ცნობადობისა და საპიროა, როცა ქვეა მოკლებულია შეძლებას გაიგოს რამე. შექსპირმა გრძნობით სასწაულები მოახდინა ცნობისა და ცოდნისათვის. გრძნობა სულიერი მარტო ადამიანის ნიქია“...

წყდება „Подобныя события, как обычные явления, перестали быть новостью.“

Не заговариваем уже чувство возмущения“.

შენიშვნა: 1) ტექსტი წარმოადგენს თეზისების სახით ჩამოყალიბებულს 7 მუხლად, სიკვდილით დასჯის შესახებ.

2) თავისუფალ ადგილზე ფანქრით უცნობი ხელით მიწერილია: „წერილები ი. ჭავჭავაძისა, მოსე მოურავთან, რომელიც მოკლეს ავახაყებმა საგურამოს სასახლეში“.

84. (S: 5297)

სხვადასხვა ნაწერები

1. ორიოდე სიტყვა თავად რევაზ შალვას-ძის ერისთავის კაზლოვიდან „შეშლილის“ თარგმანზედა¹.

20 ფ.; 36×22; ქალაქი; უყდო (დაშლილი ფურცლები); სხვა ხელით გადაწერილი¹; უთარილო [1890-იან წლები]; სრული.

¹ ხელნაწერი წარმოადგენს ნუსხას ქართველთა საგამომცემლო ამხანაგობის მიერ გადაწერილს 1890-იან წლებში ვურ. „ცისკარიდან“ (1861 წ. № 4).

„როცა გაგვასხენდება კაზლოვი და მისი პოეზია, თუ კი არის პოეზია მის დაძალებულ ცრემლიან ლექსებში, როცა გაგვასხენდება, მაშინვე ენაზედ მოგვადგებიან ჩვენ სასიქადულო რუსთაველის სიტყვები“... 1 r—20 r.

შენიშვნა: ტექსტის ბოლოში არის ხელმოწერა: „თ. ილ. ქავჭავაძე“ და თუ და რიცხვი დაწერისა: „ნოემბრის 5-სა დღესა“ [1860 წ.]. პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“—1861 წ. № 4.

2. პასუხი (ვუძღვნი თ. ალ. ვახტანგის-ძეს ჯ.—ორბელიანს და იმ პირთა, ვინც ყურადღება აღირსეს ამ სტატიასა).

27 ფ.; 36×22; ქაღალდი; უყდო (დაშლილი ფურცლები); სხვა: ხელით გადაწერილი 1890-იან წლებში; სრული.

„პასუხი. ბარაქალა, ჩემო სტატიავ, ბარაქალა! ვისაც თავის დღეში კალამი ხელში არ აუღია, იმასაც ააღებინე; ვისაც მართალი სიტყვა პირდაპირ ნათქვამი თავის დღეში არ გაუგია, იმას მართალის თქმით გული აუმღვრიე“... 1 r—27 r.

შენიშვნა: 1) ტექსტის ბოლოშია ხელმოწერა „თ. ილ. ქავჭავაძე“ და დაწერის თარიღი:—„14 მაისი 1861 წ. თფილისი“. პირველად დაიბეჭდა ჟურ. „ცისკარში“. 1861 წ. № 6. გვ 181—251.

2) ტექსტს წინ უძღვის ეპიგრაფი ბელინსკიდან: „Из нашей литературы хотят устроить бальную залу, и уже вызывают в нее дам; из наших литераторов хотят сылать светских людей в модных фраках и белых перчатках, энергию хотят заменить вежливостью, чувство—приличием, мысль—модною фразою, изящество—шеголеватостью, критику—комплиментами“. ბელინსკი.

3. აკაკი წერეთელი და ვეფხის-ტყაოსანი.

12 ფ.; 36×22; ქაღალდი; უყდო (დაშლილი ფურცლები); სხვა ხელით გადაწერილი 1890-იან წლებში; უთარიღი¹.

„წელს ერთი იშვიათი ამბავი ჩვენში ის მოხდა, რომ ბ-ნმა აკაკი წერეთელმა წაიკითხა საჯარო ლექცია რუსულად „ვეფხის-ტყაოსანის“ თაობაზედ“... 1 r—12 r.

შენიშვნა: ლექსტს ბოლოში არა აქვს ავტორის ხელმოწერა და თარიღი. იგი პირველად დაიბეჭდა 1887 წელს გაზ. „ივერიაში“ № 75, 76, 77, ავტორის ხელმოწერადად; დაწერილი უნდა იყოს იმავე წელს.

¹ ხელნაწერი წარმოადგენს ქართველთა საგანმრემლო ამხანაგობის მიერ 1890-იან წლებში გადაწერილ ნუსხას, ჟურ. „ცისკარიდან“ (1861 წ. № 6).

² ხელნაწერი არის ქართველთა საგანმრემლო ამხანაგობის მიერ 1890-იან წლებში გადაწერილი ნუსხა „ივერიადან“ (1887 წ. № 75, 76, 77).

4. რა მიზეზია რომ, კრიტიკა არა გვაქვს.

6 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო. (დაშლილი ფურცლები); სხვა ხე-
ლით გადაწერილი 1890-იან წლებში.¹

„ჩვენს განათლებულს საზოგადოებაში ხშირად ისმის გულის-
ტკივილი, რომ ჩვენს ლიტერატურას კრიტიკა აკლიათ. მართალიც
არის,—ეს დიდი და ფრიად დიდი დანაკლისია“... 1 რ—6 რ.

შენიშვნა ტექსტს არა აქვს ხელმოწერა და თარიღი. იგი პირველად
დაიბეჭდა 1887 წ. № 29, 30-ში ავტორის ხელმოწერადად; იმავე წელს
უნდა იყოს დაწერილი.

5. ცხოვრება და კანონი.

76 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო (დაშლილი ფურცლები); სხვა ხე-
ლით გადაწერილი. 1890-იან წლებში.²

„ცხოვრება და კანონი. წერილი პირველი. ბუნებამ რაც უნდა
სიმდიდრით მორთოს რომელიმე მხარე, ანუ ქვეყანა, რაც უნდა
მრთელი ჰავე მისცეს ადამიანს საცხოვრებლად და ნაყოფიერი მი-
წა საზრდოებისათვის, მაინც და მაინც ხალხთა კეთილ-დღეობას
სხვა მხრითაც ხელის შეწყობა ჰსდომებია“... 1 რ—76 რ.

შენიშვნა: 1) ტექსტი მთავრდება მეშვიდე წერილით. პირველად
დაიბეჭდა „ივერიაში“ (იხ. 1877 წლის № № 1, 2, 3, 4, 6; 1879 წლის
№ № 1, 2, 3; 1881 წლის № 1).

2) ტექსტის პირველი ფურცლის თავში ფანქრით მიწერილია: „ყიფ-
შიტა ამის რედაქტორი—კორექტორი“; ბოლოში არა აქვს ავტორის
ხელმოწერა და თარიღი. ფურცლებს ატყვია სტამბის საღებავის
ლაქები.

85. (A: 1719)

სხვადასხვა ნაწერები

1. ნუთუ? (ბასუხად „მოგზაურის“ კორესპონდენციისა).

7 ფ.; 36×11; ქალაღი; ცალკე ფურცლებად; ავტოგრაფი; უთა-
რილო; ბოლონაკლული.

„ივერიის“ მკითხველთ უკვე მოეხსენებათ, რომ „მოგზაურში“
(№ 13) დაბეჭდილი იყო კორესპონდენცია, რომელსაც თუმცა სათა-
ურად ჰქონდა „საგურამოს და კოპორტის საზოგადოება“, მაგრამ
უფრო მე ცყავდი ნიშანში ამოღებული და ჩემი ადამიანური ღირ-
სება“... 1 რ—7 რ.

¹ ხელნაწერი წარმოადგენს ქართველთა საგამომცემლო ამხანაგობის მიერ
1890-იან წლებში „ივერიიდან“ (1887 წ. № 29, 30) გადმოწერილი ნუსხას.

² ხელნაწერი არის ქართველთა საგამომცემლო ამხანაგობის მიერ 1890-იან
წლებში გადაწერილი ნუსხა „ივერიიდან“ (იხ. 1877 წლის № № 1, 2, 3, 4, 6;
1879 წ. № 1, 2, 3; 1881 წ. № 1).

წყდება: „...ხოლო მე საკუთრივ ღმერთმა მიბრალა და ამ შემთხვევაში იმისთანა წინდაუხედავი და საზრის-მოკლებული ბრალმდები მომივლინა, რომ ზოგან თვითონ“... (7 r).

2. [ნაწყვეტი წერილიდან] „ურთიერთობა ადამიანისა“...

1 ფ.; 22,5×11; ქალაღი: ავტოგრაფი; უთაოიღო.

„...ურთიერთობა ადამიანისა, ერთობილი ცხოვრება კაცთა კრებულისა თავს ვერ დაიჭერს, თუ ყველას ნამუსი და პატიოსნება თვითვეულისას არა ჰპატრონობს და თვითვეულისა ყველასას“...

წყდება: „... ჩვენ, მსმენელებს გრძნობა ადამიანურის ღირსებისა იმდენად დახშული გვაქვს, რომ ამისთანა პირ-გახეულს კაცს პირში შეეცინებთ ხოლმე იმის მაგიერ, რომ პანდური ვკრათ და კარში ვაგადლოთ, როგორც ავ-ენა, ჩირქიანი უნამუსო, ბრაცვი და გაუთლელი, როგორც შემბილწავი, შემლახველი და მპარავი მისი, რაც უკეთესს კუთვნილებას ადამიანისას შეადგენს, რაც ადამიანის ხატი და სალოცავია, რაც წმინდათა წმინდაა“...

3. დამაკვირდი.

1 ფ.; 22×18; ქალაღი: ავტოგრაფი; უთარიღო; ნაწყვეტი.

„1) ბრძნისათვის ყოველისფერი არის და იქნება ამოცანად, და უდიდესი ბედნიერება იმაშია, რომ სულელად დაიბადოს ადამიანი (ჰუმბოლდტი)“...

წყდება: „...10) ისტორია ცივილიზაციისა რვა სიტყვით გამოითქმის. რაც უფრო მეტი იცი, მით უფრო მეტი შეგიძლიან (ედმონდ აბუ)“...

4. უბის წიგნაკი.

80 ფ.; 17×11; ქალაღი: უყდო; ჩანაწერები—ავტოგრაფი; უთარიღო.

შენიშვნა: უბის წიგნაკში არის სხვადასხვა ჩანაწერი რუსულ-ქართულად, საკითხები—ისტორიიდან (ეგვიპტის ისტორია); სამეურნეო ხასიათის და სხვა.

5. [ნაწყვეტი წერილიდან] ურ. „ცისკრის“ შესახებ.

3 ფ.; 22×18; ქალაღი: უყდო; ავტოგრაფი; უთარიღო; თავბოლო ნაკლული.

„ჰსჩანს თითონ ჟურნალსა არა ჰქონია იმოდენა ღონე და მიხვედრა, რომ მიეგნო რა უკირს საზოგადოობასა, ცხოვრებასა, რომ იმას უშველოს; ან მიუგნია და ველარ შეჰსძლებია შევლა; ან კიდევ ცხოვრებას არ მოუთხოვნია და ისკი ადრეულად გამოსულა ცხოვრების საშველად“... 1 r—3 v.

წყდება „...ბუნება, თუ არის მშვენიერი იმათ გრძნობის მიხედვით, ის როგორც ობიექტი არ არსებობს იმათათვის. 5) ფორმა გამოითქმის: ფიგურალობა და ალეგორია სპარსულის ლიტერატურის გავლენისა გამო“... (3 v).

6. ილია ჭავჭავაძის არქივიდან: „В Тифлисскую палату уголовного и гражданского суда. Рапорт“. „26-го октября 1849 года № 3419.“

28 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო; სრული; 1849 წ.; უცნობი ხელით (სრულად).

შენიშვნა: საქმე ებება გენერალ-მაიორ ლეონ სევარსამიძის კონებას, მისი გარდაცვალების შემდეგ.

7. ილია ჭავჭავაძის არქივიდან. სხვადასხვა საბუთის ქალაღდები: წერილები, ანგარიშები, პირობის ხელშეკრულებები, მიმართებები და სხ. (რუსულად და ქართულად).

99 ფ.; სხვადასხვა ზომისა.

86. (S: 5298)

ვახტანგ ორბელიანის ბიოგრაფია

4 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო (ცალკე ფურცლები); ავტოგრაფი (შავი); უთარიღო [1893, 1894 წ.].

„ბ. ვახტანგ ვახტანგის-ძე ორბელიანი დაიბადა 5-ს აპრილს 1812 წ. მამა მისი პოლკოვნიკი ვახტანგ ორბელიანი თავის შვილის დაბადების წელსვე გარდაიცვალა და შესაძლოა, —ამ მიზეზით ახალდაბადებულ შვილს მამის სახელი უწოდეს“... 1 რ—4 რ.

შენიშვნა: ტექტი წარმოადგენს შავს, რომელიც ნასწორებია და შიგა და შიგ ადგილები წაშლილია. ავტოგრაფს არ აქვს ეტორის ხელმოწერა და თარიღი. იგი პირველად დაიბეჭდა ვახტანგ ორბელიანის ლექსების კრებულში, 1894 წელს. დაწერილი უნდა იყოს ამ.ვე დროისათვის, 1893—94 წლების განმავლობაში.

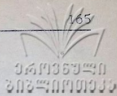
87. (S: 5299)

[სალექსიკონო მასალა]

7 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყდო (ცალკე ფურცლები); ავტოგრაფი; უთარიღო.

[სალექსიკონო მასალა ქართულ-რუსულად]. „დავითნი. განვკჳფდი—Обветная (დავითნი); მსთვად—Мгновенно (6—10); მღევარი—Гонитель (7—1)“... და 16. 1 რ—7 რ.

შენიშვნა: სალექსიკონო მასალის სიტყვები დავითნიდან; დაბადებიდან, სახარებიდან და სხვა ამოწერილია ქართულად და რუსულად.

88. (S: 5034)

აფორიზმები. (დამაკვირდი)

11 ფ.; 22x18, ქაღალდი; უყდო; ავტოგრაფი; უთარილო.

[აფორიზმები]: „ა. ქილილა და [დამანა].

—არცა უსჯულო იკადრებს უმუხთლოს მისსა ძმობილსა,

—ანწლი არ მოგცემს ყურძენსა“... და სხ.

შენიშვნა: 1) დასაწყისიდან (1 r—6 r) აფორიზმები, ამოღებული „ქილილა და დამანა“-დან და „რუსთაველი“-დ-ნ, დალაგებულია ანბანზე რომელიც რუსთაველიდან კ-ზე მოტანილი აფორიზმით მთავრდება: „ქარსა ვადრეკა არ უნდა, რა სასაუბრო პირია“ (6 r). იქვე მიწერილი აქვს დაწერის თარიღი „31 დეკემბერი“.

2) აფორიზმების მეორე ნახევარი ამოღებული „ქილილა და დამანა“-დან მოცემულია თანამიმდევრობით, არეულად, ანბანზე დაულაგებლად (6 v—11 r).

89. (S: 5033)

ზმები და ქეშმარიტების ნამტვრევები

4 ფ.; 22x18; ქაღალდი; უყდო; ავტოგრაფი; ნაკლული; უთარილო.

„ზმები და ქეშმარიტების ნამტვრევები: ქართველი ქარიანია, თორემ „ქართ ველი“ აღარ ერქმეოდა.

სულელი იმიტომ არის სულელი, რომ „სულ ელის“ და თითონ კი გულბელი დაუკრეფია“... და სხ. 1 r—4 v.

წყდება: „...ჯერ მწარე ჰამე კვლავ ტკილი, თუ ეძებ გემოვნებასა.“ 4 v.

შენიშვნა: ხელნაწერში არის აგრეთვე აფორიზმები—„დავითიანი-დან“, ანბანზე დალაგებული (2 r—4 v).

90. (Q: 874)

„ბ-ნ იანოვსკის წერილს გამო“

1 ფ.; 35,5x15; ქაღალდი; ბოლონაკლული; უთარილო [XIX საუკ]; ავტოგრაფი.

„ბ-ნ იანოვსკის წერილის გამო. გაზეთს Кавказ-ში № 348 ჩვენ დიდის ყურადღებით წავიკითხეთ ცოტა ცხარედ დაწერილი წერილი ბ-ნის იანოვსკისა. ამ წერილში ბ-ნი იანოვსკი ბძანებს, რომ ყო-

ველივე ის, რასაც „დროება“ მამბრალეზსო, ახალსენაკის სკოლაში არ მითქვამსო, არც ბ-ნ მარსოვისათვის მიმიწერია აფიციოლოზო ქალაღიო და არც ბ-ნ სიმიონოვისათვის არავითარი დარიგება და რჩევა მიმიციოა“... 1 r-v.

წყდება: „... თუმცა ბ-ნი იანოვსკი, როგორც მრავალმხრივ განვითარებული კაცი; უმკველად კეთილის განზრახვით არის აღძრული და ჰსურს იმ ადგილს და საზოგადოებას, საცა მოწვეულია სამსახურისათვის, სიკეთე მიანიჭოს, მაგრამ მისგან ამორჩეული გზა, ჩვენის ფიქრით, სრულებით არ შეეფერება არც მის განზრახვასა და არც მის სიკეთის სურვილსა. ჩვენა გგგონია, რომ ბ-ნი იანოვსკი საერო სკოლას საერთოდ და ჩვენსას საკუთრივ“...

შენიშვნა: 1) სათაური — „ბ-ნ იანოვსკის წერილის გამო“ ილიას მიერ ლტოლვილ ფანქრით არის მიწერილი.

2) ფურცლის თავისუფალ აშიაზე ვლადიმერ გაბრიელის-დე ფოფხაძის წარწერაა: „ფაქსიმილე ი. კ. ვეკუაძისა, რომელიც მოპოებული მაქვს თბილისის სასულიერო სემინარიაში ჩემი მოსწავლეობის დროს 1885—88 წ. ვლ. ფოფხაძე“. ვლ. ფოფხაძე, ყოფილი სემინარისტი, მასწავლებლობდა რაჭ. ში. გარდაიცვალა 1941 წელს. ილიას ეს ავტოგრაფი საქ. სახ. მუზეუმის ხელნაწერთა განყოფილებას შესწირა ვლადიმერ ფოფხაძის შვილმა გეოლოგია-მინერალოგიის მეც. კანდიდატმა მაცია ფოფხაძემ.

91. (S: 5260)

კატკოვის პასუხად

6 ფ; 36×22; ქალაღი; უყდო; სხვა ხელით გადაწერილი¹; უთარილო [1890-იანი წ.]; სრული.

„კატკოვის პასუხად. უბედურობა რომელიმე ერისა, დიდიერია თუ პატარა, სხვათა შორის ისიც არის, როცა ერთგვარს ბეზლობას, რომელსაც პოლიტიკურ ბეზლობას ეძახიან, დიდი აგალა მიეცემა, ფართო გზა გაეხსნება და აღებ-მიცემობის საგნად გახდება“... 1 r—6 v.

შენიშვნა: 1) ბოლოში მიწერილია: „დროება“ 1882 წ. № 40¹; ავტორის ხელმოწერა და თარიღი არა აქვს.

2) წინ უძღვის ეპიგრაფი: — „მოყვარე — მტერი ყოველისა მტრისაგან უფრო მტერია. რუსთაველი“.

¹ ტექსტი გადაწერილია ქართველთა საგამომცემლო ამხანაგობის მიერ 1890-იან წლებში გაზ. „დროებიდან“ (1882 წ. № 40).

92. (S: 5170)

კრებული — აი ისტორია

456 ფ.; 36×11; ქალაღი; უუდო (დაშლილი ცალკე ფურცლებად); უცნობის ხელით ნაწერი; უთარიღო [1889 წ.]; სრული.

1. „აი ისტორია. წერილი პირველი. წლებანდელ თებერვლის და მარტის ნომრებში რუსულმა უურნალმა „Северный Вестник“-მა დაჰბეკდა ორი წერილი, რომელთათვისაც ავტორს დაურქმევია საერთო სახელი — „Письма о Грузии“. 1 რ—25 რ.
2. „აი ისტორია. წერილი მეორე.—ჩვენა ვნახეთ, რომ ავტორმა Письма о Грузии-სამ თავდათავ საგნად წინ დაიყენა შეგვატყობინო“... 26 რ—58 რ.
3. „წერილი მესამე.—ახლა გავსინჯოთ თავის უ[ა]რარაო და ფუქის საგნის გამოსაკვლევად რა წყაროები და მასალები ჰქონია ავტორს „Письма о Грузии“-სას“... 59 რ—74 რ.
4. „წერილი მეოთხე.—ავტორი Письма о Грузии-სა თავის მეორე წერილის ბოლოში ამბობს, რომ თუ ისტორიის წინადაყოფილი დრო საქართველოსი არ გამოგვერკვია“... 75 რ—106 რ.
5. „წერილი მეხუთე.—მოკვითხბრა-რა თავისებური ისტორია მოსოხთა, თუბალთა და კოლხიდელთა ხსენებისა“... 107 რ—140 რ.
6. „წერილი მეექვსე.—იმ წარა-მარა სიარულით, რომელიც წინა წერილებში აღვნიშნეთ, ავტორმა, როგორც იყო, ფარნავაზამდე მიგვიყვანა“... 141 რ—175 რ.
7. „წერილი მეშვიდე.—ჩვენა ვნახეთ როგორი საისტორიო ქარგვა გაქიმა ავტორმა „Письма о Грузии“-სამ“... 176 რ—213 რ.
8. „წერილი მერვე.—ჩვენ, რასაკვირველია, სახეში არა გექონია და არცა გვაქვს ან ჰო ვსთქვათ და ან არა“... 214 რ—279 რ.
9. „აი ისტორია. წერილი მეცხრე.—ჩვენ ვშიშობთ, რომ რაც წინა წერილში ვთქვით ქართულის ენის შესახებ, ის იმაში არ ჩამოგვართვან“... 280 რ—303 რ.
10. „აი ისტორია. წერილი მეათე.—წინა წერილიდამ ვნახეთ როგორ მოხმარა ჩვენმა ავტორმა Письма о Грузии-სამ ლინგვისტიკა და ფილოლოგია“... 304 რ—331 რ.
11. „აი ისტორია. წერილი მეთერთმეტე.—ბაერნისაგან ზეგარდმო შთაგონებულმა ავტორმა Письма о Грузии-სამ წყურვილი მოიკლა“... 332 რ—402 რ.

12. „აი ისტორია. წერილი მეთორმეტე.—ჩვენ ერთს წინა წერილში ერთი იმისთანა საქმე დაგვჩა გამოსაძიებელი რომის საც, ჩვენის ფიქრით, რჯულის წესთანა აქვს კავშირი... 403 r—456 r.

შენიშვნა: 1) ილიას—„აი ისტორია“ წერილების სერია წარმოადგენს ივანე ჯაბადარის მიერ „Северный Вестник“-ში (1889 წ. თებერვალი, მარტი) დაბეჭდილ წერილის „Письма о Грузии“-ს პასუხს. წერილების ეს სერია დაწერა 1889 წელს და ხელმოუწერლად იმავე წელს გამოაქვეყნა „ივერიაში“ (№ № 71, 77, 78, 89, 90, 106, 116, 117, 118, 130, 139). „აი ისტორია“ მთავრდება მეთორმეტე წერილით.

93. (S: 5168-а)

კრებული¹—შინაური მიმოხილვა

276 ფ; 35×22; ქალაღი; უცდო; უცნობი ხელით ნაწერი; [1890-იანი წლები]; სრული.

1. „შინაური მიმოხილვა. ბალკანეთის ნახევარ-კუნძულზედ აღმოსავლეთის საქმეს ბერლინის ხელ-შეკრულობით წვერი შემოერთლვა“... 1 r—8 v.

შენიშვნა: 1) წინ უძღვის წერილში აღძრული საკითხების ჩამოთვლა „აღმოსავლეთის საქმე და ჩვენ.—ჩვენ სხვისთვის ვართ რამე თუ არა.—ჩვენი მსხვერპლი და და ძმათა შემოერთება—ჩვენი განათლების საქმე.—ჩვენი ხალხის სწავლების საქმე.—რა არის შკოლა.—ქართული საზოგადოება სწავლის გავრცელებისათვის.—შარშანდელი მასწავლებელთა კრება.—„Тифлисский Вестник“-ის და „დროების“ ღვაწლი.“ (1 r)
2) ბილთში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1879 წ. იანვარი“ (8 v.).

2. „შინაური მიმოხილვა. ყოველ მხრიდამ ისმის, რომ ჩვენი მოძმენი—აქარლები და ქობულეთლები ძალიან ცუდს მდგომარეობაში არიან“... 9r—21v.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: „აქარა და ქობულეთი.—კინტრიშის მახრა გაპირებულა.—ჩვენი ხეობითი მოვალეობა.—აქარლების გადასახლების ხმა.—რად და რისთვის?—როგორ უნდა მოველოთ და როგორ მოუარეს.—მთავრობას რით იცნობს ხალხი.—ადმინისტრაცია—არსებითი ნაკლი ადმინისტრაციისა.—უენობა და სიყრუე.—არ იცნობს და არ იცნობენ.—ცხოვრება, კანონი და შუა ცარიელი.—კანონმდებლობა ოთხ კედელ-შუა.—

¹ კრებული წარმოადგენს ილიას თხზულებათა ხელნაწერებს, რომელიც ქართველთა საგამომცემლო ამხანაგობას 1890-იანი წლებში გამოსაცემად გაუშუბადებია.

ენება ამის გამო.—კიდევ ქართული და აქაური ენები.—ქართული სიტყვა — რა არის სცენა საზოგადოდ და რა უნდა იყოს ჩვენთვის სცენა? (9v).

2) ბოლოში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1879 წ. თებერვალი“ (21 v).

3. „შინაური მიმოხილვა. ჩვენმა საზოგადოებამ, სწორედ მოვახსენოთ, ვერაფერი სახელი დაიმკვიდრა შესახებ თაოსნობისა, გამკრიახობისა“... 21v—29v.

შენიშვნა: 1) „სათაურის ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკითხები: „ნუთუ ახალმა ნიაჟმა დაჰბერა ჩვენს ცხოვრებას?—ახალი „საზოგადოება“ წერა-კითხვის გავრცელებისათვის საქართველოში და მისი მომავალი ღვაწლი ჩვენის ცხოვრებისათვის.—რა ურთიერთობა სუფევს ამ „საზოგადოებისა“ და შარშან დაარსებულის შორის („შეუქმებელ მოსწავლეთა შემწეობისათვის?“)—ორიოდე სიტყვა ბანკის თაობაზედ.—ქართული თეატრი.—თავად-ახნაურთა კრება“ (21v).

2) ბოლოში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1879 წ. აპრილი“ (29v).

4. „შინაური მიმოხილვა. შინაური მხილველობისთანა ჩვენში ძნელი საქმე ჩვენებურს მწერალს არა აქვს“... 30r—42v.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკითხები: „ძნელი მოვალეობა შინაურის მიმოხილველისა ჩვენში.—გინდა თუ არა, შენის ტყუილთ?—ქაანთ-წყვეტა.—დაირა და უღარუნები ზოგაერთისა.—ჩვენი ცხოვრება.—მეორე დაბრკოლება.—სულ ანუ პირში ბურთი.—ნამცევების კრება.—სწავლის მწყურვალნი.—სამხედრო გიმნაზია.—შენ მაცხოვრებელ, კამისავე.—მუქარა წლეკანდელის წლისა.—ამისი წამალი, „Общество Бережливости“—ის ახრით.—მისკეთის ხაბაზები.—ცივილიზაციის ახალი პიონერები: შარშან ცხენები და ეხლა მოსკოვის ხაბაზები.—ღმერთს ვსთხოვოთ“ (30r).

2) ბოლოში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1879წ. ივლისი და აგვისტო.“ (42 v).

5. „შინაური მიმოხილვის მაგიერი.—ეს შარშან ახალი დოწელს ძველა წელიწადიც ჩაჰბარდა პატრონს“... 42v—44v.

შენიშვნა: ბოლოში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1881 წ. იანვარი“ (44v).

6. „შინაური მიმოხილვა.—რუსეთი ერთი იმისთანა სახელმწიფოა, საცა სხვადასხვა ტომისა და ენის ერნი ჰსცხოვრობენ“... 44v—51v.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: „რუსეთი და მისი საპოლიტიკო საგანი.—სახელმწიფო და ეროვნება.—მოხელეთა ერთგულება.—სახელმწიფო ერობას არ უშლის არც არქაულის და არც ენის სხვადასხვაობას.—ეროვნობის საქმე რუ-

სეთის ლიტერატურაში.—Вестник Европы და მისი წერილი Восточная политика и обрусение.—ახალი მოძრაობა აზრების ერთობაზე შესახებ.—სასაოვირი 2-ს თებერვალს.—იქ უფრო ბნელად საცოცხლო გვეგულდება.—სამოსწავლო გეგმა ბ-ნ იანოვსკისა.—ახიზებულნი დასვენა.—ერთის თქმა და ბევრის ქება“ (44v).

2) ბოლოში მიწერილია: „ე. ივერია“ 1881 წ. № III, მარტი.“ (51v)

7. „შინაური მიმოხილვა.—ნეტარ-ხსენებული იმპერატორი ალექსანდრე მეორე ავიდა ტახტზედ თუ არა, სულ სხვა, ახალმა სიომ დაუბერა რუსეთს“... 51v—65r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: „დასაწყისი უარ-მყოფელის მიმართულებისა რუსეთში.—მომხრობა ძველისა და ახლისა.—ორი დიდი ბანაკი.—„მანები და შვილები“.—ევროპის კონსერვატორობა და ლიბერალობა.—ორ-კეცი სინჯვა საქმისა.—რუსეთში კონსერვატორობა რეტროგრადობად ვადიქვა და ლიბერალობა მარტო უარ ყოფად.—პისარევი და მისი ზედ-მოქმედება—რამ წაიტყუა ყმაწვილ-კაცობა.—რით იკვებებიან დღესაც ჩვენებური შინ გამომცხვარი ლიბერალები.—„Справедливы“-ი და ბაზაროვი, ბაზაროვი და პისარევი.—რად მოხდა?—ჩვენებური ლიბერალების უან ჩამორჩომა.—არ იციან—ჩვენშიაც ორი ბანაკია.—ახალი გუნდი ჩვენებურებისა.—მათი მიმართულება.—სლავიანების მაგალითი.—რისთვის უნდა მომხადდეს ჩვენი ყმაწვილ-კაცობა? ჩვენი პროგრამა.—ჩვენი საწყაო რა უნდა იყოს.—თვით ამორჩეული დეპუტატები და ვენხელები.—თბილისის თავად-ახნაურთა ბანკის კრება“ (51v—52r).

2) ბოლოში მიწერილია: „ე. ივერია“ 1881 წ. № V, მაისი“ (65r)

8. „შინაური მიმოხილვა.—„ივერიაში“ ამ ორის-სამის წლის წინად ნათქვამი იყო, რომ ის წესები, რომელსაც ჩვენებური სახელმწიფო ქონებათა გამგეობა ხმარობს სახელმწიფო მამულების იჯარით გასაცემად, ისე დახლართულია და დახვლაქნილი“... 65v—72r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: სახელმწიფო მამულების გაცემის თაობაზედ.—საჭიროა ამის წესების შეცვლა.—სახელმწიფო ქონებათა მინისტრის პროექტი.—სწავლა-განათლების მინი ტრის ცირკულიარი.—ჩვენი მწვევი ტკივილი.—მიზნნი ჩვენის სწავლა-განათლების უხეიროდ მსვლელობისა.—ქართველები ცოტანი რად არიან სასწავლებლებში.—ჩვენი სამღვდლოება არა შევლის სწავლა-განათლების საქმეს.—ზოგიერთი რამ ჩვენს სამღვდლოებაზედ.—დეპუტატთა კრება.—სასაცილო ამბავი ამ კრებისა“ (65v).

9. „შინაური მიმოხილვა.—ბევრს წყალს ჩაუვლია ქვეყანაზედ,

მაგრამ გვეგონია, ადამიანს ბევრჯერ არ ენახოს ამისთანა გამოურ-
კვეცილი ყოფა“... 72r—79r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული სა-
კითხები: „ლოდინი.—არხეოლოგიური კრება.— თ. ლევან მელიქიშვი-
ლის სიტყვა.—ბ-ნი ილოვასკის სიტყვა.—მისი თხოვნა.—თბილისის
მუზეუმი.—ბ-ნი ვირზოვი.—გორის საქალებო სკოლა.—ახალი „გაზეთი
შრომა“ (72r,v).

2) ბოლოში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1881 წ. № 7, სექტემბერი“
(79r).

10. „შინაური მიმოხილვა.—ქვეყანა ვისია? „ყოველივე ჩე-
მიოა“, ამბობს ოქრო. „ყოველივე ჩემიაო“, იძახის ხმალი“... 79r—84r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში მოცემული სა-
კითხები: „ქვეყანა ვისია.—ოქრო და ხმალი.—ხმალი და გუთანი.—
სახელოსნო.—სამეურნეო სკოლა.—სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს
პროექტი.—ჩვენის თეატრის გამო“ (79r).

2) ბოლოში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1881 წელსა № XI, ნოემბე-
რი“ (84 r.).

11. „შინაური მიმოხილვა.—მთელმა წლევეანდელმა წელიწად-
მა მარტო ლოდინით დაალევინა ადამიანს მისი უსიხარულო
დღენი“... 84r—94r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში მოცემული სა-
კითხები: „კიდევ ლოდინი.—ჩვენ რაღას ეელოდდით?—ლოდინით მომარ-
თული ადამიანი რასა ჰგავს?—რის წამალია ლოდინი.—თვისებანი ლო-
დინისა.—ლოდინი და ერთი ლექსი რუსთაველისა.—„ლოდინი და „სუ-
ღელი“—სასყიდელი ჩვენის საკუთარის ლოდინისა.—თ. დონდუჯოვ-
კორსაკოვის დანიშვნა მთავარ-მმართველად“... და სხ. (84r, v.).

2) ბოლოში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1881 წ. № XII, დეკემბერი“ (94r).

12. „შინაური მიმოხილვა.—შარშან „ივერიის“ მესამე წიგ-
ნის „შინაურ მიმოხილვაში“ ეს აზრი იყო გამოთქმული“... 94r—99v.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკი-
თხები: „რა უნდა ჰქონდეს საგნათ წესთა ცვლილებასა ჩვენში.—საქარ-
თველოს წესთა ცვლილების კამისია სად არის ჩვენთვის საყურადღე-
ბო.—ჩვენი შუამდგომლობა.—ვინ ითავებს.—ჩვენი დიდ-კაცობა.—კანონი-
ერი სახსარი“ (94r).

2) ბოლოში მიწერილია: „ქ. „ივერია“ 1882 წ. № 3, მარტი“ (99v).

13. „შინაური მიმოხილვა.—გაზაფხული ორნაირად შესანიშ-
ნავია ჩვენში: ჯერ ერთი რომ, მთელი უტყუვი ბუნება მთელის
მშვენიერებით და სიცოცხლით ფეთქას დაიწყობს ხოლმე“...
100r—113r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკითხები: „გაზაფხული ჩვენში განციოხვის დღეა.—ამით ვერც ჩვენს შექმნილ შინავე გაზაფხული.—ჩვენი უტყველობა.—ენის აღდგენა.—საზოგადო მნიშვნელობის ძარღვი.—მეუკველობის ფეო და ღირსება.—სიტყვა საქმეა — შემოქმედობითი ძალი ცხოვრებისა“... და სხ. (100r).

2) ბოლოში მიწერილია: „იე. იეგერია“ 1882 წ. №№ 4 და 5. აპრილი და მაისი“ (113r).

14. „შინაური მიმოხილვა.—ყოველივე წყობილება, რომლის ძალითაც მოქმედობს მთელი კაცობრიობა, იმიტომ არის შემოღებული, რომ ადამიანი, რამოდენადაც შესაძლოა, ბედნიერი იყოს“... 113r—119r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკითხები: „ადამიანი ცალკედ.—ადამიანი, საზოგადოება და სახელმწიფო.—თვითთვის უფლება—ჩვენი ლიტერატურა ამ საგანზედ.—ცუდი ჩვეულება.—რა უნდა გავუზრზოკოთ.—ხნეობითი კუთვნილება ადამიანისა“... და სხ. (113r, v).

2) ბოლოში მიწერილია: „იეგერია“ 1882 წ. № VI, ივნისი“ (119r).

15. „შინაური მიმოხილვა.—ვერაფერი ხელობაა ჩვენში ხელობა შინაურის მიმოხილველისა“... 119r—127v.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკითხები: „რა ქნას ხანდისხან შინაურმა მიმოხილველმა.—კიდევ მიწა და გუთანი.—მიწისა და გუთნის ძალი.—ერის ერობა მარტო მიწასა და გუთანზეა დამოკიდებული.—კაცობრიობის წარმატების მესვეურნი.—მედვი უმიწოდ ყოფნისა და უგუთნოდ“... და სხ. 119r-v.

2) ბოლოში მიწერილია: „იეგერია“ 1882 წ. №№ VII და VIII, ივლისი და აგვისტო“. 127 v.

16. „შინაური მიმოხილვა.—როცა ერი ყოველს მოვლინებას და საქმეს, მის გარეშე მომხდარს, ყოველს ნახულს, გაგონილს და ყოფილს საზოგადო მნიშვნელობისას გონებით დააკვირდება“... 127v—131r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკითხები: „ნიშანი ერის ქასაკში მოსვლისა.—როდის უფრო უტ-უარია გგნიშანი.—ვერობა წინაშე მისთა მოღვაწე კაცთა.—რუსეთის მავალითი“... და სხ (127 v).

2) ბოლოში მიწერილია: „იეგერია“ 1882 წ. № IX. სექტემბერი“ (131v).

17. „შინაური მიმოხილვა.—საკვირველია მოხელეობის ბედი, ნამეტნავად ჩვენში“... 131v—141r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: „მოხელეობის ზედი.—ძველის და ახალის მოსვლა ქართანამრად გვიზაოიან.—მიხეხი ამ სიხარულსა.—ახალის მოსვლა ნეტებამ, მისევე... შია.—მადანატვრისა.—რა არის საკირო მოხელეთათვის.—ნუ გჯერათ“... და სხვ. (131v—132r).

2) ბოლოში მიწერილია: „ე. ივერია“ № X, ოქტომბერი 1882წ“ (141r).

18. „შინაური მიმოხილვა.—ჩვენი საზოგადოება ამ ბოლო დროს მეტად შეაფუცხუნა ერთმა ამბავმა, რომელიც დღეს ყველას სიტყვის მასალად გაუხდია“... 141r—154r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: „ბ-ნ მეასნუროს პროექტი შესახებ ღვინის აღებ-მიცემობის, ღვინის კეთებისა და არყის ხდასა ამიერ-კავკასიაში.—განკარგულება ამის თაობაზედ მთავარ—შმართველისა“ .. და სხვ. (141r—154r).

2) ბოლოში მიწერილია: „ე. ივერია“ 1882 წ. № XI (ნოემბერი)“ (154r)

19. „შინაური მიმოხილვა.—(ბ-ნ მეისნერის პროექტი). ბევრი ჰსატყვეს და ბევრი ჰსწერეს „ჰო“ და „არა“ ბ-ნ მეისნერის პროექტის თაობაზედ“... 154r—178r.

შენიშვნა: ბოლოში მიწერილია: „ე. ივერია“ 1882 წ. № XII, დეკემბერი“ (178r).

20. „შინაური მიმოხილვა.—ფინანსთა მინისტრის განკარგულებით ქუთაისის საადგილ-მამულო ბანკმა დროებით უნდა დააყენოს სესხის გაცემა“... 181r—190v.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: „ქუთაისის ბანკი.—„შრომის“ წინასიტყვაობა.—ტყუილი ჯვარცმა „შრომის“ შრომელისა.—საწყალნი მსმენელნი.—ბანკების აბეკა—რა შუაშია.—ბავშვები თუ გაბრიყვებულნი?—რა არის კრედიტი საერთოდ და საადგილ-მამულო კალკე.—მიწა და მიწადმოქმედება“ .. და სხვ. (181r).

2) ბოლოში მიწერილია: „ე. ივერია“ 1883 წ. № 1 იანვარი“ (190v).

21. „შინაური მიმოხილვა.—შორიდამ რომ შემოგვხედოს უცხო კაცმა და შენიშნოს, რომ ჩვენ თავად-ახნაურთა საზოგადოებაც გვყავს ღარიბთა მოსწავლეთა შემწეობისათვის“... 190v—194r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკითხები: „შორიდამ თითქო ვართ რანიმე.—მცირე ნუჯეში.—ორი ნაკლი.—ჩვენი გულგრილობა“ და სხვ. (190v).

2) ბოლოში მიწერილია: „ე. ივერია“ 1883 წ. № II, თებერვალი“ (195r).

22. „შინაური მიმოხილვა.—წლეუანდელი კრება ბანკისა მეტად ღირს ნაცნობი კრება იყო“... 195r—205v.

შენიშვნა 1) სათაურს ქვეშ მოცემულია წერილში აღძრული საკითხები: „წლეუანდელი საზოგადო კრება თბილისის სათავადა-აზნაურთა ბანკისა.—კამათობის საგანი.—ანგარიში ბანკისა 1882 წლისა“... და სხვ. (195r).

2) ბოლოში მიწერილია: „ივერია“ 1882 წ. № 4, აპრილი“ (205v).

23. „შინაური მიმოხილვა.—ყველაფერი საოცარია ამ უცნაურს დროში, თითქო ყოველისფერი აირივ-დაირიაო“... 205v—218v.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: „უცნაური დრო.—თუ ჰგონიათ.—ლიბერალობის ნიშნად.—გადასადები კირი თუა.—მძივე ხარბახანი და უშველებელი ყუმბარა“... და სხ. (205v).

2) ბოლოში მიწერილია: „ი. „ივერია“ 1883 წ. №№ V და VI, მაისი და ივნისი“ (218v).

24. „შინაური მიმოხილვა.—ამას წინად, ბატონ-ყმობის გადავარდნამდე, ისეთი მყუდროება სუფევდა ჩვენს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, რომ ვერაინ წარმოიდგენდა“... 219r—231r.

შენიშვნა: ბოლოში მიწერილია: „ი. „ივერია“ 1883 წ. № IX, სექტემბერი“ (231r).

25. „შინაური მიმოხილვა.—გაუქმდა განსაკუთრებული მთავარმართებლობა კავკასიისა“... 231v—247r.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღნიშნული საკითხები: „ცვლილება.—ვინ კითხულობს.—უჯერონი და ურწმუნონი.—რა გვეღირსა.—დიდი საქმე.—ქმნა უქმნელისა—რადაო?... (231v).

2) ბოლოში მიწერილია: „ივერია“ 1883 წ. № 10“ (247r).

26. „შინაური მიმოხილვა.—ბევრი რამ გვაკლია ჩვენ, ქართველებს, მაგრამ ყველაზედ დიდი ნაკლი ის არის, რომ ჯერ ხანად არ ვიცით საზოგადო საქმეს როგორ მივცეთ მხარი“... 249v—267v.

შენიშვნა: 1) სათაურის ქვეშ ჩამოწერილია წერილში აღძრული საკითხები: „ყველაზედ დიდი ნაკლი.—დაბალი დობე.—ჩვენი ხასიათი.—აღვირ-აშვებელი ვარჯიშობა.—აბრუ გატეხილი სიტყვა“... და სხვ. (249v).

2) ბოლოში მიწერილია: „ი. „ივერია“ 1885 წ. № II, თებერვალი“ (276 r).

94. (S:5168-ბ)

კრებული¹. მეთაური წერილები „ივერიისა“

631 ფ.: 36×22; ქალღიმი; უყდო (დაშლილი); სხვა ხელით გადაწერილი; [1890-იანი წლ.]; სრული.

1. „1886 წლის „ივერია“ № 1.—მოგილოცავთ ამ ახალის წლის პირველს დღეს—პირველს ნომერს ახალის გაზეთისას“... 1r—5r.

შენიშვნა: ბოლოში მიწერილია: „თფილისი, 31 დეკემბერი“ (5r).

2. „ღმერთმა ნუ დაგაბეროთ.—წავიდა ძველი წელიწადი—ეგ უგემური, უმადური, უმადლო, ილაჯ-გაწყვეტილი და პირგამშრალი ბებრუცანა“... 5r—10r.

შენიშვნა: 1) წერილის დასაწყისზე მიწერილია ფანქრით: „ივერ[ია]“ 1886 წ. № 1“ (5r).

2) ბოლოში მიწერილია სამი ვარსკვლავი (**) ილიას ცნობილი ფსევდონიმი (10r).

3. „პატიოსანი და ყოვლად მაღალ-ზნეობიანი ჯათა და გამრჯელობა ოსტატისა, მასწავლებლისა, გამზრდელისა, ქალია თუ მამაკაცი, იმოდენად პატივ-დებული არ არის, რამოდენადც ღირსია“... 10r—12r.

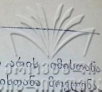
შენიშვნა: 1) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“ 1886 № 1“ (10r).

2) ბოლოში მიწერილია: „თფილისი, 7 იანვარს“ (12r).

4. „თფილისი, 9 იანვარი.—გუშინდელ და დღევანდელს „ივერიის“ ფელეტონში ორმა სულ სხვადასხვა ავტორმა ერთი და იგივე საგანი დაგვიყენა თვალ-წინ“... 12r—14r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“ 1886, № 6“.

¹ კრებულში მოთავსებულია ილიას მეთაური წერილები, რომლებიც ქართველთა საგანმრებლო ამბანავობას 1890-იან წლებში გადმოუწერია „ივერიიდან“ და გამოსაცემად გაუშხადებია.

5. „თფილისი, 10 იანვარი.—ქვეყანაზედ არ კარის იმისთვის სულიერი, თუ ხორციელი საგანი, არ არის იმისთვის მიწოდება რომ არა ჰქონდეს თავისი დასაწყისი“... 14r—17r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“ 1886, № 8“.

6. „თფილისი, 17 იანვარი].—ჩვენ მოგვივიდა უცხოეთიდან ერთი კორიკსპონდენცია, რომლის ავტორი ბოლოს ამას იწერება: „იმელი მაქვს ჩემი(ს) ენის გრამატიკულ (?) ფორმებს არ შემიცვლით“... 17r—18r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“ 1886 № 12.“

7. „თფილისი, 20 იანვარი].—მას აქედ რაც „ივერია“ გაზეთით გადაიქცა, საუბარი არ გაუწევია მკითხველთან, ეგრედ წოდებულ, „შინაურთა საქმეთა“ გამო“... 18r—26r.

შენიშვნა. წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“ 1886, № 15, 16, 17, 19“.

8. „თფილისი, 27 იანვარს.—რუსეთში დიდი ხანია დიდი სჯა და ბაასია გამართული გლეხ-კაცობის ეკონომიურს მდგომარეობაზედ“... 26r—28r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“ 1886 წ. № 21“.

9. „თფილისი, 4 თებერვალი].—გუშინ ჩვენს გაზეთში გამოცხადებული იყო „ახალ ამბავთა“ შოზის ერთი გულსაწვავი ამბავი“... 28r—29r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“, 1886 წ. № 28“.

10. „თფილისი, 28 თებერვალს.—ეხლანდელი სამინისტროს სახელმწიფოთა ქონებისა, მინდობილი ბ-ნის ავსტროვსკისათვის, ცნობილია თვისის განათლებულის მოქმედებით“... 29r—31r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“, 1886 წ. № 47“.

11. „თფილისი, 1 მარტს.—ვინც ჩვენებურს სოფლებს და შათს ეკონომიურს განწყობილებას, და ვითარებას დაჰკვირვებია ვართს დიდს ნაკლს შეჰპნიშნავდა“... 31r—35r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“, № 48, 49, 1886 წ.

12. „თფილისი, 5 მარტს.—ჯერ თუმცა მარტო ამბავად გავრცელებულია თფილისში ხმა, რომ როკის ხეობაზედ რკინის გზას გამოატარებენ კავკავიდამო, მაგრამ დარწმუნებით კი ლაპარაკობენ“... 35r—39r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“, № 50, 51. 1886 წ.“

13. „ტფილისი, 11 მარტს.—სახასო სოფლის მიწების დაყოფვა, ახალი ამბავი არ უნდა იყოს ჩვენის ეკონომიურის ცხოვრებისათვის“... 39r—51r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“ № 56, 57, 59, 60, 62. 1886 წ.“

14. „ტფილისი, 8 აპრილს.—ჩვენი, ქარაველების ხასიათი მართლა რომ ახირებული და მიუწლომელი რამ არის“... 51r—54r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“, № 79 1886 წ.

15. „ტფილისი, 13 აპრილს.—ქრისტე აღზდგა!... აღზდგა ჯვარცმული იგი ღმერთი“... 54r—56r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“, № 83, 1886 წ.“

16. „ტფილისი, 17 აპრილს.—გუშინდელს „Новое Общество“-ს ნომერში ბ-ნთ აკაკის და სოსლანის გამო დაბეჭდილი იყო ერთი წერილი“... 56r—60r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“, № 83, 1886 წ.“

17. „ტფილისი, 24 აპრილს.—ცხოვრებამ ჩვენში ცოტად თუ ბევრად ფერი იცვალა...“ 61r—62r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია]“, № 89, 1886 წ.“

18. „ტფილისი, 25 აპრილს.—ჩვენი ხალხი ძველს დროდამი ვე ვენახის კეთებას მისდევს“... 62r—65r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“.
№ 91, 1886 წ.“

19. „ტფილისი, 2 მაისს.—უმეცრება—აი უმთავრესი სენი, რომელიც ჩვენ ძვალ-რბილში გაგვეჯდომია, შეუბრალებლად ჰლრღნის სიცოცხლეს“... 65r—68r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“.
№ 97, 1886 წ.“

20. „ტფილისი, 5 მაისს.—იყო დრო, როცა ნავთის ხმარება საწვავად მარტო შეძლებულს ხალხს შაეძლო“... 68r—70r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“.
№ 98, 1886 წ.“

21. „ტფილისი, 10 მაისს.—დიდიხანია გამოცხადებული იყო, რომ ტფილისის თავად-აზნაურთა საადგილ-მამულო ბანკის მორიგი კრება დაიწყება ოთხს მაისსა“... 71r—74r.

შენიშვნა: წერილის თავზე, ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“.
№ 101, 1886 წ.“

22. „ტფილისი, 12 მაისს.—თვით-მოქმედება, თავით თვისით საქმის აჩენა, გაძლოლა და გატანა—ისეთი თვისებაა ადამიანისათვის, ურომლისოდაც იგი უფრო მონაა, ვიდრე ბატონი“... 74r—78r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“.
№ 102, № 103, 1886 წ.“

23. „ტფილისი, 20 მაისს.—კარგი გზების უქონლობა შესამჩნევი ნაკლულევანებაა ხალხის ცხოვრებაში“... 79r—80r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“.
№ 108, 1886 წ.“

24. „ტფილისი, 23 მაისს.—გაზეთმა „კავკაზმა“ ამ უკანასკნელს დროს ორი მეთაური წერილი შესწირა ხიზნების საქმეს“... 80r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“.
№ 110, 170, 173, 174, 175, 176, 178, 179, 181, 188, 189, 190, 191, 196, 197, 198, 1886 წ.“

25. „ტფილისი, 2 აგვისტო.—პატივცემულმა განეთქვა ჩემს მამას, რომელმაც ამ ბოლოს ხანებში ასე დავეძვირე და ვაძრავდი აქაურს, ჩვენებურს საქმეზედ, წელს მიაქცია ყურადღება ხიზნების საქმეს“... 115r-120r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაშვილი“, № 168, 169, 1886 წ.“

26. „ტფილისი, 24 მაისს.—ჩვენ ჩვენი აზრი წარმოვსთქვეით ორს მეთაურს („ივერიის“ №№ 102 და 103) წერილში იმა მითქმა-მოთქმის გამო, რომელიც ჩვენს საზოგადოებაში ისმის ჩვენის ბანკების თაობაზედ“... 121r-142r.

შენიშვნა: წერილის თავზე, ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაშვილი“, № 111, 112, 113, 114, 115, 116, 1886 წ.“

27. „ტფილისი, 6 ივნისს.—ბატონი აკაკი წერეთელი თავის წერილში, რომელიც „ივერიის“ № 110 იყო დაბეჭდილი პასუხად ჩვენის მეთაურის წერილებსა ბანკის შესახებ“... 143r-154r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაშვილი“, № 120, 121, 122, 123, 1886 წ.“

28. „ტფილისი, 25 ივნისს.—დღეს (25 ივნისს 1886 წ.) ჩვენს ვახუთში დაბეჭდილია ბ-ნ დიმიტრი ყიფიანის წერილი ჩვენის წერილების პასუხად“... 154r-186r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაშვილი“, № 136, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 152, 154, 1886 წ.“

29. „ტფილისი, 21 ივნისს.—21-ს ივნისს საქართველოს ეკლესია აღიდგინა სახელს მიფის ლუარსაბისას, რომელიც ამ დღეს ეწამა შაპაბაზისაგან“... 187r-190r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაშვილი“, № 133, 1886 წ.“

30. „ტფილისი, 28 ივნისს.—პოეზიისათვისაც მომზადდება საქირო.—ჩვენ აუარებელი ლექსები მოგედის დიდის თხოვნითა, რომ დაგვიბეჭდეთ“... 190r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაშვილი“, № 139, 1886 წ.“

31. „ტფილისი, 30 ივნისს.—ჩვენს გაზეთში ამას წინაღ კლასურ რესპონდენტია იყო დაბეჭდილი ბათომიდამ და აღწერილი იყო სხვადასხვა შევიწროება საბაჟოს მოხელეთაგან“... 193r—195r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“, № 140, 1886 წ.“

32. „ტფილისი, 1 ივლისი.—ბევრი ხანი არ არის, რაც სოფელს წინამძღვარიანთ კარში დუშეთის მაზრაში გაიმართა ქართული სამეურნეო სკოლა“... 195r—198r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“, № 141, 1886 წ.“

33. „ტფილისი, 23 ივლისი.—ვინ არ იცის, რომ ჩვენს მონასტრებსა და ძველისძველს ეკლესიებში მრავალი საისტორიო განძი მოინახება...“ 198r—199r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“, № 159, 1886 წ.“

34. „ტფილისი, 30 ივლისი.—ამბობენ, ჩვენი ვაჭრები და სოცდაგრები ფულიანი ხალხიაო“... 200r—203r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“, № 165, 1886 წ.“

35. „ტფილისი. 31 ივლისი.—ამას წინაღ ტფილისის ოლქის სასამართლოს განყოფილებამ გაარჩია ენისლელების საქმე“... 204r—207r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“, № 166, 1886 წ.“

36. „ტფილისი, 23 აგვისტო.—ჩვენს წესდებულებას სასოფლო მმართველობისას ბევრი ნაკლულოვანება აქვს“... 208r—223r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“, № 184, 186, 193, 205, 206, 210, 211, 1886 წ.“

37. „ტფილისი, 5 სექტემბერი.—აქაურს გაზეთებში უკვე გამოცხადებულია უმაღლესი ბრძანება შესახებ ჯარის-კაცად გამოყვანისა ამიერკავკასიის მცხოვრებთაგან“... 224r—225r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“, № 192, 1886 წ.“

38. „ტფილისი, 15 სექტემბერი.—მუსულმანები, მაჰმადის რაჯულის მადიდებელი, კარგა ბლომა ნაწილს შეადგენენ კაცობრიობისას ქვეყანაზედ“... 226r—230r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 199, № 200, 1886 წ.“

39. „ტფილისი, 4 ოქტომბერი.—ჩვენს ცხოვრებაში ამ ბოლოს ხანებში თავი იჩინა ერთმა მოვლენამ“... 230r—233r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 214, 1886 წ.“

40. „ტფილისი, 8 ოქტომბერი.—ჩვენის ტფილისის სასამართლო პალატის მატიაწევი ერთი მეტ-დ საგულისხმიერო ამბავი უნდა შევიტანოთ“... 233r—235r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 217, 1886 წ.“

41. „ტფილისი, 15 ოქტომბერი.—მივაქცევთ ჩვენის მკითხველების ყურადღებას ერთს მოწერილს ამბავს, რომელსაც დღეს ჩვენ ფელეტონად ვბეჭდავთ“... 235r—237r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 223, 1886 წ.“

42. „ტფილისი, 30 ოქტომბერი.—რამოდენა შეუძლიან ჩვენს ქვეყანას ან ხილი მოიყვანოს, ან ღვინო დააყენოს“... 238r—240r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 235, 1886 წ.“

43. „ტფილისი, 3 ნოემბერი.—ჩვენმა სასიქადულო მღვდელ-მთავარმა გაბრიელ ეპისკოპოზმა ერთხელ ერთს თავის სახელოვან ქადაგებაში ბძანა“... 240r—245r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 238, 1886 წ.“

44. „ტფილისი, 6 ნოემბერი.—ამ სამ-ოთხს წელიწადში სოფლის კინახულის ფასმა ჩვენში დაიწყო კლება“... 245r—252r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 241, 267, 268, 1886 წ.“

45. „ტფილისი, 17 ნოემბერი.—შაბათს, 15 ნოემბერს, ერთი ფრიად სასიამოვნო და ახალი ამბავი მოხდა“... 252r—258r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 250, 251, 1886 წ.“

46. „ტფილისი, 26 ნოემბერი.—საქართველო, როცა კი მოცილიდა ხოლმე გარეშე მტერთა ზედ-მოსევისა და მოგერებისაგან“... 258r—263r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 257, 258, 1886 წ.“

47. „წერილები გადადმითგან.—წერილი პირველი. ჩემო თაღვო! კარგა ხანია მე შენთან საუბარი შეესწყვიტე“... 264r—278r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 260, 261, 1886 წ.“

48. „ტფილისი, 22 დეკემბერი.—ვერვინ იტყვის, რომ ჩვენში გაღვიძებული არ იყოს სწავლისა და ცოდნის სურვილი“... 279r—280r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 278, 1886 წ.“

49. „ტფილისი, 23 დეკემბერი.—ოგი პაწია კრედიტი, რომელიც ასე აუცილებლად საჭიროა გლეხკაცობისათვის“... 281r—283r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 279, 1886 წ.“

50. „ტფილისი, 24 დეკემბერი.—დაუძძიმდა კაცთა ნათესავსა ძველი რჯული, ძველი აღთქმა“... 284r—286r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 280, 1896 წ.“

51. „1887 წლის „ივერია“. ტფილისი, 5 იანვარი.—ჩვენი წერილები პურის ვაჭრობის თაობაზედ ჩვენში საესე არ იქნება“... 287r—291r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 3, 4, 1887 წ.“

52. „ტფილისი, 8 იანვარი. რუსეთში დიდძალი ფაბრიკები და ქარხნებია ბამბეულობის საქონლის საფეიქროსი“... 292r—297r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 5, 6, 1887 წ.“

53. „ტფილისი, 10 იანვარი.— ჩუმი, მშვიდობიანი და ანაწიკი არა მყვირალა და ჩხაევანა მოღვაწეობა,— საცა უნდა იყოს,— თუ გულმხურვალობით არის გამთბარი“... 297r—301r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 7, 1887 წ.“

54. „ტფილისი, 17 იანვარი.— რა ქმნას კარგმა მონარდემ ბროზედ შაში თუ არ მოვა“, — სწორედ ჩვენს ამიერ-კავკასიაზედ ითქმის“... 301r—309r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 12, 13, 14, 1887 წ.“

55. „ტფილისი, 6 თებერვალი.— ბ-ნი ა. ს. ერმოლოვი, თუ არა ვეცდებით, შარშან თუ შარშან წინ გამოგზავნილი იყო სახელ-მწიფო ქონებათა სამინისტროსაგან კავკასიაში“... 310r—312r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 28, 1887 წ.“

56. „ტფილისი, 16 თებერვალი— ამ ბოლოს ხანებში ჩვენმა ქვეყანამ და უფრო მისმა ბუნებურმა სიმდიდრემ მოიზიდა ყურადღება“... 312r—316r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 34, 35, 1887 წ.“

57. „ტფილისი, 19 თებერვალი.— ჩვენს ეკონომიურს ყოფაცხოვრებას რომ კაცი რიგიანად დაუკვირდეს ბევრს საგულისხმოს იპოვის“... 316r—381r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“.
№ 37, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 52, 54, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 66, 68, 69, 71, 73, 1887 წ.“

58. „ტფილისი, 25 თებერვალი.— 23-ს თებერვალს თ. იასე აღამისძეს ანდრონიკაშვილს გადაუხადეს ორმოცდაათის წლის სამსახურის დღეობა“... 382r—384r.

შენიშვნა: წერილის თავზე. ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 42, 1887 წ.“

59. „ტფილისი, 14 მარტი.—ბ-ნმა ხუდადოვმა ჩვენის ერისკაცს მეთაურის გამო მოგვიძღვნა წერილი“... 384r—391r.

შენიშვნა: წერილის თავზე. ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 55, 56, 1887 წ.“

60. „ტფილისი, 21 მარტი.—დადუმდა საუკუნოდ კიდევ ერთი „მთქმელი“! მოსწყდა ჩვენს ცას ერთი ცოტად თუ ბევრად მანათობელი ვარსკვლავი“!... 392r—395r.

შენიშვნა: 1) ტექსტს წინ უძღვის: „როცა გვაქვს, არ ვინახავთ, როცა ვკარგავთ-კი, ვსტირით“.

2) წერილი მიძღვნილია მუშა მგოსან იოსებ დავითაშვილის გარდაცვალებიდან.

წ.3) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“ № 61, 1887 წ.“

61. „ტფილისი, 16 აპრილი.—საფრანგეთის მეცნიერი სახელგანთქმული რენანი, ჰლაპარაკობს რა ქრისტეს აქედ [პირველის საუკუნის ნახევარზე]... 396r—397r.

შენიშვნა: წერილის თავზე. ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 74, 1887 წ.“

62. „ტფილისი, 25 აპრილი.—პარასკევს საღამოს, 24-ს აპრილსა ქალაქის საბჭოში გაირჩა ერთი ფრიად საყურადღებო საქმე“... 398r—419r.

შენიშვნა: წერილის თავზე. ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 1887 წ.“

63. „ტფილისი, 5 მაისი.—ეხლანდელმა სახელმწიფო ქონებათა მინისტრმა ბ-ნმა ასტოვსკიმ იცნა რომ წინანდელი კრედიტი სახელმწიფო ბანკისა მეტად უბარაქოა“... 419r—421r.

შენიშვნა: წერილის თავზე. ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 90, 1887 წ.“

64. „ტფილისი, 16 მაისი.—ჩვენი ხალხი უმთავრეს ნაწილად მეურნეობას მისდევს“... 422r—424r.

შენიშვნა: წერილის თავზე. ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 96, 97, 1887 წ.“

65. „ტფილისი, 27 მაისი.—საძოვრების საქმის დაულაგებლობა, მოუწყობლობა ერთი უდიდესი ნაკლია ჩვენის საეკონომიკურ-ფა-ცხოვრებისა“... 425r—427r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაI“.
№ 104, 1887 წ.“

66. „ტფილისი, 5 ივნისი.—ჩვენს დროში ქვეყნის საქმეებმა ისეთი ძირი გაიკეთა, ისეთი მიმართულება და ხასიათი დაიქირა“... 427r—439r.

შენიშვნა: წერილის თავზე, ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაI“.
№ 112, 113, 115, 116, 1887 წ.“

67. „ტფილისი, 15 ივნისი.—აღმოსავლეთ საქართველოში ბევრია იმისთანა ადგილები, სადაც სახნავ-სათესი მიწები ისე ნაკლებად არის“... 440r—442r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაI“.
№ 120, 1887 წ.“

68. „ტფილისი, 23 ივნისი.—როცა ამბობენ ესა და ეს ქვეყანა მდიდარიაო, ამით იმისი თქმა არ უნდათ, რომ ვითომ იმ ქვეყნის ერია მდიდარი“... 443r—449r.

შენიშვნა: წერილის თავზე, ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაI“.
№ 127, 128, 1887 წ.“

69. „ტფილისი, 2 ივლისი.—არა გვეგონია სხვაგან სადმე იყოს ისეთი ქვეყანა, საცა ადამიანის პატიოსნება და ნამუსი ისე წინდაუხედავად ტყუილ-უბრალოზედ ილახებოდეს“... 450r—452r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაI“.
№ 134, 1887 წ.“

70. „ტფილისი, 6 ივლისი.—ჩვენ არა ერთხელ ამ რამდენი-სამე წლის წინად გამოვვითქვამს ჩვენი გულითადი მწუხარება“... 452r—453r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაI“.
№ 137, 1887 წ.“

71. „ტფილისი, 11 ივლისი.—ჩვენებურის გაზეთების მკითხველთა უკვე მოესხენებათ, რომ აქაურმა რუსულმა გაზეთმა „Новое Обозрение“-მ თვისი გამგებელნი გამოიცვალა“... 452r—492r.

შენიშვნა: წერილის თავზე, ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“.
№ 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 155, 156, 157, 158,
159, 163, 1887 წ.“

72. „ტფილისი, 6 ოქტომბერი.—გლახთა განთავისუფლების წესდების უკანასკნელი აზრი ის არის, რომ გლახ-კაცი დააბინავოს თავის საკომლო (ნადელი) მამულზედ“... 492r—494r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“.
№ 207, 1887 წ.“

73. „ტფილისი, 13 ოქტომბერი — ერთგვარის ყალიბის მწერალნი არიან ჩვენში, რომელთაც სასაცილო ზნე სჭირთ“... 495r—498r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“.
№ 213, 1887 წ.“

74. „ტფილისი, 17 ოქტომბერი.—ლოდიკა, თითქო ბაქს რას-მე ემაღებაო, სალაც გაექცა, სალაც დაეკარგა ადამიანსა“... 498r—506r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“.
№ 217, 218, 1887 წ.“

75. „ტფილისი, 30 ოქტომბერი.—ყველა სწუხს, ყველა ჰგლოვობს, ყველა მისტირის უკან დიმიტრი ყიფიანსა“... 506r—514r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“.
№ 227, 230, 234, 1887 წ.“

76. „ტფილისი, 9 დეკემბერი.—ჩვენში ამ ბოლოს ხანებში ერთი საოცარი ამბავი მოხდა“... 514r—515r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“.
№ 259, 1887 წ.“

77. „ტფილისი, 18 დეკემბერი.—კავასიის სამკურნალო საზოგადოების უკანასკნელს კრებაზე მკურნალმა ნ. ხუდადოვმა წაიკითხა ვრცელი მოხსენება“... 516r—517r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“.
№ 267, 1887 წ.“

78. „ტფილისი, 19 დეკემბერი.—ვის არ წაგვიკითხავთ ჩვენი აქაური რუსული გაზეთი „Кавказ-ი“... 517r—520r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.[ერია]“.
№ 268, 1887 წ.“

79. „ტფილისი, 22 დეკემბერი.—ამ ბოლო დროს ჩვენს განათლებულ საზოგადოებაში გაჩნდა ერთი საყურადღებო მოვლენა“... 520r—523r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“, № 270, 1887 წ.“

80. „ტფილისი, 29 დეკემბერი.—ჩვენი გაზეთი მეტად ჰფრთხილობს, რომ არა რომელიმე კაცი არ იყოს გაბიაბრუებული“... 523r—525r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“, № 274, 1887 წ.“

81. „ტფილისი, 30 დეკემბერი.—ეხლანდელი დრო ისეთია, რომ თუ კაცი თვითონ არ არის, თვითონ არა ჰშველის თავის თავს“... 526r—528r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“, № 275, 1887 წ.“

82. „ტფილისი, 8 იანვარი.—თუ ჩვენს მწერლობასა და საზოგადოებას ჩაუკვირდებით, შენიშნავთ“... 529r—531r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“, № 5, 1888 წ.“

83. „ტფილისი. 14 იანვარი ყოვლად სადიდებელი დღეა ყოველის ქართველისათვის“... 531r—534r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“, № 9, 1888 წ.“

84. „ტფილისი, 16 იანვარი.—ჩვენში სალიტერატურო მოღვაწეობა საერთოდ და ჟურნალ-გაზეთების საქმე საკუთრივ“... 535r—537r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“, № 11, 1888 წ.“

85. „ტფილისი, 18 იანვარი.—კავკასიის სასტატისტიკო კომიტეტმა მარშან ერთი კარგი სამეცნიერო განძი შესძინა კავკასიას“... 537r—539r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“, № 12, 1888 წ.“

86. „ტფილისი, 19 იანვარი.—არის ქვეყანაზედ ბევრი იმის-
თანა საგანი, რომლის გამოც კოც ითქმის და არაა“... 540r—541r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“,
№ 13, 1888 წ.“

87. „ტფილისი, 22 იანვარი.—ქვეყანაზედ მრავალგვარი
აეკაცობაა, მრავალგვარი სულ-დაბლობა და სალახანობა“...
542r—544r.

შენიშვნა: წერილის თავზე. ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“,
№ 16, 1888 წ.“

88. „ტფილისი, 23 იანვარი.—არ ვიცი თუ სხვა როგორ ჰფიქ-
რობს და ჩვენ-კი ისე გვგონია, რომ ერის დაცემა და გათახსი-
რება მაშინ იწყება“... 545r—548r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“,
№ 17, 1888 წ.“

89. „ტფილისი, 17 თებერვალი.—ამიერ-ქავკასიისათვის ერ-
თი მეტის-მეტად ფრიად საყურადღებო საქმეა“... 548r—550r.

შენიშვნა: წერილის თავზე. ფანქრით მიწერილია „ივ. [ერია]“,
№ 37, 1888 წ.“

90. „ტფილისი, 22 მარტი.—ჩვენ ერთხელაც გვითქვამს და
ეხლაც კიდევ მიზეზი გვაქვს ვსთქვათ“... 550r—553r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“,
№ 62, 1888 წ.“

91. „ტფილისი, 3 მაისი.—გაზეთებმა მოგვიტანეს ამას წი-
ნად ამბავი და ჩვენს „ივერიაშიც“ თავის დროზედ მოვიხსენიეთ“...
554r—575r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“,
№ 92, 93, 94, 95, 96, 142, 143, 144, 1888 წ.“

92. „ტფილისი, 12 მაისი.—არც ერთს ერს არ გამოუვლია იმდე-
ნი სატანჯველი და წამება, რამდენიც ებრაელთა ერს“... 576r—577r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“,
№ 98, 1888 წ.“

93. „ტფილისი, 16 მაისი.—„ივერიის“ №-ში დაბეჭდილი იყო ბ-ნ ნ. გ-ლის წერილი, რომელსაც შეუძლებელია არ ვათხოვოთ“... 577r—587r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ-ერიაჲ“.
№ 101, 102, 104, 105, 1888 წ.“

94. „ტფილისი, 22 ივნისი.—, „Новое Обозрение“-ს (№ 1553) ერთი წერილი იყო დაბეჭდილი, ქუთაისიდან მოწერილი“... 587r—589r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ-ერიაჲ“.
№ 130, 1888 წ.“

95. „ტფილისი, 2 ნოემბერი.—ჩვენი გულითადი რწმენა ყოველთვის ისა ყოფილა და არის“... 589r—591r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ-ერიაჲ“.
№ 231, 1888 წ.“

96. „ტფილისი, 9 ნოემბერი.—ჩვენ არაერთხელ გვითქვამს, რომ ერის პირქვე დამხოვა, გათახსირება, გაწყალება იქიდან დაიწყება“... 591r—595r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ-ერიაჲ“.
№ 237, 1888 წ.“

97. „ტფილისი, 10 დეკემბერი.—ჩვენ აღრევაც გვითქვამს, რომ ეხლანდელს დროს რაღაც ხიფათი შეემთავა“... 595r—601r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ-ერიაჲ“.
№ 261, 263, 1888 წ.“

98. „ტფილისი, 12 დეკემბერი.—დედათა საქმე, რომელიც ჩვენში მონათლულია ქალების საქმედ, დღათი დღე წინ მიდის ... 602r—604r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ-ერიაჲ“.
№ 262, 1888 წ.“

99. „ტფილისი, 14 დეკემბერი.—საითაც-კი მიიხედავთ ჩვენში, ყველგან ჩივილი და საუვედურობა, რომ არა გვაქვს-რა“ .. 604r—605r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ-ერიაჲ“.
№ 264, 1888 წ.“

100. „წერილი პირველი.—პატივცემულო თადეოზ! მრავალი კოკა წყალი ჩაივლიდა ავლაბრის ხიდს ქვეშ მას შემდგომ“... 606r—612r.

შენიშვნა: 1) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ქრიაი“.
1889 წლის (№ 85);

2) ბოლოში ხელმოწერაა: „სფირიდონ ჩიტორელიძე. 4 აპრილს 1886 წ. ძაუ-ჯი-აუ“ (612 r).

101. „(წერილი მეორე).—პატივცემულო თადეოზ! მკედრის თავები მეცნიერებს დავანებოთ, რაც ინებონ, ისა ბრძანონ“... 613r—616r.

შენიშვნა: 1) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ქრიაი“.
№ 88. 1889 წ.“;

2) ბოლოში ხელმოწერაა: „სფირიდონ ჩიტორელიძე“ (616 r).

102. „წიგნი გადაღმიდგან.—წაიკითხე, ჩემო თადეოზ, მე-263 „ივერის“ ნუმერში ისკანდერის მოგონილი ქურდობისა“... 617r—623r.

შენიშვნა: 1) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ქრიაი“.
№ 273. 1889 წ.“;

2) ბოლოში ხელმოწერილია: „სფირიდონ ჩიტორელიძე. ძაუ-ჯი-აუ“ (623r).

103. „ტფილისი. 9 იანვარი.—ჩვენ რაც შევიძელით, ვაუწყეთ ჩვენს მკითხველებს უმთავრესნი საფუძველნი“... 624r—631r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ქრიაი“.
№ 6. 7, 8, 1889 წ.“

95. (S:5168-გ)

კრებული. წერილები უცხოეთის შესახებ

106 ფ.: 36×22; ჭაღალდი; უყდო (დაშლილი ფურცლები); უცნობი ხელით გადაწერილი¹ [189]-იანი წლები].

1. „თფილისი, 10 იანვარი.—ეგრედ-წოდებული, აღმოსავლეთის საქმე“ დიდიხნის მოურჩენელი წყლულია ევროპისა“... 1r—4r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ქრიაი“.
№ 7, 1886 წ.“

¹ კრებული წარმოადგენს ილიას თხზულებათა ხელნაწერებს, რომელიც ქართველთა საგამომცემლო ამზანავობას 1890-იან წლებში ვამოსაცემად გაუშვა.

2. „თფილ სი, 18 იანვ[არი].—გერმანიის პარლამენტში და-
იწყო თავისი მოქმედება“... 4r—9r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“,
№ 13, № 14, 1886 წ.“

3. „თფილისი, 12 თებერ[ვალი].—სახელოვანის ინგლისის მეც-
ნიერის — დარვინის მიერ ექვ-გარედ დაყენებული კანონი“...
9r—30r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“,
№ 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 1886 წ.“

4. „თფილისი, 24 თებერვალს — 1870 წლამდე, როგორც მო-
გეხსენებათ, ევროპაში პირველი ადგილი ეჭირა და უპირატესი
ნმა ჰქონდა საფრანგეთსა“... 30r—40r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“,
№ 43, 44, 45, 46, 1886 წ.“

5. „თფილისი, 4 მარტს.—ევროპაში დღეს ორი სახელმწი-
ფო კაცია, რომელთა მოქმედებაზედ მიმართულია მთელის ქვეყ-
ნის თვალი“... 40r—44r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“,
№ 53, 55, 1886 წ.“

6. „ტფილისი, მარტის 17.—ხელ-ახლად აირია, როგორცა
სჩანს, ბალკანის ნახევარ-კუნძულის საქმე“... 44r—48r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“,
№ 61, 1886 წ.“

7. „ტფილისი, 24 მარტს.—ამ მეცხრამეტე საუკუნის მეორე
ნახევარმა ორი დიდი საქმე წამოაყენა ფეხზედ“... 48r—83r.

შენიშვნა: წერილის თავზე, ფანქრით მიწერილია: „ივ.ერიაი“,
№ 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 1886 წ.“

8. „ტფილისი, 16 მაისს.—ირლანდიისათვის ცალკე პარლამენ-
ტის მიმნიჭებელ პროექტში გლადსტონმა ერთი იმისთანა მუხლი
შეიტანა“... 84r—88r.

9. „ტფილისი, 20 ივნისს. — „ყოფნა, თუ არ ყოფნა“ — ლ. წარმოსთქვა ერთხელ შექსპირის ჰამლეტმა, როცა საქმის ვითარებაში ორში ერთი დაუყენა წინ ამოსარჩევად“... 89r—90r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 132, 1886 წ.“

10. „ტფილისი, 15 ივლისი. — 1870 წლის დამარცხება აქამდე ვერ დაუვიწყია“... 91r—93r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 153, 1886 წ.“

11. „ტფილისი, 18 ივლისი. — ირლანდიის ნატვრის განხორციელებისათვის ირლანდიის ერს ორი სხვადასხვა გზა აქვთ ამორჩეული“... 93r—96r.

შენიშვნა: წერილის თავზე, ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 156, 1886 წ.“

12. „ტფილისი, 19 ივლისი. — საფრანგეთი დღეს აქამომდე გასტირის მშვენიერს ელზას ლოტარენს“... 96r—100r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 157, 158, 1886 წ.“

13. „ტფილისი, 25 სექტემბერი. — ლაბუშერი რადიკალია და დიდი მომხრე გლადსტონისა ნამეტნავად ირლანდიის საქმის გამო“... 100r—104r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 208, 1886 წ.“

14. „ტფილისი, 17 დეკემბერი. — ბოლგარიის მთავრად დღეს ორი კანდიდატია, ერთი თავადი ნიკოლოზ მეგრელისა და მეორე პრინცი კორბუნგოთისა“... 104r—106r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივ. [ერია]“, № 274, 1886 წ.“

96. (S: 5168-დ)

კრებული. წერილები—„საქართველოს მოამბეში“ და „ივერიაში“
დაბეჭდილი

117 ფ.; 36×22; ქაღალდი; უფლო (დაშლილი ფურცლები); უცნობი ხელით ნაწერი¹ [1890-იანი წლები].

1. „საქართველოს მოამბე“ 1863, № 1. საქართველოს მოამბეზედ [მეთაური].—ყოველი კაცი, რომელსაც კი თვალებზედ ჩამოფარებული არა აქვსრა, ხედავს, რომ ცხოვრება რაც გუშინ იყო, ის დღეს აღარ არის“... 1r—16 r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „საქართველოს მოამბე“ № 1, [1863 წ.]“.

2. „სფირიდონის და თადეოზის ბაასი (№ № V, VI, VII, VIII) (1861 წ. 15 თბათვისას).—ჩემს სფირიდონს გაუშარჯოს! მადლობელი ვარ ჩემო სფირიდონ, რომა ხანდახან მაინც მომხედამ ხოლმე“... 17r—69r.

შენიშვნა: 1) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: 1. „საქართველოს მოამბე“ № V, VI, VII, VIII [1863 წ.]“;

2) წერილის ბოლოში ხელმოწერაა: „სფირიდონ ჩიტორელიძე“ (69 r).

3. „სხარტულა.—უფალო რედაქტორო! ბეგრს—მე და თქვენ რომ ვიცით—იმისთანა ხალხს ძალიან უყვირს“... 70r—89 r.

შენიშვნა: 1) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „საქართველოს მოამბე“ № VII [1863 წ.]“;

2) წერილის ბოლოში ხელმოწერაა—ინიციალები: „გ. ჩ.“ (89 r).

4. „რედაქციისაგან.—წარსულმა დრომა შრავალჯერ დაგვიმტაცა, რომ რასაც ჩვენ თითონ ვჰსთხოვდით ჩვენს ჟურნალსა“... 90 r.

შენიშვნა: 1) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „საქართველოს მოამბე“ № XI [1863 წ.]“.

2) წერილის ბოლოში ხელმოწერაა: „ილ. ქავჭავაძე“.

5. „მეთაური წერილი „ივერიის“ პირველის №-ისა (3 მარტი).—ჟურნალ-გაზეთობაში შემოღებულია ერთი ახირებული ჩვეულება“... 91r—95r.

შენიშვნა: წერილის თავზე მიწერილია: „1877 წ. „ივერია“ № 1“.

¹ კრებული წარმოადგენს ილიას თხზულებათა ხელნაწერებს, რომელიც კართველთა საგამომცემლო ამხანაგობას 1890-იან წლებში გამოსაცემად გაუმზადებია.

6. „კარგი რამ მჭირდეს გიკვირდეს, ავი რა საკვირველია“. — ბიესეც ახალი გაზეთი ჩვენის ძველის სახელითა... 96 r—100 r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია] 1877, № 1“.

7. „თულოსი, 21 აპრილს.—წინა სტატია (№ 8).—ასტყდა ომი!... ამის მსმენელს გული თავის ადგილს აღარ აქვს... 101 r.

შენიშვნა: წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია] 1877“.

8. „სხარტულა („ივერიის“ რედაქციას).—ბატონებო! როცა ამ ნომერში დაბეჭდილს წერილს „ფიქრი და შენიშვნა“ სინჯავდით მთელას რედაქციის კრებით“... 102 r—117 r.

შენიშვნა: 1) წერილის თავზე ფანქრით მიწერილია: „ივერ[ია], 1879, № 2“;

2) წერილის ბოლოში ხელმოწერაა: „თქვენი თანამშრომელი“.

97. (ლიტ. 488/2)

პირობის ხელწერილი ილია ჭავჭავაძის მიერ გაცემული ღვინის გაყიდვის შესახებ, სოლომონ გიორგის ძე გაბაევისა და სოლომონ ივანეს ძე კურდღელეოვზე. „1883 წელსა 30-სა მარტსა“.—ილიას ავტოგრაფი. 1 ფ.

98. (A: 1720/5)

1. სხვადასხვა პირთა კერძო წერილები ილია ჭავჭავაძისადმი (რუსულად)

103 ფ. (76 წერილი, მათ შორის 2 ღია ბარათი (1 და 2) ფრანგულად). სხვადასხვა ზომის ფურცლებზე; ქალაქი; უყდო, დაშლილი ფურცლები [XIX—XX საუკ.]

2. ნათესავების წერილები ილიასადმი.

6 ფ. (4 წერილი); სხვადასხვა ზომის ცალკე ფურცლებზე.

ა) ილიას ცოლისდა ნინოსაგან (1 წერ.—უთარილო).

ბ) ილიას ბიძაშვილ—მაიკოსაგან (1 წერ.—უთარილო).

გ) ილიას მამიდა—მაკრინე ერისთავისაგან (2 წერ.—უთარილო).

99. (ლიტ.)

ხზვადახსვა პირთა კერძო წერილები ილია ჭავჭავაძისადაში

18 ფ. (10 წერილი); სხვადასხვა ზოვის ქალღმრთელთა; უცხო (და-
შლილი ცალკე ფურცლები); ავტოგრაფები.

1. № 2900/2. თეიმურაზ გრიგოლის ძე ჭავჭავაძე (ილიას უმცროსი ძმა).—რუსულად:—„Любезный братъ Илья! Поздравляю тебя с наступающим праздником светлаго христово воскресения и желаю тебе всего и счастливо встречать его“... „27-го марта 1857 года“ (1 ფ.).

2. № 2903-2. ნიკო ლოღობერიძე: „უძვირფესესო ძმაო ილი-
კო! შენი წიგნი ვაჩვენე თითქმის ყველა ჩვენ ყმაწვილებს და შენ
თვითონ შევიძლია წარმოიდგინო რა სასიამოვნო იქნებოდა ჩვენ-
თვის ის ამბავი, რომელიც შენ მოგეწერა“... „1861 წელსა 26
მარტს“ (დაზიანებული) (2 ფ.).

3. № 1449-2. ვასო მაჩაბელი: „...გვირჩიოს და გვესწავ-
ლოს რა საშუალობა უნდა მოვიხმაროთ ამ სენის და ნაკლულგა-
ნების მოსასპობლათ და მოსარიდებლად“... (წერილი თავნაკლულია)
უთარილო. (შავი) (2 ფ.).

4. № 1445-2. მისგანვე: „საყვარელო ძმაო ილიკო! სულით
და გულით გილოცავ, საყვარელო ძმაო ილიკო, იმ უკედავ პოემის
დაწერას, რომელსაც შენვე დიმიტრი თავდადებული დაარქვი“...
უთარილო [1878 წელი]. (შავი) (2 ფ.).

5. № 7376-2. იაკობ გოგებაშვილი: „ძმაო ილია! გარდმოგ-
ცემ ოთხს ცნობას თქვენი გაზეთის ქრონიკისათვის“ .. „29. 11.
1869 [წელი]“ (2 ფ.).

6. № 360-2. ეკ. გაბაშვილი: „ძვირფასო ბატ[ონო] ილია! მე
როგორც დედაკაცი, როგორც ქართველი ქალი“... „1893 წ. 15 ოქ-
ტომბერი“ (1 ფ.).

7. № 1350-2. მისგანვე: „მოწყალეო ხელმწიფევე ილია გრიგო-
რის ძევე! მე მინდოდა გხლებოდი და პირად მომეხსენებინა“...
„19 იანვარი [1894 წ.]“ (2 ფ.).

8. № 2904-2. ლიზა საგინაშვილისა (ილიას და): „ჩემო ძვირ-
ფასო ძმაო ილიავე! შენი წერილი და ოცი თუმანი ფული მივიღე“...
უთარილო. (2 ფ.).

9. № 2902. ნინო ჯორჯაძე:—„ჩვენთვის ძვირფასო ბატო-
ნო ილია! ძლივს მამივიდა, ჩემთვის სანატრელო, თქვენი წერილი

და ალტაცებით ვიღებ საპასუხოდ კალამსა... (შავი. უთარილო-
იხ. ქვემოთ ამავე წერილის თეთრი № 5033/2) (2 ფ.).

10. № 5033-2. მისგანვე (იგივე, თეთრი):— „ჩემო ბატონო, კნიაზო
ფასო ბატონო ილია! ძლივს მამივიდა ჩემთვის სანატრელი თქვენი
წერილი“... უთარილო (2 ფ.).

100. (S: 5327)

გრ. ორბელიანის წერილი ილია ჭავჭავაძისადმი

1 ფ.; 27×21; ავტოგრაფი; თარიღი: „25 ივნისს 1879“. სრული.
„ჩემო ბატონო, კნიაზო ილიაე! დაპ[ვ]ებრდი და შევუდეგ სუ-
ლის გზასა“...

შენიშვნა: 1) წერილში მოცემულია გრ. ორბელიანის ლექსი: „ფსალ-
მუნით. ვინა აღვიდეს მალალს: მას მთასა წმიდასა“...

2) ბოლოში გრ. ორბელიანის ხელმოწერაა: „თქუშნი მარადის ბედ-
ნიერების მსურველი თ. გრიგოლ ორბელიანი“ და თარიღი: „25 ივნისს
1879“.

101. (S: 2660)

გრ. ორბელიანის წერილები ილია ჭავჭავაძისადმი

1. „ჩემო ბატონო, კნიაზო ილიაე! სიხარულით მომირთმევეია
მეფე გიორგის ცხოვრება თქუშნის ახალის ჟურნალისათვის“...

«27 ლექემ[ბერი] 1878 [წელი]» (1 ფ.).

2. „ჩემო ბატონო, კნიაზო ილიაე! დღეს ვერ გიახლები ჩუშნის
საზოგადოების კრებაში თეატრისა გამო“...

«18 მაისს 1879 [წელსა]» (2 ფ.).

3. „ჩემო მოწყალეო ბატონო, კნიაზო ილიაე! მომირთმევეია
საბინინის წერილი, რომლითაცა ითხოვს ჩუშნის საზოგადოებისა-
გან შემწეობასა ფულით“... «2-ს ნოემ[ბერს] 1879 [წელი]» (1 ფ.).

შენიშვნა: აქვეა ალექსანდრე ცაგარლის წერილი ილიასადმი: „ძმაო
ილიკო! ეჲლა ჩემთანა ზის სვანი ბესარიონ ნიკვარაძე, სემინარიის მო-
წაფე და სვანურს ვნას ვარჩევთ“... «8 ოკტ[ომბერი] 1878 წ. ქუთაისი.»
(1 ფ.).

102. (S: 5275.)

პეტრე უშიკაშვილის წერილი ილია ჭავჭავაძისადმი

1 ფ.; 21×13; ქაღალდი; ავტოგრაფი; 1894 წ.; სრული.

„ძვირფასო ილია! ეს ორი წერილი ვახტანგ ორბელიანისაა,
რომელიც გადმომცა მარიამ ვახტანგის ასულმა“...

შენიშვნა: 1) ილიასადმი მინაწერ წერილს წინ უძღვის პეტრე უმიკაშვილის ხელით გადაწერილი ვახტანგ ორბელიანის (ძმის აღმკვეთი) სათაურით: „ვახტანგ ორბელიანის წერილები (ძმის აღმკვეთის ცხელსთან ეკატერინესთან, ხალ ბარათაშვილის ასულთან).“

2) წერილს ბოლოში ერთვის პ. უმიკაშვილის ხელმოწერა და თარიღი: „1 აპრილს 1894 წ. კიათურა“.

103. (Hd: 14622)

წერილი ილიასადმი, ნინოსაგან (ილიას და)

„ძმავ ილიავ! მოგილოცავ წარსულ და მომავალ ბედნიერ დღეებს. მაცხოვარმა მრავალი ეს დღეები გაგიტენოს ბედნიერს ცხოვრებით...“

შენიშვნა: წერილი უთარიღოა, აქვეა გაგრძელება—წერილი ილიას მეუღლე ოლღასადმი. 2 ფ.

104. (A: 1720/6)

სხვადასხვა პირთა კერძო წერილები ილია ჭავჭავაძისადმი

117 ფ. (62 წერილი); სხვადასხვა ზომის ქაღალდზე; უყდო (დაშლილი, ცალკე ფურცლები); ავტოგრაფები.

1. დავით ერისთავი: „ძმავ ილია! მე ორი დღეა რაც აქ ოძისსა ვარ“... „1 ნოემბერს 1872 წელს. ს. ოძისი“ (1 ფ.).

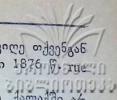
2. მისგანვე: „ძმავ ილია! შენმა წერილმა ძალიან შემაწუხა! წარმოიდგინე ამდენმა შენმა შრომამ, ნუთუ უნაყოფოდ უნდა გაიაროს?“... „10 ნოემბერს 1872 წელს“ (1 ფ.).

3. მისგანვე: „ილია! იმ დღეს „ივერიაში“ რუსულად გადმოთარგმნილი იყო გრიგოლ ორბელიანის ლექსი“... „27 ნოემბერს [18]87 [წელი] თბილისი“ (1 ფ.).

4. ალექსანდრე ცაგარელი: „ძმავ ილიკო! მომიტევე, რომ ასე გვიანა გწერ პასუხსა“... „სპბ. 5 მარტს, 1876 წ.“ (2 ფ.).

5. მისგანვე: „ძმავ ილია! მივიღე პეტერბურღში ვეფხვის-ტყაოსანი“... (უთარიღო) (1 ფ.).

6. ალექსანდრე ჭყონია: „ბატონო! „გაჭირვება მიჩვენეო და გაქცევას გიჩვენებო“. ეს რომ არ ყოფილიყოს, მე, თქვენთვის თითქმის სრულებით უცნობი, თხოვნით არ მოგადგებოდით“... „25 მაისი, 1876 წ. პარიჟი“ (2 ფ.).

7. მისგანვე: „მოწყალეო ხელმწიფე! დღეს მივიღე თქვენგან გამოგზავნილი ორასი მანეთი“... „პარიჟი 7 ივლისი 1876 წ.“ Racine, 12“ (1 ფ.).

8. მისგანვე: „ბატონო რედაქტორო! ხვალ მე ქალაქში არ ვიქნები და მაშასადამე მე ვერ დავესწრები კრებაზე“... „მარტის 7-ს, 1886 წ.“ (2 ფ.).

9. დიმიტრი ყიფიანი: „ძვირფასო ჩემო კოლეგა კნიაზო ილია გრიგოლისძე! თქვენ რომ (2) ამ თვეს) ღირის როლი შემომამძლიეთ, მე მოგახსენეთ, გადავიკითხავ და მაშინ გეტყვით, ვიკისრებ თუ ვერა მეთქი“... (დაზიანებულია). „31 ოქტომბერი 1879 [წელი] სოფ. ქვიშეთი“ (2 ფ.).

10. ა. ბერიძე: „მოწყალენო ხელმწიფენო, უ. რედაქტორო! სამშობლო ქვეყნის სიყვარულის გამო ესე თამამად ვლაპარაკობ თქვენთან“... „10 იანვარი 1880 წ. ქ. ნ[ე]აპოლი (იტალია)“ (2 ფ.).

11. დავით კეზელი: „პატივცემულო რედაქტორო! დიდის სიხარულით მივიღეთ ჩვენ განცხადება ჟურნალი „ივერიის“ გამოცემაზედ, რომელიც უნდა დაიბადოს მომავალ 1879 წელსა“... „15 ნოემბერი 1878 წელსა. პეტერბურდი“ (2 ფ.).

12. მისგანვე: „თქვენო ბრწყინვალეზე, ბატონო ილია! თუმცა ჩემი თქვენდამი მოწერილი წერილების პასუხი იყო სრული უყურადღებობა და სიჩუმე თქვენის მხრით“... „16 აპრილი 1881 წ. პეტერბურდი“ (2 ფ.).

13. ილია ოქრომქედლიშვილი: „ძმაო ილიკო! მოსკოვის ტელეგრაფში წავეკითხე შენი წერილი კატკოვის დანოსზედ“... „მარტის 17-ს [1882 წ.]“ (2 ფ.).

14. მისგანვე: „საყვარელო ძმაო ილიკო! ასჯერ და ათასჯერ გარდგიკოცნი მშვენიერს პირს იმ მშვენიერი და ჩემი გულის დამაცბრობელი წიგნის მოწერისათვის“... „30 იანვრისას [1885 წელი]“ (32 ფ.).

15. მისგანვე: „გულითადო მეგობარო ილიკო! სირცხვილმა დამწო და დამლია. რაც დრო მიდის სირცხვილს უფრო ემატება და არა აკლდება რა“... „ვენა, ენკენისთვის 10-ს“ (4 ფ.).

16. ალექსანდროვის სამასწავლებლო ინსტიტუტის ქართველი მოწაფენი: ნ. ზედგინიძე, ეკ. ლომიძე და სხ.: „დიდათ პატივცემულო რედაქტორო! ამ დღეებში ჩვენ შევიტყვეთ, რომ თქვენ სტოებთ პატივცემულის ჟურნალი „ივერიის“ რედაქტორობას“... „13 ქრისტეშობისთვეს, 1884 წელს. ქ. თბილისი“ (2 ფ.).

¹ წერილის სრული ტექსტი იხ. წიგნში—დიმიტრი ყიფიანის არქივი, 1951, გვ. VIII—XIV.

17. გრ. უმწიფარიძე [გრ. ვოლსკა]: „ესარგებლობ შემ-
თხვევით, რომ ორიოდ სიტყვა მოგასენოთ ქართული ქართლ-
წერის შესახებ“... (წინ უძღვის ლექსი: („უძღვნი ვ. ვ-სას) მთვა-
რის შუქი ვერცხლის ფერი“...) „1885 წ. ქ. მოსკოვი“ (2 ფ.),
წერილის თავზე ილიას ხელით მიწერილია: „ლექსი ვერაფერია,
შენიშვნა საყურადღებოა“.

18. ივანე ხატიაშვილი: „ბ. რედაქტორო! გუშინწინდელის
თქვენის გაზეთის მოწინავე წერილში ბ. მირიანაშვილის წერილის
გამო იყო“... „1886 წ. 19 იანვარი“ (2 ფ.).

19. დავით [სუმბათაშვილი]: „მოწყალეო ხელმწიფე კნიაზო
ილია გრიგორიჩ! წარსულს ბანკის კრებაში ჩვენს ბაჟსში წამამცდა
რამდენიმე სიტყვა“... „1887 წელსა, მაისის 7 დღესა“ (1 ფ.).

20. დიმიტრი ბაქრაძე: „თქვენო ბრწყინვალეზე მოწყალეო
ხელმწიფე ბატონო ილია!“... „12-ს მარტს 1888 წ. ქუთაისი“
(1 ფ.).

21. მცხეთის საზოგადოება: „ბატონს ილია ჭავჭავაძეს (რო-
გორც ქართველთ წინამძღოლსა და პოეტსა). ქართველთ იმედო,
ბატონო ილია! მოგვილოცამს შენი სახელწოდების დღე“... „სო-
ფელი მცხეთა. 20 მკათათვის 1888 წ.“ (1 ფ.).

22. დათიკო კლდიაშვილი: „ბატონო რედაქტორო! იმედი
მაქვს რომ თქვენი პატივცემული გაზეთის რედაქცია ძმურათ ხელს
გაუწვდის“... „12 ნოემბერს 1888 წ. ქ. ბათუმი“ (1 ფ.).

23. ი. სულხანიშვილი, ე. საძაგელოვი— ივერიელი, იოანე და-
ვიდოვი: „თქვენო ბრწყინვალეზე ბატონო ილია! ლოცვითა და
კურთხევით და ნებითა ყოვლად უსამღვდელოების პალლადისა“...
„28 თებერვალი 1889 წ.“ (აქვეა მოწოდება: „ღვთის მოყვარენო
ქრისტიანენო! ნაბეჭდი) (2 ფ.).

24. ილ. ალხაზიშვილი: „ფრიად პატივცემულო თავადო ილია
გიორგის ძე! ამ რამდენიმე დღის წინეთ მოგართვით ჩენი შრო-
მის პირველი წიგნიც“... „21 ივლისს 1889 წ. ქ. ახალციხე“
(2 ფ.).

25. ივანე მაჩხანელი, ზაქარია იმერლიშვილი და სხ.:—
„დაუფასებელო მამულიშვილო, ბრწყინვალე თავადო ილია! მოაზ-
რე წვერნი მცხეთის სოფლის საზოგადოებისა“... „ს. მცხეთა.
20. VII. 1890 წ.“ (1 ფ.).

26. მოსე თოიძე: „მოწყალეო ხელმწიფე! არ იუცხოვოდ ჩემი
თქვენდამი წერილი“... „14 თებერვალი 1894 წ.“ (2 ფ.).

27. თამარ სავიცი: „კნიაზო ილიავ! პირათ არ მცნობი გიბეღამთ ამ თხოვნას“... (აქვეა ლექსები: ა) „უძღვნი ილია ჭავჭავაძეს! გვირგვინო ქართველთ ერისავ“... ბ) „უძღვნი შერა ანდრონიკოვისას გარდაცვალების ქამს: რისთვის ვაგვშორდი ღობილო“... „1894 წ. მაისის 29 დღეს“ (3 ფ.).

28. ელიზბარ გუგუშვილი: „დიდად პატივცემულო ბატონო ილია გრიგორის! უმორჩილესად გთხოვთ მომიტევოთ რომ ამ წერილით გაწუხებთ“... „3 ივნისი 1894 წ. დ. ცხინვალი“ (2 ფ.).

29. აბდულ ეფენდი მიქელაძე: „დიდათ პატივცემულო, ბატონო ილია გრიგორის ძე! თქვენი პატიოსანი წერილი აჰარაში მე გადმომცა ბ. ზ. ჭიჭინაძემ“... „30 აგვისტო 1894 წ.“ (1 ფ.).

30. მარჯორი უორდროპი: „მოწყალეო ხელმწიფევ! ინგლისურად თარგმანი ვჰქმენ თქვენსა „განდევილსა“... „8 სექტემბერი 1894 წ.“ (2 ფ.).

31. მისგანვე: „ღრმად პატივცემულო თავადო ილიავ! დიდ სიამოვნით გავიგეთ რომ თქვენ აქ მობრძანებულხართ“... „16/29 ივრიკისა. 1906 წ.“ (1 ფ.).

32. გრ. ყაფშიძე: „ბატონო ილია! ამას წინათ შემოგეთვალათ, გავისწოროთ ანგარიში თქვენი და რედაქციისა, როცა გასურდეთ“... „20 II. 1895 წ.“ აქვეა მიმართვა რუსულად: „В редакцию газеты „Иверия““. (5 ფ.).

33. ჰუგო შუხარტი: „მოწყალეო ხელმწიფევ! გუშინ მივიღე თქვენი წერილი...“ „8 დეკემბრისთვის, 1895 წ. ქ. გრაცი“ (1 ფ.).

34. ვინმე მესხი—იოანე გვარამაძე: „თქვენო ბრწყინვალეობა—თ. ი. გ. ჭავჭავაძე! რედაქტორო! გავლილს თთვეს თებერვლისა გაახელ „სამგლოვიარო სიტყვა“ განსვენებულს გაბრიელს ეპისკოპოსზედა“... „20 მარტს, 1896 წელსა ქ. ახალციხე“ (2 ფ.).

35. პეტერბურგის ქართველი სტუდენტობა: „ივერიის“ რედაქციას. „კრიტოსი და საბერძნეთი! გაისმის ერთგან,—„კრიტოსი“ და ოსმალეთი! გაისმის სხვაგან“... „22 მარტი [18] 97 [წელი] პეტერბურლი“ (2 ფ.).

36. ანთიმოზ ჯუღელი: „თქვენო ბრწყინვალეობავ! დიდად პატივცემულო, ბატონო ილია გრიგორის ძე!... „1899 წ. აპრილის 22 დღესა“ (2 ფ.).

37. ალექსანდრე ხაინდრაეა, დ. ნოდია, პ. გამყრელიძე: „ბატონო რედაქტორო! თავადო ილია გიორგის ძე! მთელი საქართველო და სხვათა შორის, ჩვენც რაჴველები დარწმუნებული ვაზღაერთ“... „1900 წ. იანვრის 25 დღესა დ. ონი“ (1 ფ.).

38. ერთი ქართველთაგანი (უცნობი): „პატივსაცემო ნამდვი-
ლო შვილოვ, საქართველოს დიდებავ! პირველად ძველებურად წმინ-
დას გულით ვსთხოვ უფალს თქვენს მრავალს წელს უვნებლად სა-
ლათ სიცოცხლეს“... უთარილო [1895 წ.] (13 ფ.).

39. უცნობი „ჯგუფი ქართველებისა“: „დიდათ პატივცემულო
ბ. ილია! ამა წერილით გაუწყებთ თქვენ, რომ თქვენ ახლო მომ-
ვალში უსათუოდ უნდა განაახლოთ თქვენი მწერლობა“... უთარი-
ლო [1895 წ.] (2 ფ.).

40. ზაქარია ერისთავი: „პატივცემულო კნიაზო ილია! გული-
თად მადლობას გიძღვნი, რომ იმ დღევანდელი ჩემი თხოვნა შე-
ასრულეთ“... „31 მარტი [1870—80 წ.] თბილისი“ (1 ფ.).

41. მისგანვე: „ბატონო ილია! თუმცა ერთმანეთს ვერ შეე-
ხედით, მაგრამ თქვენი აზრი ბატონ ცხვედაძემ გადმოცა“... „25
აპრილი [1870—80-იანი წ.] თბილისი“ (1 ფ.).

42. მისგანვე: „ბატონო ილია! შეიძლება სხვადასხვა მიზეზისა
გამო ვერ შეეხვდეთ ერთმანეთს და ამისათვის საჭიროთ ვრაცხ
წერილით მოგმართოთ“... „19 ნოემბერი [1870—80-იანი წლები]
თბილისი“ (1 ფ.).

43. მისგანვე: „ბატონო ილია! ნება მიბოძეთ თქვენთან თქვენ-
ზედვე ვიჩივლო“... „29 იანვარი. თბილისი“ (1 ფ.).

44. სპ. ვირსალაძე: „ბატონო ილია! ხვალ 25 დღეინობისთვის
მობრძანდით სამეურნეო ბანკში“... უთარილო. 1 ფ.

45. ანტონ ფურცელაძე: „ძმაო ილიკო! შენი სულის ქირიმე
ისრე უნდა მოახერხო, რომ ოთხჯერად დაგვიქიროთ ჯამაგირები“...
„20 იანვარს [1903 წ.]“ (1 ფ.).

46. მისგანვე: „ძმაო ილიკო! დიდად დავალებული ვარ, რომ
მაგ საცოდავს ჩემს შვილს გზა გაუხსენი“... „3 მაისს 1903 წ.“
(1 ფ.).

47. მისგანვე: „ძმაო ილიკო! ექვშა ამიკრძალა კარში გამო-
სვლა“... უთარილო [1903 წ. ივნისი] (1 ფ.).

48. მისგანვე: „ძმაო ილიკო! გწერამ წიგნს და თვითონაც არ
ვიცი რა მემართება“... „13 ივნისს 1903 წ.“ (2 ფ.).

49. მისგანვე: „ძმაო ილიკო! ამჟამად პეტერბურგში ვარ.
აქ გავიცან ერთი ბანკირი“... „ნ მარიაპოლისთვე 1903 წ.“ (2 ფ.).

50. მისგანვე. „ილია გრიგოლიჩ! სამწუხაროდ, მე ვიყავი
თავმჯდომარე წუხანდელს კერძო კრებაზედ“... „2 მაისს 1905 წ.“
(1 ფ.).

51. მისგანვე: „ძმო ილიკო! შენი ქირიმე, თუ შესძლებ, ხვალ ათს საათზე მოდი ბანკში“... „9 დეკემბერი 1906 წ.“ (1 ფ.).

52. ვ. გამრეკელი, ი. ორბელიანი, ნ. ასათიანი: „თქვენო ბრწყინვალეებავ ილია გრიგოლის ძე! დიდმა მწუხარებამ, რომელიც მოადგა ამ უკანასკნელ დროს ახალციხეში მცხოვრებთ ქართველთა“... „21 აპრილს 1904 წ. ქ. ახალციხე“ (2 ფ.).

53. თევდორე ჟორდანია: „ჩვენო დიღო ნუგეშო და სასოებად ბატონო ილია! დიდად გავვახარა თქვენმა არჩევამ სახელმწიფო საბჭოში“... უთარილო [1906 წ. აპრილი-მაისი] (2 ფ.).

54. ს. ფირცხალავა: „დიდათ პატივცემულო ბ. ილია გრიგორის ძე! მოგაგონებთ რომ ხვალ 17-ს დილის 11 ს. სათ. აზნაურო ბანკის სადგომში დანიშნულია „საზოგადოების“ წლიური კრება“... „16 დეკემბერი 1906 წ. ქ. ტფილისი“ (1 ფ.).

55. ლაერენტი მათიკაშვილი: „თქვენო ბრწყინვალეებავ თავადო ილიავ! ახალი აზრებით გატაცებულმა, სასწავლებლიდგან გამოსვლის უმალვე, თავს ვიდე მძიმე ტვირთი“... „ქ. ტფილისი, 3 იანვარი 1896 წ.“ (2 ფ.).

56. გ. საყვარელიძე: „დიდად პატივცემულო თავადო ილია გრიგოლის ძე! ეს მეოთხედი საუკუნეა, რაც მე თქვენი თავყანისმცემელი ვარ“... „ქ. ბათომი. 17. IV. [1890-ანი წ.]“ (1 ფ.).

57. სვიმონა ტაბიძე: „მათს ბრწყინვალეებას თავადს ილიას ქავჭავაძეს მიერთმევის მცირე შესხმითი ლექსი“... „წ[ელსა] 1884 თებერვლის] 10“ (2 ფ.).

58. ივანე დარჩინოვი: „თავადო ილია გრიგოლის ძე! გენიოსო, გონებით ბრძენო, მოქმედებით პატიოსანო“... „1. I. 1900 წ.“ (2 ფ.).

59. კონსტანტინე შამაცაშვილი: „Глубокоуважаемый князь Илья Григорьевич! При этом посылаю за 1898-ой год (за газету Иверию), Десять рублей“... «1897 წელსა 15-ს დეკემბერსა» (2 ფ.).

60. გიორგი ქართველიშვილი: „თქვენო ბრწყინვალეებავ ბატონო ილია გრიგორის ძე!“... «19-სა ივნისსა 1894 წ.» (1 ფ.).

61. ალ. გოგიაშვილი: „ღრმად პატივცემულო თავადო ილია გრიგორის ძე! ბოდიშს ვიხდი, რომ მე თვითონ ვერ გიახელით“... «29 მაისი» (1 ფ.). იქვეა საღარბაზო ბირათი ილიასადმი მიმართვით (1 v.).

62. რამაზ ანდრონიკაშვილი: „ჩემო ძმისწულო კნიაზო ილიავ! ვერ მამითმენია არ მოგწერო ჩემი სიხარული“... «20 ივლისი 1884 წ. გურჯაანი» (2 ფ.).

105. (S: 3977)

 ეროვნული
 ბიბლიოთეკა

ალექსანდრე ყაზბეგის წერილი ილიასადმი

„ბატონო ჩემო კნიაზო ილიავ! მომიტევეთ, რომ მრავალგვარად დატვირთულს საქმეებით რაოდენსამე წამს წაგართმევთ ამ წერილით“... უთარილო (2 ფ.).

შენიშვნა: იქვეა „ივერიის“ რედაქტორის ილია ჭავჭავაძის ხელმოწერით ნაბეჭდი მიმართვა ალექსანდრე ყაზბეგისადმი: „მოწყალეო გელმწიფეე, ბატონო ალექსანდრე! გახეთებიდამ მოხსენებული გექნებათ, რომ პირველ იანვრიდამ 1886 წ. გამოვა ყოველდღიური ქართული გაზეთი „ივერია“, რომლის რედაქტორობა ეიკისრე მე...“ «1885 წ. [დღეებური]» (1 ფ.) ტიქსტის ბოლოს დ. კარიკაშვილის ხელით მიწერილია: „მის მაღალკეთილშობილებას ბ-ნს ალექსანდრე მიხეილის ძეს ყაზბეგს“. მიმართვის სრული ტექსტი იხ. „ილია ჭავჭავაძე და ალექსანდრე ყაზბეგი“, გახ. „სახალხო განათლება“ 1948, № 40, გვ. 3.

106. (S: 5296)

წერილები ილია ჭავჭავაძისადმი (სხვადასხვა პირთა კერძო წერილები ქართულად)

99 ფ. (71 წერილი); 22×14 (სხვადასხვა ზომის); ქალაღი; უყდო—დაშლილი (ცალკე ფურცლები) [XIX საუკ. მეორე ნახევარი და XX საუკ. დასაწყისი].

შენიშვნა: ამ წერილების დიდი ნაწილი საზოგადოებრივ-ლიტერატურული თვალსაზრისით უმნიშვნელოა. წერილები ენება სხვადასხვა კერძო პირთა პირად საქმეებს, რისთვისაც ილიას მიმართავდნენ ხოლმე თხავნით: სამსახურში მოწყობის, მატერიალური (ფულადი) დახმარებისა და სხვა სამეურნეო საქმიანობის მოგვარების შესახებ.

107. (A: 1720/7)

დებეშები ილია ჭავჭავაძისადმი (რუსულად)

26 ფ. (26 დებეშა); 26.5×21; დაშლილი, ცალკე დებეშების ფურცლებზე; 1865—1907 წლებს.

შენიშვნა: დებეშებია: ქიზიყელების; ელენე, ქეთევან, ივან, ლევან აღუბაზების; ნიკოლაძის; ალექსანდრე ოლდენბურგის; თამარ გრუზინსკისა და მარიამ ორბელიანისა; ლევან გოლიცინის; ლიზა და ნიკოლოზ წინამძღვრიშვილების; ჯამბაჯურ-ორბელიანის; ოლლა ჭავჭავაძის; მუნარგაისი და სხ.

108. (A: 1720/8)

ილია ჭავჭავაძისადმი მიძღვნილი ლექსები

6 ფ. 21×13,5; ქალაღი; უყლო (კალკე ფურცლები); XIX საუკ.; ავტოგრაფები.

1. განდგეგლის—ლექსი „ილიას“ (სახელდახელოდ).
„ირგვლივ მთებს მწვანე მანტია
წამოუბურავს გმირულად“...
«22 ივლისი [18]95 წელსა, საგურამო» (2 ფ.).
 2. ა. ახნაზაროვი, ლექსი—„ექსპრომტი“.
„მე ვსვამ იმის სადღეგრძელოს
ვისიც რომ სიტყვა ტკბილია“...
«1898 წ. 20 ივლისი» (2 ფ.).
 3. ველიჩკო, ლექსი რუსულად.
„Высокочтимый князь Илья!
Скорблю, скорблю о том глубоко,
Что день великого пророка
Не с Вами славить буду я!“...
«14 Июля 1896 г. Хутор Вернигоровицина“.
ლექსის ბოლოს ავტორის ხელმოწერაა: „Смиранный
Ваш собрат Величко“ (2 ფ.).
 4. ლექსები და ნაწყვეტები (სხვადასხვა):
 - ა) გ. გარდახვეწილი, ავტოგრაფი—ლექსი „ჩუმსა საღამოს,
ვლახსა საღამოს“...
„დაღამების დროს გაჩუმებულად
ოთახში მარტო ჯდომა მიხარის“... 1 r-v.
(იხ. „დროება“ 1869 წ. № 17)..
 - ბ) მისივე, ავტოგრაფი—„რა უშავთ მათ, ვინც მარტო სი-
ცოცხლით კმაყოფილებენ“... 1 v-2 r.
(იხ. „დროება“ 1868 წ. № 10).
 - გ) უცნობი ავტორის ნაწყვეტი—ბროზიდან: „...გაიგონა ეს
თუ არა, საბრალო გლენს ნაცრის ფერი დაედო. იგი ჰხედავდა
ტალღები როგორ ასკდებოდა კლდოვან კუნძულსა და ქარიშხალი
მძვინვარებდა“... 3 r.
- წყდება: „...ამ დროს მოვიდა ქალი, ნახა დამხრჩვალი და
სთქვა:—ეს არის ჩემი საქმროო.

ქალმა დაისვენა იგი მუხლებზედ და მთელი ღამე ეხვეოდა, რომ გაეთბო მისი გული. როცა ალიონმა ინათა, ყმაწვილ ქაცვს გულში ცემა უწყო“...

დ) ნაწყვეტი—„ილია გ. ჭავჭავაძის“

„ვის არ რგებია უკვდავთა შორის,
რომ შენ არ გრგებოდა ბნელ ძაღვებისგან
„თავათ“ შვილს მამულისათვის“.

„ს. და დადუ ნარაიქიებებისგან. 1909 წ. 9.VIII“. 4 რ.

შენიშვნა: იქვეა ცალკე ქაღალდებზე მიწაწერები:

ა) „მასა—აქეთია ოთხკუთხივ მტერნი

შენ თავსა შენვე გეცილებოდნენ“. 5 რ.

ბ) „როშაჲ გვიბრძანა ნუ ჰკითხავთ აწ თურე არ სათქმელია,
იმისი საქმე უცხოა, საამბობლათაც ძნელია“. 6 რ.

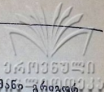
109. (A: 1720/9)

წერილები ილია ჭავჭავაძისადმი (ილიას არქივიდან)

84 ფ. (51 წერილი); სხვადასხვა ზომის ფურცლებზე; უყდო—დაშლილი.

1. ოლივერ უორდროპისაგან (12 წერილი: 1896 წ.; 1909 წ.; 1910 წ.; 1911 წ.).
2. მარჯორი უორდროპისაგან (17 წერილი და 10 ლია ბარათი: 1895 წ.; 1896 წ.; 1899 წ.; 1900 წ.; 1908 წ.; 1909 წ.).
3. ეკატერინე გაბაშვილისაგან (4 წერილი: 1904 წ.; 1911 წ.; იქვეა სადარბაზო ბარათი ილიასადმი).
4. ელენე აღლაძისაგან (1 წერილი: „17 დეკემბერი 1907 წ.“).
5. იაკობ გოგებაშვილისაგან (1 წერილი: „1 იანვარს 1910 წელსა“).
6. სენოსაგან (რუსულად) (1 წერილი—უთარილო).
7. არტურ ლეისტისაგან (რუსულად) (1 წერილი—1910 წ.).
8. წერილი ილია ჭავჭავაძისა და ალექსანდრე ჯანდიერის საქმეზედ (რუსულად) (1 წერილი—უთარილო).
9. უცნობი პირისაგან (რუსულად) (1 წერილი—1889 წ.).

შენიშვნა: იქვეა ილია ჭავჭავაძის წერილები ფრანგულად უცნობ. პრთფესორისადმი (2 წერილი—1910 წ.).

110. (S: 5251)

თავადი ილია ჭავჭავაძე და ხომხები. თარგმანე-გრიგორი
ფარსადანოვისა

18 ფ.; 36×22; ქალაღი; უყლო (ფურცლებად დაშლილი); გ. ფარსადანოვის ხელით ნაწერი; უთარილო; სრული.

„I. ქართველთა საბეჭდავეში ერთი შესანიშნავი შემთხვევა მოხდა. თავადი ილია ჭავჭავაძე, სახელოვანი პოეტი, „ივერია“ გაზეთის რედაქტორი და თავად-აზნაურობის ბანკის გამგე, უეცრად შესწყიტა თავის ღიღი ხნის სიჩუმე“... 1 რ—18 ვ.

შენიშვნა: თარგმანი წარმოდგენილია ცხრა ნაწილად. ბოლოში მიწერილია მთარგმნელის მიერ: „ნათარგმნი გრიგორ ფარსადანოვის მიერ“ (18 ვ).

111. (A: 1748)

სიტყვები ილია ჭავჭავაძის გარდაცვალების გამო

62 ფ.; 36×22 (სხვადასხვა ზომის); ქალაღი; უყლო (ცალკე ფურცლებად); 1907 წ.

1. დეკ. ა. თოთიბაძე: ა) „სიტყვა თქმული 5 სექტემბერს [1907 წ.] ქაშ. წმ. გიორგის ეკლესიაში ქართულ ქალთა და ვაჟთა გიმნაზიების [მოსწავლეთა წინაშე]“. 1რ—6რ.

ბ) იგივე სიტყვა: „5 სექტემბერი—[1907 წ.] პანაშვიდის წინ ქაშვეთის ეკლესიაში საღამოს 6 საათზე.“ 7რ—9ვ.

2. სერგი ჟორჯოლიანის სიტყვა [ქუთაისში, ილიას ხსოვნის აღსანიშნავად შეკრებილ საზოგადოების წინაშე]. „ქ. ქუთაისი 1907 წელი, 6 აგვისტო“. 10რ—21რ.

3. დეკ. მარ. ტყემალაძე: ა) სიტყვა თქმული ილიას პანაშვიდზე. „1907 წ. სექტემბრის] 9 დღესა“. 22რ—25ვ.

ბ) მისივე სიტყვა თქმული ილიას პანაშვიდზე. „1907 წ. სექტემბრის] 2“. 26რ—28ვ.

4. მეჩემე ნიკალაი მინდიაშვილი. — „სიტყვა ილიას დაკრძალვაზე“. 29რ-ვ.

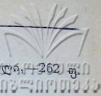
5. მლ. ნ. მაქარაშვილი: „სიტყვა თქმული ილია ჭავჭავაძის საფლავზე 9 ენკენისთვეს 1907 მის სამარეში ჩასვენების წინ“. 30რ—32ვ.

6. მლ. მ. ი. მარგიანი: სიტყვა [ცაგერში ილიას ხსოვნის აღსანიშნავად შეკრებილი საზოგადოების წინაშე]. „8 ნენკენისთვის“ 1907 წ. დ. ცაგერი“. 33 r—34 v.
7. მლ. ბესარიონ ვაშაძე: „სიტყვა ჭიათურის რკინის გზის სადგურზედ, ილია ქავჭავაძის სულის სახსოვარ პანაშვიდზედ ნ-ს სექტემბერს 1907 წელსა“. 35 r—36 v.
8. მლ. სერგი მაჭარაშვილი: სიტყვა — „ილია ქავჭავაძის ტრაგიკული სიკვდილისა გამო“. 37 r-v.
9. დიმიტრი დეკანოზოვი: „სიტყვა თქმული თელავის საკრებულო ტაძარში ილიას მოკვლისა გამო, 1907 წ.“ 38 r—39 v.
10. იოსებ შალიბაშვილი: „სიტყვა თქმული 7 ნენკენ. დაბა სურამში, პოეტის სულის მოსახსენებლად გადახდილ პანაშვიდზე“. „დ. სურამი 1907 წ. სექტემბერი“. 40 r—42 v.
11. [ი. ივანიძე] სიტყვა ილიას პატივსაცემად [სექტემბერი 1907 წ.]. 43 r—44 v.
12. გ. შალიბაშვილი: „სიტყვა წარმოთქმული სურამის ეკლესიაში ჩენი მგოსნის ილიას ვერაგულად მოკვლის გამო“ [სექტემბერი 1907 წ.]. 45 r—46 v.
13. სპირიდონ ნარაკიძე: სიტყვა [სექტემბერი 1907 წ.]. 47 r—48 r.
14. ე. იოსელიანი: სიტყვა [სექტემბერი 1907 წ.]. 49 r—50 r.
15. დათიკო ჩხეიძე: სიტყვა „დაუვიწყარ ილიას ხსოვნას“ „1907 წელს 13 სექტემბერი“. 51 r—52 r.
16. [უცნობი ავტორის] სიტყვა. „8 სექტემბერი [1907 წ.]“. 53 r-v.
17. რევაზ ფავლენიშვილი: სიტყვა ილიას ხსოვნისათვის— „მხეცთა მსხვერპლი“ [სექტემბერი 1907 წ.]. 54 r—59 r.

112. (A: 1721)

ილია ქავჭავაძის არქივიდან

1. ილიას სახლის საბინაო დაეთარი: „—Книга постоянного и непостоянного народонаселения г. Тифлиса. Дом кн. Ил. Гр. Чавчавадзе, под № 22 по Андреевской улице в 10 полицейской учатке. Начата 1904 г“. 3 ფ. (დაუწერელი); ყდიანი; 34,5×22;

2. ტყის ბილეთები, ნაბეჭდი. 33 ფ.; 36×28.
3. შემოსავალ-გასავლის საერთო რეველი. 3 ცალი. (262 ფ.)
მუყაოს ყლით; 17×21.
შენიშვნა: რეველები არის შემოსავალ-გასავლისა და ანგარიშსწორების შესახებ, ჩანაწერები სხვადასხვა ხელით. მათ შორის არის ილიას ხელითაც.—მაგ.:
„1) ნანეიშვილმა წაიღო სპენსერის სოციოლოგია“ (216 რ) და სხვა; 217 რ-დან —258 რ-მდე.
4. უბის საანგარიშო წიგნაკები და საფულე ტყავის. 11 ცალი; 16,5×11.
შენიშვნა: წიგნაკებში არის სამეურნეო ხასიათის ჩანაწერები; შემოსავალ-გასავლისა და სხვა.
5. ბანკის ქვითრები და ვექსილები. 162 ფ. (სხვადასხვა ზომის).
6. ელისაბედ გიორგის-ასულ საგინაშვილის სახლის პროექტი 1889 წელს შედგენილი და დამტკიცებული.
7. ღია ზარათები ოლღა ქავჭავაძისადმი. 64 ცალი. სხვადასხვა ხელით ნაწერი: რუსულად, ქართულად და ფრანგულად.
8. საღარბაზო ბარათები. 99 ცალი. სხვადასხვა.
9. სხვადასხვა ანგარიშების საბუთები 53 ფ. (სხვადასხვა ზომის ცალკე ფურცლები).
10. 1) ოლღა ქავჭავაძის საზღვარგარეთული პასპორტი.
2) დ. ბაქრაძის დაკრძალვაზე გაწეული ხარჯების სია (1 ფ.).
3) ილიას მიერ წ. კ. ს-თვის გადაცემული ძველი ფულების სია (1 ფ.).
4) ვასილ პეტრიაშვილის ხელწერილი ილია ქავჭავაძისაგან ღარიბ სტუდენტთათვის შეგროვილი ფულების (100 მან. 70 კაპ.) მიღების შესახებ (1 ფ.).
5) ილია ქავჭავაძისა და სტეფან მიხაილოვის შორის დადებული ხელშეკრულება წისქვილის გამართვის შესახებ (1 ფ.).
6) ილიასა და ნაერუზ ყურბან ოღლის შორის დადებული — „პირობის წერილი“ (ილიას ავტოგრაფი) (2 ფ.).
„1896 წელსა ღვინობისთვის 21 ღლესა“.
7) მეტრიკული ამოხაწერი ილიასა და ოლღა ქავჭავაძის ქორწინების შესახებ. „№ 40, 1908 год 19 февр.“ (1 ფ.).
8) საგურამოს მამულების შესავალ-გასავლის აქტი. — „1888 წ. 4 დეკემბერს“ (1 ფ.).

შენიშვნა: აქტზე ხელს აწერენ: დავით კაპანაძე, სტეფანე ტრეღა-
შვილი, ალ. ნაწიშვილი, ნ. ნიხანაშვილი, გრ. ყიფშიძე.

- 9) ილია ჭავჭავაძის საზღვარგარეთული მოწმობები 1910 წ. (2 ფ.).
11. 1) ფოტოსურათები სხვადასხვა. 2 ცალი; 16×10,5;
2) წიწამურის ტყის ბილეთები. 39 ცალი.
3) ქვითრები და ხელწერილები კულტ-დაწესებულებებიდან ფულის მიღების შესახებ. (სხვადასხვა) (23 ფ.).
12. ილია ჭავჭავაძის ბინიდან გამოტანილი ნივთების აქტი, 1927 წლისა (1 ფ.).
13. წერილები ილია ჭავჭავაძისადმი: 1) და--ნინოსგან. სხვადასხვა დროს (23 წერილი—37 ფ.).
2) ვარიასგან. რუსულად, სხვადასხვა დროს (48 წერილი—67 ფ.).
3) სხვადასხვა პირთა წერილები რუსულად (55 წერილი—91 ფ.)
4) ილია წინამძღვრიშვილისაგან (28 წერილი—31 ფ.).
5) ანეტა ბარათოვისგან (5 წერილი—10 ფ.).
6) სანდრო მაყაშვილისაგან (1 წერილი—2 ფ.).
7) თადეოზ გურამიშვილისაგან (მამა). (2 წერ.—2 ფ.).
8) ალ. ყიფშიძისაგან (4 წერ.—6 ფ.).
9) ვერასგან (1 წერ.—1 ფ. 1 ც. სურათი).
10) ნიკო ცხვედაძისაგან (1 წერ.—1 ფ.).
11) ეკატერინე სარაჯოსგან (1 წერ.—3 ფ.).
12) სალომე მილაშვილისაგან (2 წერ.—3 ფ.).
13) სხვადასხვა პირებისაგან (9 წერ.—12 ფ.).
14. წერილები ილია ჭავჭავაძისა:
1) ეკატერინე ივანეს ასულისადმი [გაბაშვილი] (1 წერ.—2 ფ.).
2) მარიამ ვახტანგის ასულისადმი [ორბელიანი] (1 წერ.).

113. (A: 1718)

ილია ჭავჭავაძის არქივიდან

1. სხვადასხვა საბუთის ქაღალდები. რუსულად (მოწმობები და სხ.).
ცალკე ფურცლები; სხვადასხვა ზომის; 25 ფ.
14. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები

2. ოფიციალური მიმართვები სხვადასხვა ორგანიზაციისა, გან—ილიასა და ცოლისადმი.

ცალკე ფურცლები; სხვადასხვა ზომის. 46 ფ.

3. ილიას ნაწერების შავები. რუსულად. განცხადებები, ხელშეკრულებები, პროექტები და სხ.

128 ფ.; 35×22; ქალაღი; უყდო-დაშლილი; ცალკე ფურცლები; ავტოგრაფები.

114. (A: 1717)

ილია ქავჭავაძის არქივიდან

1. შესავალ-გასავლის წიგნი.

46ფ.; 22—18; ქალაღი; მუყაოს ყდით; რუსულად ნაწერი.

2. ქვითრები და საანგარიშო წიგნაკი ოღლა ქავჭავაძისა. რუსულად. 110 ფ.

3. ანგარიშები სხვადასხვა მალაზიებიდან.

სხვადასხვა ზომის—61 ფ.

115. (Qd: 4075)

სია მასაღებისა ილია ქავჭავაძის შესახებ

სიაში აღრიცხულია ილიას არქივის ნაწილი—მიმოწერა: ილიას წერიღები სხვადასხვა პირებისადმი და წერიღები ილიასადმი. სიაში დასახეღებღულია ცალკეული წერიღების აღრესატი, აღრესანტი და თარიღი.

116. (რუს. 95)

წერიღები და მოხსენებები („Письма и доклады Ильи Чавчавадзе“)

37 ფ.; 35×22,5; ქალაღი (ცალკე ფურცლები); უყდო; ავტოგრაფი რუსულად (შავები); უთარიღო 1900-იანი წლები; დაუწერიღია: 1v 3v, 5r, 7r-v; 12v, 14r, 17v, 20v, 21v, 22v, 23v, 25v, 28v, 30r-v 31v, 33v, 34v, 35v, 36v, 37v.

1. მოხსენების ნაწილი საქართვეღოს ეკღესიის ავტოკეფალიის შესახებ: „В дополнение только-что прочитанному имею

честь доложить, что мы явились предстать пред В. С. не в качестве уполномоченных от кого-бы то ни было, а в качестве мирян, глубоко сознавших свой долг гражданина"... 2r—3r.

2. წერილი უცნობისადმი: „Я получил Ваше лестное для моего самолюбия письмо от 22 октября 1898 г. и не могу скрыть от Вас, что отзыв Ваш о моей роли в делах Грузии меня более чем поразил“... 4r-v.

3. წერილი უცნობისადმი: „Простите, что я так поздно отвечаю на ваше письмо от 28-го февраля“... 6r-v.

შენიშვნა: წერილში მოხსენებულია ნ. ვ. შელგუნოვა და გენერალ-მაიორი ქაშიშვილი.

4. წერილი უცნობისადმი: „Тысячу раз прошу извинения за запоздалый ответ на Ваше любезное и наводящее на многое размышление письмо от 22-го Октября“... 8r—13v.

შენიშვნა: აქვეა იმავე წერილის (შავები) ვარიანტები: 1) 14v—15v (უანჭრით ნაწერი); 2) 16r—17r; 3) 18r—20r.

5. მოხსენების ნაწილი საბანკო საკითხის შესახებ: „... Тифлисским городским заемщикам, когда к тому представится удобный, по усмотрению правления случай“... 22r—23r.

6. მოხსენება:—„Доклад по предметам, указанным в постановлении собрания уполномоченных от 26 Апреля 1902 г.“ 24r—25r.

7. მოხსენება:—„Доклад по предметам, указанным в постановлении уполномоченных от 26 Апреля 1902 г., представляемый собранию уполномоченных в 1903 году“. 26r-v.

8. მოხსენება:—„Доклад об увеличении состава оценочной комиссии еще двумя членами: Собранию уполномоченных 1903 г.“ 27r—28r.

9. მოხსენება:—„Доклад о распространении действий банка на Черноморскую губернию.“ 29r-v.

შენიშვნა: აქვეა მოხსენების ნაწევრები: „Ярким доказательством того, что при таком состоянии денежного рынка, тщетны всякия попытки и усилия к удешевлению тем или иным путем кредита“... და სხვა. 31r—37r.

117. (რუს. 94)

კონსპექტი (ამონაწერები და შენიშვნები: კარლ მარქსის ფრიდრიხ ენგელსის, გ. პლეხანოვის (ბელტოვის) და სხვათა შრომებიდან. Заметки и выписки из книг, сделанная Ильей Чавчавадзе“)

15 ფ.: 22×18; ქაღალდი; რვეული (უყდო); ავტოგრაფი; რუსულად (ალაგ-ალაგ ნაწერია ორ სვეტად); უთარიღო [90-იანი წლები]; დაუწერელია 8v, 9v, 10v, 11r, 12r—15v.

ოწყება: „Маркс—Энгельс. Русское Богатство № 9 (12) 1899 г. 1) По мнению Берентшейна, экономический материализм известен в двух различных формах“... 2r—8r.

წყდება: „... 17) Берлинский писатель Л. Буль в своем сочинении Andeutungen и т. д. ставит себе вопрос: в состоянии ли какой нибудь союз искоренить бедность рабочего класса?“ 8r.

შენიშვნა: ტექსტში არის მითითებები გამთყენებულ ლიტერატურაზე: „Русское Богатство № 9 (12) 1899 г.“ (2r); „Мир Божий“ 1897 г. № 1, (стр. 157).“ (2r).

„Маркс—предисловие „к Критике политической экономии“, стр. 158. Рус. Бог.“ (2v).

„Капитал, т. I, стр. 420, 645.“ (3r);

„Капитал, [том] III, [стр.] 653“ (3r);

„Капитал, т. II, стр. 359 (см. Рус. Бог. № 5 (8) 1899 г. статья „условия развития внутреннего рынка“, стр. 53). (4r);

„Капитал [т.] III, стр. 83 (см. Рус. Бог., за 1899 г. № 5 (8), стр. 69). (4r);

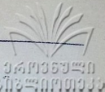
„Бельтов.—К вопросу о развитии монистического взгляда на историю, 1895 г.“ (5r).

118. (რუს. 97)

კონსპექტი (ამონაწერები და შენიშვნები სოციალ-დემოკრატიული და პოლიტიკური საკითხების შესახებ: კარლ მარქსის, ფ. ლა-სალის, შმოდერის, შტამლერის, კარლ ბიუხერის, გ. პლეხანოვის და სხვათა შრომებიდან)¹

47 ფ.: 20,8×17; ქაღალდი (საერთო რვეული); უყდო; ავტოგრაფი; რუსულად (ალაგ-ალაგ ნაწერია ორ სვეტად); უთარიღო [90-იანი წლები]; დაუწერელია 37v—47v.

¹ ილიას ამ ორივე ავტოგრაფის (117, 118) შესახებ იხ. პ. რატიანი, ილია ჭავჭავაძე, ფილოსოფიური და სოციალურ-პოლიტიკური შეხედულებანი, 1949 გვ. 277—294.

люди представляются продвинутой
объективностью... доказывают,
что объективность идеологии —
это именная модальность. (Р. Тоу,
193)

5) Интересная аксиология Каркса,
Маркса и Борвинова. (см.
Рис. Богардье 1899г. №9/12) стр.
158 и 159.)

6) Каркс в тысячной статье
о объективности видит глав-
ный недостаток софизма созер-
жительного (теоретического) ма-
териализма, в том, что он
(материализм теоретический) не
материализирует ^{идею} в объектив
объекта, или в объекте созер-
жания, а не в объекте конкрет-
ной живой человеческой деятель-
ности, или в объекте практи-
ки, или субъективности."

7) «Образное законодательство»,
говорит Каркс (Кат-
тав т. I, стр 420) — это пер-
вое, сознательное, и чуждое
разное воздействие общества
на самопроизвольный процесс
чужды, процесса производства."

(Это и есть не-чуждое законодательство
объекта. (Локманович))

8) Первые не-чуждое законодательство
объекта "звучит неин-
тересная сила, которая по
Марксу (Каттав I, 645) есть чуждое
и не-чуждое, и не-предельная сила,

ოწყობა: 1) На конгрессе социологов в Париже в 1895 г. Ла-Грасери касательно сословного вопроса говорил об эволюции аристократизма. Он доказывал, что аристократическая идея сохранялась во все века, переходя из одной формы в другую и что она вовсе не устрояет идеи демократической, а развивается паралельно"... 1г—37г.

წყობა: "...Затем указывается различие между капиталистическим производством в обрабатывающей промышленности и в добывающей.

Следует прочесть от 69 стр. до конца." 37г.

შენიშვნა: ტექსტში არის მითითებები გამთყუებულ ლიტერატურაზე: „Русское Богатство“ 1899 г. № 11“ (1г); (Новое слово № 1, 1895 г. см. „Обзор заграничной жизни“, стр. 100) (1 v);

„(Штамлер: Хозяйство и право, с точки зрения материалистического понимания истории, стр. 301 и следующая, изд. Бервина и Семенова 1899 г. из Сына Отечества за 1899 г. № 339)“ (1v).

„Об некоторых основных вопросах социальной политики и учения о народном хозяйстве, Шмоллера 1898 г.“ (2г);

„J. Villin Margery (Мармера): „Progres of Science“. (2v);

„(„Новое Слово“ 1896 г. № 5 статья Оболенского, стр. 34.)“ (4г);

„(Русское Богатство 1896 г. № 12, стр. 96, смотри Маркс т. II, отдел третий).“ (4v);

„Бюхер Карл: происхождение народного хозяйства, перев. Булгакова, изд. 1897 г.“ (5г);

„К. Бюхер: Четыре очерка из области народного хозяйства, перев. В. Э. Дена 1898 г.“ (7v);

„Густав Шмоллер: „Наука о народном хозяйстве, ея предмет и методов“ (10 v);

„Бернштейн: „Die Voraussetzungen des Socialismus und die Aufgaben der Socialdemokratie“. (Stuttgart, 1899 г.). Смотри Вестник Европы за Декабрь 1899 г. стр. 635“ (15v);

„Бернштейн по Рус. Богатству 1899 г. № 9 (12)“. 15v.

„Соч. К. Каутского: „Материалистическое понимание истории и психологический фактор“ (перевод Савина, „Живнь“ за 1899 г., январь, книга II, стр. 51) (20v);

„Психические факторы цивилизации. Лестера Чорда, изд. 1897 г.“ (21г);

„Социальное движение в 19 столетии (публичная лекция Вернера Зомбарта, проф. Бреславльскаго университета). Новое Слово 1897, Октябрь“ (25г);

„Идеалы социальной политики, В. Зомбарта 1900 г. переводом Теплова“. (25г);

„Зомбарт же, продолжение октябрьской статьи, Новое Слово, Ноябрь 1897 г.“ (26v);

„Тард (La logique sociale des sentiments) См. статью Общественского: „Зависимость общественного процесса от чувствований“ (Русская Мысль 1894 г. март, стр. 39)“ (27r);

„Тины психологического и социологического монизма. Ст. Виктора Чернова. Русское Богатство 1899 г. № 1 (29 v);

„Штамлер, Хозяйство и право, кн. II, отд. III, § 29.“ (33v);

„Хозяйство и право, книга III, отд. 1 и 3, § 38“ (34r);

„Профессор философии Жорес, см. лекцию Жореса в пересказе С. Ан-ского, в Новом Слове за 1896 г. № 4, Январь, под названием „Идеализм и Материализм в истории“, Стр. 193“ (34r);

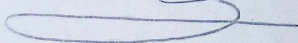
„Две стороны в процессе развития экономических явлений (см. Новое Слово № 4, Январь 1896 г. соч. В. Яроцкого, стр. 40)“. (36r).

Кн. Мья Григорьевич

Чавчавадзе.

მუხომ ვაბაჟ, სუბი, ჯორ
 ვ. ჯორაღა და ჯობიანა და

რუკ ვაბაჟ და რუკიანა ვ.
 ვილ ლუკიანა რუკიანა ლი-
 ბა და

მს — რს

119. (H: 1496/3)

სადარბაზო ბარათი აკაკი წერეთლისადმი

1 ფ.; 4,5×8,5; ავტოგრაფი; უთარილო.

„ღმერთსა ვთხოვ, აკაკი, შენს მშვიდობას და ჯანმრთელობას. იყავ კარგად და დღეგრძელ შენის საყვარელის ქვეყნის სასახელოდ“.
(11-v).

შენიშვნა: სადარბაზო ბარათზე არის წარწერა — ნაბეჭდი: „Кн. Илья Григорьевич Чавчавадзе“.

ს ა ძ ი ე ბ ლ ე ბ ი

1. პ ი რ თ ა ს ა ძ ი ე ბ ე ლ ი¹

ა

აბაშელი ალ. 126
 აბაშიძე ვასო 111
 აგრონომიი 130
 ავსტროვსკი 176
 აკაკი [წერეთელი] 121, 127, 177
 ალექსანდრე 147
 ალექსანდრე (იმპერატორი) 170
 ალიაშვილი გრიგოლ 154
 აღმაშენებელი ილ. 199
 ანდრონიკაშვილი გ. 155
 ანდრონიკაშვილი იასე ადამის-ძე 88, 183
 ანდრონიკაშვილი ნენე დიმიტრის ასული 147
 ანდრონიკაშვილი ნინო ზაქარიას ასული 148
 ანდრონიკაშვილი რამაზ 202
 ანდრონიკაშვილი რევაზ 18, 87, 88
 ანდრონიკოვი მერა 200
 ანდრონიკოვისა ნატალია 25
 ასათიანი ნ. 202
 ასტოვსკი 184
 აფხაზი გიგო 103, 146
 აფხაზი ელენე 203
 აფხაზი ივანე 203
 აფხაზი ლევან 203
 აფხაზი ნინო [ილიას და] 148
 აფხაზი ქეთევან 203
 აღლაძე ელენე 205
 ახნაზაროვი ა. 204

ბ

ბაზაროვი 170
 ბაიერნი 167
 ბაირონი 29, 34
 ბარათაშვილი ნიკოლოზ 51, 55, 77, 83, 97, 103, 124, 151
 ბარათაშვილი-ორბელიანისა ვაკატერინე ზალის ასული 197
 ბარათოვი ანტონა 209
 ბაქრაძე დ. 208
 ბაქრაძე დიმიტრი 138, 199
 ბაქრაძე ი. 124

ბახანა (ნიკო რაზიკაშვილი) 124
 ბელინსკი 105, 161
 ბერეზინ 216
 ბერიძე ა. 198
 ბერნშტეინ 213, 216
 ბესიკი 83
 ბიუხერი კარლ 213, 216
 ბიჭინაშვილი სოლომონ 154
 ბოცვაძე იოსებ 20, 38
 ბოცვაძე ლუარსაბ გერასიმეს-ძე 19, 157
 ბულგაკოვ 216
 ბულ ლ. 213

გ

გაბაევი სოლომონ გიორგის-ძე 194
 გაბაშვილი ვაკატერინე ივანეს ასული 19, 194, 205, 209
 გაბრეღელ ეპისკოპოსი 181
 გაბუნია 111
 გაბუნია-ცაგარლისა ნატო 111
 გამრეკელი ვ. 202
 გამყრელიძე პ. 200
 განაძეგორი [დარია ახვლედიანი] 204
 გალდახევი ლი გ. 204
 გედევანოვი 141
 გეტე 40, 101
 გვარამაძე იოანე—გინმე მესხი 200
 გიორგი მეფე 70
 გიორგი (ყრუ გიორგი) 151
 გლადსტონი 106, 191, 192
 გოგებაშვილი იაკობ 195, 205
 გოგენიაშვილი ალ. 202
 გოზალიშვილი შალვა 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24
 გოლიცინი ლევან 203
 გოლორტი 106
 გრიშაშვილი იოსებ III
 გრუზინსკი თამარ 203
 გუგუშვილი ელიზბარ 200
 გულისაშვილი ალექსი 154
 გურამიშვილი დავით 124, 148
 გურამიშვილი თადეოზ 209
 გურამიშვილი-ჭავჭავაძისა ოლღა თა-დეოზის ასული 19, 127
 გურიელი მამია 124

¹ ციფრი უჩვენებს წიგნის გვერდს

- დადიანი ნიკო 124
დავითოვი იოანე 199
დავითაშვილი იოსებ 124, 184
დავითი 141
დანიელა 144
დარკინი 191
დარჩინოვი ივანე 202
დ. გ. 124
დეკანოზოვი დიმიტრი 207
დერბი 107
დიმიტრი თავდადებული 32
დიმიტრი [სტაროსელსკი] 128
დობროლუბოვი 105
დოდუ ალფონს 100
დომდუკოვ-კორსაკოვი 171
- დ
- დებრსი გ. 106
დემონდ აბუ 163
დენგელსი ფრიდრიხ 213
დერკლე შეფე 122, 125
დრისთავი 134, 139
დრისთავი გ. 124
დრისთავი დავით 17, 18, 19, 143, 197
დრისთავი ზაქარია 201
დრისთავი კოლა 140
დრისთავი კოლა დავითის-ძე 149, 150
დრისთავი მაკრინე [ილიას მამიდა] 147, 194
დრისთავი რაფიელ 83, 89, 124
დრისთავი რევაზ შალვას-ძე 160
დროლოვი ა. ს. 183
- დ
- ვალტიერ სკოტი 43
ვაეა-ფშაველა 124, 145
ვაშაძე ბესარიონ 207
ვახნაძე ანიკო 147
ვახნაძე სოსიკო 55
ველიკო 204
ვირსალაძე სპ. 201
ვირხოვი 171
ვ. ო. [ვახტანგ ორბელიანი] 124
ვოლსკი გ. 124
- ვ
- ზაყელი 124
ზედგინიძე ნ. 198
ზომბარტ ვ. 216
ზუბალოვი 144
- თადეოზ 182, 190
თამაზოვი 140
თარხნიშვილი გიორგი 150
თარხნიშვილი იოსებ დავითის-ძე 91
თათობაძე ა. 206
თოიძე მოსე 199
თუმანიშვილი გიორგი მიხეილის-ძე 154
თუმანიშვილი მიხეილ ბირთველის-ძე 91
- თ
- იანოვსკი 108, 159, 165, 166, 170
ივანიძე ი. 207
ილოვასკი 171
იმერეთის ეპისკოპოსი 109
იმერლიშვილი ზაქარია 199
ინასარიძე ს. 124
ინგოროყვა პ. 61, 64, 70, 74, 79, 85, 86, 92, 111, 122, 126
იოსება 144
იოსელიანი ე. 207
იოსელიანი პლატონ გენატეს-ძე 87, 88
- ი
- კახლოვი 160, 161
კაპანაძე დავით 209
კარიკაშვილი დავით 149, 155, 156, 157, 203
კაზპეკა [რევიზორი] 11
კატკოვი 166, 198
კატო [სტაროსელსკისა, ილიას ცოლის და] 11, 13, 128, 129, 133, 134
კაჟუტსკი კ. 216
კეხელი დავით 198
კეოესელიძე ი. 124
კეოესელიძე მამო 154
კირიმ-გირგი 21
კლარეტი ყიფულ 99
კლდიაშვილი დავით 199
კოროზუნგათი 192
კორინთლისა 111
კურდღელოვი სოლომონ ივანეს-ძე 194
- კ
- ლ
- ლაბუშერი 192
ლაზარე 138, 150
ლასალი ფ. 213
ლევერაშვილი ლაზარე 154
ლეიბნიცი 30, 45, 47, 123
ლეიდენი 42
- ლ
- ლაბუშერი 192
ლაზარე 138, 150
ლასალი ფ. 213
ლევერაშვილი ლაზარე 154
ლეიბნიცი 30, 45, 47, 123
ლეიდენი 42

ლოესტი არტურ 20, 154, 205
 ლეონიძე გიორგი 154
 ლერონტოვი 31, 33, 41, 48, 53, 54, 55,
 64, 65, 83, 101, 103
 ლომიძე ეკ. 198
 ლომოური ნიკო 124
 ლორთქიანიძე კირილე 10, 11, 12, 14,
 18, 19, 40, 64, 65, 73, 74, 84, 95, 151,
 152
 ლორის-მელიქოვი მიხეილ ტარიელის-ძე
 90
 ლუარსაბ მეფე 179

8

მათიკაშვილი ლავრენტი 202
 მაიკო 194
 მაკ-მაჰონი 107
 მაშადაშვილი თედორე 154
 მაშაძაშვილი კონსტანტინე I 21, 202
 მანსვეტაშვილი იაკობ 7, 15, 16
 მარგიანი შ. ი. 207
 მარშერა 216
 მარსოვი 166
 მარქსი კარლ 213
 მალალაშვილი ლ. 104
 მალალაშვილი სალომე 209
 მალალოვი 139
 მაყაშვილი საინდრო 209
 მაჩაბელი III, 155
 მაჩაბელი ვასილი 19, 121, 143, 148, 195
 მაჩაბელი მიხეილი 19, 149, 155
 მაჩხანელი [დიმიტრი] 145
 მაჩხანელი დ. 124
 მაჩხანელი ივანე 199
 მაჭარაშვილი ნ. 206
 მაჭარაშვილი სერგი 207
 მაღალბლიშვილი სოფრომ 8, 22, 153,
 154
 მდივანი 148
 მეგრელი დუტუ 124
 მეგრელი ნიკოლოზ 192
 მეისნერი 173
 მელიქიშვილი ლევან 9ა, 171
 მელიქიშვილი სოსიკო 150
 მელიქიშვილი სტეფანე 23, 157
 მემარანიშვილი მოსე 21, 144
 მესხი დავითი 22
 მესხი სერგი 15, 17, 19, 22, 23, 157
 მეწარმე 203
 მინდიაშვილი ნიკალა 206
 მირიანაშვილი 199
 მიქელაძე აბდულ ჯეფენდი 200
 მიქელაძე ვლადიმერი 21, 124
 მიხაილოვი სტეფანე 208
 მორფილი 20
 მოსე მოურავი [მემარანიშვილი] 21, 160

მოჩხუბარიძე [ვახუშტი] 124
 მსხილაძე 124
 მუხრანბატონი 70
 მუხრანბატონი გიორგი 128
 მუხრანსკი ბაბო 129
 მუხრანსკი გიორგი კონსტანტინეს-ძე
 87, 88
 მუხრანსკი ივანე კონსტანტინეს-ძე 87,
 88
 მღვიმელი შიო 124

6

ნავრუზ ყურბან ოღლი 208
 ნათიფი 110
 ნაკაშიძე ბაბაღე 148
 ნაკაშიძე პეტრე 9, 14, 15, 35, 51, 83,
 96, 99
 ნანეიშვილი 208
 ნანეიშვილი ალექსანდრე 143, 145, 209
 ნარაკიძე დაძუ 205
 ნარაკიძე სპირიდონ 207
 ნ. გ.—ლი 189
 ნიკოლაი სიმონიჩი 139
 ნიკოლაძე 10, 86, 117, 203
 ნიკოლაძე ნიკო 11, 22, 23, 24, 143,
 157
 ნინო 132, 194, 197
 ნიკარაძე ბესარიონ 196
 ნოდია დ. 200

ო

ობოლენსკი 216, 217
 ოლდენბურგი ალექსანდრე 203
 ოლა [კაეკუაძისა, ილიას მეფულე]
 11, 13
 ორბელიანი ალ. ვახტანგის-ძე 161
 ორბელიანი გრიგოლ 16, 19, 34, 60,
 63, 83, 88, 91, 109, 124, 146, 196,
 197
 ორბელიანი ელისაბედ 113
 ორბელიანი ვახტანგ 164, 196, 197
 ორბელიანი ი. 202
 ორბელიანი იოსებ 149
 ორბელიანი მარიამ ვახტანგის ასული—
 196, 203, 209
 ორბელიანი ნინო 124
 ორბელიანი სულხან-საბა 30, 42
 ოქროშვილი ილია [პროფესორი]
 19, 22, 149, 198
 ოქროპირიძე ალექსანდრე 153

3

პეტრიაშვილი ვასილი 208
 პისარევი 170

პლუბანოვი გ. 213
 პოლტარაცკი ივანე 72, 108
 პუშკინი 27, 28, 43, 51, 63, 83, 96, 101,
 102, 125

ჟ

ჟორდანია თევდორე 202
 ჟორესი 217
 ჟორჟოლიანი სერგი 206
 ჟურული გიორგი 145

რ

რაჟდენა 143
 რატიანი პ. 213
 რენანი 184
 როლსბერი 107
 რუკოტი ვო. 48, 101
 რუთაველი შოთა 20, 51, 57, 72, 85,
 104, 108, 161, 166, 171
 რუს-იმერელი 124
 რჩეულიშვილი გ. 124

ს

საბინინი 196
 საგინაშვილი ალექსანდრე დიმიტრის-ძე
 143
 საგინაშვილი ელისაბედ გიორგის ასული
 208
 საგინაშვილი ლიზა 146, 147, 195
 სავანელი 130
 სავარსამიძე სიღონია 143
 სავინ 216
 სავიცკო თამარ 200
 სანდრო 148, 151
 სარაჯიშვილი ალექსანდრე 145
 სარაჯიშვილი დავით 15
 სარაჯიშვილი ეკატერინე 123, 209
 საყვარელიძე გ. 202
 სამაგლოვი-ივგორიელი ე. 199
 საჯოხელი რ. 124
 სავარსამიძე ლეონ 164
 სემენოვ 216
 სენა 139
 სენო 130, 205
 სიმიონოვი 166
 სოსლანი 177
 სპასოვიჩი 170
 სპენსერი 208
 სტალინი 6
 სულბანიშვილი ი. 199
 სუმბათაშვილი დავით 199

ტ

ტაბიძე სვიმონა 202
 ტერ-მინასოვი 149
 ტომას მური 61
 ტურგენევი 124
 ტყემალაძე მარ. 206

უ

უმიკაშვილი 145
 უშაკაშვილი პეტრე 18, 19, 74, 75, 96,
 143, 146, 159, 196, 197
 უმშიფ რიძე (გო. ვოლსკი) 199
 უორდროპი მარჯორი 20, 149, 200,
 205
 უორდროპი ოლივერ 205

ფ

ფაულენიშვილი რევაზ 207
 ფარაჯე ზი 167
 ფარსადანოვი გრიგორ 206
 ფაღაღა ალექსანდრა 143
 ფირცხალავა ს. 202
 ფოფხაძე ელადიფერ გაბრიელის-ძე 166
 ფოფხაძე მაცია ელადიშვილის ასული
 166
 ფურცელაძე ანტონ 124, 154, 201, 202

ქ

ქართველიშვილი გიორგი 19, 202
 ქართველიშვილი გიორგი დავითის-ძე
 155, 156
 ქართველი ივ. 139
 ქვარიალი ლუბა 124
 ქიშმიშვილი (გენერალ-მაიორი) 211

ლ

ლეინე 27, 43
 ლოლო ბერიძე ბესარიონ 88, 109
 ლოლობერიძე ნიკო 64, 195

შ

ვახუშტი ალექსანდრე 19, 149, 159,
 203
 ვიფიანი III
 ვიფიანი დიმიტრი ივანეს-ძე 19, 91,
 152, 153, 179, 186, 198
 ვიფიანი კოტე 143, 149
 ვიფიანი ნ. დ. 109
 ვიფიანი ნინო იაგორის ასული 153
 ვიფშიძე 162

ყიფშიძე ალ. 209
ყიფშიძე გრიგოლ 8, 11, 15, 144, 145,
200, 209

შ

შალიბაშვილი გ. 207
შალიბაშვილი იოსებ 207
შაპ-აბაზი 179
შელგუნოვა ნ. ვ. 211
შენიფ ანდრე 103
შექსპირი 110, 160, 192
შილერი 47
შაშინიფი 111
შაოლერი 213, 216
შოთა [რუსთაველი] 75
შტამლერი 213, 216, 217
შუხარტი 20
შუხარტი ჰიუგო 200

ჩ

ჩიკვაიძე 147
ჩიკვაიძე მიხაკო 149
ჩიტორელიძე სფირიდონ 190, 193
ჩოლოყაშვილი კიახო 154
ჩუბინაშვილი დავით 156
ჩხეიძე დათიკო 207
ჩხეტია შ. 152, 153

ც

ცაგარელი ავქსენტი 125, 126
ცაგარელი ალექსანდრე 19, 83, 124, 196,
197
ცახელი 124
ციციანოვი 140
ცხედაძე 201
ცხედაძე ნიკო 144, 209

წ

წერეთელი 140
წერეთელი აკაკი 17, 22, 23, 24, 83,
124, 157, 161, 179, 217, 218
წერეთელი ბექან დავითის ძე 149
წერეთელი გიორგი 127
წინამძღვაროვი გაბრიელი 157
წინამძღვარიშვილი 124
წინამძღვარიშვილი ილია 21, 72, 73, 108,
149, 209
წინამძღვარიშვილი ლიზა 203
წინამძღვარიშვილი ნიკოლოზ 203

პ

პავევაძე ალექსანდრე 51, 61, 63, 83,
124
პავევაძე-აფხაზისა ნინო 26
პავევაძე იასე 88
პავევაძე ილია 5—24, 26, 33, 49, 63,
64, 65, 67, 71, 72, 81, 83, 84, 86,
87, 92, 97, 111, 122, 123, 124, 126,
127, 128, 129, 143, 145, 151, 152,
153, 155, 156, 157, 159, 160, 161,
164, 166, 177, 193, 196, 200, 203,
204, 205, 206, 207, 208, 213, 217,
218
პავევაძე თეიმურაზ გრიგოლის-ძე
195
პეკვაძე თიკო 26
პეკვაძე ნიკო 148
პეკვაძე ოლღა 112, 203, 205, 208, 209
იხ. ოლღა
ქალადიდელი (ქოჩაკიძე) გიორგი 124
ქიქინაძე ხ. 200
ქრელაშვილი სტეფანე 209
ქუციბია ალექსანდრე 197, 198

ხ

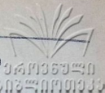
ხაინდრაფა ალექსანდრე 200
ხატიაშვილი ივანე 199
ხახანაშვილი ალექსანდრე სოლომონის
ძე 19, 156
ხელაძე ექვთიმე 159
ხიზანიშვილი ნიკო 143, 144, 209
ხუდადოვი 184
ხუდადოვი ნ. 186

ჯ

ჯაბადარი ივანე 168
ჯანაშია ს. 5, 6
ჯანდიერი ალექსანდრე 205
ჯანდიერი ლევან 138
ჯამბაკურ-ორბელიანი 203
ჯაფარიძე ნოსტრევეან 150, 151
ჯორჯაძე ბარბარე 83
ჯორჯაძე დიმიტრი 88
ჯორჯ ძე ნინო 195
ჯუღელი ანთიმოზ 200

ჰ

ჰეინე 29. იხ. ლეინე
ჰუმბოლდტი 163

2. გეოგრაფიულ სახელთა საძიებელი

ა	ი
აგლაბარი 190	იმერეთი 109
აგქალა 145	ინგლისი 105, 106, 107
ალაზანი 30, 42	ირლანდია 61, 191, 192
ალაზნის ველი 77	
ალაზნის მინდორი 132	კ
ალაზნის პირი 78	კავკაზი 177
ამიერკავკასია 173, 180, 183, 188	კავკასია 174, 183, 187
აფხაზეთი 20	კარდენახი 132
ალმოსავლეთ საქართველო 185	კახეთი 78, 122
აქარა 168, 200	კილხა 83
ახალსენაკი 166	კინტრიშის მაზრა 168
ახალციხე 199, 200, 202	კოლხიდა 167
ბ	ლ
ბაზალეთის ტბა 114, 117	ლონდონი 106, 107
ბათუმი 180, 199, 202	
ბალკანეთის ნახევარ-კუნძული 168, 191	მ
ბაქო 155	მოსკოვი 130, 133, 147, 199
ბერლინი 108, 144, 168	მტკვარი 48
ბოლგარია 192	მყინვარი 93
	მცირე აზია 106
გ	მცხეთა 139, 199
გერმანია 191	
გორი 154	ნ
გრაცი 200	ნეაპოლი (იტალია) 198
გურჯაანი 202	ნიუ-იორკი 125
დ	ო
დაღისტანი 103	ონი 200
დეშეთი 11, 13, 77, 128, 130, 137	ოსმალეთი 106, 107
დეშეთის მაზრა 180	ოძისი 197
ე	პ
ევროპა 107, 108, 190, 191	პავლოვსკი 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56,
ელზას-ლოტარინგია 192	61, 63, 64, 101, 151
	პავლოვსკის პარკი 47
ვ	პარიზი 100, 197, 198, 216
ვარშავა 147	პეტერბურგი 11, 14, 26, 27, 28, 29,
	30, 31, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 47,
თ	48, 55, 56, 57, 92, 100, 101, 130,
თბილისი 24, 26, 34, 38, 49, 101, 105,	131, 133, 143, 145, 149, 150, 151,
106, 110, 123, 124, 148, 149, 151—	156, 197, 198, 201
157, 161, 175—192, 194, 197, 198,	პიტერი 79
201, 202, 207	პლეენა 107
თბილისის ოლქი 180	
თერგი 93	

საქართველოს
საბჭოთაო სოციალისტური
რესპუბლიკის

<p>როკის ხეობა 177 რუსეთი 107, 145, 169, 170, 172, 176, 182</p> <p>ს</p> <p>საგურამო 21, 144, 149, 151, 162, 204¹ 208 საფრანგეთი 106, 107, 184, 191, 192 საქართველო 20, 59, 83, 87, 109, 110, 169, 179, 182, 200, 210, 211 სეიმონიანთ ხევი 154 სოხუმი 20 სტამბოლი 107 სურამი 207</p> <p>ტ</p> <p>ტიარლევო 26, 27, 28, 29, 38, 39, 40, 43, 44, 47, 55, 100, 147</p> <p>ძ</p> <p>ქვიშხეთი 137, 153, 198 ქობულეთი 168 ქუბრაიანთ კარი 157 ქუთაისი 17, 18, 109, 133, 173, 189, 196, 199, 206</p>	<p>ყ</p> <p>ყაზბეგი 137 ყარსი 106 ყვარული 59, 132, 139, 145, 146</p> <p>ც</p> <p>ცაგერი 207 ცხინვალი 200</p> <p>ძ</p> <p>ძაუ-ჯიყაუ 190</p> <p>წ</p> <p>წაბლიანი 118 წინამძღვრიანთ კარი 180 წიწამური 151, 209</p> <p>ჭ</p> <p>ჭიათურა 197 ჭოპორტი 162</p> <p>ჯ</p> <p>ჯემათი 48</p>
--	--

3. დარგობრივი საძიებელი¹

1) ლექსები

1871 წ. 23-ი მაისი (კომუნის დაცემის დღე) 60, 61
 ალაზანს (მიბაძეა) 30, 42
 ალბომში იხ. „განსოეს ტურფაგ“...
 ალბომში კნ. ნატალია ანდრონიკოვისას 25
 აღექსანდრე ჭაგჭავაძე 9, 18, 51, 61, 63, 96, 101
 ანგელოზი (პოშკინით) 28
 „ალარც ნატვრა და ალარც იმედია“... 104
 „ახ! სად არიან, სიტაბუკვევ, სიტკბონი შენნი?“... 48

ბახალეთის ტბა 15, 16, 114, 115, 116, 117
 ბედა მჭადაგაბელი (გეტესი) 18, 40, 101
 ბედნიერი ხალხი [ერო] 59
 „ბევრი ვიტანჯე, ვიცი რომ მეღის“... 31, 43

ბ. აბნახსი 103
 გაესწორდეთ ბედო! 9, 29, 44
 გაზაფხული (ეს გაზაფხული ტკბილ არს მორთული“...) 40
 გაზაფხული („ტყემ მოისხა ფოთოლი“...) 19, 33, 57, 102, 124
 გამოცანები 16, 17, 18, 59, 87, 88, 89, 90

¹ დალაგებულია ანბანზე.

15. ილია ჭავჭავაძის ავტოგრაფები

„გახსოვს ტურფავ, ჩვენ დიდ ბალში“... 102
 გიყვარდეს! 29, 44
 ვუთნის დიდა 9, 28, 44, 103
 გულის წმა 9, 27, 39

„დაბნელდა სული, გარშამოც ბნელა“... 57
 დაკარგული ვედში 32
 დაძ ტეპული გამოცანები იხ. კიდევ გამოცანები
 „დალონებული, აო ვიცი რახედ“... 25
 [დემონი. ლერმონტოვიდან, ნაწყვეტი, შავი] 33
 „დიამბეგის შეილს ნახა“... 37

ეკატერინე სარაჯოვისას 123
 ელეგია 9, 18, 19, 31, 42, 63, 101, 123
 „ერთხელ ვიყავ ბედნიერი“... [ნაწყვეტი] 37
 „ერთხელ მეც, ძმანო“.. 19, 29, 47, 84, 101
 „ერთხელ ჯდა ჩემთან ქალი ლამაზი“... 9, 27, 39

„ვიმე ძმაო! ბნელ სიკვდილმა მოგსპო“... იხ. ძმას სიკვდილზედ
 „ვიხილე სატრფო, იგი ცრემლთ ღვრიდა“... 9, 26, 38, 100, 104, 151

ფოციეროს 56

„ხლეათა მფლობელთა ვენციის ხდუდეთა თანა“... (ანდრე შენიეიდან) 57,
 103

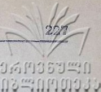
იანიჩარი 19 56, 57, 102, 124
 [ირაკლი. ნაწყვეტი] 35
 ირლანდიისადმი (ტომას მურიდან) 61

[ქენი, ბაირონიდან. ნაწყვეტი, შავი] 34
 კარებებთან (რუკერტი) 101
 კ. ბ. მ.—სას 100
 კიდევ გამოცანები 16, 59, 89, 90, 97
 კლდე [სამი ვარიანტი] იხ. ციციბო კლდე (ლერმონტოვით)
 კნ. თიკო ქვეკ[აუბის] ალბომში 26

ლოთის რჩევა 29

„ლოყით მოეპყარ ჩემსა ლოყასა“... (ჭენიეიდან) 27, 43
 ლოცვა („მამო ჩემო“...) 9, 26, 38, 102
 ლოცვა („ოდეს დემონი ურწმუნოების“...) 28

[შანერედი, ბაირონიდან, ნაწყვეტი, შავი] 34
 „შარტო მივეტურავ ცხოვრების ხლეში“... 27
 „მა, აქეთ, რაკი შენდამი ვასკან მე სიყვარული“... 19, 37, 57, 102, 123
 „მამინ დავსტკებოი სრულის სამოთხით“... 9, 61, 104
 „მესმის, მესმის სანატრელი“... 19, 52, 54, 123
 „მეცა მკონია კარგი მამული“... (მიბაძეა ჭენიესადმი) 29, 43
 მეც შავს თვალებს 39, 100
 მთვარეს 9, 27, 39
 „მითხარით, რისთვის ჩემ თავთანა მსურს“... 31, 42
 „მითხარ „მიყვარხარ“,—და იმე ვამში“... 28
 „მკრთალი ნათელი საეცე მთვარისა“... იხ. ელეგია
 მოთქმა საწყლისა 25
 მტკერის პირას (ლ მაღალაშვილს) 18, 34, 48, 63, 104
 მჭრხა და პილიგრიმი [ნაწყვეტი, შავი] 37
 მფუა 9, 19, 34, 49, 102, 123
 მძინარე ქალი 19, 49, 83, 103

მწირი (ლერმონტოვით) 48
 მწუხარება 19, 33, 34, 49, 84, 101

ნანა 9, 30, 31, 41, 64
 ნანა აკვანხედ იხ. ნანა
 ნანა ქართელისა იხ. ნანა
 ნანა ქართელის აკვანხედ იხ. ნანა
 ნიკოლოზ ბარათაშვილსედ 51, 55, 97, 103

ოკრ-ზმიანი სახალწლო ოპერეტი 127

პავლოვსკის პარკი 8, 47
 პასუხის პასუხი 16, 17, 18, 59, 89, 90, 91, 98
 პატარა ჩიტი (თარგმანი) იხ. ჩიტი
 პოეტი 19, 52, 53, 64, 83, 103
 პროკეტის შემდეგ გამოცანები იხ. გამოცანები

„რად გვინდა ვინ ხარ, სიღამ ხარ“... 97
 რა ვაკეთებ? რას ვშვრებოდით? ანუ საქართველოს ისტორია XIX საუკუნეში 18, 19, 59, 76, 84, 97, 100
 „რა ტკაილ არს ოდეს მწყვედილ დამეში“... (ვალტერ სკოტიდან) 43
 „როითაც ვიყავ იოქადული“... [ნაწიყვეტი] 126
 რისთვის მიყვარხარ? 31, 42
 როდემდის? 9, 28, 40
 „როცა შავყვრებ მე შენ თვალბესა“... (პეინედან) 27, 43
 რჩევა 61, 96

სანთელი 47
 სიზმარი (ლერმონტოვით) („შუადღის მზისა ქვეშ“...) 9, 36, 54, 103
 სიზმარი („ტიალ სიერტეში ოხრად ენახე“...) 55
 სიზმარი („ძმამ! სურვილით“...) 44
 სიმღერა 28, 44
 „სიტკბოება თვის მანუღლში“... 25
 სიხარული 30, 40, 103
 ს...ს („მას აქეთ, რაც შენ მე შემყვარდი“...) 31, 47
 ს...ს („მავინ დავსტკებეი სრულის სამოთხით“...) 9, 27, 151
 ს...ს ჩ.....სას („სატრფოვი სწიოად ლალი ფიქრი“) 51, 100
 სტიროდეთ! (ლორდ ბაირონით, ებრაული მელოდია) 29, 44, 100

„ტუჩთა მიკონვა, ტუჩთ მიკარება“... 9, 29, 48
 „ტყემ მოისხა ფოთოლი“... იხ. გაზაფხული

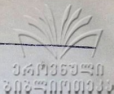
„უსულდგმულო ცხოვრება“... 19, 55, 84, 102, 124

ქართველ სტუდენტების სიმღერა 9, 15, 18, 19, 36, 37, 55, 65, 66, 67
 ქართელის დედას 9, 19, 30, 45, 46, 47, 65, 123
 ქართელის ნანა ქართელის აკვანხედ. იხ. ნანა

ღამე 97

შვარლის მთებს 9, 40, 41

ჩემი თარი-ალალი! 18, 19, 64, 76
 ჩემი სიკაბუჯე 31
 ჩემო გონებიდგან განუშორებელი დავა ნინავ! 26
 „ჩემო კალამო, ჩემო კარგო“... 38, 59, 102
 „ჩემო კარგო ქვეყანავ, რახედ მოგიწყენია!“ 19, 61, 62, 123

„ჩემო მკვლელო! ვიცი, ვიცი“... 55, 151
 „ჩემო სიმღერავ ნუ დადუმდები“... 34
 ჩემს კვალს 27
 ჩიტი (თარგმანი) 9, 25, 26, 38, 44, 63, 100
 „ჩრდილნი მალალ მთობისა“... (რუკერტით) 30, 48
 ჩ.....სას („უცხო თემის ყარიბ მთქმელსა“...) 51

ციურნი ხმები 9, 19, 30, 42, 84, 102
 ციცაბო კლდე (ლერმონტოვით) 36, 53
 ცრემლთა შინა ნუგეში (მილლერით) 47, 96, 100

ძმის სიკვდილხედ 35, 48

წინასწარმეტყველი (ლერმონტოვიდან) 36, 54, 101
 წინასწარმეტყველი (პუშკინით) 27, 39, 101

ჭაბუკობახედ 25
 ჭეშმარიტება (პუშკინით) 28, 43

ხმა გულისა. იხ. გულის ხმა
 ხმა სამართიდან 19, 40, 83, 104

ჭაჯი აბრეკი (ლერმონტოვით) 48

2) პ თ ე მ ე ბ ი

პარდი 9, 14, 18, 32, 35, 63, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76,
 101, 103, 108

პანდემილი 15, 20, 111, 112, 113
 განდემილი [ფრანგულად] 113—114
 პულკაეარ (ეპიზოდი ერეკლე მეფის დროიდან) 125

მეფე დიმიტრი თავდადებული 9, 14, 32, 33, 56, 99

რამდენიმე სურათი, ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის ცხოვრებიდან 13, 14, 57, 58,
 76, 79, 104

ძარბაზის დედა. დრამული ეპიზოდი [დედა და შვილი] 9, 10, 49, 50,
 51, 84, 85, 86, 87

3) მ ხ ა ტ ვ რ უ ლ ი პ რ ო ჯ ა

ამბავად გაგონილი 122

ბაასი [თარგმანი ტურგენევიდან] 124
 ბებერი დედაკაცი [თარგმანი ტურგენევიდან] 124
 ბელურა [თარგმანი] 125

„ზაიგონებ მსჯავრსა სულელისასა“ (თარგმანი) 125
 გლახის ნაამბობი 12, 10, 92, 151

მართი უბედურთაგანი (მოთხრობა ჟულ კლარეტისა) 99

ზოგიერთი ხანა მოთხოვნისა „მარგალიტი ლექსი“ 98

იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბადნაროსა 82

კაკო (მოთხოვნა) 78

კატო (მოთხოვნა) 81, 82, 98

კაცია-ადამიანი? [წინასიტყვაობის ვარიანტი] 6, 13, 80, 81, 98

კოლა [ვაიონტები] 77

გაქანკალი. კაცია-ადამიანიდამ გადმოკეთებული 6, 110, 111

მზავრის წერილები (ელადიკეკასიდამ—ქალაქამდე) 10, 92, 93, 94, 95

მთხოვარა [თარგმანი ტურგენევიდან] 124

მოლაღატე ბავშვი [თარგმანი] 100

მოთარანთ ქვრივი 8, 11, 117, 118, 119, 120, 121

სარჩობელახედ (პატარა ამბავი) 18, 95, 96

სულელი [თარგმანი] 125

უბინაო კაცი ნიუ-იორკში [თარგმანი] 125

უკანასკნელი გასაკეთო. ნამბობი პატარა ელზასელისა (მოთხოვნა ალ-ფონს დოდესი) 100

ულელტეხილი 83

უცნაური ამბავი (ეტიუდი) 122

ძალი [თარგმანი ტურგენევიდან] 124

4) პრესა, პუბლიცისტიკა, პოლემიკა, ფელეტონები და სხვა

ბი ისტორია 167, 168

აკაკი წერეთელი და ვეფხისტყაოსანი 161

აფორიზმები (დამაკვირდი) 165

ბესარიონ ლევანის-ძე ლოღობერიძე (ნეკროლოდი) 109

გასაჩივრებელი გადაწყვეტილება (Обжалуемое решение) 160

დამაკვირდი 163

„დროების“ რედაქციის პირობა 157

ვაჭებ ანუ: ამასაც ხომ არ დამიშლიან! (ისპანიური სატირა ლარრასი) 104

ვაზბანგ ორბელიანის ბიოგრაფია 164

ვინ არიან ოსნი 106

ვისრამიანის დაბეჭდვის გამო [წინასიტყვაობა] 158, 159

ზემები და ჭეშმარიტების ნამტვრევები 165

ზოგიერთი რამ 108

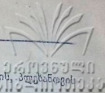
თბილისი, 21 აპრილს 1877 წ. 105, 106

თეხისები ალ. ყაზბეგის „მამის მკვლელის“ შესახებ 159

ნიანოვსკის წერილის გამო (По поводу письма г. Яновского) 108, 159, 165, 166

ძაგვასიის სამეურნეო საზოგადოების გამო 105

„კარგი რამ მჭირდეს, გიკვირდეს, ავი რა საკვირველია“ 109

კატკოვის პასუხად 166

კონსპექტი (ამონაწერები და შენიშვნები: მარქსის, ენგელსის, პლექანოვის და სხვათა შრომებიდან) 213, 214, 215, 216, 217

მამა ალექსანდრე გავაცვი და მისი ქადაგება (დობროლიუბოვის თხზულებებიდან) 105

მასალები „ცისკრის“ წარმოების გასარჩევად 157, 158

მეთაური წერილები „ივერიისა“ 175—191

მითამ და „ახალის რაზმის კაცი“ ანუ ორი ფელეტონი 105

[მოსწრებული სიტყვა-პასუხები] 62

ნაწყვეტი სტატიიდან—„ხელოვნება ხელოვნებისათვის, როგორც უსათუო კეთილდება პოეტისა“... 37

ნუთუ? (პასუად „მოგზაურის“ კორესპონდენციისა) 162

მკრიოდე სიტყვა თავად რევზ შალვასძის ეროსთავის კონსლოციოგან „შეშლილის“ თარგმანხედა 104, 160, 161

პასუხი (ვეძღვნი თ. ალ. ვახტანგის-ძეს ჯ.—ორბელიანს და იმ პირთა, ვინც ყურადღება აღიოსეს ამ სტატიასა) 104, 105, 161

პოლიტიკური მიმოხილვა 108

შურ. „ცისკრის“ შესახებ [ნაწყვეტი] 163

რა არის საზოგადოება (პუბლიკა) და სად უნდა მოექმნოთ იგი (ისპანიური სატილია ლარრასი) 106

რამეთუ კაცი ვარ (ისტორიული რომანი გ. ებერსისა) 106

რა მიხეზია რომ, კრიტიკა არა გვაქვს 162

ხალექსიკონო მასალა 164

საპოლიტიკო მიმოხილვა 106, 107, 108

საქართველოს მატიახე 105, 106, 107, 108

სიკვდილისათვის [ნაწყვეტი] 160

სხვადასხვა ამბავი და ცნობა 104

შბის წიგნაკი 163

ურთიერთობა ადამიანისა 163

შიცი გეწამს და ბოლო ჩვაკვირვებს 110

ძალების არჩევანის უფლება და ინგლისის პარლამენტი 105

შერიგების თაობახედ 105, 107

შინაური მიმოხილვა (საგახეთო წერილები) 168—174

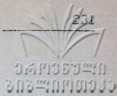
ცხოვრება და კანონი 109, 162

წერილები და მოხსენებები („Письма и доклады Ильи Чавчавадзе“) 210, 211, 212

წერილები—„საქართველოს მოამბეში“ და „ივერიაში“ დაბეჭდილი 193, 194

წერილები უცხოეთის შესახებ 190, 191, 192

ხილად. რასა ვწერთ და რას ვკითხულობთ? 105

5) მ ი მ ო წ ე რ ა

ილიას წერილები:

- მეუღლისადმი — ოღლა თადეოზის ასულ ჭავჭავაძისადმი 127—143
- სხვადასხვა პირებისადმი 143—151
- კირილე ლორთქიფანიძისადმი 151
- სერგეი მესხისადმი 151
- დიმ. ყიფიანისადმი 152
- ნინო იაგორის ასულ ყიფიანისადმი 153
- მიხეილ მაჩაბლისადმი 155
- სოფრომ მგალობლიშვილისადმი 153, 154
- ალექსი გულისაშვილისადმი 154
- ალექსი გულისაშვილისადმი 154
- ეპისკოპოზ ალექსანდრე ოქროპირიძისადმი 153
- სადარბაზო ბარათი აკაკი წერეთლისადმი 217, 218
- ოფიციალური მიმართვები სხვადასხვა პირებისადმი ილიას ხელმოწერით 151, 152, 155, 156
- სხვადასხვა პირთა წერილები ილიასადმი (გრ. ორბელიანის, პეტრე უშიკაშვილის, ალექსანდრე ყაზბეგის და სხვათა) 194—203

6) ილიას შესახებ

- ჯანდევლის ლექსი — „ილიას“ (სახელდახელოდ) 204
- ა. ახნაზაროვის ლექსი — „ექსპრომტი“ 204
- ველიჩკოს ლექსი — „Высокоотный княз Илья!“ 204
- გრ. ფარსადანოვის თარგმანი — „თავადი ილია ჭავჭავაძე და სომხები“ 206
- სიტყვები ილიას გარდაცვალების გაშო 206
- სხვადასხვა პირთა წერილები ოღლა ჭავჭავაძისადმი 205
- პირობის ხელწერილი, ილიას მიერ გაცემული 194
- ილიას სახლის საბინაო დავთარი 207
- სხვადასხვა საბუთები 164

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედ.-საგამომც. საბჭოს დადგენილებით.

*

რედაქტორი შ. აფხაიძე
ტექნიკური ა. თოდუა
კორექტორი თ. გიორგაძე
კონტრ.-კორექტორი თ. იოსელიანი
გამომშვები კ. ნინუა.

გადაეცა წარმოებას 13.3.51. ხელმოწ. დასაბეჭდად 9.7.51.
ქაღალდ. ზომა $60 \times 92 \frac{1}{16}$. ქაღალდ. ფურც. 7,25. საბეჭდ. ფურც. 14,5.
საავეტ. ფ. 13,7. საალრ.-საგამომც. ფურც. 14,1. შეკვ. № 600. უფ 03381.
ტირაჟი 2000.
ფასი 12 მან.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობის სტამბა

თბილისი, ა. წერეთლის ქ. 3/5.

შეცდომების გასწორება

ა რ ი ს

უ ნ დ ა ი ე ო ს

გვ. 24 ¹⁸ ზემ. სული კოლექციის
გვ. 24 ¹⁸⁻¹⁹ ზემ. ლიტერატურული
გვ. 98 ¹⁹ ქვ. მარგალიტი ლექსში

რუსული კოლექციის
ლიტერატურული
მარგალიტი ლექსში.

ფასი 12 ზაბ.

მ. შ. შ.
66.

შ. გოალიშვილი
АВТОГРАФЫ ИЛЫИ ЧАВЧАВАДЗЕ
(На грузинском языке)

Издательство АН Грузинской ССР

Тбилиси—1951